

Департамент освіти, науки та молодіжної політики
Івано-Франківської обласної державної адміністрації

Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Лабораторія суспільно-філологічних дисциплін

**«ДО ТЕБЕ ЛИНУ, ЗЕМЛЕ УКРАЇНСЬКА...»
(матеріали до навчально-виховних занять)**

Івано-Франківськ
2020

«До тебе лину, земле українська...» (матеріали до навчально-виховних занять) / упорядники Н. Уманців, Я. Козленко, С. Худецька, В. Островський. – Івано-Франківськ: ІФОППО, 2020. – 180 с.

Упорядники:

Наталія УМАНЦІВ,

завідувачка лабораторії суспільно-філологічних дисциплін;

Ярослава КОЗЛЕНКО,

методистка лабораторії суспільно-філологічних дисциплін;

Світлана ХУДЕЦЬКА,

методистка лабораторії суспільно-філологічних дисциплін;

Валерій ОСТРОВСЬКИЙ,

кандидат історичних наук, в. о. доцента кафедри теорії та методики навчання, методист лабораторії суспільно-філологічних дисциплін

Рецензенти:

Оксана МАРИНОВСЬКА,

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри менеджменту та освітніх інновацій;

Галина ОСТРОВСЬКА,

докторка педагогічних наук, завідувачка кафедри теорії та методики навчання

Відповідальний за випуск: Роман ЗУБ'ЯК, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту та освітніх інновацій, ректор ІФОППО

Затверджено до друку науково-методичною радою ІФОППО 23 червня 2020 р., протокол № 2

Відповідальність за приналежність, достовірність наведених фактів, цитат та покликань несуть автори наданих матеріалів

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
«ЖУРАВЛІ (ЧУЄШ, БРАТЕ МІЙ...)»	9
<i>Марія ВІЗІНСЬКА</i> . НАМ ПРИСТАНИЩЕ ДАЛИ ЧУЖІ... Жмуток завдань для інтелектуальних фестин	10
<i>Богдан МАКСИМЕЦЬ</i> . УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ: ВІД МАЗЕПИНЦІВ ДО РОЗФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ. Запитання та відповіді	70
<i>Ольга ЗАБАВСЬКА</i> . ВИРВАНІ З КОРЕНЕМ (трагічні уроки депортацій українців у 1940-х рр.). 5 клас	90
<i>Віра КОЧКОДАН</i> . «ВИРВАНІ ІЗ МАТЕРИНСЬКОЇ ЗЕМЛІ». Урок-роздум. 5–9 класи	95
<i>Наталія СТАНКЕВИЧ</i> . «НЕ БУВШИ НА ЧУЖИНІ, НЕ ОЦІНИШ ПО-СПРАВЖНЬОМУ РІДНОЇ ЗЕМЛІ...» Пошуковий екскурс з елементами історичного ділжансу. 5–9 класи	104
<i>Любов КРЕГЕЛЬ</i> . «УКРАЇНСЬКІ КВІТИ НА ЧУЖІЙ ЗЕМЛІ...» Історично-літературна панорама. 5–11 класи	110
<i>Наталія КАРМАН</i> . «ІРИЙ – ЦЕ КРАЇНА ТВОГО МАЙБУТНЬОГО...» Урок-герць. 11 клас	121
<i>Ірина ПАВАЛІВ</i> . ЛІТЕРАТУРА ПИСЬМЕННИКІВ-ЕМІГРАНТІВ. Празька школа української поезії та її представники. 10–11 класи	133
<i>Віталій ПІВТОРАК, Оксана ПІВТОРАК</i> . ОЛЕСЬ БАБІЙ. ПО ЛЕЗУ ЕМІГРАНТСЬКОМУ: (НЕ)приреченість повернення. План-схема години патріотичного себетворення з елементами заочної краєзнавчої літературно-біобібліографічної лабораторії. 8–11 класи	141
<i>Оксана ІВАНЮЛИК</i> . ОТЧИЗНА В СВІТІ Є ЛИШЕ ОДНА! Позакласний захід, присвячений творчості Оксани Лятуринської, «княгині української духовності». 10–11 класи	149
<i>Марія ГРИЦИШИН</i> . ВІЗЬМІТЬ МЕНЕ, ЛЕЛЕЧЕНЬКИ, НА СВОЇ КРИЛЯТА... Володимир ВОЙЦЮК – патріот, меценат, педагог. Урок-реквієм. 10–11 класи	159
<i>Оксана ТЕБЕШЕВСЬКА</i> . З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ Тексти для контрольних і навчальних диктантів та переказів	166

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ*

ВТТ – виправно-трудоий табір
ВУАН – Всеукраїнська академія наук
ГУНМ – Група української національної молоді
ГУТаб – Головне управління таборів
ДЦ УНР – Державний центр Української Народної Республіки
ЗП УГВР – Закордонне представництво Української головної
визвольної ради
ЗП УГГ – Закордонне представництво Української Гельсінської групи
ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка
ЗЦ ОУН(б) – Закордонний центр Організації українських націоналістів
(бандерівців)
ЗЧ ОУН(б) – Закордонні частини Організації українських націоналістів
(бандерівців)
КНР – Кубанська Народна Республіка
КНУ – Комітет незалежної України
КСХС – Королівство Сербів, Хорватів і Словенців
КУН – Конгрес українських націоналістів
ЛУН – Легія українських націоналістів
МАУ – Міжнародна асоціація українців
МБФ «ЛУМ» – Міжнародний благодійний фонд «Ліга українських
меценатів»
МВБУ – Музей визвольної боротьби України
МВФ – Міжнародний валютний фонд
МУР – Мистецький український рух
НАНУ – Національна академія наук України
НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
НТШ – Наукове товариство імені Тараса Шевченка
НХЛ – Національна хокейна ліга
ОМУА – Об'єднання митців-українців в Америці
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ОУН – Організація українських націоналістів
ОУН(б) – Організація українських націоналістів (бандерівці), також
ОУН(р) – Організація українських націоналістів (революційна),
також ОУНСД – Організація українських націоналістів
(самостійники-державники)
ОУН(д) – Організація українських націоналістів (двійкарі), також
ОУН(з) – Організація українських націоналістів (закордонна)
ОУН(м) – Організація українських націоналістів (мельниківці)
ОУП «Слово» – Об'єднання українських письменників «Слово»
ПО – переміщена особа
ПУН – Провід українських націоналістів

* Написання назв приведено у відповідність до вимог сучасної української літературної мови та історичних традицій.

РНМ УНР – Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки
РПЦ – Російська православна церква
РУП – Революційна українська партія
СВУ – Союз визволення України
СГД – Союз гетьманців-державників
СКВУ – Світовий конгрес вільних українців
СКУ – Світовий конгрес українців
СОУН – Союз організацій українських націоналістів
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
СУМ – Союз української молоді
СУНМ – Союз української націоналістичної молоді
США – Сполучені Штати Америки
УАПЦ – Українська автокефальна православна церква
УВАН – Українська вільна академія наук
УВК – Українське вільне козацтво
УВКР – Українська всесвітня координаційна рада
УВО – Українська військова організація
УВП – Український високий педагогічний інститут імені Михайла Драгоманова
УВУ – Український вільний університет
УГА – Українська господарська академія
УГВР – Українська головна визвольна рада
УГГ – Українська Гельсінська група
УГК – Український громадський комітет
УГКЦ – Українська греко-католицька церква
УГС – Українська Гельсінська спілка
УІБ – Українське інформаційне бюро
УК – Українське козацтво
УНаКоР – Український народний козацький рух
УНаКоТо – Українське національне козацьке товариство
УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання
УНДС – Український національно-державний союз
УНІ – Український науковий інститут
УНР – Українська Народна Республіка
УНРада – Українська Національна Рада
УНЦ – Український національний центр
УПА – Українська повстанська армія
УПСР – Українська партія соціалістів-революціонерів
УРДП – Українська радикально-демократична партія
УРДП – Українська революційно-демократична партія
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСДП – Українська соціал-демократична партія
УСДРП – Українська соціал-демократична робітничка партія
УСП – Українська соціалістична партія
УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія
УССД – Українська Самостійна Соборна Держава

УСХД – Український союз хліборобів-державників
УФЗ – Український фашистський здвиг
УЦК – Український центральний комітет
УЦР – Українська Центральна Рада
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
ЧАЕС – Чорнобильська атомна електростанція

13 грудня 2019 року на пленарному засіданні XXXIII сесії сьомого демократичного скликання Івано-Франківської обласної ради депутати підтримали проєкт рішення, згідно із яким 2020 рік на Прикарпатті проголошено Роком пам'яті депортацій українців у ХХ столітті. Реалізуючи ухвалене рішення, рекомендовано під час Першого уроку в 2020/2021 навчальному році вшанувати пам'ять депортованих.

Очевидно, що порушена тема є актуальною, проте надто складною для розуміння учнями/учнями молодшої та навіть середньої вікових категорій. А тому варто розширити межі ключового поняття «депортація» й запропонувати для обговорення передумови, причини, факти, наслідки добровільної еміграції чи примусових виселень з України, становлення української діаспори, діяльнісні прояви її яскравих представників, їх досягнення, зв'язки з Батьківщиною. Для якісного проведення такого взаємонавчання колектив науковців, методистів, викладачів, учителів української мови і літератури та історії пропонує тематичну добірку до навчально-виховних занять.

Посібник містить різновидові публікації, моделі відповідних уроків і позаурочних заходів, тексти диктантів та переказів, запитань для проведення інтелектуальних ігор. Це дає кожному педагогові можливість вибору вільної освітньо-виховної траєкторії.

Для учнів 5–9 класів доречними будуть розробки занять: «Вирвані з коренем (трагічні уроки депортацій українців у 1940-х рр.)», «Вирвані із материнської землі», «Не будиши на чужині, не оціниш по-справжньому рідної землі...», тексти для диктантів і переказів. Використовуючи короткі повідомлення, запропоновані фаховим політологом («Українська політична еміграція: від мазепинців до розформування Державного центру Української Народної Республіки. Запитання та відповіді»), доречно zorganizувати в школах щотижневі п'ятихвилинки і розповісти дітям про складні державотворчі події давнини й сучасності.

Вивчаючи тему в 10–11 класах, учителі, вихователі зможуть послуговуватися матеріалами до уроків, як от: «Українські квіти на чужій землі...», «Іррі – це країна твого майбутнього...», «Література письменників-емігрантів. Празька школа української поезії та її представники». А ще – сценаріями позакласних чи позашкільних заходів: «Олесь Бабій. По лезу емігрантському: (НЕ)приреченість повернення. План-схема години патріотичного себетворення з елементами заочної краєзнавчої літературно-біобібліографічної лабораторії», «Отчизна в світі є лише одна! Позакласний захід, присвячений творчості Оксани Лятуринської, “княгині української духовності”», «Візьміть мене, лелеченьки на свої крилята... Володимир Войцук – патріот, меценат, педагог». Знадобляться також тексти для контрольних і навчальних диктантів та переказів «З Україною в серці». У ході навчально-виховної взаємодії можна застосовувати традиційні та інноваційні методичні

прийоми, зокрема навчальні проєкти. Враховуючи вікові особливості учнівства, корисно залучати додаткові документи, ілюстрації чи твори образотворчого мистецтва, мультимедійні презентації, кіно- чи відеосюжети, що є в електронній світовій павутині.

«ЖУРАВЛІ (ЧУЄШ, БРАТЕ МІЙ...)»

Музика Левка Лепкого

Слова Богдана Лепкого

Чуєш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнуром
Журавлі у вирій.

Приспів.

Кличуть: кру-кру-кру,
На чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилоньки зітру,
Крилоньки зітру,
Кру-кру-кру.

Мерехтить в очах
Безконечний шлях,
Гине, гине в темній мряці
Слід по журавлях.

Приспів.

Чути: кру-кру-кру,
На чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилоньки зітру,
Крилоньки зітру,
Кру-кру-кру...

Марія ВІЗІНСЬКА,
методистка районного інформаційно-методичного центру
відділу освіти Надвірнянської районної державної адміністрації

НАМ ПРИСТАНИЩЕ ДАЛИ ЧУЖІ...

Жмуток завдань для інтелектуальних фестин

Для українців найголовніший меридіан світу
проходить через Україну.

Юрій Луца

Передслово. Загальні обриси еміграційного процесу

1. Попри нечисленне переселення українців за межі рідного краю ще в XVI ст. й раніше, науковці визначають чотири основні етапи еміграції, так звані чотири хвилі, що беруть початок з XIX ст. Назвіть їх. *(Перша – трудова еміграція – з останньої чверті XIX ст. до початку Першої світової війни; друга – політична – період між двома світовими війнами; третя – політична й інтелектуальна – період після Другої світової війни до середини 1950-х рр.; четверта – економічна – частково від 1980 р., а масово з 1991 р. до сьогодні.)*

2. Перелічіть причини першої хвилі еміграції українців на Балкани, у Росію, до Канади, Сполучених Штатів Америки (США), Аргентини, Бразилії, частково й до інших країн. *(Безземелля, важке соціально-економічне становище в Україні, а також переселенські акції російського й австро-угорського урядів до Далекого Сходу та Воеводини й Боснії відповідно. У Бразилії після скасування рабства в 1888 р. виникла потреба в дешевій робочій силі, тому в Європу, зокрема й у Східну Галичину, послано агентів, часто недобросовісних, які обіцяли переселенцям рай. Саме тоді депутат канадських законодавчих зборів Артур Сіфтон (1897–1903) розгорнув на західноукраїнських землях активну агітацію за переселення до Канади, сподіваючись таким чином вирішити проблему освоєння територій Заходу. Уряд США учинив так само. Основними поширювачами відомостей про переваги еміграції були агенти пароплавних і залізничних компаній, які сподівалися на добрий прибуток від перевезення переселенців.)*

3. Перелічіть причини другої хвилі еміграції. *(Друга хвиля еміграції зумовлена подіями Першої світової війни, розпадом Австро-Угорської імперії та загарбанням українських етнічних територій іншими державами, поразка визвольних змагань. Емігрували в основному ті українці, які підтримували Українську Центральну Раду (УЦР), Директорію, гетьманат, зі зброєю в руках боролися проти більшовиків. Це були великі, середні землевласники, торговці, службовці, священнослужителі, інтелігенція, солдати й козаки українських військових з'єднань. До них належали діячі Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). Виїздили до Польщі, Чехословаччини, Австрії, Румунії, Болгарії, Німеччини, Франції, США й Канади.)*

4. Перелічіть причини третьої хвилі еміграції. *(Третя хвиля еміграції мала здебільшого політичний характер і розпочалася наприкінці Другої*

світової війни, власне війна її й спровокувала. Це переважно так звані переміщені особи (ПО). Серед них були ті, хто із родичами пережили сталінські репресії і стали «ворогами народу», заможні верстви, які втратили власність і привілеї, молодь, котру силоміць вивезли до Німеччини і котра не наважилася повернутися в Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), колишні військовополонені, яких більшовицький режим вважав зрадниками, вояки Української повстанської армії (УПА), яким вдалося прорватися до західних звільнених зон Німеччини та Австрії, де їх інтерновано, а також ті українці, які належали до німецьких військових формувань та колишні працівники допоміжних органів окупаційної адміністрації. Тоді ж за кордоном опинилося велике число духівництва, яке після ліквідації Української греко-католицької церкви (УГКЦ) Львівським псевдособором у 1946 р. шукало притулку на Заході. Більшість емігрантів цієї хвилі оселилася в Німеччині, США, Великобританії, Австралії, Бразилії, Аргентині, Франції.)

5. Перелічіть причини четвертої хвилі еміграції з України. (Четверта хвиля, так звана заробітчана, масово розпочалася в 1990-х рр. Її головна причина – економічна скрута перехідного періоду в Україні. Деякі дослідники наголошують на умисному створенні безробіття, переважно в Західній Україні. На тимчасову роботу в країни Європи, Америки та в Росію виїхало близько 7–8 чи й навіть 10 млн людей. Частина з них, напевно, уже не повернеться.)

6. Порівняно з іншими діаспорами, українська має велику кількість різних громадських об'єднань у світі (за приблизними підрахунками – близько 3 тис.). Назвіть країну, де їх найбільше. (Канада. Там майже тисяча осередків – політичних, культурно-освітніх, професійних (об'єднання лікарів, вчителів, інженерів, адвокатів і т. п.), жіночих, молодіжних тощо.)

7. Кому з українців у Канаді встановлено пам'ятник як першим переселенцям на ті землі з наших країв? (Іванові Пилипіву і Василю Єлиняку із села Небилів теперішнього Рожнятівського району Івано-Франківської області.)

8. Назвіть країну, де завдяки ентузіазму українців-емігрантів їхня рідна мова (ще до прийняття в 1970 р. закону про мови) з'явилась у навчальних закладах із кінця 1940-х рр. (Канада. Завдяки активній діяльності Комітету українських канадійців та інших українських організацій вже в 1945 р. Саскатунський університет запровадив викладання української мови, літератури, історії. Згодом це зробили університет Британської Колумбії, Альбертський, Манітобський, Оттавський, Монреальський, Торонтський університети та інші вищі освітні заклади.)

9. Своїми зусиллями в Канаді українці намагалися створити зручне культурне середовище й посприяти родинним зв'язкам. Назвіть територію (райони на схід і на північний схід від міста Едмонтон), яку уряд провінції Альберта визнав етномузеєм. («Kalyna Country», тобто «Калинова країна».)

10. «Колумб із Коломиї», перший український емігрант в Америці, який приплив із Джоном Смітом у колонію перших англійських поселенців міста Джеймстаун у 1608 р. Хто він? *(Іван Богдан. Він зустрів капітана Джеймса Сміта, коли той воював з османами, потрапив у полон і втік звідти через Україну, Молдавію, Угорське королівство та інші країни.)*

11. Назвіть міжнародний документ, що посвідчував особу власника і який видавала Ліга Націй для біженців без громадянства. *(«Нансенівський» паспорт. Цей документ розробив у 1922 р. норвежець Фрітьоф Нансен, комісар Ліги Націй у справах біженців. Спочатку його видавали росіянам, а згодом і іншим біженцям, котрі не могли отримати звичайного паспорта. Для цього були обов'язкові умови: наявність документів, що засвідчують особу людини, якій видають паспорт; наявність документа, де підтверджувалося, що людина є емігрантом. У 1942 р. цей паспорт визнали уряди 52 країн світу і він став першим переїзним документом для біженців.)*

12. Доктор права, меценат, український релігійний діяч, очільник УГКЦ, який багато зробив для підтримки емігрантів. Хто він? *(Митрополит Андрей Шептицький, який спрямував до Канади священнослужителів з ордену Святого Василя Великого (1902), а у 1908 р. здійснив поїздку Канадою від міста Монреаль до міста Ванкувер місцями поселень українців. Митрополит відвідував і українців у Бразилії.)*

13. Греко-католицький священник, який відслужив першу месу для українців на канадській землі. Хто він? *(Нестор Дмитрів, який у 1897 р. прибув до Канади із американського штату Пенсильванія.)*

14. «Батько» української діаспори в Північній Америці, перший український православний священник у США, один із перших національно свідомих українців на еміграції. Хто він? *(Агапій Гончаренко, справжнє ім'я Андрій Гумницький. Прибув до Америки в 1865 р.)*

15. Назвіть країну, де пам'ятник Тарасові Шевченкові, споруджений на добровільні пожертви громадян (переважно українців) відкривав президент. *(США. У 1964 р. в столиці, місті Вашингтон, споруджено пам'ятник Тарасові Шевченку. Відкрив монумент президент Дуайт Айзенгауер.)*

16. Назвіть хутір, який заснував на землі, купленій біля міста Сан-Франциско, один із перших українських емігрантів Агапій Гончаренко і який унесено до офіційного списку історичних місць штату Каліфорнія та є державним заповідником. *(«Україна».)*

17. Назвіть країну, у якій українських емігрантів порівняно мало серед тих, де наші земляки проживають компактно. *(Австралія. Масова еміграція туди розпочалася наприкінці 1940-х рр., та найбільшого розмаху набула в 1949 р. – з Німеччини, з так званих таборів переміщених осіб – Ді-Пі (з англійської Displaced Persons, скорочено D. P., в трансліті Ді-Пі).)*

18. Назвіть країну, у якій найбільше проживає закордонних українців, у якій вони мають найменше національних прав порівняно з іншими

державами і в якій вони найбільше асимільовані, позбавлені рідної церкви та школи. *(Росія. За результатами всеросійського перепису в 2002 р. чисельність українців складала 2 943 471 осіб. Проте згідно з неофіційною статистикою, чисельність української меншини в країні сягає понад 10 млн осіб.)*

19. Назвіть країну, яка кілька століть забирала не тільки різноманітну сировину й продовольство, але й людські ресурси, таланти та інтелект з України. *(Росія.)*

20. Назвіть країну, куди в XIX ст. українці переселялися з економічних причин, а у XX ст. мільйони наших земляків загинули там у в'язницях, таборах, на засланнях. *(Росія, яка у XX ст. була головною республікою СРСР. У 1928–1934 рр. українців прийняли Соловецькі острови. Їх також масово нищили на будівництві Біломорсько-Балтійського каналу. Вони гинули на будівництві залізниці Котлас-Ухта та Байкало-Амурської магістралі. Перед Другою світовою війною в Головному управлінні таборів (ГУТабі) налічувалося 10–12 млн пов'язаних з Україною бранців. У 1944–1953 рр. до віддалених районів Сибіру депортували понад 203 тис. родин із Західної України, дотичних до УПА та підпілля Організації українських націоналістів (ОУН); а значну частину – до Карагандинського виправно-трудоного табору (ВТТ) в Казахстані.)*

21. Історики визначають чотири хвилі еміграції з України, проте дехто виокремлює нову, п'яту, представників якої аж ніяк не можна порівняти з попередніми. Хто ці емігранти? *(Молоді освічені люди, які вільно розмовляють іноземними мовами. Це професіонали, а не заробітчани. Таким непогано й в Україні, вони працюють на великі корпорації, в галузі інформаційних технологій, в неурядових організаціях. Але за кордоном мають кращі шанси стати успішними. Їх «хедхантять» «рекрутери» з мереж «Facebook» чи «Twitter» і перевозять у штаб-квартири, що в штаті Каліфорнія, вони стають інженерами й запускають ракети «SpaceX», відкривають власні крамниці модного одягу в місті Нью-Йорк, ходять по американських подіумах, будують кар'єру в Організації Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародному валютному фонді (МВФ) і Світовому банку, відкривають власні стартапи в штаті Техас чи благодійні організації у штаті Флорида. Еміграція для них – інструмент сповна реалізувати свій потенціал.)*

22. Назвіть художній твір, у якому автор порушує проблему еміграції галицького селянства на американський континент на межі XIX–XX ст. *(«Камінний хрест» Василя Стефаника.)*

23. Назвіть поетичний цикл та однойменний драматичний начерк Івана Франка, присвячені першій хвилі еміграції українців зі Східної Галичини до південноамериканської країни, зокрема подіям «бразильської гарячки» впродовж 1895–1897 рр. *(«До Бразилії».)*

24. Назвіть твір українського письменника, де є інформація про причини появи українців у Сибіру. *(«Тигролови» Івана Багряного.)*

25. Про одну із причин появи українців у Сибіру розповідається у відомому романі: «Розважаючи пасажирів і пишаючись своєю ерудицією,

якийсь професор історії <...> викладав, як легенду, історичну довідку про перших-найперших каторжників Сибіру, про перших-найперших політичних засланих, що склали тут свої кості, і саме в цій Забайкаллі, в цій найсуворішій і найпонуришій закутку Східного Сибіру. І було їх двоє, тих піонерів: навіжений протопоп Аввакум... Але цей розкольник був другим. А першим був – бунтар і “ізмєнник” – “малоросійський” гетьман, на ймення Дем’ян Многогрішний». Назвіть письменника і твір, у якому подано цю інформацію. (*«Тигролови» Івана Багряного. У фрагменті йдеться про початок політичних репресій Московії щодо українців.*)

26. Назвіть твір, де розповідається про українську родину, що переселилася на Далекий Схід із Полтавщини в 1887 р. Вона пам’ятає історію роду, шанує Бога та українські народні традиції, дотримується звичаїв, за якими жили діди-прадіди. (*«Тигролови» Івана Багряного. Він писав про родину Сірків. Їх мова, одяг, пісні, мораль, спосіб мислення і вчинки свідчать, що в 30-і рр. ХХ ст. українці Зеленого Клину зберігали свою ментальність, обличчя навіть в умовах Сибіру, куди їх заганяли безземелля та прагнення кращого життя.*)

27. Назвіть твір, де мовиться про нащадків родини Сірків у Сибіру: «Приїхали сюди, яка страшна і дика пуща була тут!.. А бач, обулися... І дивись – зажили ж як потім! І пущі здолали, і край скорили, ще й залюднили. І звикли, полюбили. А нові діти народились – це вже їхня батьківщина... Тепер це містечко Києвом зветься... У всіх наших селах тутешніх, хати білені зокола, як в Україні... Колись, до революції, здорово жили тут наші люди... Тут край працю любить та й винагороджує її щедро. А народ наш робочий... Трудилися щиро, то й мали: хліб сіяли, промишляли звірину, ходили з хурами в Маньчжурію і в Китай, копали золото, ловили рибу, ловили звіра живцем... Це була наша друга Україна, нова Україна, але щасливіша. І назви наші люди подавали тут свої, сумуючи іноді за рідним краєм: Київ, Чернігівка, Україна, Катеринославка, Переяславка тощо... Люди наші осіли понад річками Уссурі й Амур, де можна сіяти хліб... А потім пішло все шкереберть... Прийшла совєтська власть і все перевернула». (*«Тигролови» Івана Багряного.*)

28. Назвіть твір, де поряд з іншими порушується болюча проблема еміграції за кордон як засіб захисту, як протест проти зла та сваволі, як засіб прислужитися своєму народові, а не бути знищеним, нулем чи гвинтиком. (*«Тигролови» Івана Багряного. Герой Григорій Многогрішний разом з Наталкою Сірківною переходить Маньчжурський кордон із надією повернутися.*)

29. Яка пісня стала гімном емігрантів? (*«Журавлі (Чуєш, брате мій...)*», музика Левка Лепкого, слова Богдана Лепкого).

Трудова (заробітчанська) еміграція

1. Початок трудової еміграції з українських теренів дослідники відносять до першої половини ХVІІ ст. Куди виїжджали перші переселенці? (*Відбувалося переселення в регіони Воєводина (тепер Сербія), Банат (тепер Румунія), Срем і Славонія (тепер Хорватія).*)

2. Хто становив найдавнішу українську діаспору на Балканах? *(Бачванські руснаки, або русини-українці регіонів Бачка та Срем. Їхня 20-тисячна громада нині живе головним чином у Бачці, Сремі (Сримі) й Славонії – в сучасних Сербії та Хорватії. Це нащадки переселенців із північно-східної Пряшівщини й Закарпаття, які в середині XVI ст., гнані злиднями та безземеллям, переселилися на Балкани.)*

3. До яких країн найчастіше емігрували українці наприкінці XIX ст., зокрема з Галичини, Буковини й Закарпаття? *(США, Канада, Бразилія, Аргентина.)*

4. Що спричинило «бразильську лихоманку» (1895–1897) в західноукраїнських селян? *(Економічні причини спонукали селян шукати кращих умов для життя. Поштовхом стала масштабна пропаганда, яку розгорнули морехідні компанії. Закордонним агентам на місцях допомагали війти, службовці, учителі, поліцаї, євреї, які заохочували людей до еміграції за відповідну плату: 75 мільрейдів (170 австрійських корон) за одну особу віком від 12 років (особливо брали активну участь у вербуванні селян євреї: дозволяли агентам розповідати в шинках про багатства заморських країн, отримуючи відповідну плату за кожного емігранта, до того ж за безцінь скуповували їхні хати й земельні наділи). Селянство було готове їхати будь-куди, де обіцяли вільну землю. Крім того, заокеанські країни часто описували як райські, про що свідчать публікації в тодішній пресі. Лише на двох суднах, які 28 листопада та 8 грудня 1895 р. відпливли до Бразилії, перебувало 800 галичан, а загальна кількість, що того року покинула край, становила 8 тис. осіб.)*

5. Агент, що агітував селян до Бразилії, ім'я якого згадував Іван Франко в одному з віршів циклу «До Бразилії». Хто він? *(У вірші «Лист до Стефанії» Іван Франко згадував італійця Джерголетто, який у 1893 р., переодягнений у селянина, пройшов сотні галицьких сіл, видаючи себе за померлого австрійського престолонаслідника Рудольфа Габсбурга та обіцяючи безкоштовні родючі поля й ліси, худобу, хати, грошову допомогу від бразильського уряду, а також заснування «руського царства» без поляків і євреїв.)*

6. Ботанік, агроном, садівник, економіст, громадський діяч, ініціатор масової міграції українців до Канади. Хто він? *(Йосип Олеськів, професор, відомий популяризатор еміграції з Галичини й Буковини наприкінці 1890-х рр. У 1895 р. відвідав Канаду й здивувався її можливостями для розвитку сільського господарства. Його публічні лекції та брошури «Про вільні землі», «О еміграції» заохотили багатьох селян, переважно з Галичини, Буковини, Закарпаття та Лемківщини, до виїзду на цілині простори Канади. Перша хвиля масової імміграції тривала до 1914 р. Охопивши близько 170 тис. осіб, вона започаткувала формування української етнічної групи в Канаді та канадського регіонального варіанта української мови. У місті Едмонтон українські емігранти встановили пам'ятник Йосипу Олеськіву.)*

7. Назвіть країни, які повертали емігрантам видатки на переїзд, давали кожному охочому ділянки землі до 50 га з десятирічним

відтермінуванням оплати за це. Але тропічний клімат і несприятливі для українців умови доводили багатьох із них до смерті. *(Аргентина, Бразилія.)*

8. Яка соціальна верства становила джерело першої, так званої трудової, хвилі масової еміграції останньої третини XIX ст.? *(Селяни з відсталих національних окраїн Австро-Угорщини та Росії, а також частина міських ремісників.)*

9. Поодинокі переселенці з'являлися в країні Кленового Листя й раніше, але справжня еміграція українців розпочалася в 1891–1892 рр. Відомі навіть прізвища перших українців у Канаді, які прибули туди 6 вересня 1891 р. пароплавом «Орегон». Це були галичани... *(Іван Пилипів і Василь Єлиняк із села Небилів теперішнього Рожнятівського району Івано-Франківської області.)*

10. Канадський імміграційний урядник-українець (із села Нижній Березів теперішнього Косівського району Івано-Франківської області). У 1896 р. супроводжував другий контингент українців до Канади й узяв туди сім'ю. У 1898 р. став штатним працівником канадського уряду, причому першим українцем. Хто він? *(Кирило Геник.)*

11. Заснував читальню імені Тараса Шевченка у власному домі (1899) й першу україномовну газету в Канаді – «Канадійський фермер» (1903). Користувався такою популярністю, що в українській громаді його називали царем Канади. Хто він? *(Кирило Геник.)*

12. Які умови мав виконати переселенець, щоб отримати від уряду Канади земельну ділянку? *(Кожен переселенець, якщо він досяг 18 років і вніс 10 доларів попередньої плати, отримував від уряду Канади земельну ділянку, яка становила приблизно пів гектара залісненої території. Переселенець зобов'язувався жити на ній не менше трьох років, побудувати хату й господарські приміщення, викорчувати ліс і розорати хоч десяту його частину. Якщо емігрант це робив, він ставав власником усього поля. Проте для обробітки були потрібні знаряддя і тяглова худоба, а тому селяни на якийсь час погоджувалися на небезпечну роботу в шахтах, працювали на прокладанні залізниць, щоб заробити вкрай необхідну суму.)*

13. Як називався наділ, який на пільгових умовах надавався тим переселенцям, які бажали вести фермерське господарство у США та Канаді? *(Гомстед.)*

14. На карті Канади близько двох сотень топонімів, пов'язаних із нашим краєм. Що це за назви? *(Переїжджаючи на нове місце проживання, українці наче брали часточку материкової України з собою, а тому йменували нові поселення звичними географічними назвами: Полтава, Коломия, Козак, Січ, Хмельницький, Галичина тощо. Усього українських назв на карті Канади близько 200.)*

15. Як називається експозиція фольклорного комплексу, що презентує побут перших переселенців з України, які здійснили внесок у процес освоєння земель Канади? *(У канадській провінції Альберта поблизу міста Едмонтон в 1971 р. на екокультурній території «Калинова країна»*

створено музей просто неба «Українська спадщина» – мальовниче українське село. Перевдягнуті відповідно до епохи працівники-актори відтворюють життя українських першопрохідців. Розповідають про побут українців Канади впродовж 1892–1930 рр. Діє також етнокультурний центр, де народні майстри з різноманітних ремесел демонструють здобутки, проводять ярмарки та екскурсії, влаштовують фестивалі української пісенної й мистецької творчості, до яких залучають туристів. Заповідник має дослідницький та реставраційний центри.)

16. Масовий виїзд селян із західноукраїнських земель у США почався в 1877 р. Що стало поштовхом для цього? (Спокусливий заклик агентів однієї з вугільних компаній штату Пенсильванія. Маючи намір заробити великі гроші, група селян із Закарпаття виїхала працювати в шахти.)

17. До Першої світової війни в Аргентині вже налічувалося 14 000 українських емігрантів. Звідки були перші переселенці? (До Аргентини 27 серпня 1897 р. першими прибули 12 селянських родин із Косівщини, що на Івано-Франківщині. Вони знайшли притулок і роботу в місті Буенос-Айрес.)

18. До 1914 р. в Бразилії вже налічувалося 45 000 українців. Значна їх частина зосередилася в штаті Парана. Яка родина першою прибула в ці краї з України в 1872 р.? (Родина Миколи Морозовича з Галичини (із Золочівщини, що на Львівщині). Масова еміграція українців до Бразилії розпочалася в 1895 р.)

19. Другою «батьківщиною» для багатьох українців став Сибір. Його заселення, яке активно розпочалося з другої половини XIX ст., інтенсифікувалося після спорудження Транссибірської магістралі (1895–1905). Сприяла цьому також офіційна політика уряду, зокрема закони 1904 р. і 1906 р., що стимулювали переселенський рух. У чому полягала причина такого стимулювання? (Крім того, що в Сибіру було багато неосвоєної землі і українці могли б її обробляти, у європейській частині Російської імперії терени компактного проживання українців значно переважали території, де компактно проживали росіяни. Імперський уряд, розуміючи, що роботу із демографічної селекції занедбано, прийняв безпрецедентну за масштабами програму переселення. Тому впродовж 1896–1914 рр. з дев'яти українських губерній до Сибіру й на Далекий Схід переселилося понад 1 млн 619 тис. українців.)

20. Які пільги пропонувала влада Росії переселенцям за освоєння околиць імперії? (Звільнення від податків, зокрема, в Сибіру на 3 роки. На цей же час звільняли від служби в армії осіб призовного віку. Переселенцям надавали земельні наділи, право на пільговий переїзд, кредити. Але не всі могли ними скористатися, та й влада більше вітала переселення тих, які могли дати собі раду.)

21. Назвіть територію Західного Сибіру, куди в 70-х рр. XX ст. велика кількість українських спеціалістів вирушала в пошуках кращого заробітку. (Тюменська область. Там тоді розпочиналось освоєння нафтогазових родовищ. До слова, статистика підтверджує, що без

українських нафтовиків і газовиків видобуток у краї скоротився би щонайменше удвоє.)

22. Назвіть місто в Сибірі, де майже половина населення – українці та їхні нащадки. *(Новий Уренгой. Ще в часи СРСР туди на газові родовища приїжджало багато українських спеціалістів і звичайних робітників, чимало з них залишилося на постійне проживання. У місті є акціонерне товариство «Полярна геофізична експедиція». Більшість її працівників – українці. Вони займаються дослідженням нових газових покладів, а почали приїздити на заробітки ще з 1980-х рр. Геофізична експедиція – фактично справжнє місто зі своїми кухнею, лазнею, лікарем. Навіть хліб там печуть пекарі з України.)*

23. Назвіть сибірські міста, де проживає велика кількість українців (при чому, немало їх частину складають нащадки репресованих у радянські часи). *(Новий Уренгой, Надим, Ноябрьськ, Сургут.)*

24. Назвіть сибірське місто, де діє Український культурний центр, перед приміщенням якого стоїть пам'ятник варенику. *(Сургут.)*

25. Які обставини уможливили четверту, теж заробітчанську, хвилю еміграції з України? *(Відкриття кордонів. Це створило можливості для підвищення рівня життя способом тимчасових поїздок за кордон задля заробітку. Проте тисячі заробітчан додому не повертаються.)*

26. У яких країнах найбільше українців четвертої хвилі еміграції? *(Польща, Чехія, Німеччина, Італія, Португалія, Іспанія, США, Росія. Українці знайшли дороги у всі кінці світу.)*

Політична еміграція

1. Назвіть імена й прізвища перших політичних емігрантів з України, пов'язаних із боротьбою за державність. *(Іван Мазепа та його прибічники, найяскравішим представником яких став Пилип Орлик. Вони осіли на теренах Османської імперії.)*

2. У місті Бендери опинилися близько 50 старшин, майже 500 козаків із Гетьманщини та понад 4 тис. запорожців. Про які події йдеться? *(Про мазепинську еміграцію після поразки від московитів поблизу міста Полтава в 1709 р.)*

3. Назвіть ім'я та прізвище гетьмана у вигнанні, який очолив першу українську політичну еміграцію, що тривалий час намагалась протидіяти деспотизму російського самодержавства. *(Пилип Орлик.)*

4. Назвіть ім'я та прізвище гетьмана у вигнанні, якого 5 квітня 1710 р. обрали запорожці, генеральна старшина, козацтво в присутності османського султана і шведського короля. *(Пилип Орлик.)*

5. Чому в середині XVII ст. деякі українці покинули Волинь, Прибужжя, Берестейщину й переїхали до Нідерландів, Німеччини, Англії, Франції і навіть США? *(Причиною стала ухвала польського сейму 1658 р. про примусове навернення протестантів у католицизм. Хто не погоджувався, мусив за короткий термін покинути межі держави, особливо це стосувалося так званих аріан. Це зумовило еміграцію в основному на захід Європи, зупинивши подальшу активність представників радикальної Реформації в Речі Посполитій.)*

6. Один із перших українських політичних емігрантів, священник, правозахисник, громадський діяч, що був знайомий із Пантелеймоном Кулішем і Михайлом Драгомановим, а також з Олександром Герценом, дописуючи в його журнал «Колокол». У 1860 р., утікаючи від арешту, виїхав до міста Лондон, бо самодержавна Росія не терпіла його вільнодумства. Хто він? *(Агапій Гончаренко, справжнє ім'я Андрій Гумницький.)*

7. Колишній священник Києво-Печерської лаври та церкви в місті Афіни, який першим ступив на американський континент (прибув до Америки в 1865 р., перед тим побувавши в місті Лондон) та оселився в місті Сан-Франциско. Він мусив утікати туди через замах на нього російської розвідки. Перший український православний священник у США, один із перших українських політичних емігрантів та представник національно свідомих українців в Америці. *(Агапій Гончаренко, справжнє ім'я Андрій Гумницький. У 1860 р. виїхав у місто Лондон. Відвідав Османську імперію, побував на Афонській горі, в місті Єрусалим, у Ліванських горах і дивом урятувався в Єгипті, де на нього влаштувала замах російська розвідка. 18 жовтня 1864 р., з метою уникнення переслідувань російських шпигунів, в османському порту Смирна сів на корабель, що прямував до Америки. У 1865 р. прибув до міста Нью-Йорк, де викладав грецьку мову та вів богослужіння грецькою та старослов'янською мовами для російських та грецьких громад. Крім того, друкувався в часописах, був активістом редколегії біблійного товариства та перекладав Біблію на арабську мову.)*

8. Першу хвилю емігрантів називають заробітчанською, проте й тоді траплялися політичні переселенці. Один із них – виходець зі знатного військового роду з Полтавщини. Навчався в містах Харків, Москва, Санкт-Петербург, у Київському, Львівському університетах. Утік від поліції до Швейцарії, повернувся до міста Львів, а звідти емігрував до Канади в 1907 р. й зробив багато корисного для розвитку взаємин між українцями в Канаді та Україні. Назвіть його ім'я. *(Павло Крат. Один із лідерів боротьби за створення українського університету у місті Львів (1906–1907). Зокрема, у січні 1907 р. очолив групу студентів, що захопила корпус Львівського університету на вулиці Святого Миколая, побудувала барикади та вивісила на даху український прапор. Одягнувши ректорську мантию, очільник різав портрети попередніх ректорів, за що заарештований. Після ув'язнення емігрував до Канади (1907), був співзасновником Наукового товариства імені Тараса Шевченка (НТШ) (1907) та Української вільнодумної федерації. Видавав часопис «Червоний прапор», потім гумористичний часопис «Кадило», пізніше «Кропило». Використовував псевдоніми «Павло Розвій-Поле», «отець Проколуцій».)*

9. Які події вважають початком політичного переселення українців до Сибіру? *(Події 1642 р., коли на узбережжя річки Лена заслали «черкесів» (так у XVII ст. називали українців у Московії) зі Слобожанщини з родинами, разом 188 осіб. Заслали й надалі (1646, 1649) переважно*

українських політичних діячів або тих, кого московитська влада підозрювала в «зраді». У 1650-х рр. на Сибір спровадили родичів і прихильників гетьмана Івана Виговського; у 1660-х рр. – противників промосковитського гетьмана Івана Брюховецького; у 1670-х рр. – гетьмана Дем'яна Многогрішного з родичами; у 1680-х рр. – гетьмана Івана Самойловича із сином Яковом і небожем Михайлом. Після Полтавської битви (1709) на заслання опинилося чимало «мазепинців», зокрема Генеральний суддя Василь Чуйкевич, полковник Григорій Новицький. У 1723 р. до міста Якутськ виселили Андрія Войнаровського, небожа гетьмана Івана Мазепи. По знищенні Запорозької Січі (1775) на Сибір потрапила частина запорозької старшини, а трохи раніше засудили на каторгу учасників Коліївщини та їх поводитря Максима Залізняка. У ХІХ ст. засилали, за вироками суддів, українських революційних діячів (учасників Товариства з'єднаних слов'ян; народників, зокрема Андрія Красовського, Софію Богомолець, Сергія Ковалика, Єлизавету Ковальську, Якова Стефановича; соціал-демократів, згодом більшовиків Григорія Петровського, Миколу Скрипника; письменника Павла Грабовського; учасників селянських заворушень і повстань, наприклад, Устима Кармелюка). Із наказу російської влади за «сепаратизм» примусово перевели на службу до Сибіру декого з українських громадських і культурних діячів.)

10. До якої країни в 20-х рр. ХХ ст., замість добровільного індивідуального, почалося колективне «організоване» переселення з України? (До Росії. Впродовж 1924–1928 рр. з України вигнали 142 тис. осіб, які поселилися переважно в східних районах СРСР. Це становило 24% від усіх емігрантів. Масові депортації українців здійснили в радянські ВТТ. Із 1920 р. по 1923 р. до Сибіру висилали махновців, селян-повстанців, вояків Червоної української Галицької армії, роком пізніше – священників Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), петлюрівців, діячів національних урядових структур. Далі надійшла черга «непманів», підприємців, активістів українських політичних партій, «куркулів».)

11. Коли нацистська Німеччина розпочала наступальну операцію проти СРСР, радянська влада здійснила багатотисячну евакуацію росіян, білорусів і українців з європейських теренів до Уральських гір. Із нашої землі евакуювали кваліфікованих українських та єврейських робітників, а також національно свідомих активістів українського духовництва та інтелігенції. Що стало причиною таких дій? (Радянська влада боялася, що нацисти могли схилити невдоволених на свій бік, тому навіть після війни багатьох вивезених позбавили можливості повернення в Україну.)

12. Політична еміграція часів Української революції (1917–1921) мала декілька етапів. Які події знаменують перший із них? (Перший етап у серпні 1914 р. започаткували активісти Союзу визволення України (СВУ), які брали активну участь у боротьбі проти Російської імперії і не встигли чи не змогли повернутися в Українську Народну Республіку (УНР). У ході Першої світової війни та розгортання революції емігрантами стали військовополонені та біженці різних категорій.)

13. Політична еміграція часів Української революції (1917–1921) мала декілька етапів. Охарактеризуйте другий із них. *(Другий етап започаткував уряд гетьмана Павла Скоропадського в грудні 1918 р. Згодом до нього приєдналися військові та цивільні різних рангів, які перебували в «білих» арміях Антона Денікіна та Петра Врангеля.)*

14. Політична еміграція часів Української революції (1917–1921) мала декілька етапів. Що стало причиною третього з них? *(Третій етап упродовж березня 1919–1920 рр. зумовлений протистоянням між українськими діячами (наприклад, від'їзд Михайла Грушевського, Євгена Петрушевича), військовою поразкою від більшовиків і переданням під контроль Польщі частини західноукраїнських земель.)*

15. Політична еміграція часів Української революції (1917–1921) мала декілька етапів. Охарактеризуйте четвертий із них. *(Четвертий етап склали втікачі від більшовицького та іноземних режимів, що встановилися в Україні у 20-х рр. XX ст. Це різnorідні за своїм соціальним статусом люди, проте вони так чи інакше (самі чи їхні рідні) були пов'язані з попередньою діяльністю в українських урядах.)*

16. На правий берег річки Збруч перейшло близько 10 тис. старшин і вояків, яких відіслали до таборів інтернованих (Каліш, Александров, Вадовіце, Стжалков). Про який історичний період ідеться? *(Про період поразки національно-визвольної боротьби на рубежі 20-х рр. XX ст. Саме під час встановлення на території України радянської влади за кордон емігрували десятки тисяч найактивніших учасників подій 1917–1920 рр. Серед них політичні діячі, військовослужбовці, представники наукової та культурної інтелігенції, робітники та селяни, які своїми діями активно підтримували ідею визволення України.)*

17. Ці роки ввійшли в історію міжвоєнної політичної еміграції як таборів – найважчі щодо матеріальних умов життя та морально-психологічного стану інтернованих. Про який історичний період ідеться? *(Про 1919–1924 рр. Еміграція внаслідок поразки українських визвольних змагань. Тяжкий морально-психологічний та матеріальний стан людей у таборах для інтернованих на території Польщі, а також у Чехословаччині, Румунії.)*

18. Які верстви українців покидали рідний край під час другої (політичної) хвилі еміграції на Захід? *(Емігрантами стали переважно учасники військових формувань, політичні й громадські діячі УНР, ЗУНР, Кубанської Народної Республіки (КНР), а також працівники закордонних представництв – політичних, економічних, медичних тощо. На відміну від першої (трудова) друга хвиля мала значний інтелектуальний потенціал, тим паче, що в її складі опинилися відомі українські письменники, публіцисти, культурно-освітні та наукові діячі. До цієї хвилі також належали українці, що воювали в складі «білих» армій Антона Денікіна і Петра Врангеля. Здебільшого вони були насильно мобілізовані на Кубані й у південній частині Наддніпрянщини.)*

19. Приблизно 90% української еміграції у міжвоєнній Польщі становили особи, пов'язані з УНР – її державними структурами й армією.

Хто був їх визнаним лідером? (Симон Петлюра. Увесь політичний табір названо петлюрівським, а тих, які до нього належали – петлюрівцями.)

20. Назвіть польські міста, де в листопаді 1920 р. розмістився уряд УНР. Туди прибув і Симон Петлюра. (Міста Тарнов, Ченстохов. Після переїзду Симона Петлюри з міста Тарнов до міста Варшава, столиця Польщі в кінці 1921 р. стала осідком українського еміграційного державного центру, а згодом також і культурно-освітнього.)

21. Яка територія-установа створена для інтернованих українців біля міста Каліш? (Українська станиця, яка мала характер трудової колонії. У 1921–1933 рр. там функціонувала гімназія імені Тараса Шевченка, її учнями були не лише наддніпрянські емігранти, але й галичани. Діяли станична бібліотека, що в 1938 р. налічувала 1550 книжок та журналів, початкова школа імені Симона Петлюри. У 1925 р. Союз українок-емігранток заснував у станиці дитячий садок. Створили два хори та драматичний гурток, видавали пресу. Релігійні потреби мешканці та емігранти відправляли у церкві Святої Покрови.)

22. Політичний діяч, який, перебуваючи в Польщі, уклав директиви щодо подальшої роботи за еміграційних умов, оприлюднив їх у 1923 р. під псевдонімом «О. Ряст» у брошурі «Сучасна українська еміграція та її завдання». Своє ідеологічне кредо й вказівки для української еміграції викладав також у низці статей, котрі друкувалися в тогочасних українських часописах у Польщі – «Українська трибуна», «Трибуна України», «Табор». Хто цей діяч? (Симон Петлюра.)

23. Які три українські легальні уряди діяли у 20-рр. ХХ ст. поза національними теренами України? (Уряди УНР у містах Тарнов, Варшава, ЗУНР у місті Відень, КНР у місті Прага.)

24. Назвіть країну, у якій осіли гетьман Павло Скоропадський та українські монархісти й у якій після розпуску в 1923 р. перебував уряд ЗУНР і деякий час містився штаб Євгена Коновальця та ОУН. (Німеччина, місто Берлін.)

25. У якій країні створено найсприятливіші умови для українських політичних та інтелектуальних емігрантів після подій 1917–1921 рр.? (У Чехословаччині.)

26. Назвіть програму підтримки емігрантів із Російської імперії, активну участь у реалізації якої брали чехословацький президент Томаш Масарик, прем'єр-міністр Карел Крамарж, міністр закордонних справ Едуард Бенеш та його заступник Вацлав Гірса. («Російська допоміжна акція».)

27. Назвіть зініційований президентом Чехословаччини, професором Томашем Масариком, у 1921 р. план облаштування еміграції з Російської імперії, що вирізнявся демократичністю, аполітичністю й увагою до шкільництва, наукових, культурницьких кіл. («Російська допоміжна акція».)

28. Які можливості для емігрантів передбачала «Російська допоміжна акція»? (Створення українських або російських чи білоруських навчальних, наукових, культурницьких установ, закладів і товариств.

Налагодження повноцінного творчого життя і відтворення нового покоління інтелігенції. Концентрування в компактних зонах усіх верств еміграції, їх проживання та діяльність у галузях шкільництва, науки, культури.)

29. Які чеські міста стали центрами української еміграції, зокрема важливими осередками освіти для українців? (Столиця, місто Прага; курортне містечко Подебради.)

30. Другій хвилі еміграції властиве таке явище, як рееміграція. Цей процес зумовлювався сподіваннями, що політичний устрій радянської України можна змінити на демократичний. Яка доля спіткала тих, які поверталися? (Більшість реемігрантів у 1930-х рр. репресували. Наприклад, у 1930 р. в місті Москва розстріляли генерал-хорунжого Армії УНР Юрія Тютюнника, хоч той і співпрацював із радянською владою.)

31. Який учинок Михайла Грушевського засуджували емігранти? (Повернення в радянську Україну в березні 1924 р. Це стало можливим за виконання низки умов, висунутих владою, серед них – відмова від участі в політичному житті. Натомість його обрали до складу Всеукраїнської академії наук (ВУАН) та надали охоронний лист, у якому йшлося про те, що більшовики не пред'являть йому жодних обвинувачень за попередню політичну діяльність.)

32. Науковець, державний діяч, який вважав себе не емігрантом, а «закордонним працівником на національній ниві» і який повернувся до радянської України, незважаючи на відомі вже тоді репресії проти українського народу. Хто він? (Михайло Грушевський. У 1919 р. виїхав за кордон, жив у містах Женева, Прага та Відень. У березні 1924 р., уже в статусі академіка ВУАН (обраний наприкінці 1923 р.), повернувся до радянської України. Очолив секцію історії ВУАН, де розгорнув активну науково-дослідну та науково-організаційну роботу. Проте згодом почали погроми історичних інституцій. Більшість співробітників заарештували й заслали. За звинуваченням у керівництві так званим Українським національним центром (УНЦ) арештували Михайла Грушевського. Із того часу він перебував у місті Москва під наглядом.)

33. Чим третя хвиля еміграції відрізнялася від попередньої? (Її особливістю було те, що вона почалася не з України, а з території західних окупаційних зон Австрії та Німеччини, а також Італії. Значно меншою була, порівняно з міжвоєнним часом, індивідуальна еміграція. Виходячи з цього, з 1945–1952 рр. українська еміграція, у тому числі і вільнокозацький рух, зосереджувалися в Західній Німеччині, західних окупаційних зонах Австрії. Щодо Італії – то більшість українців упродовж 1946–1947 рр. покинули країну. Пізніше осідками третьої хвилі української еміграції стали США, Канада, країни Південної Америки та Австралія. Ще однією особливістю післявоєнної еміграції було те, що її становили вихідці із західноукраїнських земель. Дослідники кажуть, що серед емігрантів цього періоду панували вільнокозацькі ідеї.)

34. Яким був соціальний статус емігрантів третьої хвилі? (На відміну від емігрантів попереднього періоду, серед ПО була велика кількість

людей зі спеціальною освітою: учителі, інженери, юристи, лікарі, священники, учені.)

35. Що впливало на формування національного руху українців, які перебували в таборах Ді-Пі? *(Діяльності Ді-Пі у таборах сприяли: концентрація найбільш активних і вмотивованих емігрантів, гостра конкуренція під час війни між політичними й громадськими угрупованнями, небезпека примусової репатріації та намагання продовжити антикомуністичну боротьбу.)*

36. Як було організовано суспільно-соціальне життя українців у таборах Ді-Пі? *(У таборах Ді-Пі жваво розвивалося суспільно-політичне, господарське, освітньо-культурне, літературно-мистецьке, релігійне життя та видавництва. На 1948 р. там діяли 102 народні школи, 35 гімназій, 12 інших середніх шкіл, 43 фахові школи, друкували 232 періодичні й 818 книжкових видань.)*

37. Ким для радянської влади були емігранти третьої хвилі? *(Цих емігрантів об'єднувала відданість ідеї незалежності України, адже серед них налічувалося чимало інтелігенції, «остарбайтерів» – людей, вивезених з України на примусові роботи в нацистську Німеччину. Значну частину становили колишні вояки УПА, ветерани української дивізії «Галичина», яким вдалося прорватися на Захід й уникнути ліквідації енкавеесівцями. Радянська влада всіляко переслідувала представників цієї хвилі української діаспори, називала їх зрадниками батьківщини, фашистами.)*

38. У чому полягала репатріаційна політика СРСР після Другої світової війни? *(Радянські східноєвропейські уряди створили мережу репатріаційних комісій із військовим та розвідувальним персоналом. Вони довільно трактували угоди про «добровільність» репатріації та так звані військові злочини. Доходило до трагічних випадків насильного вивезення, у тому числі й до самогубств ПО з Німеччини й Австрії, особливо колишніх службовців військових частин німецької армії (власовців, вояків Українського визвольного війська), наприклад, у таборах Кемптен, Дахау. У 1946–1949 рр. радянські представники в ООН домагалися примусової репатріації усіх громадян соціалістичних країн. Частково повертали міжвоєнних заробітчанських емігрантів із Франції та з Аргентини. Репатріантів відправляли у фільтраційні табори і якщо не знищували, то їх чекала не омріяна домівка, а нові поневіряння – у сталінських ВТТ. Ця доля не оминула навіть радянських військових, фактичних «переможців», які потрапили в полон, захищаючи свою державу. Тавро репатріанта, як «ворога народу», ще десятиліттями висіло на їхніх нащадках.)*

39. Емігрант третьої хвилі, автор памфлету, у якому розкрив причини третьої хвилі еміграції, про який кажуть, що «це перший у світовій публіцистиці твір, який з вражаючою емоційною силою і з абсолютною доказовістю відобразив страхітливую сутність СРСР як імперії, що втілила в собі безмір спрямованого проти людини зла...». Хто він? *(Іван Багрянний, справжнє прізвище Лозов'ягін. Памфлет «Чому я не хочу вертатися до СРСР?», де автор виклав політичну декларацію національної гідності й*

прав людини, яка пережила примусову репатріацію, насильство, тортури, приниження як в'язень, остарбайтер, полонений, позбавлений власного імені. Письменник логічно обґрунтував закономірність еміграції з СРСР – батьківщини-мачухи, яка вчинила геноцид власного народу.)

40. Як називається твір, написаний в еміграції в 1946 р., однією з тез якого є така: «Я не хочу вертатися під більшовизм тому, що я сидів у тюрмах зі священниками різних церковних напрямів і бачив, як їх бито й мордовано. За наказом Йосипа Сталіна їх винищено в СРСР, а церкви поруйновано, і цілих 25 років вибивано з людських душ найменші ознаки християнської релігії. У брутальний, підлий спосіб?» («Чому я не хочу вертатися до СРСР?» Івана Багряного.)

41. Назвіть збірний образ, характеристику якому дає український поет-емігрант Євген Маланюк: «Це, по-перше, європейець. Він глибоко, до крові й кісток, відчуває себе національно свідомою людиною, себто відчуває свою кривду, нерозривну зв'язаність із українським народом і українською землею, а значить, і з їх долею. Натомість він абсолютно звільнений від московської спадщини і свідомо ненавидить московський азіатизм... Він має освічений, європейськи дисциплінований зимний розум і гаряче патріотичне серце, котре не затремтить перед обличчям смерті за Україну». (Образ українського політичного емігранта.)

Суспільні осередки, наукові й культурні установи українських емігрантів

1. Які перші й найміцніші інституції створювали українці за межами рідної землі? (Церкви. Але спочатку виникали перепони щодо духівників з боку римо-католицької єпархії. Тому, наприклад, закарпатці зі священником знайшли захист у представника Російської православної церкви (РПЦ) в Америці й попросили взяти їх під опіку. Унаслідок цього в 1891 р. емігранти із Закарпаття (361 особа) стали парафіянами РПЦ. Оскільки вони хотіли належати до УГКЦ, то назвали свою релігійну громаду: Греко-католицька російська православна церква Пресвятої Богородиці Діви Марії. Належність до чужої віри призводила до віддалення українців від національного руху. Свідомі священники мали клопоти на цьому поприщі. Навіть митрополит Андрей Шептицький приїжджав до Канади й Бразилії. Через деякий час ситуація стабілізувалася. Тепер у діаспорі діють українські церкви різних конфесій.)

2. Яку культурно-просвітницьку організацію створено у 1868 р. в місті Львів та осередки якої діють за кордоном, де проживає українська діаспора? (Товариство «Просвіта».)

3. Назвіть міжнародну координаційну організацію, яка гуртує близько 50 великих українських об'єднань у понад 60 державах і представляє інтереси понад 20 млн діаспорян у світі. (Світовий конгрес вільних українців (СКВУ), з 1993 р. – Світовий конгрес українців (СКУ).)

4. Як називалася перша слов'янська громадська організація на території США, яку разом з іншими політичними емігрантами з імперської Росії заснував священник з України Агапій Гончаренко? (Клуб декабристів.)

5. Яка перша українська жіноча громадська організація створена в 1897 р. в США? *(Сестринський союз Святої Ольги.)*

6. Назвіть товариство (засноване 9 січня 1868 р., припинило існування в 1947 р.), яке мало на меті виховувати мужів науки, письменників, суспільних діячів у середовищі української студентської молоді. Серед його учасників викристалізувалася соборницька ідея, до якої закликали Михайло Драгоманов і Сергій Подолинський. *(Українське академічне товариство «Січ».)*

7. Назвіть організацію, створенням якої українці вперше заявили про себе і свої політичні позиції за кордоном у роки Першої світової війни. *(СВУ, який створили 4 серпня 1914 р. у Східній Галичині, що входила до Австро-Угорщини. З вересня офіс союзу перемістили до міста Відень.)*

8. Назвіть організацію українців, яку в 1916 р. визнано конгресом і президентом США. *(Федерація українців Америки. Створена в 1915 р.)*

9. Який громадський організаційний проєкт реалізував Михайло Грушевський на кошти американських і канадських українців, щоб у його рамках повідати Європі, що таке Україна і що в ній відбувалося? *(Комітет незалежної України (КНУ). При ньому друкували журнал «Східна Європа» французькою та німецькою мовами. Там публікували статті Михайла Грушевського, представників держав, які постали на руїнах Російської імперії.)*

10. Із якою відозвою щодо розшматування українських територій звертався КНУ в 1920 р.? *(«До народів цивілізованого світу». Відозва від 15 січня 1920 р. щодо рішення Паризької мирної конференції про включення західноукраїнських земель до складу Польщі. «Комітет незалежної України протестує перед цілим цивілізованим світом проти насильства, яке заподіяла Мирова Конференція над українським народом, віддаючи Східну Галичину під Польщу, і проти тої страшної системи винищення українського народу, яку завело польське правительство в Східній Галичині. Заявляємо, що український нарід із відірванням Східної Галичини від України ніколи не помириться і буде боротися всіма силами за з'єднання всіх українських земель в незалежну Українську Республіку. Кличемо до Вас, цивілізовані народи світу: не допустіть до страшного злочину над українським народом Східної Галичини! Піднесіть голос в обороні його права на національне з'єднання і незалежність!»)*

11. Назвіть громадську організацію, яку створено 12 листопада 1925 р. в місті Подєбради, і яка складалася переважно з вихідців із Наддніпрянської України, очолюваних Миколою Сціборським. Її активістом був поет-«пражанин» Леонід Мосендз. *(Легія українських націоналістів (ЛУН).)*

12. Поет Леонід Мосендз часто носив знак ЛУН. Що він зображував? *(Знак мав вигляд щита, охопленого ланцюгом як символом соборності, а з-під щита виднілися руків'я й кінець леза меча, що перехрещував щит. На щиті напис: «Думка – думкою, меч – мечем».)*

13. У листопаді 1927 р. з ініціативи Євгена Коновальця на одній із нарад Української військової організації (УВО) вирішили створити єдину революційно-політичну силу, діяльність якої ґрунтувалася б на націоналістичній ідеології та поширювалася би на всі українські землі. Назвіть організацію, яку започаткували 28 січня – 3 лютого 1929 р. на Конгресі українських націоналістів (КУН) у місті Відень. (ОУН.)

14. Які впливові громадські організації діяли в українському емігрантському середовищі під час та після Другої світової війни? (Організація українських націоналістів (мельниківці) (ОУН(м)); Організація українських націоналістів (бандерівці) (ОУН(б)).)

15. Як називається українська емігрантська дослідницька інституція з тією самою назвою, що й від дати заснування в 1873 р. у місті Львів? Упродовж 1947–1951 рр. її президія перебувала в місті Мюнхен, а потім переїхала в Сарсель, що поблизу міста Париж, де розташовується й дотепер. Її філії працюють у багатьох країнах, де є українська діаспора. (НТШ.)

16. Перелічіть основні освітні, наукові та культурні інституції української діаспори, де провадиться значна діяльність, спрямована на дослідження української літератури, мови, історії, національних традицій; серйозна увага приділяється вивченню філософських і суспільно-політичних проблем. (НТШ (місто Париж, Франція), Асоціація діячів української культури (місто Нью-Йорк, США), Українська академія мистецтв та культури (місто Нью-Йорк, США), Українська вільна академія наук (місто Аугсбург, Німеччина), Український науковий інститут Гарвардського університету (місто Кембридж, США), Український інститут Америки (місто Нью-Йорк, США), Канадський інститут українських студій (місто Едмонтон, Канада), Український католицький університет (місто Рим, Італія), Український вільний університет (УВУ) (місто Мюнхен, Німеччина).)

17. Україністику (мову, літературу, географію, історію) студіюють у 28 університетах і коледжах США. Найвідоміші університети країни, де є можливість здобути вищу українознавчу освіту – це... (Гарвардський, Іллінойський, Нью-Йоркський, Каліфорнійський, Колумбійський.)

18. Назвіть університет у США, з яким поет, науковець, громадський діяч Богдан-Юрій Кравців активно співпрацював та де проводив дослідження. (Гарвардський університет, при якому з 1968 р. діяв Український науковий інститут.)

19. Яка організація працює в місті Оттава й представляє інтереси української громади перед парламентом та урядом Канади? (Українське інформаційне бюро (УІБ).)

20. У 1936 р. у місті Вінніпег засновано Українську фундацію імені Тараса Шевченка. Вона функціонує й досі. Який основний вид її діяльності? (Фінансування українських культурних заходів.)

21. Яку наукову установу створено під час Другої світової війни у місті Варшава (стараннями Юрія Липи, Івана Шовгеніва, Лева Биковського) для вивчення політичних і економічних проблем, що могли постати перед

Україною після здобуття незалежності? *(Український Чорноморський інститут. Упродовж 1940–1942 рр. його вчені видали 40 праць. Після відновлення незалежності України вони мали намір перенести інститут до міста Одеса, щоб він став потужним центром наукових досліджень у багатьох галузях. Проте війна зашкодила втілити задумане.)*

22. Назвіть вищий навчальний заклад, який створено в місті Берлін у листопаді 1926 р. зусиллями Павла Скоропадського і який перетворився в науковий осередок української еміграції в Німеччині. *(Український науковий інститут (УНІ), який в 1934 р. «прикріпили» до Берлінського університету. При інституті заснували бібліотеку, архів преси й бюро наукової інформації. У ньому працювали В'ячеслав Липинський, Степан Смаль-Стоцький, Дмитро Чижевський, Богдан Лепкий. Із кінця 1932 р. в інституті започатковано українознавчі дослідження, а з 1933 р. – серію періодичних видань «Вісті».)*

23. Як називалася вища наукова установа, заснована в січні 1921 р. у місті Відень (за сприяння уряду Чехословаччини перенесена в жовтні того року до міста Прага), яка стала в міжвоєнний період найпотужнішим осередком українських учених за межами України? *(УВУ.)*

24. Яка вища інституція українців в еміграції організувала навчальну й наукову діяльність за зразком Карлового університету і перед якою постало, за словами Дмитра Антоновича, «відповідальне перед Україною і українським народом завдання»? *(УВУ.)*

25. Як називалася вища наукова інституція української еміграції за кордоном, яка внаслідок воєнних подій 1945 р. перемістилася з міста Прага до міста Мюнхен, де в 1950 р. визнана баварським урядом і здобула право присуджувати наукові ступені магістра, доктора, габілітованого доктора? *(УВУ. Під час війни він залишався в місті Прага. Його майно та архів конфіскували радянські «визволителі». Адміністрацію і частину професорів репресували. Лише восени 1945 р. в місті Мюнхен вчені-емігранти відновили діяльність, яка триває донині.)*

26. Як називався вищий науковий заклад, біля витоків якого стояли професори Станіслав Дністрянський і Михайло Грушевський, поет Олександр Олесь? За час існування в закладі видано понад 100 томів «Наукових записок», «Наукових збірників», монографій, мистецьких альбомів. У ньому проводяться наукові конференції, захисти дисертацій, стажуються науковці з України. *(УВУ.)*

27. Як називається чеський університет, де з 1926 р. діяли кафедри українознавства? 16 грудня 1926 р. першу лекцію в ньому прочитав ректор УВУ Олександр Колесса. *(Карлів університет.)*

28. Як називалася українська «висока» технічна школа в місті Подєбради, заснована в 1922 р. Українським громадським комітетом при фінансовій допомозі міністерства закордонних справ Чехословаччини? *(Українська господарська академія (УГА).)*

29. У якому українському вищому навчальному закладі в Чехословаччині першим ректором працював Іван Шовгенів, батько поетеси Олени Теліги? *(УГА.)*

30. Яку установу в 1923 р. створили в місті Прага для збирання, нагромадження та зберігання документів визвольних змагань українців? (Український архів. У 1932 р. його фонди передали до Українського історичного кабінету, створеного в 1930 р. Сюди ж перемістили книгозбірню Українського соціологічного інституту (Українського інституту громадознавства). У 1945 р. на вимогу СРСР фонди Українського історичного кабінету разом з Українським архівом переправили до Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) у місті Київ.)

31. Назвіть заклад, який засновано в 1925 р. у місті Прага для збирання та збереження документів української еміграції та політичних рухів ХХ ст. (Музей визвольної боротьби України (МВБУ). У ньому зберігалися документи українських дипломатичних місій, таборів інтернованих осіб, громадських, навчальних і культурних інституцій часів Першої світової війни, матеріали з політичного, наукового й мистецького життя української еміграції, рукописи та речові експонати, у тому числі понад 700 тис. із різних частин світу. При ньому функціонувала багата книгозбірня часописів, газет, малотиражних видань. Певний час заклад друкував «Вісті музею визвольної боротьби України», що виходив за редакцією Дмитра Антоновича. Головою МВБУ, його ідеологом до 1935 р. був Іван Горбачевський. Із 1930 р. музей увійшов до складу Українського академічного комітету в місті Прага й за посередництва Міжнародної комісії для інтелектуальної співпраці при Лізі Націй почав співробітничати з науковими установами світу. Працював на добровільних засадах. Закритий під тиском комуністичного режиму в 1948 р.)

32. У якій книгозбірні, заснованій у 1924 р. в місті Прага, утворили український відділ? (У Слов'янській бібліотеці з фондом у 200 000 томів, з яких 14 000 томів українського походження. Адміністрація бібліотеки складалася в основному з українців.)

33. Назвіть найбільший осередок мистецької діяльності українців за кордоном після другої хвилі еміграції. (Українська студія пластичного мистецтва (УСПМ) у місті Прага. У 1923 р. її організувало Українське товариство пластичного мистецтва, очолюване Дмитром Антоновичем, який став її директором і професором.)

34. Назвіть вищий педагогічний заклад, який відкрили з ініціативи Українського громадського комітету в місті Прага 7 липня 1923 р. Навчання проводили безплатно та українською мовою. У закладі студіювала майбутня поетеса Олена Теліга. (Український високий педагогічний інститут імені Михайла Драгоманова (УВІП).)

35. У різних країнах живуть понад 200 митців українського походження різного віку й різних напрямків. У яких організаціях гуртується більшість із них? (Об'єднання митців-українців в Америці з осідком у місті Нью-Йорк, Спілка українських образотворчих митців з осідком у місті Торонто.)

36. У місті Прага в міжвоєнний період на перехресті західноєвропейських культур постала плеяда українських митців, творчість яких спричинила великий резонанс у чеських мистецьких колах. Яка надзвичайно важлива подія, що сталася в 1998 р., стосується українських художників періоду другої хвилі еміграції? *(У 1998 р. працівники Слов'янської бібліотеки в місті Прага, опрацьовуючи засекречені фонди, виявили понад 1 000 творів 68-и діячів українського графічного мистецтва, що колись зберігалися в МВБУ та вважалися втраченими назавжди. Їх опрацювала мистецтвознавець Оксана Пеленська.)*

37. Яка політична формація виникла в 1961 р. у місті Париж, щоб репрезентувати українців діаспори? *(Український рух для об'єднаної Європи.)*

38. У якій установі в місті Париж діаспоряни проводять заходи, присвячені українській літературі? *(У бібліотеці імені Симона Петлюри.)*

39. У яких наукових установах у США діють українознавчі студії? *(У Стенфордському університеті, в Гаріманівському інституті міжнародних студій при Колумбійському університеті, в Українському науковому інституті Гарвардського університету, в університеті Індіани в місті Блумінгтон, в Мічиганському університеті в місті Анн-Ербор.)*

40. Назвіть об'єднання науковців, які вивчають історію і культуру України й українського народу, яке заснували в 1989 р. на установчій конференції в місті Неаполь учені Національної академії наук України (НАНУ), Українського наукового інституту Гарвардського університету, Канадського інституту українських студій, Неапольського інституту досліджень Сходу. *(Міжнародна асоціація українців (МАУ).)*

41. Поет, активіст ОУН, після смерті якого створено в діаспорі іменний фонд для пожертв на видання наукової та літературної спадщини покійного, а Український науковий інститут при Гарвардському університеті встановив річну нагороду для стипендії його імені. Хто він? *(Богдан-Юрій Кравців.)*

42. У США проходять меморіальні лекції імені Богдана-Юрія Кравціва, формат яких передбачає не лише виступ письменників чи літературознавців, але й проведення наукових симпозіумів і які відрізняються ще й тим, що фінансуються не за рахунок іменного фонду. Яка установа виділяє кошти на ці заходи? *(Гарвардський університет.)*

43. У яких закладах в Австралії діють українознавчі студії? *(В Австралії завдяки Фундації українознавчих студій діє лекторат українознавства в Макворі університеті (місто Сідней) та в Монаш університеті (місто Мельбурн).)*

44. Які літературні фонди за кордоном проводять щорічні конкурси на кращі твори представників української діаспори? *(Фундація Омеляна та Тетяни Антоновичів, Фонд імені Івана Франка та інші.)*

45. Назвіть організацію, засновану в 1975 р. у США, яка основними цілями визначила збереження української самосвідомості й ідентичності,

культурної спадщини та традицій серед української молоді, особливо серед студентів вищих навчальних закладів у США та за кордоном. Ідеться про фінансову та моральну підтримку тих, які вивчають українську мову, історію, культуру, географію й інші предмети, пов'язані з Україною, її минулим і сьогоденням, а також про допомогу установам, що надають таку освіту. (Фундація УВУ.)

46. Назвіть фонд, який преміює переможців щорічного літературно-наукового конкурсу, що його з 1998 р. проводить Фундація УВУ в місті Нью-Йорк. (Фонд Воляників-Швабінських, який заснували 31 грудня 1997 р. родини Стефана й Емілії Воляників та Теодора й Софії Швабінських зі штату Огайо, зробивши перший внесок по 50 тис. доларів. Премію присуджують за найкращі твори з україністики (історія, філософія, освіта, белетристика), написані українською, а також іншими мовами, зокрема англійською, з прихильним до України змістом.)

47. Яку премію заснував Міжнародний благодійний фонд «Ліга українських меценатів» (МБФ «ЛУМ») за благодійницьку діяльність? (Премію імені Євгена Чикаленка.)

48. Який координаційний орган світового українства створили українські громадські організації з України та з-за кордону в 1992 р.? (Українську всесвітню координаційну раду (УВКР).)

Друковані видання в українській діаспорі

1. Яка газета, а тепер тижневик, виходить в українській діаспорі в США ще з 1893 р.? («Свобода». У 1889 р. на посаду пароха церкви в місті Шенандоа приїхав з Галичини священник Григорій Грушка (1860–1913). Він і заснував часопис «Свобода», перше число якого з'явилося 15 листопада 1893 р. У скорому часі видання стало офіційним органом Руського народного союзу – культурно-освітнього осередку української еміграції в США.)

2. Яка перша українська газета з'явилася в Канаді? («Червоний прапор». Вийшов у світ у 1907 р.)

3. Який часопис у 1910 р. почали видавати українські вчителі та який і досі виходить у місті Вінніпег? («Український голос».)

4. Назвіть газету, перший номер якої вийшов у 1910 р. в місті Скрантон (штат Пенсильванія) як орган Українського робітничого (братського) союзу. У 1915–1922 рр. газета також видавала додаток «Товариш іммігранта». У наші дні має наклад 3 тис. примірників, видає календар «Альманах Українського братського союзу» та англomовний журнал «Форум» (місто Торонто). («Народна воля». Газета оперативно відгукується на події в житті не тільки українців у діаспорі, а й залучає їх до різноманітних акцій, зокрема, було створено спеціальну лікарню у місті Київ для надання допомоги тим, хто постраждав унаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС).)

5. Який журнал у 20-х рр. ХХ ст. видавала ЛУН у Чехії? («Державна нація».)

6. Назвіть друковане видання Проводу українських націоналістів (ПУН), засноване в січні 1928 р. (виходив легально в місті Прага спершу як місячник, з 1931 р. – як двомісячник; нелегально розповсюджувався в Польщі й Румунії). *(Розбудова нації. Видавцем був Микола Сциборський, головним редактором – Володимир Мартинець. Крім них, активно працювали Дмитро Андрієвський, Юліян Вассиян, Остап Грицай, Микола Капустянський, Євген Коновалець, Зенон Кузеля, Макар Кушнір, Павло Макаренко, Олександр Мицюк, Михайло Омелянович-Павленко, Євген Онацький і багато інших, у тому числі й чужинці.)*

7. Назвіть підпільний часопис УВО та ОУН, який друкували в умовах суворої конспірації за кордоном (упродовж 1927–1928 рр. в місті Берлін (Німеччина), в 1929–1934 рр. – в місті Каунас (Литва), а в 1949–1954 рр. – у місті Мюнхен (Німеччина)). *(Сурма.)*

8. Яка організація видавала газети «Новий шлях» у місті Торонто, «Українське слово» в місті Париж, «Наш клич» у місті Буенос-Айрес, журнал «Самостійна Україна» в місті Чикаго? *(ОУН(м).)*

9. Назвіть газету, яку Іван Багряний, письменник та очільник Української революційно-демократичної партії (УРДП), заснував у Німеччині і яка, як він вважав, «була трибуною нової підрадянської робітничо-селянської еміграції, бідної матеріально, але сильної духом». *(Українські вісті. Трибуна найпередовішої частини еміграції, яка щиро боролася за свободу слова, сумлінності, преси для українців.)*

10. Який тижневик виходив у 1951–1959 рр. у місті Детройт, у 1959–1961 рр. – у місті Нью-Йорк, був неофіційним органом УРДП у США й Канаді? *(Український Прометей.)*

11. У 20-х рр. ХХ ст. на чужині з'явилися інформативні часописи української політичної еміграції: «Боротьба», «Нова доба», «Воля України», «Борітеся – Поборете!», «За державність». Назвіть імена видатних державних діячів, що були серед їх видавців. *(Михайло Грушевський, Володимир Винниченко, Симон Петлюра.)*

12. Назвіть журнал політики, літератури й мистецтва, який виходив за редакцією Олександра Олеся у місті Відень і який ставив за мету «стати осередком чистого духовного життя за кордоном, <...> висловом національного сумління». *(На переломі. На його сторінках друкували літературні твори, міжнародно-політичні огляди, статті з економіки, рецензії, хроніки подій мистецького життя.)*

13. Який журнал у 1947 р., прибувши до Канади, видавав Іван Огієнко – митрополит Іларіон? *(Слово істини.)*

14. Які газети українських оstarбайтерів редагував Богдан-Юрій Кравців у місті Берлін? *(Вісті, Українець, На шахті, щоденник «Голос».)*

15. У якій газеті української діаспори в США Богдан-Юрій Кравців 18 років працював заступником головного редактора? *(У «Свободі».)*

16. Який часопис Богдан-Юрій Кравців редагував у студентські роки і пізніше в еміграції? *(Молоде життя.)*

17. Які видання в період німецької окупації міста Варшава Юрій Липа або редагував, або активно дописував до них? *(Журнал «Вогонь», що його*

видавали в 1940–1941 рр.; газету «Краківські вісті»; львівський часопис «Наші дні».)

18. Назвіть газету, що в 1919–1920 рр. виходила в місті Берлін, і яку видавав уряд преси й пропаганди ЗУНР. Протрималася як орган українських змагань до 1931 р. (*«Український прапор»*.)

19. Який журнал, що став ідеологічним органом гетьманців на еміграції у 1920–1925 рр., виходив під керівництвом В'ячеслава Липинського? (*«Хліборобська Україна»*.)

20. Назвіть журнал, який виходив з 1922 р. до 1928 р. у місті Прага, де друкували твори старші й молоді автори-емігранти, а також лунав голос українських письменників з-поза «залізної завіси», з якими часопис налагодив зв'язки. (*«Нова Україна»*.)

21. Назвіть популярний політичний та інформативний тижневий журнал, засновником якого був Симон Петлюра (1925 р., місто Париж) і який виходив без перерви до 1939 р. як речник УНР. (*«Тризуб»*.)

22. Назвіть часопис суспільно-політичного та літературно-мистецького напрямку, який з 1961 р. видавала Організація українських націоналістів (закордонна) (ОУН(з)) разом із активістами Об'єднання колишніх вояків УПА, що згуртувалися навколо Української головної визвольної ради (УГВР). У 1991 р. редакцію перенесли в місто Київ. (*«Сучасність»*.)

23. У якому часописі найчастіше друкували твори письменники Празької школи? (*У «Літературно-науковому віснику» за редакцією Дмитра Донцова.*)

24. Поет Яр Славутич видавав і редагував журнал «Заграва» в місті Аутсбург, а згодом працював у редакції часопису «Арка» в місті Мюнхен. Який літературно-мистецький альманах він редагував і видавав, проживаючи в Канаді? (*«Північне Сяйво»*. Виходив у місті Едмонтон.)

25. Який науково-історичний журнал, що вперше побачив світ в 1961 р. у США, виходив щоквартально? (*«Вісті комбатанта»*.)

26. Які українські часописи виходили чи виходять в Австралії? (*Із 1949 р. виходить часопис «Вільна думка» у місті Сідней; з 1960 р. – «Церква і Життя» в місті Мельбурн; у 1956–1990 рр. видавався журнал «Українець в Австралії» в місті Мельбурн; у 1949 р. виходила газета «Єдність» у місті Аделаїда. Письменник Дмитро Нитченко («Чуб») видавав альманах «Новий обрій».*)

27. Від початку організованого громадського життя в еміграції чималу роль у процесі національного самозбереження посідало книгодрукування. Яке видавництво в 1896 р. видрукувало першу книжку «Самоучок і словар» українською та англійською мовами? (*Видавництво «Свобода»*. До справи долучилися Український братський союз, Союз українців-католиків та Українська народна поміч. Із часом кількість видавництв, які спеціалізувалися на друкуванні україномовних матеріалів, збільшилася. Це, зокрема, «Книгоспілка», «Смолоскип», «Гомін України», «Добра книжка», «Євшан-зілля», «Нові дні» та ін.)

28. У якому місті діє «Перша українська друкарня», що публікує книжки українською мовою і утримує власну книгарню? (*У Парижі.*)

29. Назвіть журнал, який виходив у 1952–1968 рр.: до 1956 р. як молодіжна сторінка при «Українському слові» в місті Париж, згодом як самостійний журнал (130 випусків). Редагував журнал Осип Зінкевич. Видання зосереджувало увагу на студентській проблематиці та висвітлювало творчість шістдесятників з України. («Смолоскип».)

30. Як називається видавництво імені Василя Симоненка, засноване в 1967 р. в місті Балтимор (США), що перевидавало твори українського самвидаву й заборонені в Україні літературні твори? («Смолоскип». Друкувало поезії Ліни Костенко, Василя Голобородька, Ігоря Калинця, Олеся Бердника, «Собор» Олеся Гончара, «Більмо» Михайла Осадчого, «Собор у риштуванні» Євгена Сверстюка, «Золоті ворота» Олеся Бердника, «Бумеранг» Валентина Мороза, випуски «Українського вісника», збірки самвидавних документів «Широке море України», спогади Данила Шумука «За східним обрієм» тощо. У 1974 р. створено відділ «Smoloskyp Publishers» для українського самвидаву чужими мовами (голландською, англійською). Видано англійською мовою твори Валентина Мороза, «Етноцид українців в СРСР», «Український вісник» (ч. VI і VII–VIII), три випуски «Листів українських жінок-політв'язнів з мордовських таборів», інтерв'ю з бранцями сумління, листи о. Володимира Романюка.)

Славетні українці в діаспорі та їхні справи.

Політики, державні діячі, науковці

1. Видатний філософ і астроном, родом з міста Дрогобич. Був ректором (головою студентського та викладацького самоврядування) Болонського і професором Краківського університетів. Серед його студентів – всесвітньо відомий астроном Микола Коперник. Хто цей учений? (Юрій Дрогобич, справжнє ім'я Юрій Донат-Котермак.)

2. «Український» Нострадамус, чиї лекції з астрології та медицини впродовж навчального року слухав відомий німецький поет-гуманіст Конрад Целітс. Керівник Дунайської колегії поетів і математиків. Учений, якого на європейських теренах знали як Джорджо да Леополі. Хто він? (Юрій Дрогобич, справжнє ім'я Юрій Донат-Котермак.)

3. Астроном із Львівщини, доктор філософії та медицини, який упродовж 1487–1493 рр. займався медичною практикою – лікував польських королів Казимира IV Ягеллончика і Яна I Ольбрахта. Володів титулом королівського лікаря. Хто він? (Юрій Дрогобич, справжнє ім'я Юрій Донат-Котермак.)

4. Добре освічений переселенець з України, який знав кілька мов і з яким американська влада, яка потребувала грамотних людей, уклала угоду про організацію російськомовних друкованих видань для населення півострова Аляска. Хто він? (Агапій Гончаренко, справжнє ім'я Андрій Гумницький. На той момент Аляска входила до США. Священник навіть був присутній на церемонії приспущення російського прапора та намагався стати місіонером для місцевих мешканців, у тому числі й через заснування ним першої американської газети. Його друкарня також видала англо-російський словник для американських службовців, оскільки частина населення там розмовляла російською мовою.)

5. Засновник першої на американському континенті слов'янської друкарні. Один із перших політичних емігрантів спочатку в місті Лондон, а потім у США, який навчав грецької мови, готував при «American Bible Society» арабський текст Біблії та слов'янський варіант Нового Завіту для «Slavic Publishing House». У місті Нью-Орлеан (штат Луїзіана) його поява сприяла ідеї побудови храму Пресвятої Трійці, що став першим осередком «грецького» православ'я в «обох» Америках. Хто цей діяч? *(Аганій Гончаренко, справжнє ім'я Андрій Гумницький.)*

6. Українець, який у 70-х рр. XIX ст. видавав англійсько-російську газету «Alaska Herald», що мала великий вплив на американське громадське життя, та додатка «Свобода» російською та українською мовами. Хто він? *(Аганій Гончаренко, справжнє ім'я Андрій Гумницький. Священник, який прибув до Америки в 1865 р. У першому номері «Вісника Аляски» опублікував свій прозовий переклад англійською мовою уривків із поеми «Кавказ» Тараса Шевченка під назвою «Curious ideas of the poet Taras Shavchenko» («Цікаві думки поета Тараса Шевченка»). У наступних – уривки з «І мертвим, і живим...» та «Кавказу». Надрукував конституцію США. Доносив малоосвіченим аляскинцям «букву закону», порядки оподаткування, традиції і звичаї американської культури. Захищав права «нових» громадян від утисків уряду й приватних компаній, пропагував необхідність освіти, виступав проти російської політики. І щоразу добрі паки «свіжого друку» таємно відправляв до Сибіру, де імператорська влада, прихована за Валувевським циркуляром (пізніше Емським указом), душила українське слово.)*

7. Видатна постать в українсько-австралійських взаєминах. Мандрівник, океанограф та етнолог, що в 1870-х рр. досліджував Нову Гвінею, острови Малайського архіпелагу, перебував у місті Сідней (де одружився з австралійкою) та зробив внесок у вивчення тубільних культур та географії Австралії. Хто він? *(Микола Миклухо-Маклай.)*

8. Українець із Самбірщини, який брав активну участь у визволенні міста Відень українськими козаками під проводом Семена Палія в 1683 р. Став австрійським національним героєм і власником однієї з перших віденських кав'ярень. Хто він? *(Юрій-Франц Кульчицький.)*

9. Дядько Лесі Українки, активіст Української громади. Перший український політолог, про якого казали, що його шанують, книжки купують, гортають, але не читають. Професор історії. Жив у містах Женева й Софія. Про себе казав: «Добре це чи ні, але до українства я прийшов від європеїзму». Хто він? *(Михайло Драгоманов.)*

10. Досконало володіючи сімома мовами, перекладав українські книжки, статті для європейського читача. У місті Женева заснував українську безцензурну друкарню, де видавали твори відомих письменників. Хто він? *(Михайло Драгоманов.)*

11. У місті Женева створив громадсько-політичний збірник «Громада», де вміщував якнайбільше матеріалів для вивчення України, її народу, його духовних починань і устремлінь до свободи й рівності серед світової спільноти. Хто цей видавець? *(Михайло Драгоманов.)*

12. Український історик, який, перебуваючи в еміграції, уклав 4-томник фольклорних, 2-томник політичних статей; статті з історії античного світу й Середньовіччя в кількох томах. Твори підписував псевдонімом «Українець». За працю одержав грошову премію і віддав її Іванові Франку на видавничі справи. Хто цей учений і доброчинець? *(Михайло Драгоманов.)*

13. У 1878 р. в місті Париж на літературному конгресі першим звернувся до Європи з українськими проблемами. Виголосив промову «Література українська, проскрибована урядом російським». У ній навів текст Емського указу, згідно з яким українцям не дозволяли перекладати їхньою мовою навіть Святе Письмо. Примірник доповіді одержали Віктор Гюго та Карл Маркс. Хто цей доповідач? *(Михайло Драгоманов.)*

14. Український учений, громадський діяч, який у Вищій школі в місті Софія очолив кафедру всесвітньої історії. Лекції читав болгарською. У книгозбірні закладу лишилося 4 350 книжок із його бібліотеки. Хто він? *(Михайло Драгоманов.)*

15. Чимало сил доклав для налагодження зв'язків між українським рухом у Наддніпрянщині й на західноукраїнських землях. Активно співробітничав з Іваном Франком, Михайлом Павликом, Остапом Терлецьким, Володимиром Навроцьким та іншими молодими галицькими діячами. Хто він? *(Михайло Драгоманов.)*

16. Назвіть працю Михайла Драгоманова, яку вважають заповітом науковцям у дослідженнях української історії і в якій автор закликав співвітчизників боротися разом з іншими народами проти самодержавства, за свободу й децентралізацію суспільно-політичного життя. *(«Чудацькі думки про українську національну справу».)*

17. Видатний діяч УНР, який у першому номері еміграційного часопису «Тризуб», що сам і заснував у місті Париж для згуртування українців, оприлюднив своє політичне кредо: «В українську державність віримо, українську державність визнаємо, про її неминучість ми переконані». Пізніше опублікував низку статей під псевдонімами «В. Марченко», «Г. Рокитний», «О. Р.», «Си-то», «О. Рний». Ініціював заходи щодо пропагування української справи на міжнародній арені, а також співпрацював із представниками поневолених народів СРСР. Результатом цього постала в січні 1926 р. організація «Прометей», яка об'єднала українців, грузинів, азербайджанців, туркмен і татар. Допомігав українській студентській молоді в місті Париж. Активно підтримував створення там Українського академічного комітету (постав наприкінці 1924 р.) та організацію з'їзду українських учених в еміграції. Хто він? *(Симон Петлюра.)*

18. Український державний діяч і письменник, який очолював перший український уряд, створений у 1917 р., а в 1918–1919 рр. – Директорію УНР. Не підтримував Симона Петлюру в його починаннях. Поділяв погляди більшовиків, проте швидко розчарувався, бо ті не враховували національного фактора. У лютому 1919 р. емігрував в Європу. В Україну більше не повернувся, проживши 32 роки на еміграції.

Називав справою свого життя літературу, а не політику. Хто він? *(Володимир Винниченко.)*

19. Учений, педагог, державний діяч, православний митрополит, історик. Відомі його праці з мовознавства «Чистота і правильність української мови» (1925), «Сучасна українська літературна мова» (1936); з історії релігії «Українська церква» (1942); з історії культури «Українська культура» (1918), «Князь Костянтин Острозький і його культурна праця» (1958) та ін. Хто він? *(Іван Огієнко.)*

20. Перший ректор Кам'янець-Подільського університету, в еміграції – ініціатор створення і голова Українського наукового богословського православного товариства в Канаді (1954), ректор заснованого у місті Вінніпег Українського народного університету (1948), декан і лектор богословського факультету колегії Святого Андрія в Манітобському університеті, де готували православних священників для українських громад в усьому світі. Хто він? *(Іван Огієнко.)*

21. Міністр народної освіти в УНР, який ухвалив для шкільного вжитку в усій Україні правила українського правопису. Видав наказ, за яким мовою викладання та діловодства в усіх школах України (початкових, середніх, вищих) мала стати українська (у школах національних меншин дозволялося користуватися рідною мовою). Згодом міністр Міністерства ісповідань, який обстоював права УАПЦ. Хто він? *(Іван Огієнко.)*

22. Автор «Десяти мовних заповідей свідомого громадянина», наукових праць з українського мовознавства, історії церкви, культури, канонічного права. Головна праця його життя – переклад Біблії українською літературною мовою з оригінальних давньоєврейських і грецьких текстів. Багато зусиль доклав для духовного об'єднання українських православних церков у Канаді, Америці та інших країнах. Хто він? *(Іван Огієнко.)*

23. Історик, філософ, дипломат, громадсько-політичний діяч, розробник ідеї незалежної української держави, за гетьманату та Директорії УНР – посол України в Австрії, викладач в українських емігрантських закладах. Автор низки праць з української історії, соціології та політичної думки. Засновник однієї з найпопулярніших у вигнанні політичних організацій – Українського союзу хліборобів-державників (УСХД). Координатор гетьманської еміграції. Хто він? *(В'ячеслав Липинський.)*

24. Засновник УВО (1920). Від 1922 р. – на постійній еміграції (Чехословаччина, Швейцарія, Італія). Один із ідеологів українського націоналізму. У 1929 р. став першим очільником ОУН. Хто він? *(Євген Коновалець.)*

25. У листопаді 1919 р. потрапив до табору для полонених у місті Луцьк. Навесні 1920 р., звільнившись з ув'язнення, перебрався в Чехословаччину. Намагався в порозумінні із Симоном Петлюрою організувати з інтернованих бійців УГА, які перебували в країні, й українських полонених із таборів Італії військове формування та робив

спроби організувати збройне підпілля на окупованих українських землях. Хто він? (Євген Коновалець.)

26. Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр., організаційно зміцнивши УВО та ОУН, установив контакти з політичними колами Німеччини, Великої Британії, Литви, Іспанії, Італії та організував українські інформаційні служби в багатьох країнах Європи, залучив до співпраці з ОУН широкі кола української еміграції. Здійснив ряд заходів, унаслідок яких створено осередки ОУН або споріднених організацій у Франції, Бельгії, Канаді, Маньчжурії. Хто він? (Євген Коновалець.)

27. За його безпосередньою участю в Америці засновано Громади українських стрільців, що поклали початок Організації державного відродження України в США і Українського національного об'єднання в Канаді. З метою підготовки до майбутньої збройної боротьби за незалежність України за його дорученням сформовано військовий штаб та укомплектовано школи з підготовки старшинських кадрів для української армії в Польщі, Чехословаччині, Австрії. Хто він? (Євген Коновалець.)

28. Його діяльність і навіть спроби порушити українське питання в Лізі Націй, зокрема про Голодомор 1932–1933 років, неабияк стурбували більшовиків. 23 травня 1938 р. загинув у місті Роттердам (Нідерланди) від руки співробітника радянських спецслужб. Полковник Армії УНР, очільник ОУН. Хто він? (Євген Коновалець.)

29. Його слова стали пророчими: «Волю українського народу до самостійного життя не знищать ні ворожі тюрми, ні заслання, бо Україна є нездобутим бастионом героїв і борців». Хто мовив ці слова? (Євген Коновалець.)

30. Учасник Паризької мирної конференції, очільник пресового бюро української дипломатичної місії в місті Рим, засновник і редактор часопису цієї місії – газети «Голос України» (італійською мовою «La voce del Ucraina»). Італійський представник ОУН (1929–1943). Співробітник друкованого часопису ОУН «Розбудова нації», що виходив у місті Прага. Розбудовував міжнародні зв'язки ОУН. Хто він? (Євген Онацький.)

31. Поет, учений, у 23 роки захистив докторську дисертацію. Учасник міжнародних експедицій. Автор 50 друкованих праць. Популяризатор археологічних відкриттів. У 1938 р. читав лекції у Гарвардському університеті. Активіст і один із провідників ОУН, яку він називав «військом незримим поневоленої нації». Керівник похідних груп в Україну на початку війни між Німеччиною й СРСР. Його перший псевдонім – «Ідеаліст». Хто він? (Олег Ольжич.)

32. Поет, активіст ОУН, який народився того ж року, що й головнокомандувач УПА Роман Шухевич. Автор актуальної формули: «Народ, який вірить, що якась суміжна країна або імперія збудує йому державу, ніколи не зможе стати на власні ноги й буде завжди паралітиком, а його політичні групи будуть задніми колесами для чужих агентур». Загинув у концентраційному таборі Заксенгаузен у Німеччині. Хто він? (Олег Ольжич.)

33. Донька ректора УГА Івана Шовгеніва. Майже легендою став епізод з її емігрантського життя, коли на випадок проти української мови з боку офіцерів-монархістів вона рішуче стала на захист: «Ви хами! Та собача мова – моя мова! Мова мого батька і моєї матері. І я вас вже більше не хочу знати». Як активістка ОУН активно працювала в Культурній референтурі, яку очолював Олег Ольжич. Хто вона? *(Олена Теліга.)*

34. Поет, літературознавець, активіст ОУН, який намагався примирити ворожі одна одній частини націоналістичного руху, зустрічаючись і з Степаном Бандерою, і з Андрієм Мельником. Хто він? *(Богдан-Юрій Кравців.)*

35. Розпочав літературну кар'єру в 1919 р. Після Другої світової війни працював журналістом у Західній Німеччині, а згодом і в США, де редагував журнал «Сучасність», двотомну та двомовну українську енциклопедію, газети «Америка» і «Свобода». Хто він? *(Богдан-Юрій Кравців.)*

36. Поет, лікар, який з осені 1920 р. змушено разом із батьком емігрував до Польщі, де жив у містах Тарнов, Познань, Варшава. Працював репортером у відділі преси й пропаганди уряду УНР на вигнанні. Сприяв роботі Товариства допомоги українській еміграції. Опікувався виданням творів східноукраїнських авторів у львівському кооперативі «Хортиця». Брав участь у діяльності Союзу української молоді (СУМ). Хто він? *(Юрій Луца.)*

37. Письменник, лікар, автор української геополітичної концепції. Один з ідеологів українського націоналізму, діяльність якого помітили у вищому державному проводі нацистської Німеччини. За наказом Адольфа Гітлера його доправили до міста Берлін, тому що, на думку фюрера, він був найбільшим українським ідеологом-державником. Йому запропонували очолити маріонетковий уряд України. Однак він із гідністю відкинув цю ганебну пропозицію і, на диво, залишився живим. Хто він? *(Юрій Луца.)*

38. Хто із українців були професорами Карлового університету в місті Прага? *(Дмитро Дорошенко, Олександр Колесса.)*

39. У 1921 р. очолював дипломатичну місію ЗУНР в місті Рим. Із 1921 р. і до кінця життя жив і працював у місті Прага. Належав до Слов'янського інституту в місті Прага. Хто він? *(Олександр Колесса.)*

40. Професор Карлового університету (1923–1939), заступник голови Чесько-українського комітету. Хто він? *(Олександр Колесса.)*

41. Надавав стипендії українським студентам для навчання в Чехословаччині. Став одним із засновників УВУ, його професором і кількаразовим ректором (1921–1922, 1925–1928, 1935–1937, 1943–1944). Хто він? *(Олександр Колесса.)*

42. Український хімік, біохімік, гігієніст, епідеміолог, освітній, громадсько-політичний діяч. Академік ВУАН, учасник НТШ. Працював в Австро-Угорщині, Чехії й Україні. Кандидат на Нобелівську премію з фізіології та медицини в 1911 р. Заклав основи чеської біохімії, заснував Празький інститут лікарської хімії. Хто він? *(Іван Горбачевський.)*

43. Уродженець Поділля. Визначний фізик і електротехнік, піонер електроосвітлення Європи, першовідкривач ікс-випромінювання, автор першого у світі «рентгенівського» знімка людського скелета. Докторат з філософії здобув у Страсбурзькому університеті. Викладав у Військово-морській академії у місті Фіуме (Хорватія), Віденському й Празькому університетах. Хто він? *(Іван Пулюй.)*

44. Державний радник з електротехніки в Чехії та Моравії. Автор понад 50 наукових праць українською, німецькою та англійською мовами. Знавець стародавніх мов. Співавтор україномовного перекладу Біблії разом з Пантелеймоном Кулішем та Іваном Нечуєм-Левицьким. У 1915 р. видрукував книгу «Україна та її міжнародне значення», де стверджував: «Самостійність України є, на наш погляд, ключем до мирної зали Європи». Хто він? *(Іван Пулюй.)*

45. Бард української поезії, який 1919 р. виїхав до міста Будапешт як аташе з питань культури УНР. Із 1920 р. проживав у місті Відень, де очолював Союз українських журналістів. Із 1924 р. жив у місті Прага. Працював в уряді УНР в екзилі. Хто він? *(Олександр Олесь.)*

46. Який письменник ініціював створення УВУ? *(Олександр Олесь. Заклад заснували у місті Відень з ініціативи Союзу українських журналістів і письменників. Ініціювали УВУ також Товариство прихильників освіти, очолюване Станіславом Дністрянським, та Український соціологічний інститут, який очолював Михайло Грушевський.)*

47. Які українські вчені працювали в Слов'янському інституті, що в місті Прага? *(Олександр Колесса, Степан Смаль-Стоцький, Леонід Білецький, Олександр Мицюк.)*

48. Американський учений українського походження, філолог, сходознавець, історик. Закінчив Львівський університет (1940), навчався в Берлінському і Геттінгенському університетах. Професор Гамбурзького, Вашингтонського, Гарвардського, Київського університетів, засновник і перший директор Українського наукового інституту Гарвардського університету (до 1989) та Інституту сходознавства НАНУ (1991–1999). Хто він? *(Омелян Пріцак.)*

49. Український історик, географ, енциклопедист, видавець, громадсько-політичний діяч. Організатор видання та головний редактор «Енциклопедії українознавства» та фундаментальної праці «Географія українських і сумежних земель». Хто він? *(Володимир Кубійович.)*

50. Український поет. Співучасник першої Конференції українських націоналістів у місті Берлін у 1927 р. та співтворець ОУН. Хто він? *(Богдан-Юрій Кравців.)*

51. У 1949 р. емігрував до США, де, як висловився, «потрапив у млини щоденної праці»: працював редактором щоденних газет «Америка», згодом – «Свобода». Редагував пластовий журнал «Молоде життя», літературний місячник «Сучасність». Належав до редакційної колегії «Енциклопедії українознавства», збірника «Слово». Входив до НТШ, Української вільної академії наук (УВАН). Хто він? *(Богдан-Юрій Кравців.)*

52. Літератор і вчений, який ще й був відомим колекціонером. Він, зокрема, подарував Гарвардському університетові свою унікальну колекцію мап України, її окремих областей та деяких суміжних країн і територій. Тепер ця колекція зберігається в тамтешній бібліотеці. Хто він? *(Богдан-Юрій Кравців.)*

53. Визнаний у вчених колах ХХ ст. як один із авторитетних серед філософів зі Східної Європи. Він уперше здійснив систематизацію історико-філософських процесів в Україні, відкрив феномен українського бароко та дослідив сутність українського барокового мислення. Хто він? *(Дмитро Чижевський.)*

54. Благодійник, меценат української культури, землевласник, який любив Україну «до глибини кишені». Один з ініціаторів скликання УЦР. Після поразки визвольних змагань через Польщу й Австрію дістався Чехословаччини й із головою поринув у роботу для української громади. Хто він? *(Євген Чикаленко.)*

55. В еміграції викладав в УГА. Очолив комісію, яка займалась опрацюванням української термінології з математичних, природничих, технічних наук. Працював над німецько-українським «Лісотехнічним словником», «Російсько-українським сільськогосподарським словником». Віддав Батьківщині останні копійки, померши в бідності. Хто він? *(Євген Чикаленко.)*

56. Із 1944 р. перебував на еміграції. Економічну освіту здобув в університетах міст Мюнхен (Німеччина) і Монреаль (Канада). Активіст ОУН(м). Із 1950 р. мешкав у Канаді, де став одним із діячів української емігрантської громади: 10 років очолював Українське національне об'єднання Канади, долучився до створення СКВУ, обраний спочатку його генеральним секретарем, а згодом – головою. Хто він? *(Микола Плав'юк.)*

57. Український політичний і громадський діяч в еміграції. Останній Президент УНР в екзилі. П'ятий голова ОУН(м). Публіцист. Організатор та один із президентів СКВУ. Борець за незалежність України у ХХ ст. Хто він? *(Микола Плав'юк.)*

58. Канадський історик українського походження, доктор філософії, з 1982 р. – професор кафедри історії та політичних наук Йоркського університету. За допомогою УВАН опублікував працю «Листи Івана Мазепи», у видавництві Колумбійського університету – монографію «Мазепинці: український сепаратизм XVIII ст.». Згодом вийшла друком його монографія «Проблема панування у Східній Європі: місцева знать та іноземний абсолютизм. 1500–1715». Його називають легендою української історії. Хто він? *(Орест Субтельний.)*

59. Твір Ореста Субтельного, який приніс йому визнання й вважається однією з найбільш впливових і важливих книжок, що опубліковані Торонтським університетом за 100 років існування. Ще більший вплив книжка справила в Україні: наприкінці існування СРСР викликала величезний ажіотаж і стала настільною для багатьох українців, адже висвітлювала саме ті моменти історії, які навмисно приховували.

Що це за книжка? («Україна: історія» (1988). Автор присвятив її українцям, які виїхали з Батьківщини, але ніколи її не забували. Призначена вона насамперед для іноземного читача, тому написана англійською, бо тоді, напередодні незалежності, світові ще належало відкрити Україну. Працю перекладено німецькою, російською, китайською, болгарською та словацькою мовами.)

60. Сучасний український мовознавець, журналіст, кандидат філологічних наук, викладач української мови в Колумбійському, Єльському, Гарвардському університетах. Саме йому належать переклади книжки Ореста Субтельного «Україна: історія», за якою вчилася вся Україна, та підручника «Beginner's Ukrainian with Interactive Online Workbook» («Українська для початківців»), за яким викладають українську мову в багатьох університетах США та Канади. (Юрій Шевчук.)

Українське письменництво в еміграції

1. Як називається перша друкована книга українського автора, видана на чужині? («Прогностична оцінка поточного 1483 року» Юрія Дрогобича (1483 р., місто Рим).)

2. Назвіть жанр літературних творів українських переселенців на початку трудової еміграції: в першій половині XVII ст., а також у XIX ст. (Народно-пісенний жанр заробітчанських пісень, а також власне емігрантських.)

3. Який перший латинськомовний віршований твір написаний українським автором на чужині? (Поетична присвята Юрія Дрогобича Папі Римському Сиксту VI, яка опублікована разом із працею «Прогностична оцінка поточного 1483 року». У присвяті йдеться про здатність людського розуму пізнати закономірності світу.)

4. Хто впорядковував збірники емігрантських народних пісень? (Володимир Гнатюк, Філарет Колесса.)

5. Генеральний писар, довірена особа Івана Мазепи, гетьман Війська Запорозького у вигнанні. Автор публіцистичних та поетичних творів, написаних в еміграції. Хто він? (Пилип Орлик. Написав щоденник «Діарій подорожній»; «Замітки про Україну й козаків, про яких Європа мало що знає»; трактат «Вивід прав України»; поетичні твори «Прогностик щасливий», приурочений полковнику Данилу Апостолу (1693), «Алکید Руський», присвячений Івану Мазепі (1695), та на честь полковника Івана Обидовського – «Гіпномен сарматський» (1698).)

6. Назвіть журнал, який у 1878–1881 рр. видавав Женевський гурток, що його очолював Михайло Драгоманов і куди входили Михайло Павлик, Федір Вовк, Микола Зібер, Сергій Подолинський. (У місті Женева виходив науковий журнал «Громада», де публікували й літературні твори.)

7. Перші видання творів якого поета виходили поза межами України? (Тараса Шевченка. Перший «Кобзар» видано у місті Санкт-Петербург. Більшість наступних творів теж написано поза Україною: в місті Санкт-Петербург, на засланні на острові Косарал. Деякі прижиттєві видання поета публікували, наприклад, у місті Лейпциг.)

8. У творчості українських письменників-емігрантів виділяють переважно три періоди. Які часові межі вони охоплюють? *(Перший – це діяльність у 1920–1930 рр. у країнах Європи так званої Празької школи та її відгалужень у Польщі. До другого періоду відносять творчість тих українських письменників, які вплинули на літературний процес після завершення Другої світової війни. Третій – із кінця ХХ ст. до сьогодні. Проте були і є письменники в діаспорі, які не пристали до літературних кіл, а творили і творять відособлено.)*

9. Письменник, твори якого продовжували видавати в Україні, хоча він перебував в еміграції. Автор першого українського фантастичного роману «Сонячна машина». Його п'єси «Брехня», «Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Закон», «Гріх» перекладали німецькою мовою, грали на сценах театрів Німеччини та інших європейських країн. Хто він? *(Володимир Винниченко.)*

10. Письменник, колишній діяч УНР, що 32 роки прожив в еміграції у Франції. Увів в українську літературу нову проблему – внутрішній конфлікт людини, пошук сенсу життя. Революціонер-драматург, який підкорив режисерів і театралів України та Європи психологічним експериментом і новим героєм – інтелігентом замість селянина. Заснував модерністську течію – неореалізм, філософську концепцію – конкордизм (чесність із собою), наукову фантастику й антиутопію. Хто він? *(Володимир Винниченко.)*

11. Назвіть угруповання, яке зініціювали поети міжвоєнного двадцятиліття, що творили в містах Прага та Подєбради і відображували болісні роздуми над причинами поразки у визвольних змаганнях за державність України. *(Празька школа.)*

12. Що стало головним підґрунтям для створення Празької школи та формування особливих ідейних течій в емігрантській літературі? *(Публіцистична й літературна діяльність колишніх військових армій УНР та ЗУНР, інтернованих у таборах Чехословаччини та Польщі в першій половині 1920-х рр.)*

13. Які найвідоміші літератори входили до Празької школи? *(Євген Маланюк, Олена Теліга, Олег Ольжич, Оксана Лятуринська, Наталя Лівицька-Холодна, Юрій Клен, Олекса Стефанович, Юрій Дараган, Леонід Мосендз, Юрій Липа, Антін Павлюк та інші.)*

14. Які митці Празької школи входили до поетичної «квадриги» журналу «Літературно-науковий вісник», що його видавав Дмитро Донцов? *(Олена Теліга, Євген Маланюк, Юрій Клен, Олег Ольжич, Леонід Мосендз.)*

15. У цього поета-емігранта Україна не вишнева й не солов'їна, а степова Еллада, чорна Еллада, покритка, повія ханів і царів, Діва-Обида. Попри це його називають поетом-державником. Поразку УНР він сприйняв як національну трагедію. Хто він? *(Євген Маланюк.)*

16. Письменник, літературний критик, енциклопедист, публіцист, сотник Армії УНР, який після поразки визвольних змагань покинув рідний край, опинившись у Чехословаччині. Вступив на гідротехнічне

відділення інженерного факультету УГА. Працював інженером-гідротехніком. Деякий час належав до ЛУН. Друкувався в журналі «Державна нація». Хто він? (Євген Маланюк.)

17. Поет, есеїст, критик і публіцист, художньо-естетичні принципи якого формувалися в період втрати української державності. Його 48-річний еміграційний шлях проліг через різні країни: Польща (з 1920 р., табори для інтернованих), Чехословаччина (з 1923 р.), знову Польща (з 1929 р., брав участь в обороні її столиці від німецьких військ), Німеччина (з 1944 р.), США (з 1949 р.). Лідер поетів Празької школи, почесний голова Об'єднання українських письменників «Слово» (ОУП «Слово»). Хто він? (Євген Маланюк.)

18. Незважаючи на те, що цей воїн і поет помер у США і там його могила, в Україні є його зброя. Хто цей поет і про яку зброю йдеться? (Євген Маланюк. *З кривою шаблею у срібній оправі поет пройшов через усю Першу світову війну, потім подарував реліквію своєму командирові Василеві Тютюннику. У кінці 1919 р. її поклали в труну генерала, похованого в місті Рівне.*)

19. Яка поетеса поклала життя на вівтар української державності? У вірші «Сучасникам» заявила: «Не треба слів! Хай буде тільки діло!». А поетичні рядки: «І в павутинні перехресних барв, / Я палко мрію до самого рання, / Щоб Бог зіслав мені найбільший дар – / Гарячу смерть – не зимне умирання!» – стали пророчими. (Олена Теліга.)

20. Поетеса-патріотка, учасниця Празької школи, авторка висловлювання: «Коли ми, поети, пишемо про відвагу, твердість, шляхетність посвяти й цими творами запалюємо та шлемо на небезпеки інших, то як можемо ми самі цього не робити? Справжня поезія – це не видумана комбінація, це вплив душі. Як же ж чутимусь я, коли піду проти своєї поезії? Коли я загину, то знатиму й іншим покажу, що жила так, як хотіла, і як повинна була жити, коли ж сидітиму в безпечнім запіллі – це вже буде зрада мене самої!» Хто вона? (Олена Теліга.)

21. Активіст ОУН, доктор археології, поет національного героїзму, представник Празької школи. Автор поетичних збірок «Рінь» (1935), «Вежі» (1940) та посмертно виданої «Підзамче» (1946), перевиданих у збірках «Поезії» (1956) та «Величність» (1969), ряду праць з археології, серед яких «Schipeniz-Kunst und Gerete eines neolithisches Dorfes» (1937). Застережливо й пророчо звучать його слова: «Держава не твориться у будучині. Держава будується нині». Хто він? (Олег Ольжич.)

22. Він увійшов в українську літературу як поет раціональної, предметної лірики, яка заперечувала сентиментально-сльозливе оспівування життя та образ безвольної людини. Для нього важлива історіософська й філософська концепції в поезії. Автор поем «Городок 1932» та «Незнаному Воякові», присвячених підпільній боротьбі українських патріотів. До нас, сьогоднішніх, звернені його слова: «Захочеш – і будеш. В людині, зятя, / Лежить невідгадана сила». Хто він? (Олег Ольжич.)

23. Український інтелектуал-письменник, представник Празької школи, хімік за фахом, який про себе казав так: «До 1918 року я був російським (не малоросійським) патріотом, але за один місяць із мене був український націоналіст». У 1922 р. він перебрався у місто Подєбради. Наступного року став студентом хіміко-технологічного факультету УГА. Там зав'язав дружбу із Євгеном Маланюком. Разом видавали студентський сатиричний журнал «Подєбрадка». Хто він? (Леонід Мосендз.)

24. Назвіть літературно-мистецьке товариство, створене в польському таборі для інтернованих у місті Каліші, до якого входили Євген Маланюк, Антін Павлюк. (Літературно-мистецьке товариство «Веселка».)

25. Як називалася літературна група, створена в 1929 р. у місті Варшава з ініціативи Юрія Липи і яка постала унаслідок полеміки творчої молоді з Дмитром Донцовим, схильним до недооцінювання естетичних якостей художніх творів, підпорядкування творчості ідейній доктрині? Довго не існувала, але мала неабияке значення для письменництва в еміграції. (Літературна група «Танк», до якої входили не тільки письменники-емігранти, але й молоді поети зі Східної Галичини.)

26. Які літературні групи українських письменників діяли в 20–30-х рр. XX ст. в Польщі? («Танк», «Ми» (видавали часопис «Ми»). Група-видавництво «Варяг», де друкували твори Наталі Лівницької-Холодної, Святослава Гординського, Бориса Ольхівського, Юрія Липи, Миколи Хвильового, Богдана-Ігоря Антонича та інших українських письменників.)

27. Письменник і лікар, який жив і працював у місті Варшава й з-під пера якого вийшли такі твори, як роман «Козаки в Московії», три томи новел «Нотатник» на тему національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., збірка літературознавчих есе під назвою «Бій за українську літературу», а також дві політичні праці – «Українська доба» й «Українська раса», у яких автор проаналізував політичні доктрини Європи XX ст. Хто він? (Юрій Луца.)

28. Поручник Армії УНР, полковник УПА (помертньо). У 1944 р. замордований солдатами Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС). Із 1920 р. до 1943 р. перебував в еміграції. Автор поетичних книг «Світлість», «Суворість», «Вірую». Сам про себе казав: «Господь міцним мене створив і душу дав нерозділему». Хто він? (Юрій Луца.)

29. Організатор літературного об'єднання «Сонцесвіт» та однойменного альманаху, на сторінках якого відбувся його дебют із поемою «Князь полонений». У цей же період з'явилися вірші «В горах», «Хатка в лісі», «Святий Юрій», що редаговані й опубліковані стараннями Миколи Вороного. У 30-х рр. XX ст. займався літературно-публіцистичною діяльністю. Хто він? (Юрій Луца.)

30. Яка організація українських письменників активно діяла в післявоєнній Німеччині від 1945 р. до 1948 р.? (Мистецький український рух (МУР).)

31. Назвіть літературне об'єднання, створене в 1945 р. у місті Нюрнберґ (Німеччина), у декларації якого зазначено: «У

високомистецькій, досконалій формі служити своєму народові і тим самим завоювати собі голос та авторитет у світовому мистецтві». (МУР.)

32. Який письменник-емігрант, діяч уряду УНР у вигнанні, автор творів «Марія», «Волинь» очолював угруповання МУР? (Улас Самчук.)

33. Назвіть імена та прізвища найвідоміших представників МУРу. (Улас Самчук, Іван Багряний, Віктор Петров, Юрій Косач, Ігор Костецький, Євген Маланюк, Юрій Шевельов, Володимир Державин.)

34. Активними перекладачами сучасних їм літературних творів у діаспорі були... (Ігор Костецький, Олег Зуєвський, Михайло Орест.)

35. Письменник-емігрант, який викривав тоталітарну систему нищення особистості. Його романи розкрили перед світом національну трагедію поневоленого українського народу й визнані видатними творами ХХ ст. Хто він? (Іван Багряний, справжнє прізвище Лозов'ягін. Романи «Тигролови» і «Сад Гетсиманський».)

36. Назвіть твір, написаний у 1946 р. в еміграції та перекладений багатьма європейськими мовами, який став відповіддю на облудні заклики радянської пропаганди і безсоромні дії західних урядів, котрі сприяли насильницькій репатріації до СРСР – в табори. («Чому я не хочу вертатися до СРСР?» Івана Багряного.)

37. «Старий Мороз розгортав страхітливі картини... Про колони виснажених арештантів на лютім морозі... Про приречений на повільну смерть люд, а надто про силу-силенну “своїх людей” – земляків з далекої тієї України нещасливої... Про надлюдське терпіння і труд каторжний... чесних трударів полтавських, катеринославських, херсонських “куркулів”, “державних злодіїв”, суджених “за колоски”, та й всяких “ворогів” – вчених, вчителів, селян, робітників...» Про які події йдеться в цій інформації? Хто автор цих рядків? (Ідеться про українських політичних в'язнів та засланих до Сибіру під час репресій у 30-і рр. ХХ ст. Роман «Тигролови» Івана Багряного.)

38. Після переселення значної частини українських емігрантів за межі Німеччини літературні організації виникали в англomовних країнах. Назвіть об'єднання письменників, яке створене в 1954 р. (офіційно в 1957 р.) у США і яке проіснувало до 1997 р. (ОУП «Слово».)

39. Назвіть літературне об'єднання, де згуртувалися прозаїки, поети, драматурги, літературознавці, як-от: Григорій Костюк, Юрій Шерех, Василь Барка, Тодось Осьмачка, Улас Самчук, Докія Гуменна, Ольга Мак. (ОУП «Слово».)

40. Як називається антологія української літератури 1920-х рр., видана в 1959 р. у місті Париж, яка спричинила великий резонанс у колах української еміграції? («Розстріляне відродження», упорядник Юрій Лавріненко.)

41. Яку літературознавчу працю перевидано в кишеньковому форматі для легшої нелегальної доставки в Україну? (Антологію української літератури 1920-х рр. під назвою «Розстріляне відродження», упорядник Юрій Лавріненко.)

42. Письменник, творчості якого притаманна глибока християнська релігійність. Біблійні мотиви його поезії у високомистецькій формі віддзеркалюють події з історії українського народу, зокрема трагедію під час Голодомору. За його романом режисер Олександр Янчук створив фільм «Голод-33». Хто цей письменник? (*Василь Барка, справжнє ім'я Василь Очерет. Роман «Жовтий князь».*)

43. Поет, який у 1924–1929 рр. здобував вищу освіту в УВГІ, ставши доктором літературознавства, і який у місті Прага увійшов до складу редакції видання «Національна думка» і згодом очолив її. Його поеми видання 1927 р. зберігав у власній бібліотеці Іван Огієнко. Автор гімну ОУН «Зродились ми великої години», видозмінений текст якого став офіційним маршем Збройних сил України. Хто він? (*Олесь Бабій.*)

44. Український поет із покоління січових стрільців, який писав під псевдонімом «Хмелик». Активіст ОУН, який у 1944 р. виїхав до Німеччини, де 4 роки прожив у таборах ПО біля міст Карлсфельд та Мюнхен, звідки перебрався до міста Чикаго. Там працював у місцевому університеті та в українських часописах. В еміграції створив поеми «Жнива» (1946), «Повстанці» (1956), видав збірку поезій «Світ і людина» (1947), надзвичайно цікаву монографію про Вільяма Шекспіра (1965). Хто він? (*Олесь Бабій.*)

45. Після закінчення війни, аби запобігти можливій примусовій репатріації з Німеччини, оселився в північнобаварському селі й узявся господарювати. Водночас працював над перекладами творів Райнера-Марії Рільке, опублікував їх у 1947 р. в збірці «Речі й образи». Хто він? (*Богдан-Юрій Кравців.*)

46. Автор збірки літературно-критичних статей «Дон Кіхот з Альказару». У його доробку – розвідка про міфологію у «Слові о полку Ігоревім», багато бібліографічних довідників та праця про впорядкування мап України. Хто він? (*Богдан-Юрій Кравців.*)

47. Автор 11 збірок поезій, представник ОУП «Слово», активний діяч українського націоналістичного руху, активіст УВО, Союзу української націоналістичної молоді (СУНМ). Хто він? (*Богдан Кравців.*)

48. Хто за кордоном упорядковував кілька антологій української поезії: «Обірвані струни» (1955), «Поети Чумацького Шляху» (1962), «Шістдесят поетів шістдесятих років» (1966)? (*Богдан-Юрій Кравців.*)

49. Перебуваючи в ув'язненні в таборі Береза Картузька, а пізніше – в еміграції в місті Берлін, Богдан-Юрій Кравців глибше пізнав творчість одного з німецькомовних авторів і навіть «зладив» його книгу під назвою «Речі й образи» (1947). Хто цей поет? (*Райнер-Марія Рільке.*)

50. Поет, художник, енциклопедист. Перекладав українською твори Горація, Овідія, Віктора Гюго, Шарля Бодлера, Гійома Апполінера, Еміля Верхарна, Джорджа Байрона, Едрага По, Йоганна Гете, Фрідріха Шіллера та ін. Здійснив один із найкращих переспівів «Слова о полку Ігоревім» українською та німецькою мовами. Хто він? (*Святослав Гординський.*)

51. Поет та художник, який в 1961 р. за кордоном видав збірку «Поети Заходу» із шістдесятьма своїми перекладами віршів Горація, Віктора Гюго, Шарля Бодлера, Гійома Апполінера, Еміля Верхарна, Джорджа Байрона, Едрага По, Йоганна Гете, Фрідріха Шиллера та ін. Хто він? *(Святослав Гординський.)*

52. Письменник, який за свою подвижницьку працю на теренах художньої творчості, науки, педагогіки відзначений преміями Фонду імені Івана Франка (місто Чикаго), Української могилянсько-мазепинської академії наук, золотою Шевченківською медаллю, преміями імені Дмитра Яворницького (місто Дніпро) та імені Дмитра Загула (місто Чернівці). Він – співробітник УВАН у Канаді, НТШ. Автор книги «Розстріляна муза», присвяченої визначним українським митцям, що зазнали репресій. Хто він? *(Яр Славутич, справжнє ім'я Григорій Жученко.)*

53. Письменник, який брав участь у заснуванні МУРу. Представник ОУП «Слово». Автор збірок «Співає колос» (1945) та «Гомін віків» (1946), «Оаза» (1960), «Маєстат» (1962), «Завойовники прерій» (1968), «Мудрощі мандрів» (1972), «Живі смолоскипи» (1983). Хто він? *(Яр Славутич, справжнє ім'я Григорій Жученко.)*

54. Назвіть неформальне об'єднання українських еміграційних поетів, яке виникло в 1950-х рр. у місті Нью-Йорк. Представники цього угруповання писали твори в стилі модерн. *(Нью-Йоркська літературна група.)*

55. Назвіть групу, представники якої зосереджувались на естетичній вартості своїх творів і свідомо уникали суспільних та політичних тем, реагуючи цим на політизованість української літератури за кордоном та в СРСР. *(Нью-Йоркська літературна група.)*

56. Назвіть групу літераторів у діаспорі, яка відрізнялася від європейських тим, що не видавала маніфестів та не створювала власної програми, оскільки її представники творили в різних стилях і сповідували різні погляди. *(Нью-Йоркська літературна група.)*

57. Назвіть об'єднання українських еміграційних поетів, до якого входили такі автори, як Богдан Бойчук, Юрій Тарнавський, Богдан Рубчак, Женя Васильківська, Емма Андіївська, Патриція Килина, Віра Вовк, Роман Бабовал, Юрій Коломиєць, Олег Коверко, Марко Царинник, Юрій Соловій, Вольфрам Бургардт, Марія Ревакович. *(Нью-Йоркська літературна група.)*

58. Професор славістики й україністики, належить до видатних поетів української діаспори. Представник модернізму в українській поезії 1960-х рр. Представник Нью-Йоркської літературної групи. Автор збірок «Камінний сад», «Промениста зрада», «Дівчина без країни», «Марену топити», «Крило Ікарове». Написав понад 100 статей та есеїв. Редагував зі Святославом Гординським «Зібрані твори» Богдана-Ігоря Антонича. Разом із Богданом Бойчуком упорядковував антологію сучасної української поезії на заході, яка вийшла в 1969 р. у двох томах під назвою «Координати». Хто він? *(Богдан Рубчак.)*

59. Письменниця й перекладачка з Бразилії, яка пише українською, німецькою й португальською мовами твори прозові, поетичні, драматичні. Представниця Нью-Йоркської літературної групи. Відзначена преміями Фонду імені Івана Франка в містах Чикаго (1957, 1979, 1982) та Київ (1990); премією Благовість (2000). Лауреатка Міжнародної літературної премії імені Івана Кошелівця (2012). Хто вона? *(Віра Вовк, справжнє ім'я Віра Селянська.)*

60. Українська письменниця, яка проживає в Бразилії і є лауреаткою Національної премії України імені Тараса Шевченка в 2008 р. за книги «Поезії» (2000), «Проза» (2001), «Спогади» (2003), «Сьома печать» (2005), «Ромен-зілля» (2007), а також за переклади української класики та твори сучасної літератури португальською мовою. Із отриманих коштів пообіцяла створити фонд для перекладачів української літератури світовими мовами. Хто вона? *(Віра Вовк, справжнє ім'я Віра Селянська.)*

61. Українська письменниця та художниця, яка працює в стилі сюрреалізму та герметизму у містах Нью-Йорк та Мюнхен. Головними в її творчості є теми філософські, духовні та містичні. Авторка понад тридцяти поетичних збірок, п'яти книжок короткої прози, трьох романів та понад дев'яти тисяч картин. У 2018 р. стала лауреаткою Національної премії України імені Тараса Шевченка за збірки «Міста-валети», «Бездзигарний час», «Шухлядні краєвиди», «Маратонський біг» та «Щодення: перископи». Хто вона? *(Емма Андіївська.)*

62. Поетеса, прозаїк і художниця, на еміграції з 1943 р. (із 12-річного віку). Належить до представниць модернізму в українській літературі другої половини ХХ ст., яка зуміла поєднати сучасні віяння та українські цінності. Перший філософський роман «Герострати» про Бога, людину і світ написала в 19 років. За «Роман про людське призначення» отримала літературну премію Фундації Тетяни та Омеляна Антоновичів. Хто вона? *(Емма Андіївська.)*

63. Заснував і очолював Літературно-мистецький клуб імені Василя Симоненка в Австралії, як представник ОУП «Слово» керував австралійською філією організації, очолював Українську центральну шкільну раду в Австралії. Хто він? *(Дмитро Нитченко («Чуб»))*

64. Писав під псевдонімом «Чуб» оповідання, вірші, дослідження, нариси про подорожі. Під псевдонімом «Остап Зірчастий» друкував гуморески. Дослідник життя і творчості Тараса Шевченка. Засновник видавництва «Ластівка». *(Дмитро Нитченко.)*

65. Український письменник в Австралії, громадський діяч, на честь якого МБФ «ЛУМ» заснував іменну премію, що присуджується щорічно за пропаганду українського друкованого слова. Хто він? *(Дмитро Нитченко («Чуб»)). Літературна премія імені Дмитра Нитченка.)*

66. Український літературознавець, письменник, мемуарист, редактор, літературний дослідник, педагог, громадський діяч, що жив і працював в Австралії. Лауреат премії імені Григорія Сковороди, Фундації Тетяни та Омеляна Антоновичів, представник ОУП «Слово» та Національної спілки письменників України. *(Дмитро Нитченко («Чуб»))*

67. Яка перша українська художня книжка видана в Австралії? (*«Після облоги міста» Володимира Русальського (1951). На сьогодні в Австралії видано понад 170 українських книжок (разом із деякими місцевими англомовними перекладами.)*)

68. Популяризатор українського художнього слова в Австралії, який переклав англійською «За ширмою» Бориса Антоненка-Давидовича, «Собор» Олеся Гончара, «Побратими» Валерія Шевчука, твори Остапа Вишні, Олеся Бердника, Анатолія Дімарова, Ігоря Качуровського. Хто він? (*Юрко Ткач. У 1977 р. заснував власне видавництво «Bauda Books», що публікує українські й англомовні (переважно переклади) книжки.*)

69. Назвіть імена й прізвища українських письменників в Австралії. (*Дмитро Нитченко («Чуб»), Ярослав Масляк, Зоя Когут, Олександра Ткач (Леся Богуславець), Василь Онуфрієнко, Пилип Вакуленко, Богдан Подолянко, Галина Чорнобицька, Євген Зозе, Боженна Сірко, Микола Лазорський, Лідія Гаєвська-Денис, Марія Дейко та ін.*)

70. Яке товариство в Австралії випустило кілька книжок неокласиків, збірку спогадів про них та поезію Євгена Плужника? (*Товариство імені Миколи Зерова. Діяло впродовж багатьох років в місті Аделаїда.*)

Культура української діаспори

1. Канадський скульптор українського походження, живописець. Академік Королівської академії мистецтв, автор пам'ятників Тарасові Шевченкові у містах Вінніпег, Вашингтон, Буенос-Айрес, Прудентополіс, Ялта, Санкт-Петербург, Оттава та Івано-Франківськ. Хто він? (*Лео Мол, справжнє ім'я Леонід Молодожанин.*)

2. Хто автор пам'ятника Володимиру Великому, який встановила українська громада в місті Лондон з нагоди 1000-ліття хрещення Русі-України? (*Лео Мол, справжнє ім'я Леонід Молодожанин.*)

3. Який барельєф Лео Мол створив поряд із пам'ятником Тарасові Шевченку у місті Вашингтон? (*Барельєф Прометей, якого вважають символом сили, знання та розуму. Митець пояснював, що Прометей у пугах – це образ України, поневоленої Росією.*)

4. У якому музеї просто неба розміщено понад 300 робіт українського митця в діаспорі? (*У «Саду скульптур» Лео Мола в парку «Ассінібойн». Понад 300 творів скульптора у бронзі, кераміці, а також малюнки, ескізи стали експонатами унікального музею, відкритого в 1992 р. у місті Вінніпег. Усі твори розташовано поміж деревами, серед звивистих стежин і тихоплиนนх ставків. При вході в парк жителів міста та численних гостей вітає гранітний ґуцул-трембітар, а далі їхню увагу привертають бронзові фігури гайдамаків, сівача, Мойсея, Тараса Шевченка, Анни Ярославівни та багатьох інших.*)

5. Скульптор української діаспори, який мав честь ліпити портрети Уїнстона Черчілля, Дуайта Ейзенхауера, британської королеви Єлизавети II, Папи Римського Павла VI, Папи Римського Іоанна Павла II, кардинала Йосипа Сліпого, а також інших видатних особистостей. Автор надгробного пам'ятника Іванові Багрянному на цвинтарі в місті Новий Ульм. Хто він? (*Лео Мол, справжнє ім'я Леонід Молодожанин.*)

6. Яка скульптура стоїть на площі Дюпон-Серкл у центрі міста Вашингтон неподалік від Білого Дому, яку створив Лео Мол (Леонід Молодожанин), яка стала символом єдності української діаспори в США? *(Пам'ятник Тарасові Шевченку.)*

7. Український митець у діаспорі, який на сторінках журналу «Терем» (США) у 1992 р. написав: «Працював я у Ватикані над скульптурним портретом Папи Іоанна Павла II. Якось Папа мене запитує: “Звідки ви родом?” Як завжди, я кажу: “З Полонного, що в Україні”. Велів Папа своєму секретареві принести найдокладніший атлас світу, щоб знайти те місто на карті. А в мене в душі так приємно, що сам Папа Римський шукає маленьке Полонне, а значить буде знати про існування такого міста». Хто він? *(Лео Мол, справжнє ім'я Леонід Молодожанин. Народився в містечку Полонне однойменного району Хмельницької області.)*

8. Автор понад 80 композицій у храмах міста Вінніпег, зокрема вітражів та мозаїк, найбільш відомими з яких є зображення Таємної вечері у Вествортській об'єднаній церкві і 16 сцен з української історії в кафедральному соборі Святих Володимира й Ольги. Хто він? *(Лео Мол, справжнє ім'я Леонід Молодожанин.)*

9. Скульптор, який отримав найвищу нагороду країни – орден Канади, а також звання академіка канадської Королівської академії мистецтв. Здобув чимало медалей художніх асоціацій інших країн. Його столітній ювілей відзначали в Україні на державному рівні. Хто він? *(Лео Мол, справжнє ім'я Леонід Молодожанин.)*

10. Активний пластовий діяч, мав псевдо «Сизий Орел». Довершив емблему українського «Пласту» (переплетення лілейки з тризубом), а також створив різні пластові відзнаки, марки та атрибути. Хто він? *(Роберт Лісовський.)*

11. Художник, для якого Україна була важливішою за славу в мистецтві. Автор бойової емблеми ОУН: «Тризуб з мечем, піднятим догори, готовим до бою» та іншої символіки на замовлення вітчизняних політичних структур в еміграції, а також проєктів українських шрифтів, фірмових знаків, екслібрисів. Хто цей митець? *(Роберт Лісовський.)*

12. Художник-патріот, який більшу частину життя провів в еміграції (міста Варшава, Прага, Берлін, Лондон, Женева). Імовірний автор логотипу німецької авіакомпанії «Люфтвафза». Хто він? *(Роберт Лісовський.)*

13. Який художник-графік оформлював львівське видання романів Уласа Самчука «Марія» і «Гори говорять», обкладинку до книги Олега Ольжича «Вежі», серійні томи «Історії української літератури» Дмитра Чижевського та Миколи Гнатишака, обкладинку для збірки поезій «Українські балади» Леоніда Полтави? *(Роберт Лісовський.)*

14. Який художник, перебуваючи в еміграції, зберігав зв'язок із мистецькими колами України, особливо в місті Львів? Вступивши до Асоціації незалежних українських митців, брав участь у її львівських виставках. *(Роберт Лісовський.)*

15. Художник, який брав участь у розробці державних паперів Польщі. Упродовж короткого періоду перебування в цій країні виконаний ним ескіз двох золотих здали у виробництво, і в грошовому обігу того часу використовувалася проектована ним срібна монета. Хто він? *(Роберт Лісовський.)*

16. Європейський аристократ із міста Кам'янське теперішньої Дніпропетровської області. Художник, який контактував з ідеологом українського націоналізму Дмитром Донцовим, із відомим поетом, публіцистом і діячем театру Миколою Вороним, був учнем художника-графіка Георгія Нарбута. Хто він? *(Роберт Лісовський.)*

17. Художник, який студіював у Вищій мистецькій школі в місті Берлін на стипендію Українського наукового інституту. На запрошення Дмитра Антоновича з 1929 р. до 1946 р. працював на посаді професора графічного відділу Української студії пластичного мистецтва в місті Прага. Хто він? *(Роберт Лісовський.)*

18. Який відомий художник, за висловом Уласа Самчука, «антенно-вразливий проповідник чистоти та грації лінії й правди», певний час очолював Союз українців Великої Британії? *(Роберт Лісовський.)*

19. Маляр, графік, іконописець, поет, перекладач, мистецький критик. У часи Другої світової війни згуртував близько 400 художників. Видав каталог, який тривалий час був чи не єдиним енциклопедичним довідником про життя і творчість українських митців. Хто він? *(Святослав Гординський.)*

20. Народився в місті Коломия теперішньої Івано-Франківської області. Навчався і жив у місті Львів. У 1944 р. емігрував на Захід. У місті Мюнхен заснував Спілку праці українських образотворчих митців. Видавав журнал «Українське мистецтво». Брав участь у МУРі. Хто він? *(Святослав Гординський.)*

21. У 1947 р. з Німеччини переїхав до США. Заснував Об'єднання митців-українців в Америці (ОМУА). Організував їх виставку і опублікував її каталог – своєрідну енциклопедію українського малярства в США. Хто він? *(Святослав Гординський.)*

22. Хто власноручно розписав близько тридцяти храмів у дванадцяти країнах Європи, Америки та Австралії, зокрема, намалював ікони і мозаїки для собору Святої Софії в місті Рим? *(Святослав Гординський.)*

23. У кафедральному храмі Святого Андрія в місті Мюнхен стіни вкрито надзвичайно яскравим, виразним візантійським живописом і на одній із них із модернового куба виростає лемківська дерев'яна баня. Хто автор цих фресок? *(Святослав Гординський.)*

24. Український скульптор лемківського походження, різьбяр по дереву, педагог, громадський діяч. Автор пам'ятників Лесі Українці в містах Клівленд (США) і Торонто (Канада), пам'ятника Олегові Ольжичу. Колишній вояк УПА. Із 1973 р. до кінця життя очолював ОМУА. Хто він? *(Михайло Черешньовський.)*

25. Який скульптор в еміграції створив погруддя українських діячів і митців Тараса Чупринки, Степана Бандери, Дмитра Донцова, Олега

Ольжича, Йосипа Гірняка та інших; ряд пам'ятників у бронзі, зокрема, «Пам'ятник Героям» на оселі Спілки української молоді в місті Елленвілл (штат Нью-Йорк); серію образів під загальною назвою «Мадонна»; вирізьбив іконостас для церкви в місті Гантер? (Михайло Черешньовський.)

26. Якого художника називали «галицьким птахом з американською ознакою»? (Якова Гніздовського.)

27. Твори якого художника «Зимовий пейзаж» і «Соняшник» прикрашали президентські апартаменти в Білому Домі (місто Вашингтон), коли їх у 1961–1963 рр. займав Джон Кеннеді. (Якова Гніздовського.)

28. Живописець, персональну виставку якого в місті Токіо в листопаді 1975 р. відвідав син японського імператора Хірохіто, а всі роботи викупила найбільша тамтешня галерея «Йосейдо». Разом із виставкою сучасної американської графіки твори українця «побували» в країнах Латинської Америки, в Японії та Індії. Хто він? (Яків Гніздовський.)

29. Митець, який створив 377 гравюр, близько 80% із них виконані рідкісною технікою різьблення на поздовжньому зрізі дерева. Вони зберігаються в музеї американського мистецтва у місті Вашингтон, в «Еддисон галереї», в музеї модерного мистецтва в місті Більбао та інших найвідоміших музеях та художніх галереях світу. Хто цей митець? (Яків Гніздовський.)

30. Митець, який підніс оформлення української книжки в Канаді на високий рівень (до нього художнього оформлення українських книжок у країні майже не було). Художній керівник кіностудії «Орбіт», що займалася документуванням історії української діаспори в різних частинах світу. Хто він? (Мирон Левицький.)

31. Художник, який мав виставки в містах Париж, Торонто, Нью-Йорк, Детройт, Оттава, Едмонтон, Чикаго, Вінніпег. Розписував українські церкви в Австралії. Входив до ОУП «Слово», публікував мистецтвознавчі статті, видав збірку оповідань «Ліхтарі» (місто Торонто, 1982), присвячену місту Львів у міжвоєнний період – місту, де минули його дитинство і юність. Хто він? (Мирон Левицький.)

32. Український та американський скульптор і художник. Один із основоположників кубізму в скульптурі. Почесний представник ОМУА та представник Американської академії мистецтва і літератури. Хто він? (Олександр Архипенко.)

33. Скульптор, який працював у Франції та США, увійшов в історію мистецтва як один із прихильників модернізму («Жінка, що йде», 1912; «Постать», 1920). Демонстрував твори в Німеччині, Франції, Англії. Хто він? (Олександр Архипенко.)

34. У місті Нью-Йорк відкрив власну школу. Створив понад 750 композицій, серед яких бронзові плити-барельєфи Богдана Хмельницького і Михайла Грушевського, що експонувалися в найбільших музеях світу. Виготовив скульптури князя Володимира Великого, Тараса Шевченка та Івана Франка, які встановлено в Українському культурному

парку в місті Клівленд, а скульптурна постать Кобзаря прикрасила місто Керхенсон у штаті Нью-Джерсі. Хто він? *(Олександр Архипенко.)*

35. Він відкрив у 1910 р. в місті Париж власну школу мистецтв, а в 1921 р. – у місті Берлін. У 1924 р. в місті Нью-Йорк заснував школу пластики. Згодом викладав у Чиказькій школі індустріальних мистецтв та університеті в місті Канзас-Сіті. Родоначальник кубізму в скульптурі. Хто він? *(Олександр Архипенко.)*

36. Композитор, який здобув визнання як диригент у містах Нью-Йорк, Філадельфія, Торонто. У його творчій спадщині – опери «Довбуш» (1938), «Анна Ярославна» (1967), «Княгиня Ольга» (1968), кантати, симфонії, численні музичні композиції. Хто він? *(Антін Рудницький.)*

37. Музичний керівник американського ансамблю «Cosmopolitan Stars of Opera». Професор Музичної академії у місті Філадельфія. У 1969 р. отримав Золоту медаль Френсіса Гопкінса, якою відзначали найзаслуженіших громадян Америки в культурі й мистецтві. Хто він? *(Антін Рудницький.)*

38. Композитор, який у США організував Українську оперну компанію. Мистецький керівник і головний диригент Союзу українських хорів Америки. Викладав у семінарії й коледжі Святого Василя в місті Стемфорд. Першим із західноукраїнських композиторів впроваджував модерні елементи тогочасної європейської музики. Хто він? *(Антін Рудницький.)*

39. Український балетмейстер, хореограф, актор, кінорежисер, педагог. Один із тих, хто втілював українські народні танці у професійне мистецтво. У діаспорі відомий як «батько українського танцю». Хто він? *(Василь Авраменко.)*

40. Учасник визвольних змагань 1917–1921 рр. Із 1926 р. перебував в еміграції. Заснував у місті Нью-Йорк школу українського танцю й танцювальні колективи в США і Канаді. Виступав на сценах країн разом із хором Олександра Кошиця. Гастролював у Бразилії, Аргентині, Австралії, Ізраїлі. Хто він? *(Василь Авраменко.)*

41. Створив близько 50 танцювальних груп у США, давши поштовх півдній і тривалій традиції народного танцю в діаспорі. У 1934 р. танцювальний ансамбль під його керівництвом (близько 300 осіб) виступив у місті Нью-Йорк у Метрополітен-опері. Хто він? *(Василь Авраменко.)*

42. Засновник української народної хореографії, який ініціював школу народних танців та студії звукових фільмів у місті Нью-Йорк. Проявив себе як сценарист, режисер і продюсер, створивши в США декілька українських фільмів, зокрема «Наталка Полтавка» і «Запорожець за Дунаєм». Хто він? *(Василь Авраменко.)*

43. Фундатор українського співу в США. Диригент і хормейстер, який своєю творчістю пропагував українську культуру, знайомив широкий загал іноземців із мистецтвом українського хорового співу. Хто він? *(Олександр Кошиць.)*

44. Уродженка міста Івано-Франківськ, яка після студій у Віденській музичній академії стала примадонною оперних театрів міст Відень, Грац, Цюрих, а в Баварській державній опері в місті Мюнхен отримала найпалкіші шанування публіки. Хто вона? *(Ірина Маланюк.)*

45. Оперна діва з неперевершеним сопрано в три октави, яка співала вісьма мовами. Не була емігранткою в прямому значенні цього слова, але всесвітню славу здобула на сценах Італії, Іспанії, Франції, Португалії, Росії, Польщі, Австрії, Єгипту, Аргентини, Чилі. Після одруження жила й працювала в Італії. Померла у місті Львів. Хто вона? *(Соломія Крушельницька.)*

46. Українська оперна співачка, жінка-муза, жінка-легенда, яку за життя визнали найвидатнішою в світі. Серед її численних нагород та відзнак звання «вагнерівська примадонна». У кінці концертів частенько знайомила слухачів з українськими піснями. Хто вона? *(Соломія Крушельницька.)*

47. Усесвітньо відомий тенор, переможець (від Англії) III Міжнародного європейського конкурсу виконавців естрадної пісні, який тоді називався «За чашу Європи» (1961), що згодом переріс у «Євробачення». Український бандурист, співак, виконавець дум та автор статей про бандуру. Родом із міста Надвірна теперішньої Івано-Франківської області. Виступав під італійським псевдонімом «Тіно Вальді», щоб його не позиціонували як російського співака. Хто він? *(Володимир Луців.)*

48. П'ятнадцятирічним юнаком в 1944 р. його забрали до Німеччини. У 1948 р. виїхав до міста Лондон. Відвідував приватні заняття з вокалу, навчався в коледжі Святої Трійці, став студентом консерваторії Святої Цецилії в місті Рим. Багато концертував європейськими країнами. Як співак записав 5 платівок. Автор десятків статей про художників, ансамблі. Заснував іменний благодійний культурно-мистецький фонд у місті Надвірна (2002), який опікується талановитою молоддю Прикарпаття. Хто він? *(Володимир Луців.)*

49. Австралійський і канадський бандурист-віртуоз українського походження, який здобув усесвітню славу. Організатор капел бандуристів – Канадської і Торонтської. Популяризатор бандури через документальні відеофільми та численні аудіозаписи як сольної, так і ансамблевої гри на бандурі. Хто він? *(Віктор Мішалов («Мізинець»)).*

Українці перемагають

1. Українець із міста Житомир (освіту здобув у Хмельницькому технологічному університеті «Поділля» за спеціальністю «Комп'ютерні системи та мережі»). Працював у таких компаніях, як «Microsoft» та «Google». Тепер старший розробник у групі «Flight Software» компанії Ілона Маска «SpaceX». Хто він? *(Олексій Пахунов.)*

2. Українець, до якого 30 травня 2020 р., після запуску компанією Ілона Маска «SpaceX» пілотованого корабля «Falcon 9» із капсулою «Crew Dragon», була прикута увага багатьох американців. Хто він? Чому така увага? *(Олексій Пахунов. Зіграв важливу роль у космічних досягненнях компанії Ілона Маска «SpaceX». Він був відповідальним за успішну посадку*

«Falcon 9» у 2015 р., а 6 лютого 2018 р. сидів у першому ряду «Mission Control», тобто був у команді управління польотом. Зараз працює старшим розробником програмного забезпечення в групі «Flight Software» компанії «SpaceX». Якраз вона 30 травня 2020 р. спрямувала в космос (на Міжнародну станцію) корабель «Crew Dragon» із двома астронавтами.)

3. Киянин, що покинув батьківщину в 16 років, а вже у 27 заснував міжнародну електронну платіжну систему – «PayPal» (найпоширеніший у світі спосіб розрахунків в інтернеті). Один із найбільш успішних і багатих програмістів Кремнієвої долини в США. Разом із іншими ІТ-бізнесменами в 2014 р. підписав петицію щодо припинення війни в Україні. Хто він? (Макс Левчин.)

4. Американський підприємець українського походження, віцепрезидент у компанії «Google». У 2004 р. запустив власний стартап «Slide», головною розробкою якого був сервіс зручного відображення великої кількості фотографій для користувачів соціальної мережі «MySpace». Пізніше «Slide» переорієнтувався на створення соціальних сервісів для «MySpace» та «Facebook». Хто цей винахідник? (Макс Левчин.)

5. Яка українська емігрантка потрапила до рейтингу «100 найвпливовіших жінок Австралії»? (Наталка Суховерська, професорка Сіднейського університету, яка досліджує інноваційні технології лікування раку.)

6. Українсько-канадський військовик, єдиний українець – кавалер ордена Хрест Вікторії, найвищої та найпочеснішої відзнаки, якою нагороджують героїв із країн, підлеглих Британській короні. Покровитель відділення «360» канадського Королівського легіону в місті Торонто. Хто він? (Пилип Коновал.)

7. Перша канадська жінка-астронавт і перша лікарка, яка побувала у космосі. Народилася в Канаді в родині етнічних українців із міста Городенка теперішньої Івано-Франківської області. Розмовляє українською мовою. Хто вона? (Роберта Бондар.)

8. Онук українських емігрантів із Львівщини, який 16 липня 2016 р. на Парламентському пагорбі прийняв командування армією Канади, а також отримав звання генерал-лейтенанта, що є другим по старшинству у збройних силах країни. В одному з інтерв'ю сказав: «Мій дід Роман <...> разом із бабусею емігрували до Канади в 1903 році. Мій батько Вальтер <...> – українець. Я є частиною української діаспори, це важливо для мене, оскільки це і є моєю спадщиною». Хто він? (Пол Винник.)

9. Який український промисловець і політичний діяч, депутат парламенту провінції Манітоба, з 1957 р. до 1977 р. – міський голова Вінніпега, нагороджений орденом Канади? (Степан Дзюба.)

10. Мільярдер, син емігрантів із міста Чернівці, які потрапили до Канади в середині 40-х рр. XX ст. Добре знає українську мову. Засновник однієї з найбільших канадських фармацевтичних корпорацій «Biovail Corporation» і є її співвласником. Володіє хокейним клубом «Ottawa Senators». Допмагає батьківщині батьків подолати труднощі й увійти до кола економічно успішних країн світу. Хто він? (Євген (Юджин) Мельник.)

11. Хто із українців був суддею Верховного Суду Канади, автором кількох книг із права? *(Іван (Джон) Сопінка.)*

12. Канадська письменниця, журналістка й політична діячка, редакторка видань та агентств. Авторка книги «Продаж століття». У листопаді 2015 р. стала міністром міжнародної торгівлі Канади. 10 січня 2017 р. її призначили міністром закордонних справ Канади та віцепрем'єр-міністром. Вільно розмовляє українською мовою, її мати – українка, а троє дітей названі українськими іменами. Хто вона? *(Христя Фріланд.)*

13. Імовірний українець за походженням, піонер комп'ютерних технологій, конструктор одного з перших персональних комп'ютерів у світі. Співзасновник фірми «Apple» (разом зі Стівом Джобсом). Хто він? *(Стів Возняк, повне ім'я Степан (Стівен) Гері Возняк. У листуванні зі Стахом Возняком написав: «Я відчуваю спорідненість з Україною через своє ім'я». А 30 вересня 2017 р., під час виступу на Olerom Forum 1 у місті Київ, заявив: «Багато хто в мене запитує: “Стів, ти поляк?” Бо моє прізвище Возняк. Я відповідаю: “Ні, я українець”».)*

14. Авіаконструктор, який народився в місті Київ. Уперше світове визнання здобув у 24 роки, коли його літак «Ілля Муромець» став рекордсменом із вантажопідйомності. Згодом через загрозу арешту та репресій виїхав до Франції, а звідти в США, де з допомогою емігрантів із Росії відкрив власну компанію з виробництва літаків. Хто він? *(Ігор Сікорський.)*

15. Розроблені ним гелікоптери використовували збройні сили США. Його «пташки» першими в історії перетнули Атлантику й Тихий океан, з'єднали континенти й дали можливість долати величезні відстані за лічені години. Хто він? *(Ігор Сікорський.)*

16. Про який заклад містер «Гелікоптер» на схилі літ сказав: «Знімаю капелюха перед альма-матер, яка підготувала мене до підкорення неба»? *(Так Ігор Сікорський сказав про Київський політехнічний інститут.)*

17. Син українського поета, одного з провідників ОУН, який став генерал-майором армії США. Хто він? *(Микола Кравців, син Богдана-Юрія Кравціва.)*

18. Син одного з активістів ОУН, знаний під псевдо «Гоко» в українському пластовому курені «Лісові чорти». В американській армії отримав позивний «Біг Нік» («Великий Нік»). Хто він? *(Микола Кравців, син Богдана-Юрія Кравціва.)*

19. Який генерал армії США служив у Пентагоні і в штабі НАТО та був спостерігачем від миротворців ООН на кордоні між Ізраїлем і Сирією? *(Микола Кравців, син Богдана-Юрія Кравціва.)*

20. Український балетний хореограф, відомий як один із видатних танцівників ХХ ст., який сімнадцятирічним юнаком виїхав із міста Київ до Франції на запрошення своєї вчительки-емігрантки. Засновник Академії танцю при Гранд-опера, ректор Інституту хореографії та Університету танцю в місті Париж, почесний президент Всесвітньої ради танцю ЮНЕСКО. Хто він? *(Сергій (Серж) Лифар.)*

21. Він був не тільки всесвітньо відомим танцюристом балету, але й залишив понад сотню оригінальних картин та малюнків. Демонстрував твори в містах Канни, Париж, Монте-Карло, Венеція, хоча доволі стримано ставився до свого захоплення: «Графічні, майже пластичні роботи я присвятив своєму другу Пабло Пікассо. Він був настільки люб'язним, що здивувався, замилювався і гаряче порадив мені продовжувати. Тільки ж я не художник, а хореограф, що малює». Хто він? *(Сергій (Серж) Лифар.)*

22. Яку колекцію Сергій Лифар придбав у французького уряду на гроші, зароблені ногами? *(Особистий архів Сергія Дягілева (засновника легендарних Російських сезонів в місті Париж на початку XX ст.), який складався з колекції театрального живопису, декорацій та бібліотеки (1 000 видань). Колекцію викупив у французького уряду за гроші, отримані за рік роботи в Гранд-опера. Пізніше згадував: «Гроші на купівлю дягілевського архіву я заробив ногами».)*

23. Відома українка (по матері), яка в 11 років розпочала кар'єру моделі за кордоном, а в 13 дебютувала в кіно. Перші п'ять років дитинства провела з матір'ю Галиною Логіною в місті Київ. У 1981 р. вони емігрували. Спочатку жили в місті Лондон, потім у місті Сакраменто, після чого переїхали в місто Лос-Анджелес. Хто вона? *(Мілла Йовович.)*

24. Із дитинства займалася вокалом і грою на фортепіано, з 13 років – на електрогітарі, а з 15 – звукозаписом. Випустила два альбоми. У перший – «The divine comedy» – увійшла українська народна пісня «Ой у гаю при Дунаю». Хто її виконав? *(Мілла Йовович.)*

25. Яка голлівудська зірка з українським корінням відома у світі за ролями Лілу у фільмі «П'ятий елемент» та Жанни д'Арк у фільмі «Послання: історія Жанни д'Арк» режисера Люка Бессона? *(Мілла Йовович.)*

26. Цей економіст зі світовим ім'ям і член Римського клубу народився на Тернопільщині, а жив у Канаді. Завдяки йому з'явився Всесвітній форум у місті Давос, де щорічно збираються політики і перші особи світового бізнесу, щоб обговорити перспективи розвитку людства. Хто він? *(Богдан Гаврилишин.)*

27. Нащадок українських лемків (народився в США). Засновник попарту. Став легендою за життя, зробивши з реклами справжнє мистецтво (культовими роботами стали серія «Coca-Cola», «Банки супу Кемпбелл»). Створював шедеври для масової культури, наприклад, найкращу обкладинку в історії музики (йдеться про альбом гурту «The Rolling Stones» під назвою «Sticky Fingers»). Знімав фільми, випускав журнали і навіть мав власний телеканал. У нього близько 10 тис. художніх робіт. Для їх створення використовував різні способи, у тому числі фотографію, шовкографію і друк. Хто він? *(Андрій (Енді) Воргол.)*

28. Художник, ілюстратор, дизайнер, скульптор, письменник, продюсер, видавець, колекціонер. Його називають людиною, яка найбільше розбагатіла після смерті. Картину з Мерилін Монро у 2007 р.

продано під час аукціону за \$80 млн. Найдорожчою стала картина «Вісім Елвісів», яку восени 2008 р. продали більш як за \$100 млн. У 2011 р. сукупна сума від продажу його картин на аукціонах сягнула \$380 млн). Хто він? *(Андрій (Енді) Воргол.)*

29. Американська астронавтка, українка за походженням (батьки – емігранти із Західної України). Розмовляє українською мовою. Двічі літала на орбіту Землі, де у 2006 р. провела 27 діб. За цей час п'ять разів виходила у відкритий космос. Завдяки їй там уперше замайоріли кольори українського прапора. Хто вона? *(Гайді-Марія Стефанишин-Пайпер.)*

30. Канадський хокеїст, який встановив 61 рекорд. Українським корінням він зобов'язаний бабусі з Тернопільщини, від якої не раз чув її рідну мову (батько також рідною мовою вважав українську). Засуджує політику Володимира Путіна і повністю підтримує Україну. Його портрет висить у Залі хокейної слави в місті Торонто. Хто він? *(Вейн Гретцкі.)*

31. Цей єврей з української землі (народився в містечку Солотвино на Закарпатті) був одним із мільярдерів, які володіли більшою частиною медійного бізнесу Великобританії. Знав понад 10 мов і, як подекуди, працював на різні таємні спецслужби. У 1978 р. приїжджав до України. Побачивши рідне містечко, яке зовсім не змінилося за 40 років, він запропонував місцевій владі 60 млн доларів на реконструкцію, але ті відмовилися (у радянські часи таке було неможливим). Хто він? *(Роберт Максвелл, ім'я від народження Ян Людвік Гох.)*

32. Легендарний французький та український бактеріолог, імунолог та епідеміолог. У 29 років став співробітником Пастерівського інституту в місті Париж та створив першу вакцину проти холери й чуми. Хто він? *(Володимир Хавкін.)*

33. Він першим у 1892 р. в розпал епідемії в Європі ввів собі вакцину. Став національним героєм Франції та заслужив авторитет у Луї Пастера. Він єдиний українець, якого нагородила одним із найвищих орденів королева Великої Британії. Хто він? *(Володимир Хавкін.)*

34. В Індії його шанують як божество. Його іменем назвали інститут у місті Бомбей – найбільший центр з вивчення чуми й холери в Південно-Східній Азії. Хто цей індійський «бог»? *(Володимир Хавкін. Завдяки йому у 1896 р. ліквідували епідемію в Індії. У цій країні він прожив 22 роки, рятуючи людей від страшних хвороб. Його вважають божеством, а преса охрестила «благодійником людства».)*

35. Дизайнерка, перша жінка, чия персональна виставка пройшла в музеї Лувр. Законодавиця мод. Її дизайн використовували для суконь та автомобілів парижан. Жінка, яка разом із чоловіком створила мальовничий стиль «симультанізм». Володарка ордену Почесного легіону – все це про відому французьку художницю з України. Хто вона? *(Соня Делоне, справжнє ім'я Сара Штерн. Народилася в місті Одеса.)*

36. Одеситка, яка підкорила світ моди вимогливої Франції. Запропонувала жінкам змінити бісер і пір'я на мінімалістичні пальта й сукні прямого крою з геометричним принтом. У її активі – взуття, розмальовані автомобілі, килими, книжки з ілюстраціями, вітражі і багато

іншого. Використовувала яскраві кольори. Хто вона? *(Соня Делоне, справжнє ім'я Сара Штерн. Представники будинків мод «Yves Saint Laurent» і «Missoni» зізнавалися, що саме ця українка стала їх музою. Сама вона казала, що її любов до барвистих кольорів родом із дитинства: «Це фарби мого дитинства, фарби України. Спогади про сільське весілля з сукнями в червоних і зелених тонах, і з кольоровими стрічками».)*

37. Американська кіноакторка українського походження (народилася в сім'ї українських емігрантів: комп'ютерного аналітика та вчительки). Відома за ролями у фільмах «Відступники», «Біжи не озираючись» та «Вище неба». За роль в останньому її в 2010 р. номінували на «Оскар» у категорії найкращої жіночої ролі другого плану. Хто вона? *(Віра Фарміга.)*

38. Американська манекенниця українського походження (батько й мати – українці), яка брала участь у рекламних кампаніях таких відомих брендів, як «Yves Saint Laurent», «Versace», «Louis Vuitton», «Gucci», «Prada» та «Chanel». У 2005 р. газета «The New York Time» назвала її моделлю № 1 у США. На обкладинках «Vogue» її світлини з'являлись 50 разів. Саме їй найчастіше доручають дефілювати на показах. У 2008 р. канадці відкрили для неї зірку на Алеї слави в місті Торонто. Серед інших моделей такої честі удостоєна лише Єва Евангеліста. Хто ця модель? *(Дарія Вербова.)*

39. Американський кіноактор українського походження (народився в родині українських емігрантів Івана Палагнюка та Ганни Грам'як; батько його був родом із села Іване-Золоте теперішнього Заліщицького району Тернопільської області, мати з міста Львів). Двічі лауреат премії «Оскар», кінопремій «Золотий глобус» та «Еммі». Автор збірки віршів «Ліс любові», яку супроводжували намальовані ним ілюстрації. Хто він? *(Джек Паланс, при народженні Володимир Палагнюк.)*

40. Американський кіноактор українського походження, який, як і його батько, якийсь час працював на вугільній шахті. Згодом став професійним боксером. Служив у військово-повітряних силах США під час Другої світової війни. Після демобілізації вступив до Стенфордського університету на факультет акторського мистецтва. Хто він? *(Володимир Палагнюк, при народженні Володимир Палагнюк. Під час кар'єри професійного боксера виступав під псевдонімом «Джек Браццо». Ставши актором, змінив ім'я на Волтер Джек Паланс.)*

41. Хокеїст-канадець українського походження (син українського емігрантського подружжя Анни та Луї Савчуків, що жили в робітничому передмісті міста Вінніпег). Воратар Національної хокейної ліги (НХЛ). Зіграв 21 сезон. Здобув звання найкращого воротаря НХЛ у 1952, 1953, 1955, 1965 рр. Хто він? *(Терренс (Террі) Гордон Савчук, у хрещенні Тарас.)*

42. Канадський хокеїст із сім'ї українських іммігрантів. У місті Вінніпег мав прізвище «Юкі» (так тоді називали в НХЛ хокеїстів-етнічних українців). Чотириразовий володар Кубка Стенлі у 1952, 1954, 1955, 1967 рр. та багаторазовий фіналіст розіграшів Кубка Стенлі. Після трагічного відходу з життя став лауреатом Залу хокейної слави в місті Торонто. Хто він? *(Терренс (Террі) Гордон Савчук, у хрещенні Тарас.)*

43. Канадський політичний діяч українського походження (його прапрадід із дружиною в 1898 р. прибув у канадські прерії із Львівщини). Лідер Прогресивно-консервативної партії в парламенті провінції Альберта, глава її уряду та прем'єр у Канаді. Хто він? (*Едвард Стельмах.*)

44. Який етнічний українець тричі був обраний мером канадського міста Едмонтон? (*Вільям Гавриляк.*)

45. Який політик досягнув найбільших успіхів на представницькому рівні серед українців Канади? (*Роман Гнатишин. Його батько Іван Гнатишин був сенатором від Прогресивно-консервативної партії. Працював міністром енергетики, міністром юстиції та генеральним прокурором Канади. У 1990–1995 рр. обіймав посаду генерал-губернатора. Заснував премію в галузі мистецтв. За період перебування на посту прийняв 26 голів держав, у тому числі, у листопаді 1994 р., Президента України Леоніда Кучму. Виступав більше, ніж 1200 разів. У березні 2004 р. уряд Канади вишанував його випуском іменної поштової марки.*)

46. Творець жорсткого диска, емігрував із СРСР разом із батьками. За кордоном став Начальним пластуном світу, співробітник Академії інженерних наук компанії «IBM» та Академії інженерних наук України, представник управи НТШ у США. Хто він? (*Любомир Романків.*)

47. Автор і співавтор понад 65 патентів. Директор відділу електрохімічної технології й магнетизму дослідного центру компанії «IBM». Отримав 13 нагород за винаходи та 25 нагород за досягнення. Його ім'я внесено до престижних видань «Хто є хто в науковому світі» та в «Хто є хто в Америці», введено до Зали національної слави США. Один із десяти винахідників (разом зі Стівом Джобсом), удостоєних такої честі. Хто він? (*Любомир Романків.*)

**Як можна бути патріотом України,
якщо живеш поза межами своєї землі?**

Я буду завжди нести до світу
нестримний дух своєї землі...

Софі Фрейзер

1. Який «українець, відмовився бути бідним»? (*Петро Яцик. Так його назвав Михайло Слабошпицький, автор однойменної книжки про мецената.*)

2. Канадський підприємець українського походження, меценат і філантроп. Під час Другої світової війни співпрацював з УПА. У 1944 р., коли багато українців тікали на Захід від «більшовицького раю», виїхав до Німеччини. Закінчив Український технічно-господарський інститут у місті Регенсбург. Знав англійську, німецьку та іспанську мови. Хто він? (*Петро Яцик.*)

3. У 1947 р. виїхав до Канади, і, як сам розповідав, вийшов у місті Монреаль із літака з «сімома долями в кишені». Не цурався жодної роботи, працював у ресторані, мив посуд, збирав цент до цента і в 1950 р. разом з партнерами відкрив українську книгарню «Арка» в місті Торонто. Хто він? (*Петро Яцик.*)

4. Власник і президент приватної будівельної фірми «Prombank Investment Limited (P. Jacyk Group)». Найбагатший українець в Канаді. Хто він? *(Петро Яцик.)*

5. Засновник та почесний президент МБФ «ЛУМ», кошти якого спрямовуються на українські проекти, тобто на популяризацію українського слова, думки, культури у світі. Хто він? *(Петро Яцик.)*

6. Як називалася збірка наукових відомостей і довідок на різні теми українознавчого характеру в 14 томах, яку підготували діаспорні вчені, а одним із головних фундаторів видання став Петро Яцик, уклавши в цей проєкт 300 000 доларів? *(«Енциклопедія українознавства», створена під егідою НТШ у Європі. Гроші для цього проєкту збирали в українській діаспорі, але поштовх цій справі надав саме Петро Яцик.)*

7. Які українські наукові проекти за кордоном фінансував Петро Яцик? *(Український науковий інститут Гарвардського університету; Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті; Український лекторій в Школі славістики та східноєвропейських студій при Лондонському університеті; документаційний центр в бібліотеці при Торонтському університеті; спеціальний український відділ в Гаріманівському інституті міжнародних студій при Колумбійському університеті.)*

8. Який масовий захід залучив до вивчення нашої мови українців усього світу? *(Міжнародний конкурс знавців української мови імені Петра Яцика.)*

9. Для втілення якої ініціативи Петро Яцик дав мільйони доларів із метою поширення у світі відомостей про Україну? *(Розуміючи, що світ не знає української мови, Петро Яцик організував перекладання творів українських істориків англійською мовою. Заснував Центр досліджень історії України.)*

10. Переклад англійською мовою якої праці видатного історика, громадського та політичного діяча, голови УЦР фондував Петро Яцик? *(«Історії України-Руси» Михайла Грушевського.)*

11. Які напрями стали для Петра Яцика найбільш пріоритетними у фінансуванні? *(Освіта, наука, культура.)*

12. Задля якої справи Петро Яцик упродовж доброго десятка літ ходив колядувати й усі виручені гроші передавав у її фонд? *(Видання «Енциклопедії українознавства».)*

13. Які галузі Петро Яцик вважав найбільш пріоритетними? *(Освіту й гроші для людини, а для держави освіту, армію, гроші.)*

14. Який вислів Джона Кеннеді Петро Яцик взяв за життєве кредо? *(«Не питай, що народ дасть тобі, а питай, що ти даси народові».)*

15. Із-поміж усіх книг, яким Петро Яцик допоміг з'явитися на світ, він любив згадувати дві. Назвіть їх. *(«Українські канадці», яку написав сенатор, професор Павло Юзик. «Освіта в радянській Україні», яку написав Іван Коляска, який змінив свої комуністичні погляди, коли побачив справжнє становище українців у СРСР.)*

16. Яка книжка вийшла завдяки Петру Яцику і в якій автор мовою статистики довів, що п'ятсот тисяч наших земляків культивували в Канаді більшу територію прерій, аніж п'ять мільйонів англійців чи п'ять мільйонів французів? (*«Українські канадці», яку написав сенатор, професор Павло Юзик.*)

17. Із якої книжки використав цитати в одній із промов прем'єр-міністр Канади Браян Малруні? (*«Українські канадці». Прем'єр-міністр Браян Малруні, перебуваючи в місті Київ, говорив похвальні слова про наших земляків у справі розбудови Канади, упевнено оперуючи цифрами з книги Павла Юзика.*)

18. Чому Петро Яцик, свідомий український патріот, дав кошти на видання книжки, автором якої був комуніст Іван Коляска, який проживав у Канаді? (*Запеклий комуніст Іван Коляска в 1963 р. поїхав в Україну на навчання. Дійсність, з якою там зіткнувся, у щент розвіяла його ілюзії. Він побачив тотальний наступ росіянізації. Повернувшись до Канади, про все те написав, оперуючи багатьма страхітливими фактами. Для товаришів по партії став відступником, для бандерівців і мельниківців він теж був ідейним ворогом, тому від них допомоги не чекав. Рукопис прочитав Петро Яцик і впевнився: книжка вкрай потрібна, бо розвінчувала гучно поширюваний міф про нечуваний розквіт української культури й мови в СРСР. Видання вийшло англійською, а тому стало доступним для всіх у Канаді. Поява «Освіти в радянській Україні» нагадувала вибух бомби.*)

19. Яким був перший помітний благодійницький жест Петра Яцика? (*Тисяча доларів на видання українського букваря для «Рідної школи», автором якого була Марія Дейко. На той час для нього це була вагама сума.*)

20. Меценат, який жертвував кошти на будову української католицької церкви в місті Куритиба (штат Парана в Бразилії); на публікацію шкільних підручників з української мови для початківців, португальсько-українського словника; на видання книжки португальською мовою «Тисячоліття християнства в Україні»; на гуртожиток для незаможних українських дітей Бразилії, щоб вони могли навчатися в середній школі в місті Прудентополіс. Хто він? (*Петро Яцик, канадський бізнесмен українського походження.*)

21. Втілення якої події Петро Яцик називав особливим часом, «часом високого національного піднесення, перевірки на патріотизм, перевірки грошем»? (*Підготовку й видання «Енциклопедії українознавства» англійською та українською мовами.*)

22. До якого видання Петро Яцик мав якнайсерйозніший стосунок і про яке говорив: «Як бачимо, кілька людей і кількасот жертводавців, котрі розуміли вагу цього діла, зуміли відчинити вікно з нашого внутрішнього гетто до чужого наукового світу. Як українець, я дуже вдоволений, що мав щастя своєю працею і кількома доларами причинитися до цього діла, але також свідомий, що без професора Володимира Кубійовича і доктора Атанаса Фіголя я цієї нагоди не мав

би»? (До «Енциклопедії українознавства» англійською та українською мовами. Організатор та головний редактор видання, український історик, географ, громадсько-політичний діяч – Володимир Кубійович. Український громадсько-політичний діяч, педагог Атанас Фіоль – керівник видавництва «Молоде Життя», де вийшла енциклопедія.)

23. Професор Омелян Пріцак та бізнесмен Петро Яцик переконували своїх земляків: «Якщо ми хочемо, щоб наука про Україну була на такому рівні, як наука про Францію, Англію, Росію, Америку, то ми мусимо дати тій науці таку саму матеріальну базу». З ініціативи Петра Яцика в місті Торонто зорганізовано спеціальний комітет для збирання коштів, що мали стати тією матеріальною базою. Підсумки акції в Канаді – 140 000 доларів. Сам же Петро Яцик доплюсував до них від себе 340 000. Про створення якої української інституції за кордоном ішлося? (Про Український науковий інститут Гарвардського університету, який став торжеством реалістичного підходу до українських проблем. До слова, понад десять відомих у науковому світі українських професорів працювали в університетах Канади. І таку якісну підготовку здобули саме в Гарварді.)

24. Яка важлива праця з української історії почала виходити в Україні з 1991 р. завдяки спільним зусиллям Археографічної комісії НАНУ, Українського наукового інституту при Гарвардському університеті та Центру досліджень історії України імені Петра Яцика при Альбертському університеті? («Історія України-Руси» Михайла Грушевського.)

25. Яка в світі найбагатша колекція української періодики до 1918 р.? (Колекція імені Петра Яцика при Торонтському університеті. З'ясувалося, що копії українських газет і журналів (періоду з 1848 р. до 1918 р.) зберігалися в архівах Австрії. Там було чимало важливих матеріалів. Якби вони загинули, то з нашої історії випали б 117 років життя. Постала потреба зафільмувати ту періодику. Кошти для цього надав Петро Яцик. Одну копію мікрофільмів він залишив для віденських архівів, другу передав до бібліотеки при Торонтському університеті. Відтоді кожен може прочитати і «Зорю галицьку» (1848–1857), і «Дневник руський» (1848), і «Діло» (1880–1890), і «Правду» (1867–1896), і «Зорю» (1880–1897), й інші видання. Ні славнозвісна Конгресова бібліотека США, ні Гарвард, які мають неймовірно багаті фонди, не володіють такими скарбами з історії української культури й суспільної думки. Ними не можуть похвалитися авторитетні наукові бібліотеки в Україні. До речі, коли у Львівській національній науковій бібліотеці імені Василя Стефаника довідалися про існування збірки імені Петра Яцика, то попросили зробити копії зі всіх 175-ти галицьких і буковинських видань, що вже стали у великій пригоді для студій українських науковців. Майже 48 тисяч доларів коштували меценатові мікрофільми періодики.)

26. Доктор Василь Верига писав про видання, на яке Петро Яцик пожертвував 55 тисяч доларів: «Атлас не тільки здобув прихильну оцінку більшості рецензентів, але, що найважливіше, у 1986 році довелося друкувати другий наклад, що також є доказом: атлас був потрібний, а

тим самим зроблено добру інвестицію, якщо йдеться про науковий бік справи». Про яке видання повідомляється? (*«Атлас історії України» (англійською мовою). Наявність його поруч з атласами й енциклопедіями інших країн має неабияке виховне значення, зокрема для української молоді Північної Америки та інших англomовних країн. Це також наукова пропаганда, документально обґрунтована, яка інформує західний світ про те, що Східна Європа – це не лише Росія. Там ще є Україна, Білорусь та інші країни й народи, а також про те, що місто Київ було столицею Русі-України, а не Московії-Росії.»*)

27. Що поєднує бізнесмена Петра Яцика та книжку «Жнива скорботи» Роберта Конквеста? (*У 1979 р. на засіданні управи Фонду кафедри українознавства в місті Нью-Йорк визріла ідея створити й видати глибоку, насичену документальним матеріалом працю англійською мовою про Голодомор в Україні. І незабаром отримали згоду професора Роберта Конквеста, якому мав допомагати молодший науковий співробітник Джеймс Мейс. Меценат Петро Яцик возив Джеймса Мейса до людей, які пережили голод і яким пощастило вирватися з-за ґрат радянського «раю» до Канади. Коли в 1986 р. «Жнива скорботи» нарешті з'явилися друком, то Петро Яцик був дуже щасливий, адже віддав цьому проекту і свою енергію, і свої кошти.»*)

28. Бізнесмен у діаспорі, про якого генеральний секретар СКВУ Василь Верига сказав: «На жаль, він є якщо не єдиним, то одним із небагатьох, хто так віддано й жертвовно ставиться до потреб української спільноти. Він ділиться з нею своїми зисками з переконанням, що патріотизм без жертви – це порожній звук і тільки пожертва на різні українські культурні потреби, а зокрема на наукові цілі, – це довготривала пожертва, це інвестиція для української спільноти». Про кого цей вислів? (*Про Петра Яцика.*)

29. На яку галузь найбільше жертвував Петро Яцик? (*На науку й освіту. Одного разу меценат сказав: «Тому що священники мають доступ до багатьох людей, я кожної неділі також даю лепту на церкву, але значно меншою мірою, як на сиротинці у Бразилії, а 90% віддаю на наукові установи.»*)

30. Якою була відповідь Петра Яцика, коли його запитували про те, як швидко розбагатіти? (*«Найкоротший шлях здобути гроші? Пограбуйте банк. То відразу матимете їх. Нічого йти в бізнесмени, якщо маєте в душі тільки мрію про багатство. Потрібні ще совість, знання і порядність. Хочеш бути бізнесменом – то ставай добрим бізнесменом. Бізнес – справа чесних людей.»*)

31. Якому меценату в діаспорі належить висловлювання: «Вважаю за свій обов'язок віддячити Богові, що дав мені можливість бути сильнішим за слабших. І це також моя приємність – платити бідним чи слабшим, що я сильніший»? (*Петрові Яцику.*)

32. Справою свого життя він уважав щиру допомогу Україні, пояснював необхідність ґрунтовної освіти, закликав не жити у світі ілюзій, а критично дивитися на себе й працювати без упину. Колишній

хлопець із українського села виріс у Канаді до рівня видатного громадського діяча, мецената, який виразно бачив національні пріоритети та безкомпромісно відстоював їх. Часто любив повторювати: «Убогий духом не може бути багатим, незважаючи на те, скільки грошей він має». Хто він? *(Петро Яцик.)*

33. Син українських емігрантів із Буковини, канадський мільярдер, який заробляє на фармацевтиці. Ніколи не втрачав нагоди нагадувати про своє українське коріння. Із 1995 р. регулярно поставляв в українські дитячі будинки необхідні медикаменти та вітаміни, спонсорував дитячі оздоровчі табори. Під опікою його благодійного фонду понад 200 таких закладів, у яких проживає майже 100 тис. дітей. Щороку приїздить в Україну, щоб передати подарунки, а головне – щоб показати дітям приклад успішного українця. Хто він? *(Євген (Юджин) Мельник.)*

34. Іменний фонд, який засновано в 2010 р. та місією якого є підготовка нової генерації молодих українців, здатних на власному досвіді досягнути особливості функціонування найкращих країн Європи. Про який фонд мовиться? *(Про благодійний фонд Богдана Гаврилишина.)*

35. Непримиренний борець-патріот із Херсонщини, поет і палкий оборонець рідного слова й української державності, якого називають «Правдоносцем», який пообіцяв дідові Олександрові, що розповість усьому світові про злочини більшовиків в Україні і зробив це. Викладав українську мову в Альбертському університеті з 1960 р. до 1983 р. Автор англomовних підручників з української мови. Із 1990 р. часто відвідував Україну, де провадив просвітницьку й добродійну діяльність. Помер у 2011 р. У 1990 р. засновано благодійний фонд його імені, кошти якого йдуть на підтримку й піднесення літературно-мистецької, наукової, видавничої справи. Хто він? *(Яр Славутич, справжнє ім'я Григорій Жученко.)*

36. Американський кіноактор, син українських емігрантів, який на фестивалі російських фільмів у Голівуді (у квітні 2004 р. під час тижня «Російських ночей» у місті Лос-Анджелес) відмовився від звання народного артиста Росії, наголосивши, що він українець і не має нічого спільного з російським кінематографом. Хто він? *(Джек Паланс, справжнє ім'я Володимир Палагнюк. «Я – українець, а не росіянин, тож, даруйте, я трохи не у своїй тарілці. Буде краще, якщо я і мої друзі просто звідси підемо», – заявив він, протестуючи в такий спосіб проти українофобського російського кінофільму «72 метри».)*

37. Вручаючи орден Почесного легіону, президент Шарль де Голль запропонував йому стати громадянином країни й звернувся до нього: «Ви зробили для Франції стільки, скільки мало хто зі знаменитих французів. Чи не час вам стати французом і за паспортом?». Великий танцівник відповів: «Щиро вдячний, пане президенте, за вашу пропозицію. Але я ніколи не був і не буду французом, бо я українець і батьківщина моя – Україна». Він так і залишився власником «Нансенівського» паспорта, «персоною без громадянства»: не міг зректися свого коріння, предків, землі, де він народився. Хто він? *(Сергій (Серж) Лифар.)*

38. Голлівудська акторка, яка в 2004 р. отримала премію як краща актриса на кінофестивалі «Санденс». Через 6 років стала номінанткою на «Оскар» і яка при кожній нагоді робить акцент на своє українське походження й уважно стежить за подіями на Батьківщині. Хто вона? *(Віра Фарміга. Розмовляє українською як рідною, запросто станцює гопака. Під час Євромайдану звернулася до земляків: «Як американка, що пишається своїм українським походженням, я хочу висловити свою солідарність з українським народом...» Російську агресію на Сході країни різко засудила.)*

39. Її батьки – вихідці із Західної України, але народилася і виросла ця співачка й патріотка вже в США. Її надзвичайний талант привернув увагу Квінсі Джонса, продюсера Майкла Джексона, а її голос звучав не тільки в концертних залах, але і в рекламних роликах для таких гігантів, як «McDonald's», «Coca-Cola», «American Airlines» і «Ford Motors». Хто вона? *(Квітка Цісик.)*

40. Американська співачка українського походження, популярна виконавиця рекламних джінглів у США, оперна та блюзова співачка, виконавиця українських народних і популярних пісень. Хто вона? *(Квітка Цісик.)*

41. Яку пісню виконала Квітка Цісик для однойменного фільму і за яку отримала «Оскар» та «Золотий глобус» в 1978 р.? *(«Ти світло мого життя».)*

42. Американська співачка українського походження (народилася в сім'ї післявоєнних емігрантів із Західної України), яка на власний кошт видала в США два диски з україномовними піснями, витративши на це 200 тисяч доларів. Хто вона? *(Квітка Цісик.)*

43. Американська співачка з українським корінням, яка в хорі часто співала з маленьким Майклом Джексонем, майбутнім королем попмузики. Хто вона? *(Квітка Цісик.)*

44. Назвіть альбоми українських пісень, які записала Квітка Цісик. *(Перший диск з українськими піснями «Квітка» або «Songs of Ukraine» («Пісні України») записаний в 1980 р., другий – «Two colors» («Два кольори») – в 1989 р.)*

45. Як називалася національна скаутська організація, до якої входила Квітка Цісик, як і більшість українського емігрантського юнацтва? *(«Пласт».)*

46. Які б заробітки не мала українська родина в еміграції, справою честі було відкласти кошти на літній табір для своєї дитини. Із 7 до 16 років юна пластунка Квітка Цісик відвідувала тритижневі табори в горах. Чим був корисним такий відпочинок? *(Жили в наметах, обслуговували себе, щовечора збиралися довкола великої ватри, вчили українські пісні, пізнавали обряди та звичаї. Наставники виховували юних пластунів у любові до України. Згодом, у зрілому віці, закладений вишкільний досвід відіграв чималу роль у творчому характері співачки.)*

47. Який ступінь у «Пласті» здобула Квітка Цісик? *(Ступінь пластунки-розвідувачки.)*

48. Яким гуртом пластунок упродовж трьох років керувала Квітка Цісик? *(У 1967 р. Квітка Цісик організувала з дівчат 30-го куреня імені Софії Галечко співочий гурт «Соловейки». Вони виконували пластові, народні та популярні пісні в таборах, на різноманітних культурних заходах української громади.)*

49. Яку останню пісню записала Квітка Цісик? *(«Журавлі» на музику Лева Лепкого, слова Богдана Лепкого.)*

50. Манекенниця українського походження (батько й мати – українці), яка входить у десятку найоплачуваніших моделей світу. Обличчя бренду «Lancome». За будь-якої нагоди розмовляє українською. Під час подій на Євромайдані побувала у місті Нью-Йорк на протесті проти свавілля влади, прокоментувавши в соціальних мережах, що Україна належить українському народові. Хто вона? *(Дарія Вербова.)*

51. На відміну від багатьох емігрантів, які бували в Україні раз у житті або не бували зовсім, вона регулярно відвідує Батьківщину. Разом із матір'ю приїжджала в місто Київ після перемоги першого Майдану, й обидві співали українські пісні. Під час революції Гідності підтримала українців і закликала жертвувати гроші на допомогу постраждалим. Хто вона? *(Мілла Йовович. «Усе, що відбувається в Україні, дуже близьке моєму серцю. Бачити, як мій народ страждає, бачити, як українці переживають революцію, війну, дуже важко. Страждання моєї країни розбиває мені серце. Звісно, я хочу зробити усе, що в моїх силах, щоб допомогти», – сказала актриса в інтерв'ю «Світському життю».)*

52. Український співак із міста Львів з унікальним голосом, який охоплював одразу кілька діапазонів. Із 1997 р. – соліст Паризької опери. Із початком російсько-української війни відклав свої концерти на світових сценах, повернувся в Україну й узяв до рук зброю. 29 червня 2016 р. загинув у бою з російськими військами, звільняючи одне з сіл на Луганщині. Хто він? *(Василь Сліпак.)*

53. Священник, один із перших політичних емігрантів, що залишив по собі «Спомини...», написані в 1894 р., які завершив словами: «Моя ненька Україна і джерело козацтва, яко же фенікс, воскресне на добро людям, на вічну правду й волю...» Хто він? *(Агапій Гончаренко, справжнє ім'я Андрій Гумницький. Повна назва спогадів – «Спомини Агапія Гончаренка, українського козака-священника». У них є й такий запис: «Я втік із московської тюрми, у широкий світ, бо чув у моїх жилах вільну крив. Грозказую вам, брати мої, по правді, що було зо мною, де і як, щоб ви знали, кого, коли, за що і про що розпинали».)*

54. Засновник і директор Українського кіноклубу при Колумбійському університеті. Викладає лекції з кінематографу, демонструє, популяризує українські фільми в провідних університетах світу, таких як: Гарвард, Єль, Стенфорд (США), Торонтонський та Мак-Гільський (Канада), Міланський, Римський, Неаполітанський (Італія), Іранський (Іспанія), Ірайсвальдський (Німеччина), Кембриджський (Велика Британія). Хто він? *(Юрій Шевчук.)*

55. Зробив неоціненний внесок у «віднайдення» української історії. Його посібник став бестселером у 90-х рр. ХХ ст. За ним пізнавали й пізнають минуле свого краю учні, студенти, вчителі, науковці. За ним по-новому відкривають Україну за кордоном. Що це за книжка? (*Україна: історія* Ореста Субтельного.)

56. Назвіть книжку про Голодомор в Україні, яка видана на кошти діаспори і яка побачила світ у 1986 р., коли ще не тільки в СРСР, а й у країнах Заходу не визнавали подій 1932–1933 рр. (*Жнива скорботи: радянська колективізація і Голодомор* Роберта Конквеста.)

57. Назвіть книжку про Голодомор в Україні, написану й видану з ініціативи діаспори англійською мовою, щоб світ довідався про ті страшні події. Автор її удостоєний Національної премії України імені Тараса Шевченка. (*Жнива скорботи: радянська колективізація і Голодомор* Роберта Конквеста.)

Джерела та література

1. Абліцов В. Галактика «Україна». Українська діаспора: видатні постаті / Віталій Абліцов. – Київ: КИТ, 2007. – 436 с.

2. Бондаренко В. Третя хвиля української еміграції і вільнокозацький рух у 1945–1952 рр. / В. Г. Бондаренко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2014. – Вип. 38. – С. 199–202. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2014_38_41.

3. Верига В. Українського цвіту по всьому світу / Василь Верига. – Київ: ТОВ «Світ успіху», 2008. – 272 с.

4. Віднянський С. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.) / Степан Віднянський. – Київ: [Б. в.], 1994. – 82 с.

5. Губчак О. Перша українська політична еміграція / Осип Губчак. – URL: <https://zbruc.eu/node/62924>

6. Євтух В. Зберігаючи українську самобутність / Євтух В. Б., Каменський Є. Є., Ковальчук О. О., Трощинський В. П. – Київ: Інтел, 1992. – 100 с.

7. Зубалій О. Історія української діаспори / О. Зубалій, Б. Лановик. – Київ: [Б. в.], 1998. – 148 с.

8. Качараба С. Еміграція галицьких селян в Російську імперію в кінці ХІХ ст. / Степан Качараба // Український історичний журнал. – 1990. – № 9. – С. 30–36.

9. Качараба С. Еміграція галицьких селян в Боснію і Герцоговину наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / Степан Качараба // Проблеми слов'янознавства. – 1990. – № 42. – С. 66–73.

10. Качараба С. Трудова еміграція із Західної України в Канаду (1919–1939) / Степан Качараба // Вісник Львівського університету. – Серія: історична. – Вип. 37. – Львів: [Б. в.], 2002. – Ч. І. – С. 350–364.

11. Кириченко І. Україна «затоплює» Америку хвилею інтелекту, «зневоднюючи» себе? / І. Кириченко // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 45. – 28 листопада. – URL: <http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/ukrayina-zatoplyuye-ameriku-hvileyu-intelektuznevodnyuyuchi-sebe.html>

12. Корсак І. Імена твої, Україно / І. Корсак. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. – С. 181–185.

13. Кресін О. Мазепинська еміграція // Енциклопедія історії України: т. 6: Ла-Мі / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Наукова думка, 2009. – 790 с. – URL: http://history.org.ua/?termin=Mazepinska_emigratsiya
14. Ніколаєва Т. Українські письменники-емігранти / Тетяна Ніколаєва. – URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/kultura/ukrayinski-pysmennyky-emigranty>
15. Омельчук О. Літературні ідеали українського вістниківства / Олеся Омельчук. – Київ: Смолоскип, 2011. – 336 с.
16. Пеленська О. Український портрет на тлі Праги. Українське мистецьке середовище в міжвоєнній Чехо-Словаччині / Оксана Пеленська. – Нью-Йорк–Прага, 2005. – 222 с. – URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11732/file.pdf>
17. Плазова Т. Українська політична еміграція у першій половині 20-х років ХХ ст. / Т. Плазова // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Випуск 20. – 2008. – С. 118–121. – URL: http://vlp.com.ua/files/24_50.pdf
18. Слабошпицький М. Українець, який відмовився бути бідним / Михайло Слабошпицький. – Київ: Ярославів Вал, 2011. – 252 с.
19. Слабошпицький М. 25 поетів української діаспори / Михайло Слабошпицький. – Київ: Ярославів Вал, 2006. – 728 с.
20. Стельмахук Г. Українські митці у світі / Галина Стельмахук. – Львів: Апріорі, 2013. – 520 с.
21. Трощинський В. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / Ін-т соціол. НАН Укр., В. П. Трощинський. – Київ: Інтел, 1994. – 259 с.

Богдан МАКСИМЕЦЬ,
кандидат політичних наук,
викладач Івано-Франківського коледжу ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»

**УКРАЇНЬСКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ:
ВІД МАЗЕПИНЦІВ ДО РОЗФОРМУВАННЯ
ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ
УКРАЇНЬСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.
Запитання та відповіді**

Що таке еміграція?

Еміграція (від латинського слова – «виселятися») – виселення або добровільне переселення частини населення з батьківщини до інших країн на певний час або постійне проживання. Є такі різновиди еміграції: політична або військово-політична, соціально-економічна або трудова, етнічна або етнорелігійна, внутрішня. Щодо української еміграції виокремлюють чотири її масові хвилі: 1) остання третина ХІХ ст. – 1914 р. – трудова; 2) міжвоєнний період ХХ ст. – зумовлена політичними і соціально-економічними причинами; 3) кінець Другої світової війни та повоєнний період – викликана політичними причинами; 4) початок 1990-х рр. – «заробітчанська» (трудова).

Що таке політична еміграція?

Політична еміграція – це переселення осіб зі своєї батьківщини через опозиційне ставлення до політичного режиму та відповідно можливі переслідування незгодних.

Що таке українська політична еміграція?

Українська політична еміграція – та частина українських емігрантів, яка була політично вмотивованою та сповідувала ідеї відновлення незалежної України у різних її формах.

Хто такі мазепинці й чи можна їх називати першою українською політичною еміграцією?

Після Полтавської битви в 1709 р. гетьман Іван Мазепа із союзником, шведським королем Карлом XII, та рештками армій втекли в Османську імперію до міста Бендери. Туди ж подалися чимало козацьких старшин, городових козаків, а найбільше – запорожців під проводом кошового отамана Костя Гордієнка. Ці мазепинці започаткували першу українську політичну еміграцію чисельністю приблизно 15 тис.

22 серпня 1709 р. Іван Мазепа помер у Бендерах. У ході виборів нового очільника між мазепинцями виникло непорозуміння: городові козаки бажали гетьманом небожа Івана Мазепи Андрія Войнаровського, якому записано велику спадщину – 180 000 дукатів. Натомість запорожці хотіли генерального писаря Пилипа Орлика, якого підтримав шведський король. 5 квітня 1710 р. саме ставленик низовиків став гетьманом мазепинців, який уклав зі старшиною й козаками спеціальну угоду – «Пакти і конституції законів і вольностей Війська Запорозького» (Конституцію Пилипа Орлика або Бендерську конституцію).

Мазепинська еміграція спробувала збройно виступити проти Московії, організувавши у 1711 р., за допомогою Туреччини, похід на Правобережжя. Однак він успіху не приніс. У 1712 р. Пилип Орлик виїхав до Швеції, ставши екзильним гетьманом або гетьманом на еміграції, у вигнанні. Там він жив до 1721 р., допоки не уклали російсько-шведський мирний договір. Після цього через усю Європу подався до турків. (Тоді йому загрожувала небезпека від московитських агентів, які хотіли його схопити. Так, до слова, зробили із Андрієм Войнаровським та Іваном Герциком.) У Османській імперії поселився в місті Солунь, де прожив 12 років. Йому заборонили покидати місто, тому писав листи до європейських володарів, де роз'яснював суть української справи. Роль його зв'язкового виконував син Григор, який перебував на дипломатичній службі у Франції й користувався довірою короля.

Тим часом запорозькі козаки-емігранти поселилися в турецьких володіннях у Північному Причорномор'ї, де мали, допоки жив Кость Гордієнко, дві Січі – Олешківську та Кам'янську. Тільки після смерті отамана у 1733 р. вони повернулись під зверхність Російської імперії.

У 1735–1739 рр. спалахнула російсько-турецька війна, в ході якої Пилип Орлик намагався підняти українців на антиросійське повстання, однак без успіху. Гетьман помер у 1742 р. в місті Ясси. А його син дослужився у Франції до рангу генерал-поручника.

Яке місце в українській політичній еміграції посідає Михайло Драгоманов?

Після тривалої перерви у 1870-х рр. розпочалася політична еміграція українців із Російської імперії до Західної Європи. У цей час найвизначнішою була діяльність Михайла Драгоманова та його гуртка в місті Женева (Швейцарія), до якого належали Сергій Подолинський, Микола Зібер, Федір Вовк, Антін Ляхоцький (Кузьма), Михайло Павлик, Іван Франко. Гурток спочатку проводив культурницько-наукову, а пізніше громадсько-політичну роботу. У 1878–1879 рр., 1880 р., 1882 р. гуртківці видавали «Громаду» – український громадсько-політичний і науково-літературний збірник (деякий час – журнал). Українець Михайло Драгоманов помер у 1895 р. в місті Софія (Болгарія).

Що являла собою українська політична еміграція початку ХХ століття?

Подальша українська політична еміграція датується початком ХХ ст. та пов'язана з діяльністю Революційної української партії (РУП) – першої української політичної сили в Російській імперії, яка заснована у Наддніпрянщині в 1900 р. Крім Центрального комітету в місті Київ, вона створила також Закордонний комітет у місті Львів, навколо якого й гуртувалася тогочасна політична еміграція, значно чисельніша, ніж колишній гурток Михайла Драгоманова. Наддніпрянські емігранти діяли головним чином у Галичині (місто Львів) та в Буковині (місто Чернівці). Туди перебралися відомі постаті: Дмитро Антонович, Володимир Винниченко, Маркіян Меленевський, Симон Петлюра, Микола Порш, Олександр Скоропис-Йолтуховський. Під час російської революції 1905–1907 рр. вони повернулись у рідні краї.

У період розгортання реакції в Російській імперії у 1907–1908 рр. витворилася нова хвиля української політичної еміграції. У її складі переважали активісти Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), яка в 1905 р. виникла на відламках РУП. Емігрантами цього періоду стали Дмитро Донцов, Володимир Дорошенко, Андрій Жук, Микола Залізник, Юрій Тищенко (Сірий). Вони перебували у місті Львів. Там видавали газети й журнали, такі як «Праця», «Робітник», проводили політичні наради, в яких брав участь, зокрема, В'ячеслав Липинський. Останній не вважався політичним емігрантом, проте часто навідувався в Галичину. Так, 4–6 березня 1911 р. у Львові відбулася таємна нарада гуртка емігрантів з Великої України і галицьких діячів, на якій виступив з доповіддю В'ячеслав Липинський, де запропонував концепцію конституційної монархії в Україні, розглянув різні комбінації щодо можливості відновлення спадкової правлячої династії, остаточний вибір якої мала закріпити конституція майбутньої української держави.

Із початком балканських війн у 1912 р. українські емігранти у Львові створили Український інформаційний комітет з метою поширення в Європі відомостей про українські справи. Того ж 1912 р. В'ячеслав Липинський підготував проєкт «Меморіалу до Українського інформаційного комітету про наше становище супроти напруженої

політичної ситуації в Європі», в якому сформулював концепцію української суверенної держави й обґрунтував необхідність ведення організованої боротьби за неї в умовах можливого вибуху світової війни. Тоді ж він розробив для цього Комітету проєкт заснування СВУ, який постав у Львові на початку Першої світової війни.

Напередодні воєнних подій у середовищі українських емігрантів стала дуже популярною ідея політичного відокремлення (сепарації) України від Росії. Її ідеологом виступив Дмитро Донцов, який у 1913 р. у Львові на другому Всеукраїнському студентському з'їзді оприлюднив реферат «Сучасне положення нації і наше завдання», де висловив вимогу сепарації (політичного відокремлення) України від Росії.

Що таке Союз визволення України та яку діяльність він проводив у роки Першої світової війни?

СВУ – політична організація, створена емігрантами з Наддніпрянської України 4 серпня 1914 р. у місті Львів. Під час Першої світової війни вона займала пронімецьку позицію. Засновниками організації стали Дмитро Донцов (перший голова), Володимир Дорошенко, Андрій Жук (фактичний керівник до 1918 р.), Маркіян Меленевський, Олександр Скоропис-Йолтуховський. Програмна стаття називалася «Наша платформа». Союз виступав за утворення української самостійної держави у формі конституційної монархії на теренах Російської імперії та української національно-територіальної автономії у складі Австро-Угорщини. Також СВУ прагнув до утвердження демократичного устрою, надання рівних прав і свобод представникам усіх національностей. Його учасники співпрацювали з урядами Німеччини та Австро-Угорщини, видавали тижневик «Вістник СВУ», активно пропагували свої ідеї в європейських країнах. Союзяни організували жваву культурно-просвітницьку діяльність в таборах для військовополонених українців у Німеччині та Австро-Угорщині, пізніше сформували дивізії синьожупанників та сірожупанників.

За яких обставин виникла міжвоєнна українська політична еміграція?

Міжвоєнна українська політична еміграція (1918–1939 рр.) виникла внаслідок Першої світової війни та революційних подій 1917–1921 рр. на теренах колишніх Російської імперії та Австро-Угорщини. Поза межами Батьківщини опинилося понад 200 тис. українців, хоча точне число назвати важко. Так, лише на 1 жовтня 1923 р. у таборах для інтернованих на території Польщі неволилося понад 30 тис. військовослужбовців. Значна кількість перебралася також на терени Румунії та Чехословаччини. Емігрували переважно ті, які зі зброєю в руках боролись проти радянської влади, підтримували УЦР, гетьмана Павла Скоропадського, Директорію УНР. З-поміж усіх переважали державні й громадсько-політичні діячі, великі й середні землевласники, промисловці, торговці, службовці, священнослужителі, інтелігенти, офіцери, солдати, козаки українських, а також білогвардійських військових з'єднань. Вони виїздили до Польщі, Чехословаччини, Австрії,

Румунії, Болгарії, Королівства Сербів, Хорватів і Словенців (КСХС, з 1929 р. – Югославії), Німеччини, Франції, США й Канади. Поступово сформувались політичні центри еміграції. Вони діяли в Австрії, Німеччині, Польщі, Франції та Чехословаччині. В інших країнах, де були представники української політичної еміграції, створились її осередки, зокрема в Румунії, Болгарії, КСХС, Італії. Підтримку українському рухові надавали уряди Німеччини, Австрії, Чехословаччини, Литви. В тамтешньому українському політикумі склались певні впливові середовища: націонал-комуністичне, народницько-соціалістичне, національно-демократичне, гетьмансько-консервативне, радикально-націоналістичне. У цілому, українська міжвоєнна політична еміграція була доволі розпорошеною та роз'єднаною.

Які організаційні структури створювали представники національно-демократичного середовища української політичної еміграції в міжвоєнний період?

Національно-демократичне середовище міжвоєнної української політичної еміграції репрезентував Державний центр УНР (ДЦ УНР), до складу якого входили Директорія в особі її голови та Головного Отамана (з 1944 р. – Президента), уряд – Рада Народних Міністрів УНР (РНМ УНР), Армія УНР, державні установи з їхніми службовцями. Правовою основою діяльності ДЦ УНР стали закони «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» та «Про Державну Народну Раду Української Народної Республіки», схвалені РНМ УНР та затверджені головою Директорії 12 листопада 1920 р. Майже весь міжвоєнний період ДЦ УНР існував без законодавчого органу. Лише в лютому-серпні 1921 р. діяв тимчасовий законодавчий орган або передпарламент – Рада.

Очолював ДЦ УНР в еміграції (в екзилі, у вигнанні) голова Директорії (глава держави). До 25 травня 1926 р. цю посаду обіймав Симон Петлюра, в 1926–1939 рр. – Андрій Лівіцький, у 1939–1940 рр. – В'ячеслав Прокопович. Виконавчим органом – РНМ УНР – керували Андрій Лівіцький (1920–1921, 1922–1926 рр.), Пилип Пилипчук (1921–1922 рр.), В'ячеслав Прокопович (1926–1939 рр.). Народним міністерством закордонних справ керували Андрій Ніковський (1920–1922 рр.), Ян Токаржевський-Карашевич (1922–1924 рр.), Андрій Лівіцький (1924–1926 рр.), Олександр Шульгин (1926–1936, 1939–1940 рр.), В'ячеслав Прокопович (1936–1939 рр.). Уряд УНР спочатку перебував у польських містах Тарнів (Тарнув) і Ченстохов, а з 1923 р. одночасно – у містах Варшава, Париж і Прага. Друкованим органом РНМ УНР був тижневик «Тризуб», що виходив у Парижі в 1925–1940 рр.

У міжвоєнний період зусиллями ДЦ УНР створено низку культурно-освітніх інституцій. Зокрема, почали діяти українські наукові інститути в містах Берлін (Дмитро Дорошенко) та Варшава (Олександр Лотоцький). У Парижі заснували бібліотеку імені Симона Петлюри, у Празі – Український національний архів-музей, реорганізований згодом у МВБУ.

У своїй діяльності ДЦ УНР спирався на Українську радикально-демократичну партію (УРДП). Наприкінці 1920 р. більшість складу РНМ УНР теж належала до цієї політичної сили. Незважаючи на невелике число активістів, вона зуміла виробити певну організаційну структуру. Спочатку головний її осередок знаходився в Австрії, потім у Польщі та Чехословаччині. Партію очолював Олександр Лотоцький, серед лідерів вирізнялися В'ячеслав Прокопович, Андрій Яковлів, Олександр Шульгин.

У 1932 р. за сприяння ДЦ УНР отаман Тарас Боровець («Байда», «Гонта», «Тарас Бульба-Боровець») заснував підпільну організацію Українське національне відродження на Волині. У 1940 р. за наказом Президента ДЦ УНР Андрія Лівіцького отаман отримав завдання створити на українських землях військове формування Українська повстанська армія «Поліська січ».

Які організаційні структури створювали представники гетьмансько-консервативного середовища української політичної еміграції в міжвоєнний період?

Гетьмансько-консервативне середовище української політичної еміграції міжвоєнного періоду представлено двома політичними структурами – УСХД та Українським національним козацьким товариством (УНаКоТо), які й склали основу гетьманського (монархічного) руху. Щоправда, в 1921 р. у Відні створено Українське національне вільнокозацьке товариство. Його Тимчасову (Генеральну) управу очолив Василь Вишиваний (Вільгельм Габсбург). Проте вже 1922 р. воно припинило існування.

Навесні 1920 р. у місті Відень зусиллями В'ячеслава Липинського та Сергія Шемета створена ініціативна група УСХД, який видавав збірку «Хліборобська Україна». До лав залучено Павла Скоропадського, який мешкав у берлінському передмісті Ванзее. Саме він у 1921 р. став учасником Ради присяжних союзу. Але у вересні 1930 р. через ідейні розходження з В'ячеславом Липинським той оголосив про ліквідацію УСХД і заснував Братство українських класократів-монархістів. Більшість гетьманців не погодилися із таким рішенням і діяли, але під керівництвом Йосипа Мельника. У 1937 р. вони сформували Союз гетьманців-державників (СГД), який очолив Павло Скоропадський (до 1945 р.).

Як мовилося, у 1920 р. у місті Берлін створили УНаКоТо. Ініціатором його заснування та першим отаманом (до 1942 р.) був колишній генеральний писар Вільного козацтва Іван Полтавець-Остряниця. Він намагався згуртувати консервативні сили еміграції та очолити їх з метою відновлення незалежності України на засадах гетьманської авторитарної влади. Із березня 1921 р. місцем перебування його штабу стало місто Мюнхен (федеральна земля Баварія, що в Німеччині). Із 1936 р. Товариство отримало назву Українське вільне козацтво або Український народний козацький рух (УНаКоР). У 1920–1930 рр. він організував осередки (коші) в Болгарії, Австрії, Німеччині, Чехословаччині, Марокко, Канаді, Польщі, зокрема, на Волині, де до козацтва долучилися осілі

емігранти з тогочасної радянської України. Сам Іван Полтавець-Остриця мав добрі зв'язки із провідними діячами нацистської партії, зокрема листувався з Альфредом Розенбергом, Рудольфом Гессом та навіть Адольфом Гітлером.

Які організаційні структури створили представники радикально-націоналістичного середовища української політичної еміграції в міжвоєнний період?

Радикально-націоналістичне середовище української еміграції уособлювали дві політичні структури – ОУН та Український фашистський здви́г (УФЗ). Зауважимо, що в 1930 рр. спостерігалось велике суперництво між ОУН та ДЦ УНР.

Поразка Української революції 1917–1921 рр., поділ українських етнічних земель іноземними державами, обструктивна політика цих держав щодо українського населення, розчарування частини українців у принципах демократії, занепад українських політичних партій в еміграції, наявність суспільних груп, здатних на самоорганізацію під радикально-націоналістичними гаслами, зростання впливів тоталітарних, праворадикальних рухів в Європі та наявність власної (хоча й слабкої) традиції радикально-націоналістичного мислення сприяли появі відповідного середовища.

Центр українського націоналістичного руху зосередився в Чехословаччині, де упродовж 1922–1925 рр. виникла низка структур, які поряд з УВО стали співзасновниками ОУН. Так, на чехословацьких територіях у 1922 р. створили Групу української національної молоді (ГУНМ), а у 1925 р. – ЛУН. Між іншим, у другій, яку очолював Микола Сціборський, символічним вітанням було «Слава Україні!», що пізніше стало офіційним привітом в ОУН. У Галичині ще з 1926 р. діяв СУНМ, до якого належали Осип Боднарович, Іван Габрусевич, Богдан Кравців, Степан Ленкавський, Степан Охримович.

12 липня 1927 р. в місті Прага на спільному з'їзді ГУНМ і ЛУН злилися в Союз організацій українських націоналістів (СОУН). Його представники та ще учасники УВО й СУНМ провели 3–7 листопада 1927 р. в місті Берлін першу Конференцію українських націоналістів, на якій обрали ПУН із п'ятьох осіб. Очолив їх Євген Коновалець, який мав готувати КУН. Також вирішили видавати друкований орган ПУНу – часопис «Розбудова нації». Він почав виходити у місті Прага із січня 1928 р. Видавцем журналу був Микола Сціборський, а головним редактором – Володимир Мартинець. 8–9 квітня 1928 р. у місті Прага відбулася друга Конференція українських націоналістів, де обговорювали питання єдиної ідеологічної платформи й дату проведення КУНу.

28 січня – 3 лютого 1929 р. у місті Відень відбувся перший Конгрес (Великий збір). У його роботі взяли участь представники УВО, ЛУН, СУНМ, ГУНМ і створеного (25 червня 1928 р.) в місті Берлін Союзу українських націоналістів – усього 32 особи: 30 делегатів і 2 гостей. Шістнадцять делегатів – вихідці із Галичини, 14 – із Наддніпрянщини. 26 осіб представляли еміграцію, 4 – край. Робота КУНу здійснювалася в

режимі пленарних засідань (28–29 січня і 2–3 лютого 1929 р.) та в комісіях (30 січня – 2 лютого 1929 р.). 2 лютого 1929 р. на пленарному засіданні оголошено про створення ОУН. Тоді ж обрали ПУН у складі 11-ти осіб: Євген Коновалець (голова до 1938 р., опісля – Андрій Мельник), Дмитро Андрієвський, Юліан Вассиян, Дмитро Демчук, Микола Капустянський, Петро Кожевників, Леонід Костарів, Володимир Мартинець, Микола Сціборський, Макар Кушнір, Ярослав Моралевич. Конгрес також затвердив Устрій (статут) ОУН і основні положення політичної, військової, економічної, культурної та ідеологічної доктрини.

Відповідно до Устрою територія України поділялась на 10 країв (рідних земель), а краї – на округи. Загалом краєм керувала Крайова езекутива (від латинського слова – «виконувати»). На чужині осередки ОУН мали об'єднуватись у 10 теренів, а терен – згідно із політичними кордонами – у держави. Кожна округа й держава поділялася на відділи. Організація стала чи не єдиною, заснованою в міжвоєнній політичними емігрантами, які розбудували розгалужену мережу осередків безпосередньо на українських землях. У 1930 р. на тих, що перебували в складі Польщі, осередки об'єдналися в один «край», який одержав назву Західноукраїнські землі (ЗУЗ). Управління ними здійснювала окрема Крайова езекутива. У 1935 р. організаційна схема ОУН зазнала змін. Створено її окреме керівництво на Волині та Поліссі – Крайова езекутива північно-західних українських земель (ПнЗУЗ). У 1930 рр. існували ще крайові езекутиви Закарпаття (З) та південно-західних українських земель (ПівдЗУЗ) для Буковини, Мароморощини і Бессарабії. В еміграції діяли 5 зарубіжних «теренів» ОУН – північноамериканський (США, Канада), романський (Бельгія, Велике князівство Люксембург, Франція, Італія, Швейцарія), балканський (Югославія, Болгарія), центральноєвропейський (Німеччина, Чехословаччина, Австрія), балтійський (Литва). З другої половини 1930 рр. осередок ОУН виник на Далекому Сході – у Маньчжурії. Найдієвішими за кордоном виявилися структури в Чехословаччині, Австрії, Італії, Литві, США, Швейцарії, місті Данциг (Гданськ, що в Польщі).

У 1937–1939 рр. важливе місце в діяльності ПУН посідало питання Підкарпатської Русі (Закарпаття), яка в міжвоєнний період входила до складу Чехословаччини, де сподівалася на автономію. Одержала її лише в жовтні 1938 р., змінивши згодом назву на Карпатську Україну. У листопаді 1937 р. стараннями ПУН виникли два штаби, які зайнялися закарпатськими справами. Один сформували Микола Сціборський, Ріхард Ярій, Омелян Сенік та Ярослав Барановський. Він мав займатися опрацюванням питань політичного характеру. Другий штаб розробляв суто військові аспекти, до його складу входили кадрові офіцери: генерал Микола Капустянський, полковники Михайло Колодзінський, Роман Сушко, а також Віктор Курманович. Крім того, із другим штабом співпрацювали генерали Всеволод Петрів, Михайло Омелянович-Павленко, Володимир Сальський, Олександр Удовиченко, полковник Сергій Єфремов. Голова, полковник Євген Коновалець спрямував у

Закарпаття відповідні кадри, які згодом увійшли в найближче оточення Августина Волошина та завдяки яким укомплектували «Карпатську січ». Проте вже в умовах автономії ПУН заборонив добровольцям з Галичини і Волині переходити у Закарпаття, аби не провокувати Польщу до експансії. Цей наказ передав Олег Ольжич, який працював офіційним уповноваженим при уряді Августина Волошина. Окрім того, пунівці зволікали з наданням фінансової допомоги, хоча діаспора надсилала чималі зібрані кошти. Щоправда, 10 березня 1939 р. ухвалено рішення, що Карпатська Україна повинна проголосити державну самостійність та офіційно просити німецький уряд про захист і допомогу.

Саме на політичній еміграції стався перший розкол в ОУН, спричинений тактичними, психологічними і персональними розходженнями. Молодше покоління націоналістів, які не погодились з обранням вождем організації Андрія Мельника (другий Великий збір ОУН, серпень 1939 р., місто Рим), в лютому 1940 р. сформували на Конференції в місті Краків Революційний провід, очолюваний Степаном Бандерою. Його затвердили у квітні 1941 р. на другому надзвичайному Великому зборі ОУН у місті Краків. Так з'явилися ОУН(м) – мельниківців та ОУН(б) – бандерівців.

Другою політичною організацією радикально-націоналістичного середовища української еміграції був УФЗ. Він виник у середині 1930 рр. і діяв лише в Югославії. Ця нелегальна організація складалася переважно з емігрантів із Наддніпрянської України, які прибули на Балкани в складі армії Петра Врангеля. Спочатку УФЗ співпрацював з ОУН. На початку німецької окупації Югославії у 1941 р. здвиг розпустили.

Які організаційні структури створили представники народницько-соціалістичного середовища української політичної еміграції в міжвоєнний період?

Народницько-соціалістичне середовище української політичної еміграції було представлене насамперед Закордонними комітетами УСДРП та Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР). Соціал-демократи на чолі з Ісааком Мазепою і Панасом Феденком мали осідок у місті Прага. Вони входили до складу II Соціалістичного інтернаціоналу. Досить активно на еміграції діяла УПСР із двома центрами. У місті Відень під керівництвом Михайла Грушевського оформилась «закордонна делегація» навколо Українського соціологічного інституту і журналу «Борітеся – Поборете». У місті Прага важливу, не тільки політичну, але й культурну роль відігравав Микита Шаповал, який разом з Никифором Григоріївим видавали журнал «Нова Україна» (1922–1928), в редакції якого деякий час працював Володимир Винниченко. Обидві соціалістичні партії перебували в опозиції до ДЦ УНР.

У поглядах народницько-соціалістичного середовища переважало радянське фільство («зміновіхівство»). Зокрема, в 1920 рр. орієнтацію на союз із радянською Росією і на «радянський Харків» проголосили у Відні, а також у Празі соціалісти-революціонери під проводом Михайла Грушевського та соціалісти-демократи, керовані Семеном Вітиком.

У 1921 р. за ініціативи лідерів празького осередку УПСР Микити Шаповала і Никифора Григоріїва, спільно із представниками УСДРП і за допомогою чехословацького уряду заснували Український громадський комітет (УГК) – національний координаційний центр, що представляв інтереси української спільноти перед державною владою та надавав юридичну, матеріальну, соціальну і культурну підтримку еміграції в Чехословаччині. Управою УГК засновано низку закладів, які перетворили країну ще й на центр українського освітнього та культурного життя, зокрема – УГА в місті Подебради, УВП, УНІ, Український громадський видавничий фонд – у місті Прага. Також УГК підтримував переведення з Відня до Праги УВУ – легальної вищої школи. У міжвоєнний період там працювали Дмитро Антонович, Леонід Білецький, Іван Горбачевський, Станіслав Дністрянський, Дмитро Дорошенко, Олександр Колесса, Степан Рудницький, Володимир Старосольський, Степан Смаль-Стоцький, Андрій Яковлів, Сергій Шелухін, Роман Дразньовський, Євген Чикаленко, Августин Волошин.

Після повернення Михайла Грушевського до радянської України (1924 р.) та смерті Микити Шаповала (1932 р.), у 1934 р. організації соціалістів-революціонерів об'єдналися і створили у місті Прага спільний Центральний комітет УПСР за кордоном. Він видавав «Трудову Україну» за редакцією Никифора Григоріїва.

Які організаційні структури створили представники націонал-комуністичного середовища української політичної еміграції в міжвоєнний період?

Націонал-комуністичне середовище української політичної еміграції складали закордонні групи українських комуністів у містах Прага, Відень, Варшава, Берлін. Їм спочатку допомагали радянські дипломатичні місії. Так, у 1920 р., у Відні, укапістів очолив Володимир Винниченко, який заснував газету «Нова доба». Навесні того ж року він створив в місті Закордонну групу українських комуністів, яку інколи вважають початковою у формуванні української міжвоєнної політичної еміграції. У травні 1920 р. Володимир Винниченко приїхав до міста Москва для переговорів з Володимиром Леніним з питання участі в українському радянському уряді. У серпні 1920 р. він відвідав ще й місто Харків. Проте, ознайомившись з особливостями політичного та соціально-економічного життя в радянській Україні, вже у вересні 1920 р. виїхав за кордон. Нова реальна дійсність у радянській Україні у 1930 р. – суцільна колективізація, Голодомор, масові репресії і терор – призвела до ліквідації емігрантського націонал-комуністичного середовища.

Що зумовило саморозпуск уряду Західно-Української Народної Республіки в екзилі?

У липні 1919 р. Євген Петрушевич та урядовці ЗУНР перейшли через річку Збруч (притоку річки Дністер) у Правобережну Україну, де перебували в місті Кам'янець-Подільський та його околицях. У листопаді 1919 р. диктатор із оточенням виїхав до міста Відень. 25 липня 1920 р. утворено закордонний галицький уряд (уряд диктатора ЗУНР). 14 березня

1923 р. Антанта на пропозицію спеціальної комісії Ради послів визнала Східну Галичину територією Польщі, за умови надання їй автономії. 15 березня 1923 р. еміграційний уряд ЗУНР оголосив саморозпуск, і Євген Петрушевич склав повноваження. Розпущено всі органи й установи, дипломатичні представництва й місії ЗУНР, що означало остаточне припинення її існування. Сам керівник переїхав на постійне проживання до міста Берлін, де згодом почав схилитися до «орієнтації на Схід», тобто до співпраці з радянською Україною.

Які поводитася українська політична еміграція в роки Другої світової війни (1939–1945)?

У зв'язку з окупацією Польщі ДЦ УНР перебрався з міста Варшава до міста Париж. Там-таки, у вересні 1939 р. еміграційний уряд УНР, керований В'ячеславом Прокоповичем, задекларував солідарність із західними демократичними державами, засудивши тоталітарні режими в нацистській Німеччині та СРСР. Варто зазначити, що Головним Отаманом (Президентом) ДЦ УНР з 1926 р., після вбивства у Парижі Симона Петлюри радянським агентом Самуїлом Шварцбардом, став Андрій Лівіцький. Після окупації Польщі у 1939 р. він залишився у Варшаві, перебуваючи під наглядом гестапо. У цілому зайняв антинімецьку позицію. Але, попри те, прагнув вести боротьбу із СРСР, який, на його думку, був головним ворогом української державності. На випадок німецько-радянської війни політик розглядав можливість утворення повстанської армії, яка мала виступити проти більшовиків. Тому з початком німецько-радянської війни 22 червня 1941 р. Андрій Лівіцький санкціонував заснування Тарасом Боровцем («Бульбою») національного збройного формування «Поліська січ», перетвореного незабаром в Українську повстанську (повстанчу) армію. На початковому етапі діяльності «Поліська січ» допомагала вермахту боротися з Червоною армією. Загалом, під час Другої світової війни ДЦ УНР особливої активності не виявляв.

Іншим українським еміграційним центром, який вирізнявся політичними впливами, був гетьманський рух. Його очолював Павло Скоропадський, який мешкав у берлінському Ванзее. З початком Другої світової війни гетьманці спробували грати на два фронти. Виявляючи максимум лояльності до гітлерівського режиму, Павло Скоропадський відправив сина Данила до Великої Британії для пошуку контактів із нейтральними державами та учасниками Антигітлерівської коаліції.

Із-поміж представників еміграційних українських соціалістичних партій німці намагалися залучити на свій бік Володимира Винниченка, який на той час проживав у французькому місті Мужен. У 1941 р. йому пропонували стати маріонетковим рейхскомісаром окупованої України, як Відкун Квіслінг у Норвегії. Проте він відмовився й кілька тижнів провів у концтаборі.

У роки Другої світової війни найжвавішу діяльність розгорнули еміграційні кола, пов'язані з ОУН, яка, як уже мовилося, у 1940 р. розпалася на дві організаційні структури – мельниківців та бандерівців.

Їх ряди поповнили активісти – вихідці з Галичини та Волині, які покинули рідні землі, захоплені Червоною армією у вересні 1939 р. У цілому ОУН початок війни розглядала як вдалий шанс відродження Української Самостійної Соборної Держави (УССД), при чому з допомогою Німеччини.

У 1940 р. у місті Краків створено Український центральний комітет (УЦК) – легальну громадську організацію для українців Генеральної губернії, утвореної Німеччиною на окупованих землях Польщі, куди з часом включили українську Галичину як окремий дистрикт (окрут). Головою обрали Володимира Кубійовича. Оскільки УЦК перебував під впливом ОУН(м), вони співпрацювали.

Обидві ОУН в очікуванні німецько-радянської війни розгорнули у місті Краків підготовчу роботу зі створення в Україні майбутніх державних структур. У квітні 1941 р. бандерівці в згоді з німцями створили батальйони «Нахтігаль» під командуванням Романа Шухевича і «Роланд», яким командував Євген Побігущий. Разом ці підрозділи називались «Дружина українських націоналістів», яка задумувалася як основа майбутньої української армії. Напередодні нападу Німеччини на СРСР як бандерівці, так і мельниківці розгорнули створення похідних груп. Бандерівськими керував Василь Кук, а мельниківськими – Олег Ольжич. Варто ще зазначити, що бандерівці 22 червня 1941 р. створили у місті Краків Координаційний центр з відновлення УССД (голова Всеволод Петрів). Проте їх спроби втілити цю ідею в місті Львів (30 червня 1941 р.), а мельниківців – у місті Київ, зазнали невдачі. Німці почали переслідування. Частина ініціаторів опинилась у концтаборах (Степан Бандера, Ярослав Стецько) або під наглядом, а потім – під арештом (Андрій Мельник), частину вбили (Олена Теліга, Олег Ольжич). У підсумку бандерівці, принаймні ті, які діяли безпосередньо на українських землях, зайняли чітку антинімецьку та антирадянську позицію. Натомість мельниківці розглядали можливості співпраці з нацистами у боротьбі за українську державність. А тому в квітні 1943 р. взялися формувати у складі вермахту Українську дивізію СС «Галичина» та в березні 1945 р. почали комплектувати Українську національну армію під командуванням Павла Шандрука. Останню акцію, окрім Андрія Мельника, підтримав Президент ДЦ УНР Андрій Лівіцький, а також провідні представники українського гетьмансько-консервативного руху Павло Скоропадський, Іван Полтавець-Остряниця. Ще у жовтні-листопаді 1944 р. Андрій Мельник, Андрій Лівіцький, Павло Скоропадський, а також звільнений із концтабору Степан Бандера, взяли активну участь у формуванні на території Німеччини Українського національного комітету – громадсько-політичного штабу, який мав відстоювати українські інтереси перед німецькою владою.

За яких обставин з'явилася третя (політична) хвиля української політичної еміграції після Другої світової війни?

Після закінчення Другої світової війни, примусової репатріації радянських громадян до СРСР на еміграції, насамперед в Західній Німеччині та Австрії, залишилось понад 300 тисяч українців. Вони

опинились у майже 250 таборах для ПО. Більшість походила з Галичини (60%). Це переважно представники інтелігенції, які негативно ставились до радянської влади. Частина остарбайтерів також не захотіла повертатись до СРСР. Серед ПО числилися емігранти 1920 рр., студенти, що навчались в Німеччині, колишні в'язні концтаборів. У 1947–1949 рр. кілька сотень вояків УПА, що з боями в ході Великого рейду пройшли від Карпат до Німеччини, приєдналися до ПО. В Італії перебували майже 10 тис. бійців інтернованої дивізії СС «Галичина».

Опіку над ПО перебрали міжнародні організації: Адміністрація ООН для допомоги і відбудови, а з 1947 р. – Міжнародна організація для втікачів. Українці, перебуваючи в таборах для ПО, створювали свої комітети та організації, провадили різного роду політичну, громадську, наукову, культурну, церковну діяльність.

Упродовж 1947–1951 рр. ПО переселено на постійні місця проживання. Орієнтовна кількість тих, хто переїхав із Німеччини та Австрії до різних країн така: 80 тис. – до США, 30 тис. – до Канади, 20 тис. – до Австралії, 20 тис. – до Великої Британії, 10 тис. – до Бельгії, 10 тис. – до Франції, 7 тис. – до Бразилії, 6 тис. – до Аргентини. Багато з тих, хто рушив до Великої Британії, Франції, Бельгії та Латинської Америки, з часом оселилися в Північній Америці.

У ході та за результатами Другої світової війни за кордон подалося багато відомих учасників українського визвольного руху, громадсько-політичних, релігійних діячів, представників науки, мистецтва, які були в опозиції до тоталітарного комуністичного режиму. Зокрема, варто назвати Уласа Самчука, Івана Багряного, Олександра Оглоблина, Наталію Полонську-Василенко, Григорія Ващенко, Аркадія Жуковського, Василя Кричевського, Володимира Кубійовича, Василя Мудрого, Володимира-Сергія Залозецького-Саса, Степана Скрипника (Мстислава), архієпископа УАПЦ.

У 1960–1980 рр. ряди української політичної еміграції поповнили представники руху спротиву, переважно національно-орієнтованого, правозахисного, релігійного дисидентства з радянської України, а також з українських етнічних земель у складі інших держав. Ними стали Йосип Сліпий (митрополит УГКЦ, який у 1963 р. одержав дозвіл на виїзд з СРСР до Ватикану), Йосип Сірка, Леонід Плющ, Петро Григоренко, Петро і Георгій Вінси, Валентин Мороз, Святослав Караванський, Ніна Строката-Караванська, Надія Світлична, Микола та Раїса Руденки, Данило Шумук, Йосип Тереля.

Які важливі культурно-освітні інституції створила українська політична еміграція в повоєнний період?

Представники повоєнної політичної еміграції залучалися до різних галузей культурного життя українців за кордоном, зокрема до освіти і науки. Так, 16 листопада 1945 р. засновано УВАН у місті Аугсбург (Західна Німеччина). Також у 1945 р. відновив діяльність УВУ, переїхавши в місто Мюнхен. У ньому викладали такі відомі вчені-емігранти, як Григорій Ващенко, Володимир Кубійович, Олександр

Кульчицький, Іван Мірчук, Олександр Оглоблін, Наталія Полонська-Василенко, Йосип Сірка, Володимир Янів. У 1947 р. в Мюнхені відновили НТШ в Європі, головним осідком якого згодом стало передмістя Сарсель, неподалік від столиці Франції. Під його егідою упродовж 1949–1995 рр. виходила «Енциклопедія українознавства» завдяки фінансовій підтримці українців Заходу. Її спочатку редагували географ Володимир Кубійович, мовознавець Зенон Кузеля, а з 1985 р. – історик Аркадій Жуковський. Авторами статей були, зокрібно, Олександр Кульчицький, Олександр Шульгин, Володимир Янів та інші.

Які організаційні структури створили представники національно-демократичного середовища української політичної еміграції у другій половині ХХ століття?

Після закінчення Другої світової війни в еміграції відновили діяльність давні політичні партії й організації національно-демократичного спрямування. Зокрема, у 1947 р. відновлена колишня галицька політична партія – Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО). Також у 1946 р. заснували нові політичні структури: Український національно-державний союз (УНДС) та Українську революційно-демократичну партію (УРДП).

Союз постав з кількох груп: міжвоєнних емігрантських діячів, лояльних до екзильного уряду УНР, які до 1939 р. входили до складу УРДП, що своєї діяльності не відновила; колишніх вояків УНР; повоєнної східноукраїнської еміграції, головно з так званої харківської громадськості та західноукраїнських поміркованих діячів, які під час Другої світової війни переважно співпрацювали з УЦК. Щоправда, згодом з УНДС виокремилися ще дві політичні структури: у 1948 р. – Союз земель соборної України – Селянська партія, у 1950 р. – Союз українських національних демократів.

У 1946 р. УРДП також постала з емігрантів із підрадянської України, вихованих в основному на ідеях українського відродження 1920 рр., почасти з колишніх членів ОУН, послідовників Івана Мітринги. Головним її лідером і натхненником виявився Іван Багряний. В основу програмових засад партія поклала боротьбу проти радянського режиму і створення української самостійної держави з демократичним устроєм. Партія входила до складу Української Національної Ради (УНРада) – законодавчого органу ДЦ УНР в екзилі.

ДЦ УНР до 1976 р. знаходився на території Федеративної Республіки Німеччини (ФРН) в містах Аугсбург та Мюнхен, затим перемістився до США в місто Філадельфія. До 1954 р. його Президентом був Андрій Лівіцький, опісля – Степан Витвицький (1954–1965), Микола Лівіцький (1967–1989) і Микола Плав'юк (1989–1992). У 1948–1992 рр. законодавчою владою ДЦ УНР вважалася УНРада. Вона постала 10 червня 1948 р., коли українські політичні партії та організації підписали її статут. УНРаду розглядали як український парламент, при якому мав функціонувати Виконавчий орган. На першій сесії УНРади 16–20 липня 1948 р. її головою обрали Бориса Іваницького, а Виконавчий

орган очолив Ісаак Мазепа. Варто зазначити, що на першу сесію УНРади своїх представників надіслали ОУН(м) та ОУН(р), УНДО, УРДП, УНДС, УПСР, УСДРП тощо.

Які організаційні структури створили представники гетьмансько-консервативного середовища української політичної еміграції у другій половині ХХ століття?

Гетьмансько-консервативне середовище продовжували презентувати СГД та УНаКоР.

Після смерті у 1945 р. Павла Скоропадського СГД очолювали син-гетьманіч Данило Скоропадський (1948–1957) та доньки-гетьманівни: графиня Марія Монтрезор-Скоропадська (1957–1959), Єлизавета Скоропадська-Кужим (1959–1975) та Олена Отт-Скоропадська (з 1975). Головні осередки союзу знаходились у США, Канаді, ФРН, Німеччині.

Із 1947 р. УНаКоР перейменовано на Українське вільне козацтво (УВК) або скорочено Українське козацтво (УК). Донині воно є становою парамілітарною громадською, а не політичною організацією. У повоєнний період УВК продовжувало діяльність переважно в Німеччині та Австрії – в таборах для ПО. Закінчення світової війни, розселення української еміграції з європейських теренів, а також зменшення популярності міліарних ідеологій упродовж 1948–1960 рр. зумовили припинення активності УВК в Європі. Натомість розширювалася мережа осередків у США, Канаді, Бразилії, Австралії.

Які організаційні структури створили представники народницько-соціалістичного середовища української політичної еміграції в другій половині ХХ століття?

Це середовище продовжували представляти УСДРП та УПСР. Також по Другій світовій війні в еміграції відновилася Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП), яка раніше діяла в Галичині. У 1950 р. УСДРП, УПСР, УСРП та колишні члени галицької Української соціал-демократичної партії (УСДП) провели спільну конференцію в місті Аутсбург, де об'єдналися в Українську соціалістичну партію (УСП). До її лідерів належали: Спиридон Довгаль, Володимир Лисий, Степан Ріпецький, Матвій Стахів, Панас Феденко і його син Борис, Яків Зозуля. Партія мала такі друковані видання, як «Вільне слово» та «Вільна Україна». УСП підтримувала ДЦ УНР і входила до складу УНРади.

Які організаційні структури створили представники радикально-націоналістичного середовища української політичної еміграції у повоєнний період?

Радикально-націоналістичне середовище української політичної еміграції представляли бандерівці, мельниківці, Закордонне представництво Української головної визвольної ради (ЗП УГВР). З часом сформувалася ще одна структура – Закордонні частини ОУН(б) (ЗЧ ОУН(б)). Їхні штаб-квартири розмістились спочатку у Західній Німеччині. Зокрема, у 1945 р. в місті Мюнхен оселились такі відомі діячі, як Степан Бандера, Лев Ребет, аби бути ближчими до України. У 1946 р. Андрій Мельник переїхав до Люксембурга, де проживав в місті Клерво.

Перебування Степана Бандери і Лева Ребета на території ФРН стало фатальним, оскільки вони загинули від рук радянського агента Богдана Сташинського (12 жовтня 1957 р. – Лев Ребет, 15 жовтня 1959 р. – Степан Бандера).

Як постало Закордонне представництво Української головної визвольної ради?

Уже в кінці 1944 р. за кордон виїхала частина діячів УГВР і там оформили ЗП УГВР, головою якого став о.Іван Гриньох. Зовнішні контакти налагоджував генеральний секретар закордонних справ Микола Лебедь, який у 1945 р. зв'язався із союзниками в Італії. Ще на початку 1944 р. керівники ЗП УГВР вели розмови та досягли деяких узгоджень з польським підпіллям, урядовими і військовими колами Румунії й Угорщини. Уже в еміграції (спільно з екзильним урядом УНР) вислали низку меморандумів на мирну конференцію в місті Париж, розгорнули інформаційну діяльність через Українську пресову службу, організували допомогу рейдуючим на захід відділам УПА та підтримували контакти з повстанцями в Україні. До 1948 р. ЗЧ ОУН(б) уживалися із ЗП УГВР, але незабаром між ними виникли розходження – ідеологічні й тактичні. Лише нова фракція, що в 1954 р. розійшлася із Степаном Бандерою, – ОУН(з) співпрацювала із ЗП УГВР.

Із середини 1960 рр. ЗП УГВР перестало бути представницьким. Від 1980 р. воно налічує понад 20 учасників, у тому числі 10 засновників. Із першого складу в еміграції померли Іван Вовчук, Євген Врецьона, Василь Мудрий, Зенон Пеленський.

Архів ЗП УГВР ліг в основу першої (канадської) серії «Літопису Української повстанської армії» – багатотомного видання, де публікували документи і матеріали з історії УПА та збройного підпілля ОУН. Перший том вийшов у 1973 р. в Канаді.

Як постали Закордонні частини Організації українських націоналістів (бандерівців) і як вони взаємодіяли із Закордонним представництвом Української головної визвольної ради?

Весною – восени 1944 р. Провід ОУН(б) через о.Івана Гриньоха налагодив контакти з німецькими військовими в Україні з метою звільнення з ув'язнення своїх керівників. Восени 1944 р. із тюрем та концтаборів випустили провідних діячів обох ОУН. Колишні в'язні спільно із прибулими з України провідниками ОУН(б) провели на початку лютого 1945 р. у місті Відень конференцію ОУН(б), яка створила Закордонний центр ОУН(б) (ЗЦ ОУН(б)) на чолі із Степаном Бандерою. У серпні 1945 р. в місті Мюнхен скликана перша Конференція Проводу ЗЦ ОУН(б), яка прийняла рішення формувати мережу в Європі на напівлегальних засадах і активізувати роботу зі створення Антибільшовицького блоку народів. У другій половині січня – першій половині лютого 1946 р. в місті Мюнхен проведено другу Конференцію Проводу ЗЦ ОУН(б), яка обговорювала проблеми діяльності в еміграції, питання стосунків з іншими українськими угрупованнями, а також зовнішньополітичну лінію. На Конференції ЗЦ ОУН(б) перетворено на ЗЧ ОУН(б), які очолив

Провід, а його – Степан Бандера. Прийнято Устрій (статут) ЗЧ ОУН(б). Однак до кінця 1946 р. через ідеологічні, тактичні та особисті розходження виникла опозиція до бандерівців, куди увійшли Дарія Ребет, Лев Ребет, Микола Лебедь, Василь Охримович, Іван Бутковський та інші. Вони наполягали на демократизації ОУН(б), на автономності структур УГВР і непідпорядкуванні їх ЗЧ ОУН(б), на посиленні контактів з іншими українськими еміграційними утвореннями. Для розв'язання суперечок наприкінці серпня 1947 р. в Австрії, поблизу міста Міттенвальд, скликали Альпійську конференцію ЗЧ ОУН(б). На ній більшість із 30-ти присутніх підтримали Степана Бандеру. У результаті, до червня 1948 р., опозиціонери, які гуртувалися навколо ЗП УГВР, відійшли від ЗЧ ОУН(б).

У яких умовах відбувся новий розкол в Організації українських націоналістів?

Упродовж 1949–1953 рр. конфлікт в еміграційному середовищі ОУН(б) намагалися залагодити керівники підпілля в Україні Роман Шухевич, Петро Федун, Василь Кук. Зокрема, 1953 р. запропоновано, щоб Степан Бандера, Зенон Матла, Лев Ребет утворили Організаційне бюро ЗЧ ОУН(б). Угода про створення підписана 21 грудня 1953 р. Проте усі намагання поновити єдність виявилися марними. У 1956 р. Зенон Матла і Лев Ребет заснували нову організацію – ОУН(з), яку також називають Організація українських націоналістів (двійкарі) ОУН(д) за кількістю лідерів-засновників. Цю структуру до своєї загибелі у 1957 р. очолював Лев Ребет, згодом – Богдан Кордюк (1957–1979), Дарія Ребет (1979–1992) і Анатоль Камінський (з 1992 р.). «Двійкарі» фактично відійшли від націоналістичної ідеології. Вони видавали часопис «Сучасність» (із 1961 р.), який, однак, не був їх партійним органом, а містив низку матеріалів на суспільно-політичні та літературно-мистецькі теми. У 1991 р. редакція перебралася в місто Київ. Сама ж ОУН(з) прийняла рішення не переводити свою діяльність із еміграції до України.

Які були особливості діяльності Організації українських націоналістів (бандерівців) у політичній еміграції в другій половині ХХ століття?

Лише ОУН(б) після війни залишилася найпотужнішою націоналістичною силою в середовищі української еміграції, яка продовжувала стояти на позиціях ідеології організованого націоналізму. Після вбивства у 1959 р. Степана Бандери Провід ЗЧ ОУН(б) або революціонерів до 1968 р. очолював Степан Ленкавський, а з 1968 р. до 1986 р. – Ярослав Стецько. Упродовж 1987–1991 рр. головою Проводу був Василь Олесків, із 1991 р. до 2000 р. – Ярослава Стецько. Восени 2000 р. головою обрано Андрія Гайдамаху, а влітку 2009 р. – Стефана Романіва. З ініціативи ОУН(б) в Україні створено низку політичних, громадських, культурно-освітніх і наукових організацій, зокрема політичну партію Конгрес українських націоналістів. Сьогодні ОУН(б) є загальносвітовою організацією закритого типу, яка прагне скріпити українську державність і наповнити її національним змістом. Видаються офіційні друковані органи ОУН(б) – «Шлях перемоги» та «Визвольний шлях».

Які були особливості діяльності Організації українських націоналістів (мельниківців) у політичній еміграції в другій половині ХХ ст.?

Після завершення Другої світової війни ОУН(м) розвивала консервативну корпоративну ідеологію. Її третій Великий збір, що відбувся 30 серпня 1947 р., істотно обмежив владу лідера та запровадив у програму принципи рівності перед законом, незалежності суду, свободи совісті, слова, преси та опозиції. Ідеологію організації істотно модернізували під гаслами національного солідаризму, який обстоював бачення майбутньої української держави, заснованої на співпраці корпоративних соціальних груп. Після смерті Андрія Мельника в 1964 р. ОУН(м) очолювали Олег Штуль-Жданович (1964–1977), Денис Квітковський (1977–1979) та Микола Плав'юк (з 1981 р.). Із 1992 р. ОУН(м) легалізувалася в Україні як громадська організація, зберігши при цьому статус понадпартійної структури. Вона розбудувала низку наукових і культурницьких організацій. Офіційний часопис – газета «Українське слово» – видається в місті Київ.

Як постало та яку діяльність проводило Закордонне представництво Української Гельсінської групи?

Закордонне представництво Української Гельсінської групи (ЗП УГГ) створене в 1978 р. у місті Нью-Йорк, коли письмове доручення представляти УГГ за кордоном одержав її співзасновник Петро Григоренко, який виїхав до США в 1977 р. (Правда, ще за рік до цього голова УГГ Микола Руденко доручив Леонідові Плющеві (емігрував до Франції 1976 р.) представляти УГГ за кордоном.) Першими активістами ЗП УГГ стали Петро Григоренко (голова), Леонід Плющ, Надія Світлична. У 1979 р. до них приєдналася Ніна Строката, в 1980 р. – Володимир Малинкович, у 1988 р. – Петро Рубан. Одним із основних напрямів їхньої роботи була публікація українською й англійською мовами повідомлень у пресі про арешти та репресії в Україні. Від 1980 р. газета «Українське життя», що в місті Чикаго почала вміщувати сторінку «Трибуна закордонного представництва української групи «Гельсінкі», очолена генералом Петром Григоренком». Також ЗП УГГ періодично видавало бюлетень «Вісник репресій в Україні» (1980–1985), опублікувало експрес-випуск «Українського вісника» (1987), кілька чисел самвидавного журналу «Український вісник» (1988) і «Кафедра». Його діячі виступали перед українською громадою в країнах Заходу, зустрічалися з дипломатами, журналістами, давали свідчення в конгресі США. На Гельсінській конференції 1980 р., у місті Мадрид, ЗП УГГ уособлювали Петро Григоренко, Ніна Строката, Леонід Плющ, Володимир Малинкович. А ще заявили про себе Комісія прав людини СКВУ, Комітет гельсінських гарантій для України, видавництво «Смолоскип», Комітет оборони людських прав в Україні. У 1978 р. Петро Григоренко виступав на конгресі Міжнародної амністії у місті Лос-Анджелес та (разом із Надією Світличною і Петром Вінсом), на 3-х Сахаровських слуханнях у місті Вашингтон, в 1979 р. – перед комісією НАТО у міністерстві закордонних

справ Канади, у 1981 р. (разом із Ніною Строкатою і Володимиром Малинковичем) – перед Гельсінською комісією конгресу США (з нагоди 5-річчя УГГ). Він також зустрічався із прем'єр-міністром Великої Британії Маргарет Тетчер (1980) і президентом США Рональдом Рейганом (1982). Після смерті Петра Григоренка ЗП УГГ очолив Микола Руденко, який прибув до США. У тому ж році УГГ реорганізовано в Українську Гельсінську спілку (УГС), відповідно їй закордонна назва змінилася на ЗП УГС. Із проголошенням незалежності вона завершила місію.

Які події призвели до розформування Державного центру Української Народної Республіки в екзилі?

У березні 1992 р., після здобуття Україною незалежності, надзвичайна сесія УНРади ухвалила постанову про передачу грамоти, заяви, президентської відзнаки (Хреста Івана Мазепи), президентських печатки і прапора першому всенародно обраному Президентові України Леоніду Кравчуку. Урочистий акт передачі відбувся 22 серпня 1992 р. у Маріїнському палаці в місті Київ. В офіційній заяві ДЦ УНР зазначалося: «Складаючи свої повноваження, ми заявляємо, що проголошена 24 серпня і утверджена 1 грудня 1991 року народом України Українська Держава продовжує державно-національні традиції УНР і є правонаступницею Української Народної Республіки». «З великою радістю і сатисфакцією ми прийняли Вашу перемогу, перемогу народу України в 1991 році. Бо саме вона найкраще доказує, що 70 років діяльності ДЦ УНР в екзилі були потрібні Україні! – сказав із трибуни Верховної Ради України Микола Плав'юк. – Ваша перемога доказала, що ми говорили правду світові, що український народ хоче мати власну, незалежну, демократичну державу. Ваша перемога потвердила, що в один ритм бились і б'ються серця українців, де б доля їх не розкинула, по всіх континентах світу!». Затим ДЦ УНР в екзилі розформували.

Джерела та література

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух: історія та ідеї / О. Баган. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 192 с.
2. Власенко В. Консервативно-гетьманське середовище міжвоєнної української еміграції в країнах Південно-Східної Європи (1918–1939 рр.) / В. М. Власенко // Сумський історико-архівний журнал. – 2015. – № XXV. – С. 56–67.
3. Власенко В. Міжвоєнна українська політична еміграція на Балканах (до питання про термінологію) / В. М. Власенко // Суспільно-політичні процеси на українських землях: зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 21 травня 2013 р. / за заг. ред. В. А. Нестеренка. – Суми: Сумський державний університет, 2013. – С. 12–20.
4. Власенко В. Національно-демократичне середовище міжвоєнної української еміграції в країнах Південно-Східної Європи (1918–1939 рр.) / В. М. Власенко // Сумський історико-архівний журнал. – 2015. – № XXV. – С. 56–67.
5. Власенко В. Радикально-націоналістичне середовище міжвоєнної української еміграції в країнах Південно-Східної Європи (1918–1939 рр.) / В. М. Власенко // Сумська старовина. – 2016. – № XLIX. – С. 23–42.

6. Губчак О. Перша українська політична еміграція / О. Губчак // Збруч. – URL: <https://zbruc.eu/node/62924>
7. Давидюк Р. Українська політична еміграція як фактор суспільних змін на території Західної України / Р. Давидюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: іст. науки. – 2018. – Вип. 27. – С. 68–74.
8. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Національна академія наук України. Інститут історії України. – Т. 1–10. – Київ: Наукова думка, 2003–2013.
9. Енциклопедія українознавства: у 14 т. – URL: <http://izbornyk.org.ua/encycl/eu.htm>
10. Жуковський А. Нарис історії України / А. Жуковський, О. Субтельний. – Львів: Вид-во Наукового товариства імені Тараса Шевченка, 1992. – 230 с.
11. Мірошніченко М. Як Винниченко просив посаду в «тупих, зголоднілих, лютих кацапів» і що з цього вийшло. – URL: <https://novynarnia.com/2020/03/31/vynnychenko/>
12. Мандрик М. Карпатський геополітичний чинник 1938–1939 рр. у системі міжнародної дипломатії / М. Мандрик // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2009. – № 2 (33). – С. 22–85.
13. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. – Ч. 1. – Прага: [Б. в.], 1942. – 609 с.
14. Овсієнко В. Закордонне представництво Української Гельсинської групи (ЗП УГГ). – URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=14681
15. Пагіря О. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) / О. Пагіря, М. Посівнич // Український визвольний рух: наук. зб. – 2009. – Збірник 13. – С. 45–88.
16. Патриляк І. Організація українських націоналістів // Енциклопедія історії України: т. 7: Мі-О / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Вид-во «Наукова думка», 2010. – С. 610–618. – URL: http://history.org.ua/?termin=Orhanizatsiia_ukrainskykh
17. Плав'юк М. Державний центр УНР на еміграції // Енциклопедія історії України: т. 2: Г-Д / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Вид-во «Наукова думка», 2004. – С. 353–354. – URL: http://history.org.ua/?termin=DC_UNR
18. Плазова Т. Українська політична еміграція у першій половині 20-х років ХХ ст. / Т. Плазова // Українська національна ідея: реалії та перспективи. – 2008. – Вип. 20. – С. 118–121.
19. Політична історія України. ХХ ст.: у 6 т. Т. 5: українці за межами УРСР (1918–1940) / керівник тому В. П. Троцинський. – Київ: Генеза, 2003. – 720 с.
20. Субтельний О. Україна: історія / пер з англ. Ю. І. Шевчука; вст. ст. С. Кульчицького. – Київ: Либідь, 1991. – С. 463–489.
21. Субтельний О. Мазепинці. Український сепаратизм на початку ХVIII ст. / пер. з англ. В. Кулика. – Київ: Либідь, 1994. – 240 с.
22. Сухобокова О. Часопис «Нова Україна» у Празі (1922–1928 рр.): до 90-ї річниці від заснування / О. Сухобокова // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст. – Київ: [Б. в.], 2013. – Ч. 18. – С. 324–337.
23. Таравська Я. Українська політична еміграція першої половини ХХ століття: причини та умови виникнення / Я. В. Таравська // Актуальні наукові дослідження: теоретичні та практичні аспекти: тези доп. XVI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. – Мелітополь: [Б. в.], 2019. – С. 50–55.

24. Українська діаспора / за ред В. Євтуха, В. Маркуся. – Київ-Чикаго: МПП «Інтелектуальна взаємодія-Інтел», 1992. – Ч. 1. – 128 с.

25. Уряд в екзилі. – URL: <http://memory.gov.ua/photohistory/zavershalniy-etap-ta-uryad-v-ekzili/uryad-v-ekzili+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>

26. Шама О. Подалі від раю. Як понад 300 тисяч українців після Другої світової відмовилися повертатися до СРСР з Німеччини та Австрії / О. Шама. – URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/druga-svitova-viyna-ukrajinci-yaki-ne-ho-tili-povertatisya-z-nimechchini-istoriya-ukrajini-50034234.html>

Ольга ЗАБАВСЬКА,

учителька історії та правознавства
Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка
Калуської міської ради

ВИРВАНІ З КОРЕНЕМ

(трагічні уроки депортацій українців у 1940-х рр.).

5 клас

Тип уроку. Повідомлення нових знань, формування, удосконалення умінь та навичок.

Основні поняття. Радянізація, депортація, асиміляція, національно-визвольний рух, Українська повстанська армія, Закерзоння, операція «Вісла», операція «Захід».

Обладнання. Мультимедійний комплект, проектор, карти, світлини, відеоматеріали, інтернет-ресурси, роздавальний матеріал.

Джерела та література. 1. Кульчицький С. Історія України: довідник / С. В. Кульчицький, Ю. А. Мицик, В. С. Власов. – Київ: Літера ЛТД, 2015. – 544 с.

2. Панчук І. Історія України. Довідник школяра / І. Панчук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. – 592 с.

3. Інформаційні матеріали до 70-річчя з часу проведення польською владою акції «Вісла» / Український інститут національної пам'яті. – URL: <https://old.uinp.gov.ua/methodicmaterial/informatsiini-materiali-do-70-richchya-z-chasu-provedennya-polskoyu-vladoyu-aktsii-visla>

4. Інтернет-ресурс «Вікіпедія». – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Операція_«Вісла»

5. Інтернет-ресурс «Вікіпедія». – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Операція_«Захід»

Хід уроку

I. Організаційний етап.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

- Як називається світовий військовий конфлікт, який тривав у 1939–1945 рр.? (*Друга світова війна.*)

- Чи впливають війни на зміни теренів держав? (*Змінюються межі. Часто без урахування думки людей.*)

- Чи була Україна незалежною державою в роки Другої світової війни? (*Ні, її землі були розділені між кількома державами, найбільше території захопив СРСР.*)

- Як називають рух за визволення українського народу і створення української держави? (Український національно-визвольний рух.)

- Як називалася армія українців, що боролася за незалежність України в роки Другої світової війни? (УПА.)

III. Мотивація навчальної діяльності.

Вправа «Хмара слів».

(Учитель пропонує учням «хмару слів»: радянізація, депортація, асиміляція, національно-визвольний рух, Українська повстанська армія, Закерзоння, операція «Вісла», операція «Захід». Учні пояснюють ті слова, які їм відомі, і виписують невідомі. Вчитель оголошує тему.)

IV. Вивчення нового матеріалу.

Учитель. Друга світова війна привела до значних змін у долі України. Більшість її земель опинилися у складі СРСР. Його керівник Йосип Сталін по-жорстокому запроваджував більшовицькі порядки у приєднаних західноукраїнських областях, грубо порушуючи права людей. Це назвали радянізацією. Вона викликала спротив населення, яке підтримувало УПА.

Частина найзахідніших українських етнічних земель, які називають Закерзонням («лінія Керзона» – кордон між Польщею і СРСР), відійшли до складу Польщі. Після війни у цій державі встановили режим, як і в СРСР, тому вони тісно співпрацювали.

Вправа «Взаємонавчання в групах».

(Учитель пропонує дітям об'єднатися у групи і проаналізувати візуальні джерела.

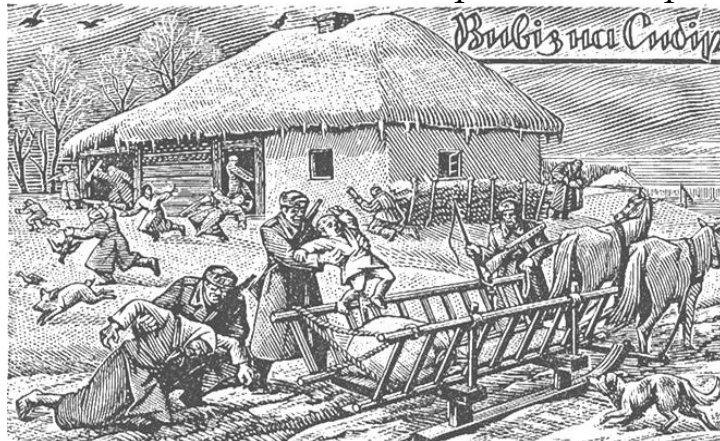
Завдання для 1 групи.

- Яке військове формування зображено на ілюстрації?
- За що боролися ці люди?
- Чи суперечила їх діяльність політиці СРСР та Польщі?
- Чи можна назвати боротьбу повстанців українським національно-визвольним рухом?

Завдання для 2 групи.

- Як називалися українські землі, які опинилися у складі Польщі за «лінією Керзона»?
- Назвіть 4 етнографічні райони, які входили до Закерзоння.
- Який з районів найзахідніше заходив углиб території Польщі?
- Поясніть походження назви кожного з районів Закерзоння?

Завдання для 3 групи.

- Що зображено на листівці?
- Як радянські військові поведуться з українськими селянами?
- Чому радянська влада проводила виселення мирних людей?
- Які емоції у вас викликає ця листівка?

Завдання для 4 групи.

- *В яких районах України активно діяли загони УПА?*
- *Чи підтримувало населення Закерзоння боротьбу українських повстанців?*

- *Коли відбувся останній бій підпільників УПА?*
- *У 2022 р. ми відзначатимемо 80 років від створення УПА. Коли її утворили та скільки років тривала її збройна боротьба?*

Учитель. У 1944 р. підписано договір між СРСР та Польщею про обмін населенням. Поляки охоче поверталися до відновленої держави, але українці Закерзоння не хотіли переселятися в СРСР. Тому їх виселяли примусово, застосовуючи силу. Такі дії називають депортацією.

Після закінчення терміну угоди на теренах Східної Польщі ще залишалося близько 150 тисяч українців. Радянська влада відмовилася приймати їх на території УРСР. Тому виник задум переселити їх углиб Польщі на її малозаселені західні та північні землі, які до завершення Другої світової належали Німеччині. Крім того, польська влада за домовленістю з СРСР намагалася послабити рух УПА в Закерзонні. Масштабну депортацію у квітні-липні 1947 р. назвали операція «Вісла» (інша назва – операція «Схід»).

Вправа «Три речення».

(Учні опрацьовують історичне джерело і переказують зміст прочитаного трьома короткими реченнями.)

«17-го червня злочасного 1947 до нас приїхало польське військо. І наказали, щоб у кілька годин усі були спаковані й покинули село...

Ніхто не знав куди і на зустріч якій долі. Батько усе робив мовчки. Він був білий, як стіна. По маминім обличчі весь час текли сльози...

Наш збірний пункт був у гміні Довгобичів. Звідти нас забрали вантажними та військовими автами до залізничної станції Вербковичі. Біля цієї станції було десь півморга загородженого дротом поля. І туди нас скидали. Плач стояв над полем під небеса...

Після кількох важких та довгих днів побуту під голим небом нас почали вантажити до товарних брудних вагонів. Наше невеличке село поділено на два воєводства – Ольштинське і Щецинське. Дорога була довга й неймовірно важка – без їжі, без води, у спеці й тривозі, що нас там жде?.. І так у брудних вагонах, разом з худобою, їхали нещасні жінки, старці і діти. Бо чоловіків у середньому віці майже не було. Ними були забиті тюрми Любліна і Рязань, Явожно...».

Учитель. У результаті акції «Вісла» із Закерзоння вивезли 150 тис. українців і розпорошили їх поміж поляками, щоб забули рідну мову, культуру, походження, тобто асимілювалися. Серед депортованих найбільше зберегли свої національні риси лемки – етнографічна група найзахідніших українців, що проживали у Карпатах (район Лемківщина).

У 1947 р. СРСР провів ще одну масштабну депортацію українців із західних областей УРСР, яку назвали операція «Захід».

(Учні аналізують відеофрагмент (URL: <https://youtube.com/watch?v=gSDDohJola8>) за запитаннями.

9. Рідна земля лемків. *(Лемківщина.)*

10. Перемішування, злиття одного народу з іншим. *(Асиміляція.)*

Поясніть значення виокремленого слова «депортація».

Вправа «Сенкан».

(Учитель пропонує учням скласти «сенкан» до слова депортація.

Наприклад:

1. Депортація.

2. Примусова, жорстока.

3. Виселяти, перевозити, виганяти.

4. Злочин проти українського народу.

5. Трагедія.)

VI. Підбиття підсумків. Оцінювання результатів навчальної діяльності.

VII. Повідомлення домашнього завдання.

Вчитель пропонує дітям виконати дослідницький міні-проект: «Історія у спогадах очевидців» *(зібрати свідчення родичів, сусідів, які пам'ятають ті події).*

Віра КОЧКОДАН,

кандидатка історичних наук, учителька історії
Богородчанської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1
Богородчанської районної ради

«ВИРВАНІ ІЗ МАТЕРИНЬСЬКОЇ ЗЕМЛІ».

Урок-роздум. 5–9 класи

Мета. Розкрити причини, хід, наслідки депортацій кінця 1930-х – початку 1950-х рр. в Україні; висвітлити їх вплив на долю репресованих, зокрема із західноукраїнських земель, та на суспільно-політичне життя в УРСР; обґрунтувати протиправність дій радянської влади щодо населення; удосконалити вміння працювати з мемуарами, картами, інфографікою, колективно виконувати завдання; висловлювати судження щодо злочинності застосування депортацій як способу вирішення національних та політичних проблем.

Обладнання. Мультимедійний комплект; карта СРСР; роздавальні матеріали для груп: назва групи, лист, світлина, аркуші паперу формату А4, маркери, схематичний малюнок лелеки для групи «Повернення»; добірка мінорних мелодій.

Джерела та література. 1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У 2 кн. Кн. 1. – Київ: Либідь, 1994. – 432 с.

2. Гачинський М. Влада москалів – влада деспотів. Жертви сталінського терору на Прикарпатті (1939–1941). Т. II. Івано-Франківська область. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2017. – 312 с.

3. Загальна декларація прав людини. – URL: https://old.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82:1&catid=47:un&Itemid=74&lang=uk

4. Західна Україна – Сибір: хресні стежки 1939–1941 pp. – URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/zahidna-ukrayina-sibir.html>

5. Сіпчук М. Я молюся щодня за Україну. Жертви сталінського терору на Прикарпатті (1939–1941). Т. II. Івано-Франківська область. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2017. – 312 с.

Сценарій уроку

Учитель. Якщо уявити історію України як книгу, вона, безперечно, матиме багато сторінок. Героїчних, переможних, веселих, сумних та трагічних, просочених кров'ю ворогів і захисників, сльозами жертв та загарбників. Кожна з них має залишитись не тільки в нашій, а й у пам'яті майбутніх поколінь. І жодну не можна забути. Минатимуть роки, та віхові дати нагадуватимуть про уже навіки записані у цій книзі події.

Дорогі діти, сьогоднішній урок ми розпочнемо з прочитання листа, який знаходиться у кожного на парті.

(Дитина, на яку вказує вчитель, зачитує лист.)

«Люба моя подруго, Олесю.

Я так рада, що знайшла хвилинку написати тобі листа, хоч не знаю чи дійде він до тебе, чи ні. Проте маю надію, що ти його отримаєш, і я в такий своєрідний спосіб поспілкуюся з тобою. Пишу тобі із далеких сибірських країв. Вже ось рік, як ми з сім'єю перебуваємо на цій забутій Богом та людьми землі. Її необ'ємні простори, болота нагнітають смуток, і я часто згадую про рідну домівку, де незабаром яскравим букетом цвістимуть вишні та яблуні, а літом приваблюватимуть погляд Горганські гори Надвірнянщини.

Ти, напевно, хочеш знати, як мені тут живеться? Так, як на чужині. Навчання і виморююча праця, що становлять рутину щоденного життя. Добре, що хоч чути рідну мову таких переселенців, як і ми. За що нас так? Досі не розумію. “Совети” казали, що ми “куркулі”, тобто заможні селяни. Але чи є злочином любити свою землю і працювати на ній? Не думаю. Проте в очах радянської влади, виявляється, – це смертний гріх.

Буду вже закінчувати писати, адже почуваю себе стомленою. Передавай вітання нашим односельчанам і сама пиши, як ти там. Тримаймося і надіймося на краще.

Твоя подруга, Марія.

Лютий 1941 р.

Чкаловська область, Медногорський район,
посьолок Шоста-Ратітянка»

Учитель *(запитує).*

- Які почуття у вас виникали, коли слухали лист?
- Що вас найбільше вразило?
- Про що розповідає цей лист?
- Яких років він стосується?
- Де розгорталися події, вказані у листі?
- Кому адресований лист і хто його написав?

Учитель *(записує тему уроку на дошці чи демонструє відповідний слайд).* Отже, сьогодні ми опрацюємо тему «Вирвані з материнської

землі». Вона про виселення людей із рідних домівок. Ключовим словом нашого заняття стане поняття заховане у ребусі. Відгадайте його.

(Хтось із дітей або вчитель записує відповідь на дошці.)

Учитель. Це слово – нове. Тому за допомогою інтернету знайдіть і зачитайте вголос його визначення.

(Демонструється відповідний слайд.)

Депортація – примусове переселення, вигнання чи виселення окремих осіб чи народів із постійного місця проживання або з держави.

Учитель. Так, мова йтиме саме про депортації, які здійснювала радянська влада в кінці 1930-х – на початку 1950-х рр. До слова, 2020 р. в нашій області проголошений Роком пам'яті депортацій українців у ХХ столітті.

Ви заздалегідь об'єдналися в групи. Перед вами – написи – ваші назви-завдання. Зачитайте їх почергово.

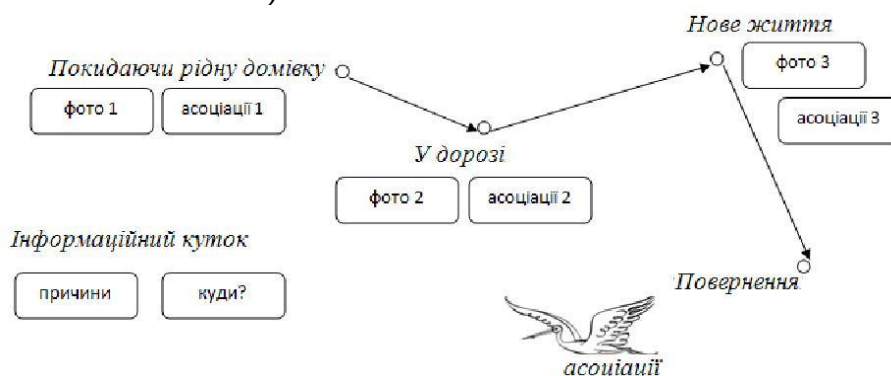
(Діти зачитують написи: «Покидаючи рідну домівку», «У дорозі», «Нове життя», «Повернення», «Інформаційний куток».)

Учитель. Як ви думаєте, чому вас об'єднали саме такими назвами? Як це пов'язано з депортаціями?

(Діти озвучують відповіді.)

Учитель. Ми проведемо наше заняття про депортації на основі спогадів (мемуарів) родини наших земляків, жителів сучасного Надвірнянського району Івано-Франківської області, яких вивезли в Сибір у 1940 р. Ми проходитимемо з ними крок за кроком у нелегкій подорожі і намагатимемося прожити той складний період їхнього життя.

(Учні з відповідної групи зачитують уривок зі спогадів. Учні з інших груп записують асоціативні слова або тези та добирають світлини, які розкриватимуть зміст прослуханого. По закінченні слова та світлини вміщують у відповідні сектори схеми, що на дошці, чи записують і демонструють на слайдах.)

Родина Максимчуків проживала в селі Зелена Надвірнянського повіту. Село, як і західноукраїнські землі, з вересня 1939 р. захопив СРСР і

взявся проводити репресивну політику щодо місцевого населення. Ім'я нашої головної героїні – Марія. Її лист ми щойно опрацювали. На час вивезення їй ще не виповнилося 14 років. Її батько – Василь Максимчук, 1884 р. н., у 1918–1919 рр. воював за незалежність української держави, згодом працював лісником. Мати – Марія Максимчук – домогосподарка, виховувала 10 дітей.

Про долю цієї сім'ї у 1940 р. розповідь група «Покидаючи рідну домівку».

Учень із групи «Покидаючи рідну домівку» (зачитує уривок із спогадів Марії Максимчук). «Ми мали більше 14 моргів (міра землі, що дорівнювала 0,56 га – *авт. сценарію*) землі, а також пасовисько для худоби. За тодішніми мірками ми вважалися заможними, жили не бідно...

На початку 1940 р. <...> наша родина потрапила під лихе око енкаведистів (силових органів влади у радянський час, міліції – *авт. сценарію*). Нас назвали “куркулями” (заможними селянами – *авт. сценарію*), що підтримують приватну власність... Це стало причиною вивезення нашої сім'ї в Сибір на довічно. Пам'ятаю, 10 лютого 1940 р. о другій ночі, почали грюкати у двері, обірвали наш сон і спокій. Батько схвилюваним голосом запитав: “Хто там?”. “Открывай быстрее, а то дверь выламаем!”, – почулося по той бік. До хати увірвалися москалі-енкаведисти, а з ними 2 спостерігачі-свідки, рідної сестри чоловік <...> – секретар сільської ради, <...> міліціонер – тутешній мешканець...

Енкаведисти оголосили, що нас, як куркульську сім'ю, вивозять на Сибір. Наказали збиратися, виділивши для цього одну годину. Але ми відмовилися виконувати їхній наказ, заявили, що нікуди не поїдемо. Тоді один енкаведист почав страшно кричати і стріляти з пістолета у стелю, аж вапно посипалося. Ми всі перелякалися, мама і діти розплакались так голосно, що було чути за багато <...> метрів.

Тато, зціпивши зуби, мовчки курив і складав щось у клунки. Ми не знали, що із собою брати. У стайні ревіла худоба. Старші мої сестри Анна, Олена також збирали свої речі. А я і молодша сестра Параска не могли собі уявити, що нас забирають із рідної хати, і ми вже більше не побачимо своїх шкільних друзів.

Все наше майно конфіскували: забрали три корови, дві телиці, 15 овець, кози, біля чотирьох тонн картоплі та одну тонну зерна, а також все начиння (посуд) і меблі...

Депортували із нашого села ще дві родини...

Тоді багато родин вивозили до Сибіру із сусідніх сіл району. <...> Вивозили тих, хто був у підпіллі і пов'язаний з ОУН...» [5, с. 217].

Учитель. Ми прослухали спогад Марії про те, як починався її шлях у Сибір. Що ви зрозуміли з почутого.

- Чому виселили сім'ю Максимчуків та їх односельчан?

(Учні записують на листку причини: розкуркулення, допомога чи участь в ОУН, участь у визвольних змаганнях.)

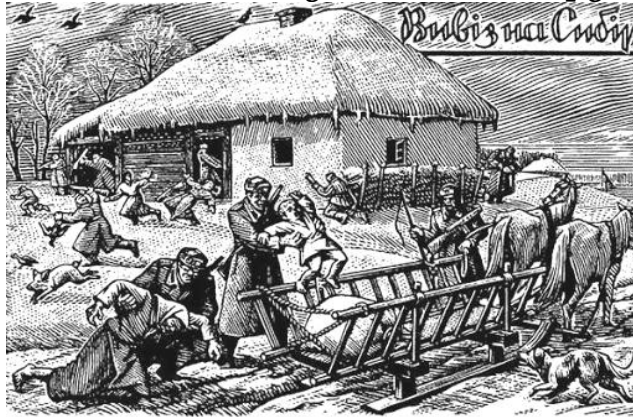
- Чи законними були дії влади? Чому?

- Що про це зафіксовано в Загальній декларації прав людини?

Учень із групи «Інформаційний куток» (зачитує статті із Загальної декларації прав людини). Загальна декларація прав людини у статті 13 наголошує: «1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави» [3].

Учитель. Таким чином, бачимо, що дії радянської влади були злочинними і суперечили моралі, загальнолюдським цінностям.

(Учні зачитують свої асоціації та демонструють дібрані світлини. Учитель допомагає визначитися з потрібними, які вміщують у відповідні сектори схеми, що на дошці, чи записують і демонструють на слайдах.)

<https://islam.in.ua/ua/kultura/ya-pershym-napysav-na-polotni-tragediyu-narodu-rustem-eminov#slideshow-2>

<https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/pamyataymo-pro-deportaciyi-1944-1951-rokiv>

Учитель. Примусовому виселенню, окрім українців, підлягали інші національності. Детальніше розповість група «Інформаційний куток».

Учні із групи «Інформаційний куток». Депортації в другій половині ХХ ст. відбувалися з різною інтенсивністю та періодичністю. Упродовж 1940–1941 рр. провели чотири акції на Західній Україні: першу – 10 лютого, другу – 13 квітня, третю – у червні-липні 1940 р., четверту – у червні 1941 р. Загалом дослідники твердять, що із регіону вивезли 10% населення. Це більше 1 млн осіб [1, с. 123].

Вивозили польських громадян та українців, переважно кваліфікованих робітників, залізничників, заможних селян та представників свідомої інтелігенції. Їх називали «ворогами народу».

Люди, яких примусово виселили із Західної України, ставали дешевою і безправною робочою силою, що призначалася для заселення і освоєння найвіддаленіших областей СРСР. Насильно депортовані громадяни підлягали під режим спецпоселенців у віддалених місцях і були позбавлені економічних та політичних прав [4].

Депортації продовжувалися. У період Другої світової війни з території радянської України вивезли німців, кримських татар, вірмен, греків.

У 1944–1951 рр. відбувався так званий «обмін населенням» між Польщею та СРСР. Дві країни в 1947 р. провели дві наймасштабніші операції: «Вісла» та «Захід». Перша передбачала вивезення українців із етнічних земель Закерзоння на північ і захід Польщі, друга – на «безкраї» простори СРСР.

Чисельність депортованих уражає: 200 тис. осіб – кримських татар після 18 травня 1944 р.; 150 тис. 575 осіб – населення Закерзоння в 1947 р.; 77 тис. 291 особа – населення Західної України і Білорусі під час операції «Захід» в 1947 р.

Учитель (*запитує*).

- Які наслідки мала депортаційна політика радянської влади?

(Учні озвучують відповіді: зменшення чисельності населення, зміна національного складу українських земель, розрив сімейних зв'язків.)

Учитель. Отже, родину Максимчуків забрали з дому. Як склалася в подальшому їх доля розкаже група «У дорозі».

Учень із групи «У дорозі» (*зачитує уривок із спогаду Марії Максимчук*). «Нас завезли під конвоєм спочатку у Надвірну на залізничну станцію, там перевантажили у товарні вагони-телятники і закрили на замки. Цілий день тримали <...> закритими і не давали навіть води.

У місті Станіславі сформували ешалони і таких, як ми, арештантів, привозили з усіх сіл і міст області (кілька тисяч чоловік). З інших областей Західної України теж вивозили. Ешалонів було багато. То були холодні лютневі дні. Люди мерзли у вагонах, діти плакали і просилися додому. Їхали ми в основному вночі, вдень переважно стояли на вокзалах закритими, без води.

Пам'ятаю, проїжджали міста Стрий, Львів, Дубно, Рівне, Сарни. Везли нас більше півтора місяця. У дорозі люди вмирали, їх енкаведисти викидали із вагонів у степ. На кожній станції нас рахували як худобу. На території Росії давали відро кип'ятку на вагон і буханку хліба на сім'ю, а також по кусочку цукру...

27 березня 1940 року ми прибули на місце – в Оренбурзьку область, перейменовану на Чкаловську, Медногорський район, посёлок Шоста-Ратітянка» [5, с. 218].

Учитель (*запитує*).

- Яким було перевезення депортованих (погода, їжа, зручності)?
- Який шлях здолала сім'я Максимчуків?
- Скільки часу пішло на переїзд?
- Куди ще відправляли українців та інших виселенців? Детальніше про це розповість інформаційна група.

Учень з «Інформаційної групи». Українців переселяли у віддалені території Якутської, Комської, Омської Автономних Соціалістичних Республік, відстань між якими досягала подекуди 9 тис. кілометрів, а також до Казахстану.

(Учні зачитують свої асоціації та демонструють дібрані світлини. Учитель допомагає визначитися з потрібними, які вміщують у відповідні сектори схеми, що на дошці, чи записують і демонструють на слайдах.)

<https://russian7.ru/post/pochemu-deportirovannye-narody-sssr-v/>

http://deutsche.in.ua/ua/news/self_organization/den-pamyati-jertv-deportacii-.html

<https://5.ua/suspilstvo/rokovyny-naimasovishoi-deportatsii-ukraintsiiv-do-sybiru-10-malovidomykh-faktiv-128710.html>

Учитель. Отже, шлях переселених був довгим і важким, а як склалося їх життя на новому місці розповість наступна група.

Учень із групи «Нове життя» (зачитує уривок із спогаду Марії Максимчук). «Вночі у березні прибули на місце в “посьолок” Шоста-Ратітянка. Як виявилось пізніше, тут, у шахті, видобували золотомідну руду. Нас виграли холодних, голодних, загнали в баню, провели дезінфекцію одягу, бо заїдали воші. Багато людей хворіло. Вночі розвезли по гуртожитках підводами, щоб не бачили тамтешні жителі.

Нас поселили у старий гуртожиток, в якому була 21 кімната. В кожному “оприділили” по 3–4 сім’ї. З нами проживав із нашого села Григорій Федорак з дружиною, невісткою та трьома дітьми, всього – 12 осіб.

Мені у той час не виповнилося ще 14 років, а молодшій сестрі Парасці – 8 років. Я пішла до школи. Мене зарахували до 5-го класу. Спочатку з російської мови отримувала двійки, а з усіх інших предметів “добре” і “відмінно”. Потім вивчила і російську і здавала на “задовільно”.

У той час існувала карточна система. Панував голод і тиф. На одного працюючого видавали по 600 грам хліба на добу. На дітей – по 300 грамів. Працюючі ще отримували пайок в їдальні – ополонник (черпак – *авт. сценарію*) “щі” (супу – *авт. сценарію*) та ополонник вівсяної або перлової каші. А хто не працював, той тяжко голодував, особливо діти і перестарілі. Вони бродили по “посьолку”, жебракували та від голоду помирали» [5, с. 218].

Другий учень із групи «Нове життя» (зачитує уривок із спогаду Марії Максимчук). «Іншим не пощастило ще більше, бо бараки (швидка, тимчасова будова – *авт. сценарію*), де вони проживали, не були приготовлені взагалі до життя. В бараках відсутні перегородки. Діти, жінки, чоловіки спали на голих дошках, без матраців. Скупченість народу неймовірна. В середньому на спецпоселенця приходиться від 1,5 до 2 кв. м <...> В житлі відсутні буржуйки (металева піч для обігріву приміщень та приготування їжі – *авт. сценарію*), незасклені вікна, протікають дахи, але все це не бралось до уваги. За недотримання порядку, недобросовісне ставлення до державного майна, порушення трудової дисципліни, прогули спецпоселенців карали штрафом – 25 крб.

або арештом на 5 діб. Окрім того, людям твердили, що приїхали вони сюди на вічне поселення. Гірко було на душі...

Невдовзі людей переодягнули в старе лахміття і погнали на лісоповали. Зимом ми топтали глибокі сніги, а потім кіньми, на волокушах (санах – *авт. сценарію*), возили ліс. Різали вручну і вантажили у вагони, або доставляли дерево до найближчих річок, а весною сплавляли до тартаків (лісопильний завод – *авт. сценарію*). Влітку очищали ліси від пнів, хмизу, вирубували просіки, підготовляли місця для праці зимою. Робота важка, не для жінок, а їх піднімали зі сну ще вдосвіта, шикували в колони і гнали в тайгу, де їх загризали комарі. Там тримали допізна, адже на лісоповалах вони працювали по 12 годин на день. Норми виробітку, від яких залежало харчування, були дуже високими. За один складометр (це дрова, які щільно укладені в м³ – *авт. сценарію*) платили 1 крб. 40 коп. і це на двох працюючих. Важка праця і мізерні заробітки заставляли людей пекти млинці з сухої трави та мерзлої картоплі» [2, с. 305].

Учитель (*запитує*).

- Куди поселяли приїжджих?
- Якими були їх умови проживання?
- Яку роботу виконували депортовані?
- Чим вона ускладнювалася?
- Як ви оцінюєте оплату праці вивезених?
- Як відбувалося навчання дітей у школі?

(Учні зачитують свої асоціації та демонструють дібрані світлини. Учитель допомагає визначитися з потрібними, які вміщують у відповідні сектори схеми, що на дошці, чи записують і демонструють на слайдах.)

<http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=375;>

<https://old.uinp.gov.ua/news/yak-radyanska-vlada-planuvala-ta-provodila-deportatsiyu-dokumenti-z-arkhivu-sbu>

Учитель. Дійсно, життя депортованих було дуже важким. Та, коли в СРСР помінялася влада, у людей зажеврила надія на повернення додому.

Учень із групи «Повернення» (*зачитує уривок із спогаду Марії Максимчук*). «У 1954 р. почалася як казали “відлига”, послаблення тоталітарної влади. До нас на “посьолок” прийшли повідомлення про ліквідацію спецпоселень для “колишніх куркулів”. Наказали збиратися у дорогу. Влада організувала товарні вагони і нас повернули назад. На

жаль, батько не дожив до цього часу <...>. На Батьківщині після приїзду в 1954 р. нас очікувала справжня руїна. У нас забрали хату, свиней, коней та віддали в колгосп. Тоді я пішла працювати із сестрами туди. Повернути будинок вдалося тільки в 1961 р. З часом вдалося відбудувати втрачене, але згадки про ті часи залишилися у пам'яті назавжди» [2, с. 310].

Учитель (*запитує*).

- Чому депортованим удалося повернутися додому?
- Як склалося їх подальше життя?
- Чи злочинно вирішувати політичні проблеми способом депортацій?

Чому?

Ви ознайомилися із життєписом, який повторювався в сотнях тисяч доль українців. Розірвані сім'ї, важкі умови праці, але люди жили, адаптуючись до тих нестерпних умов, і дивилися в майбутнє з надією. Власне, тому жодна тоталітарна система не в силі знищити жаги до життя.

Наталія СТАНКЕВИЧ,

учителька історії Добротівської гімназії
Ланчинської селищної ради об'єднаної територіальної громади

«НЕ БУВШИ НА ЧУЖИНІ, НЕ ОЦІНИШ ПО-СПРАВЖНЬОМУ РІДНОЇ ЗЕМЛІ...»

Пошуковий екскурс з елементами історичного диліжансу.

5–9 класи

Мета. Ознайомити учнів із поняттями «депортація», «еміграція», «діаспора»; поглибити знання з історії українського еміграційного процесу; розвивати логічне мислення; формувати пошукові, комунікативні вміння та навички; плекати почуття патріотизму, національної гідності, поваги до свого народу, його історії, самобутності, духовної єдності українців.

Тип уроку. Комбінований.

Форма уроку. Пошуковий екскурс з елементами історичного диліжансу.

Форми, методи та прийоми роботи. Афірмація, слово вчителя, бесіда, словникова робота, проблемні запитання, «цитата для роздумів».

Навчально-методичне забезпечення. Проектор, екран; термінологічний та етимологічний словники; роздавальний матеріал, аркуші паперу.

Джерела та література. 1. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / В. Жайворонок. – Київ: Довіра, 2006. – 703 с.

2. Заклинський Б. Що треба знати кожному українцеві? / Б. Заклинський. – Київ: Богуславкнига, 2015. – 48 с.

3. Зрайко Б. Депортації населення західноукраїнських земель, 1944–1953 pp. / Б. Зрайко. – URL: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=375>

4. Ключковська І. Українська діаспора в об'єктиві сучасності – національно-політичний та духовно-культурний феномен / І. Ключковська. – URL: <http://miok.lviv.ua/?p=379>

5. Кухаренко Р. Українці в США / Р. Кухаренко. – URL: <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-theusa/>

6. Макарчук С. Етнічна історія України: навч. посібник / С. Макарчук. – Київ: Знання, 2008. – 472 с.

7. Романенко В. Катехизм українця XXI століття / В. Романенко. – Київ: Богуславкнига, 2016. – 88 с.

8. Українці у США: кількість, міграція, заняття та уподобання. За матеріалами відкритої лекції Воловини О. «Українці в США та вплив міграції з України на діаспору в США (на базі офіційної статистики)». – URL: <http://varta.kharkov.ua/articles/1090601.html>

9. Северинюк В. Тематичний словник популярних українських прислів'їв та приказок з коментарями / В. Северинюк. – Тернопіль: навчальна книга Богдан 2014. – 176 с.

10. 24 емігранти, які прославили Україну на весь світ. – URL: <https://hroniky.com/news/view/17731-24-emihranty-iaki-proslavyly-ukrainu-na-ves-svit>

Епіграф. Доля кинула нас
До чужих берегів,
Як відірваний цвіт,
Що у вир полетів.

Божена Коваленко

Перебіг заняття

I. Організаційна частина. Налаштування учнів до заняття.

(Для вироблення впевненості учитель пропонує учням повторити хором вислів-афірмацію: «Я вірю в себе і в свої можливості».)

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Учитель. Учні, зверніть увагу на епіграф уроку. Обміркуйте відповіді на запитання.

- Як ви вважаєте, що цими словами хотіла висловити Божена Коваленко?

- Чи актуальні ці рядки у наш час?

III. Оголошення теми й мети заняття.

IV. Опрацювання навчального матеріалу.

Учитель. У становленні й розбудові незалежної України є значний внесок наших земляків за кордонами. Мільйони українців змушені були покинути рідну землю в пошуках кращої долі в інших країнах світу. Упродовж сотні літ українська діаспора об'єднує політичні та громадські організації в 32 країнах світу, представляє інтереси більше 20 мільйонів українців. Їх культурні надбання є насамперед надбанням України, а лише потім – світової цивілізації.

Зупинка 1. Словникова робота

(Учитель пропонує попрацювати з термінологічними словниками.)

Депортація – примусове переселення, вигнання чи виселення окремих осіб чи народів із постійного місця проживання або з держави.

Діаспора – розселення значної частини народу (етнічної спільноти) поза країною його походження. Утворюється під впливом певних історичних чинників унаслідок добровільного чи насильницького виселення з батьківських земель.

Еміграція – виїзд громадян із батьківщини в іншу країну на постійне місце проживання з політичних, економічних та інших причин.

Зупинка 2. Історична довідка

Учитель. Історію української еміграції поділяють на чотири хвилі: перша – з останньої чверті XIX ст. до початку Першої світової війни; друга – період міжвоєнтя; третя – після Другої світової війни; четверта – від проголошення незалежності України 1991 року. Варто зазначити, що ці хвилі відрізняються. Упродовж перших трьох українські емігранти жили, творили в країнах поселення в умовах бездержавності (за виключенням короткого періоду існування УНР). Четверта хвиля, навпаки, відбувається за наявності власної держави – України.

Першу хвилю еміграції останньої третини XIX ст. започаткували українські селяни, які проживали на теренах Австро-Угорщини та Росії. У 70-х роках XIX ст. економічні, тобто, так звані трудові, причини зумовили масові виїзди українців із Закарпаття в США; у 90-х роках XIX ст. – із Галичини в Канаду. Із середини 90-х років XIX ст. найбільше вабили США, Канада, згодом – Бразилія, Аргентина, Австралія, Нова Зеландія, Гавайські острови. На початку XX ст. селяни з Наддніпрянської України виїжджали на Далекий Схід, у Сибір і в Казахстан. Приблизне число українських трудових емігрантів першої хвилі становить 4 млн осіб.

Безперечно з-поміж емігрантів траплялися освічені люди: священнослужителі, політики (особливо після революції 1905 року). У далекі незвідані краї вони їхали з Богом у серці, Кобзарем та вишиваним рушником. Незважаючи на труднощі, що випадали на їхні долі, вперто здобували вищу освіту, засновували «Просвіти», створювали хоріві колективи, драматичні гуртки, танцювальні групи, будували церкви.

У другій і третій хвилях до селян долучилася інтелігенція, що виявилася національно-політичним і духовно-культурним феноменом, який творив Україну як державу поза її географічними межами, розбудовуючи для цього різні інституції. Наполегливою і послідовною працею вона заклала потужний культурний фундамент у світову цивілізацію. У 1944 році на західноукраїнських землях продовжилися масові репресії радянської влади проти «ворогів народу». Складова тих репресій – депортації місцевого населення у віддалені регіони СРСР.

Зупинка 3. Мистецька хвилинка

Учитель. Еміграція українців відображена у творах мистецтва. У 2011 р. у закарпатському селі Колочава встановлено перший пам'ятник українським емігрантам. Ця скульптура – один зі способів привернути увагу до даної проблеми. Пам'ятник змушує згадати тих українців, які покинули рідні домівки у пошуках кращої долі, і вже ніколи не повернуться додому.

- Чи є сьогодні такі люди, які не бачать свого майбутнього в Україні?

Зупинка 4. «Народ скаже як зав'яже»

Учитель. Користуючись словником українських прислів'їв та приказок, знайдіть і випишіть ті, в яких є образ Батьківщини і рідного краю.

(Учні виходять із прислів'ями, написаними на смужках паперу. Кожен зачитує дібране ним і кріпить до магнітної дошки.)

На чужій стороні Вітчизна удвічі миліша.

За морем тепліше, та вдома миліше.

З рідної землі і ворона мила.

Без Батьківщини немає людини.

Батьківщина – мати, умій за неї постояти.

Звідки знати безрідному, що таке любов до Батьківщини?

На чужій стороні й весна не красна.

За своїм краєм серце болить.

Зупинка 5. Історичні цікавинки

Учитель. Українці, які покинули рідні терени, ніколи не втрачали духовної єдності з Батьківщиною.

Сила країни в її народі. Та навіть ті, кого вислали чи змусили виїхати за кордон, не могли передбачити, що з їх сердець не «виселили» любов до рідної землі.

А чи знаєте ви, що:

1. Перший українець прибув до Північної Америки ще за часів Христофора Колумба. Це лікар Лаврентій Богун. У списках тамтешніх поселенців XVII ст. зафіксовані прізвища й імена, що не лишають жодних сумнівів про національність їх носіїв: Микола Оріх, Петро Луг, Яків Шийка, Антін Самбір, Андрій Кисіль, Мартин Рудий, Християн Галицький. Відомо, що з 1870–1914 рр. за океан переправились майже півмільйона галичан.

2. Перша українська школа в США відкрита в містечку Шамокін (штат Пенсільванія) 1893 року.

3. У Канаді є місцевості, назви яких одразу ж викликають із пам'яті наймення українських міст та географічних теренів: Київ, Тернопіль, Борщів, Броди, Бучач, Новий Київ, Січ, Україна.

4. Українська мова в Бразилії широко розповсюджена, особливо в сільській місцевості, де проживає багато вихідців з України. Нині її вивчають у семінарії Святого Йосафата в місті Прудентополіс, майже при всіх українських церквах працюють суботні курси українознавства.

5. У Парагваї деякі місцевості мають українські назви: Нова Україна, Нова Волинь, Богданівка, Перевертівка, Тарасівка, Морозенко. У столиці Парагваю – місті Монтевідео – та в столиці Венесуели – місті Каракас – є вулиці, що називаються «Україна».

Зупинка 6. Музична хвилинка

(Звучить пісня «Два кольори», слова Дмитра Павличка, музика Олександра Білаша, виконання Квітки Цісик. Опісля учні відповідають на запитання.)

- Про що свідчить факт виконання українських пісень за кордонами?

- Завдяки кому, на вашу думку, країни стають сильними і нездоланими?

Зупинка 7. «Хто є українцем?»

Учитель. Сучасна Україна не здатна охопити теренів, де живуть українці. Значна їх кількість унаслідок історичних обставин в різні періоди історії розселялася по світу. Тому мільйони нині мешкають за межами місць народження.

- Кого, на вашу думку, можна назвати українцем?

(Учні відповідають на запитання.)

Учитель. У «Катехизмі Українця ХХІ століття» є дуже цікаві твердження про те, хто такий українець.

(На екрані висвітлюється текст із «Катехизму українця ХХІ століття».)

Українець – це громадянин України.

Українець – це людина, народжена в Україні.

Українець – це людина, народжена в родині українців.

Українець – це той, хто, незалежно від громадянства, місця проживання та місця народження, вважає себе українцем.

Українець – це той, кого українці визнають українцем.

Учитель. Філософ Сократ перед смертю говорив своєму учневі: «Батьківщина – більша за батька й матір. Яка б не була вона до нас несправедлива, треба зносити цю несправедливість». Батьківщина – це спадщина від предків. У людини можуть бути різні причини покинути Батьківщину, рідний край, але ми маємо завжди пам'ятати, що ми є українці.

Зупинка 8. «Нашого цвіту – по всьому світу»

Учитель. Тисячі українців вимушено шукали кращої долі за кордоном. Але навіть у чужих країнах вони пам'ятали про походження та змогли вразити світ своїми талантами. Коли у світі говорять про Україну, то, зазвичай, мають на увазі її відомих людей. Світ знає імена талановитих синів і дочок нашої Батьківщини. Українські емігранти займали державні посади, підкорювали космос та високу моду, здійснювали наукові відкриття та грали в найзнаменитіших фільмах.

1. Квітка Цісик – американська співачка українського походження, популярна виконавиця рекламних джінглів у США, оперна та блюзова співачка, виконавиця українських народних і популярних пісень. Її батьки були вихідцями із Західної України.

2. Джек Паланс (Володимир Палагнюк) – голлівудський актор, який ніколи не цурався походження. Він нагороджений «Оскаром» у 1992 р. Батьки актора – вихідці з міста Львів та Тернопільщини.

3. Ігор Сікорський – видатний авіаконструктор українського походження, що працював у США. Народився у місті Київ. Перше визнання здобув у 24 роки, коли його літак «Ілля Муромець» став рекордсменом із вантажопідйомності. Гелікоптери винахідника першими

в історії перелетіли Атлантику і Тихий океан. Його «залізні птахи» з'єднали континенти та дозволили долати величезні відстані за лічені години.

4. Мілла Йовович – американська акторка українського походження. У 5 років із батьками емігрувала до Америки. Там вона й почала успішну акторську кар'єру. Крім того, що співає, грає на музичних інструментах, є професійною моделлю.

5. Соломія Крушельницька – українська оперна співачка, педагог, яку за життя визнали видатною, називаючи «вагнерівською примадонною». Для того, щоб слухачі знали, звідки вона родом, після концертів співачка часто знайомила публіку з українськими піснями.

6. Богдан Гаврилишин – економіст зі світовим ім'ям, що народився на Тернопільщині. Згодом став громадянином Канади. Належав до Римського клубу. Завдяки йому з'явився Всесвітній форум у місті Давос, куди щороку з'їжджаються політики та перші особи світового бізнесу.

7. Стівен Спілберг – всесвітньо відомий режисер у США. Походить із міста Одеса. У його сім'ї часто звучала українська мова, а засинав він під колискові. Улюбленою стравою називає борщ. Свого походження не цурається, і коли в 2006 р. вперше потрапив до міста народження сказав: «Нарешті я на рідній землі!»

8. Макс Левчин – американський підприємець українського походження, співзасновник та головний інженер «PayPal», віце-президент компанії «Google».

9. Девід Коперфілд – американський ілюзіоніст та гіпнотизер, відомий видовищними фокусами та трюками. Його дідусь по батьковій лінії – емігрант з України.

10. Володимир Хавкін – винахідник українського походження. Придумав вакцину проти чуми й холери. Найдовше жив в Індії – 22 роки, рятував людей від епідемії. За 40 років вберіг від хвороб понад 35 млн осіб. В Індії його вважали божеством, преса нарекла «благодійником людства».

Зупинка 9. Поетична хвилинка

Учитель. Настрої емігрантів 1919–1920 рр. передав Олександр Олесь:

«В вигнанні дні течуть, як сльози,
Думки в вигнанні сплять, як мертві,
Солодкі спогади сичать, як змії,
Душа ридає, як дитина.
Душа розірвана, як рана,
Бальзам далеко так, як сонце,
А сонце... сонце, як і щастя,
Там, там, лише в краю коханім».

Учитель. Через декілька десятиліть поетеса Віра Ворскло написала такі рядки про емігрантів:

«Як ти українець, то де б ти не був,
В тайзі чи Зеленому Клині,
Носи у думках і степи, і вербу,
І клекіт Дніпра темно-синій».

І де б ти не був: у канадських лісах
Чи десь у блакитних Карпатах,
Ти мусиш надій блискавиці кресать
І мрію носити крилату.
Як ти українець в чужому краю
І міряєш верстви безкраї,
То знай, що за землю найкращу твою
Яснішої зірки немає.
Як будеш рубать на чужині граніт,
Забудеш людей ти і Бога,
То хай же Шевченка палкий заповіт
Покаже до сонця дорогу.
Як ти українець, то де б ти не був,
В яких би не плавав широтах,
Ти мусиш забути споконвічну журбу
І мусиш навчитись боротись.
Гей – гей, українче, в канадських лісах,
В Карпатах, в Зеленому Клині,
Ти мусиш творити в житті чудеса, –
Служити своїй Україні!»

V. Рефлексія.

Учитель.

- Що ви нового дізналися на сьогоднішньому занятті?
- Як це допоможе вам у житті?

Куди б не закинула нас доля, пам'ятаймо, що ми – українці. Український Гомер ХХ ст., Улас Самчук писав: «Шлях в Україну не короткий, не прямий і не легкий. Він простує <...> через наші душі, через наші серця, наші нерви, наш розум. Розбудова нас самих, нашого духовного єства і нашого характеру – це розбудова України».

Якою б не була талановитою людина, вона повинна мати сильну волю до подолання перешкод, величезну працездатність, любов до життя, а головне – до Батьківщини та народу.

Любов КРЕГЕЛЬ,

учителька української мови та літератури
Малотур'янського ліцею Долинської міської ради

«УКРАЇНСЬКІ КВІТИ НА ЧУЖІЙ ЗЕМЛІ...»

Історично-літературна панорама. 5–11 класи

Мета. Ознайомити учнів із життям та творчістю видатних українських жінок-емігранток, які зробили вагомий внесок у розвиток української держави та її культури; виховувати почуття доброти, людяності, національної гідності та гордості, патріотизму.

Обладнання. Портрети й світлини видатних українок, вишиті рушники, мультимедійне обладнання, аудіозаписи пісень, відеоінтерв'ю Квітки Цісик, добірки пісень у виконанні Квітки Цісик.

Джерела та література. 1. Горак Р. Журавлі відлетілі. Есеї про Квітку Цісик та її рід / Роман Горак. – Львів: Апіорі, 2018. – 400 с.

2. Забашта Л. Вибране / Л. Забашта; передм. І. Дзюби. – Київ: Дніпро, 1987. – 486 с.

3. Квітка Цісик // Вікіпедія. – URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

4. Олена Теліга // 100 великих українців. – Київ: Арії, 2010. – С. 429–432.

5. Роксолана // Вікіпедія. – URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

6. Теліга О. Вибрані твори / О. Теліга; упор. О. Зінкевич. – 2-ге вид., доп. – Київ: Смолоскип, 2008. – 534 с.

7. Филипчак І. Анна Ярославна – королева Франції / І. Филипчак. – Дрогобич: Відродження, 1995. – 176 с.

8. Шевченко Т. Кобзар / іл. В. Седяра, ред. С. Захаркін, К. Сігов, Л. Фінберг, прим. Є. Нахліка, стаття, біограф. довідки й добір ілюстрацій А. Рудзицький. Друге видання. – Київ: Дух і літера, 2011. – 552 с.

Сценарій панорами

(Звучить пісня «Журавлі (Чуєш, брате мій...)» (музика Левка Лепкого, слова Богдана Лепкого, виконання Квітки Цісик). – URL: <https://youtu.be/zBhXuc9D1B0>.)

Учень 1. Таку болісну тугу, яку чути в курликанні журавлів, відчуває людина, коли вона далеко від Батьківщини.

Учень 2. На жаль, не всі журавлі повертаються із вирію. Деякі відлітають назавжди. Безмірна туга й печаль розносяться по світу від того журавлиного плачу.

Учень 1. Хто ж ті журавлі, що залишаються у вирії?

Учень 2. Емігранти... Еміграція, діаспора – слова, які ви чули не раз. Не знайдеться на нашій планеті народу, який би не зазнав цих явищ. Із різних причин і з різною метою залишають люди рідну землю і вирушають у чужі краї.

Учень 1. Українська еміграція почалася давно. Ще за княжих часів міжусобні війни призводили до переміщення людей. Тисячі українців вимушено шукали кращої долі за кордоном, але в чужих країнах вони пам'ятали про походження та вражали талантами: займали державні посади, підкорювали космос та високу моду, грали в найкращих фільмах та здійснювали наукові відкриття для людства.

Учень 2. Сьогодні ми поговоримо про жінок-емігранток, які ніколи не забували Батьківщини, жили й творили для України.

Учитель. Діти, а зараз – невеличка вікторина: відгадайте імена наших героїнь і впізнайте їх на портретах.

(На екрані послідовно висвічуються запитання-підказки.)

1. У Києві вона отримала блискучу на той час освіту (грамота, історія, іноземні мови, арифметика, співи, малювання, етикет).

2. У 1049 р. вона вийшла заміж за французького короля Генріха I й стала королевою Франції.

3. У шлюбі народила 3-х синів, яких сама виховувала й навчала.

4. Вона була донькою Ярослава Мудрого.

Учитель. Отже, це Анна Ярославівна!

(Учні вказують на портрет, де вона зображена.)

Учитель. Наступні запитання.

1. Осип Назарук, Павло Загребельний, Любов Забашта, Сергій Плачинда – письменники, які присвятили їй свої твори.

2. Вона народилася в містечку Рогатин у сім'ї священника.

3. У гарем турецького султана її продали в п'ятнадцятирічному віці.

4. Її справжнє ім'я – Настя Лісовська, дружина турецького султана Сулеймана I Великого.

Учитель. Усі здогадалися, що це Роксолана!

(Учні вказують на портрет, де вона зображена.)

(Звучить мелодія, виходить учениця в образі Анни Ярославівни та читає поезію Оксани Левіної «Лист Анни Ярославни королеви Франції батьку – князю Ярославу Мудрому».)

Учениця. Все! Зникніть, слуги. Час лишіть тіням.
Я в сутінках з минулим розмовляю.
Лечу думками кланятись батькам...
Які ж вони? Чи я їх упізнаю?
Вже двадцять літ корону тут ношу.
Від нелюба я виховала сина.
Нещасна як дружина, все ж ходжу,
Я гордо, бо французька королівна.
Твій, батьку, лист до мене завітав
З гінцем, що рідну мову вніс в палату.
Як хочу, щоб мене ти обійняв,
Мій мудрий батьку, Ярославе, князю, тату...
Запитуєш ти в мене: «Як живеш?»
Чи ж можу правду я тобі сказати?
Тут мріють лицарі взятъ шпагу за ефес,
Не як у нас – історію читати.
Тут войовничий дух в віках бринить.
Мій Генріх теж любив походи, січі.
Та нині наказав всім довго житъ,
З хворобою в сутичці войовничій.
Нарешті буду вільна я... Одна.
Хоч звикла я за двох нести корону.
Тепер корону лілій одягне
Мій син, Філіп Вродливий, слава Богу!
Вродливим звуть, бо гарний, як і я.
Як, батьку, ти – з дитинства пам'ятаю...
Він королеву завтра в дім введе –
Теж не кохану – королі не вибирають.
Запитуєш ти, батьку, як вчинив,
Чи мудро, чи можливо зажорстоко,

Що в юності з коханим розлучив,
Забравши долю, щастя і мій спокій?
Я знаю, так потрібно для Русі...
Для Києва, міцної влади князя.
Всі вороги упали твої ниць,
Бо зять – король французький, всім на заздристь.
Якби ти знав, як тяжко жити з цим,
Коли із друзів тільки заздра свита.
Єдина радість й гордість – це мій син,
І я стою, неначе з моноліту.
Ховаю сльози... Душу під замок
Я заховала в лютій самотині.
Один Господь торкався моїх думок,
І тільки він чув розпач мій, і стіни.
Сьогодні я вдова своїм життям,
Та королева цілої країни.
Шкодую, та нема вже вороття,
Щоб повернути юність із руїни.
Для вас найперше влада! Ви – мужі!
А жінці будь коханою найвище!
Хоч менестрелі шлють мені вірші,
Я про кохання мріять можу лише.

Учитель. А тепер познайомимося ближче з Анною Ярославівною.

(Демонструється фільм «Гордість України. Анна Ярославна – одна з найвидатніших жінок Середньовіччя». – URL: <https://youtu.be/1su72xgMjXo>.)

Учень 1. Анна Ярославівна – королева Франції!

Донька князя Ярослава Мудрого Анна народилася в 1032 р. Її дитячі роки й юність пройшли в місті Київ. Вона зростала в державі, що на той час була однією з наймогутніших і найрозвиненіших у світі.

Із часом слава про красу й розум київської князівни полинула по всій Європі. Коли Анні виповнилося 22 роки, французький король Генріх I попросив її руки. Згода на шлюб була надана.

Під час вінчання Анна подарувала чоловіку привезене з Києва Євангеліє, писане кирилицею. Всі наступні королі Франції, аж до революції 1793 року, приносили клятву на цій святій книзі.

Займаючи високе становище в тогочасному французькому суспільстві, Анна брала активну участь у керуванні державою.

Її підпис часто зустрічався на ділових паперах поряд із «хрестиком» неписьменного короля. У Франції Анна поширювала традиції Русі, насамперед повагу до освіти, культури й мистецтва. Після смерті Генріха I зберігала титул королеви й керувала країною від імені неповнолітнього сина Філіпа.

Учень 2. Цікаво, чи хтось із сучасних французів усвідомлює, що такі їхні національні риси, як вишуканість, елегантність, потяг до мистецтва сформувалися, в тому числі, завдяки доньці Ярослава Мудрого?

Учень 1. Давно це було... Дочка київського князя – королева великої європейської держави. Українська кров тече в жилах більше 30 французьких королів. Зараз усі говорять, що ми йдемо в Європу, але це не так, ми туди повертаємося!

(Лине мелодія невольничої пісні «Ревуть, стогнуть, гори-хвилі...» (музика і слова Марка Кропивницького, виконання капели бандуристів «Карпати»). – URL: https://youtu.be/iYQnj_SY3HE.)

Читець. Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на турка стати,
Не чуємо на чужині.
Ой повій, повій, вітре, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу.
Ой заграй, заграй, синесеньке море...

Тарас Шевченко

Учитель. Ці слова з поеми Тараса Шевченка «Гамалія» переносять нас у давні часи, коли землю України спустошували татари й турки, а українці ставали бранцями.

Плач і ридання неслись далеко. Татари вели ясир до Криму. Там у різних містах, найбільше в Кафі, були великі торговлиці («майдани сліз»), де продавали невольників. Приходили купці з далеких сторін, частіше турки, араби й купували «живий товар».

Така доля спіткала наступну нашу героїню – Роксолану.

Учень 2. За батьківським прізвищем вона – Анастасія Лісовська. Але в XVI ст. її називали королевою аланів! Тобто – Роксоланою!

Скромна дівчина з містечка Рогатин на ім'я Настя. Її пам'ятають, хоча жила вона 500 років тому! Її унікальність у тому, що не знайдеться іншої, яка понад три десятиліття була однією з найвпливовіших українок у мусульманському світі!

Потрапила Роксолана до Туреччини в п'ятнадцятирічному віці полонянкою. Згодом опинилася при дворі султана Сулеймана I Великого і вийшла за нього заміж. На ті часи це було нечувано і майже неможливо, але факт залишається фактом. Українка стала єдиною офіційною дружиною османського монарха.

Учень 1. Вона була освіченою жінкою як для свого часу. Приймала послів, відповідала на листи правителів, вельмож і художників. А також стала радницею чоловіка в справах державної важливості.

Роксолана отримала право на свій розсуд планувати релігійні та благодійні споруди в столиці та у великих містах Османської імперії. Саме завдяки їй побудований район у Стамбулі, де розташовані мечеть, медресе, лікарні та фонтан.

Упродовж 1566–1574 рр. Османською імперією фактично керувала Роксолана. Схід доти не знав жінки в такій величній ролі.

Учень 2. Отже, вона для турків зробила багато. А що для українців? Історики доводять, що допомагала викупувати невільників, намагалася влаштувати їх на легкі роботи, або й повернути в Україну. Крім цього, у своїх переписках з відомими політиками того часу домагалася підтримки для Батьківщини. Робила все можливе, щоб зупинити походи турецьких і татарських військ на українські землі. Листувалася з польським королем Сигізмундом II Августом і сприяла підписанню між ним і своїм чоловіком низки взаємовигідних угод.

(Демонструється інсценізація за мотивами драматичної поеми Любові Забаши «Роксолана (дівчина з Рогатина)».)

(Звучить скрипка, Роксолана стоїть на колінах у кутку кімнати й молиться Богу. Входить султан. Вона різко встає.)

Султан (до Роксолани). Ти хто така?

Роксолана. Я з Підгір'я, з Русі Червоної,
Де веселки цвітуть ясні,
За татарськими дикими конями
Білий світ потьмянів мені.

(Султан сідає на трон, Роксолана паде на коліна.)

Роксолана. Відпусти мене, гойний пане,
На Вкраїну, у отчий дім,
Буду вдячна повік султану,
І онукам, й синам твоїм.
Ну навіщо тобі українка,
Що не хоче зректися хреста?

Султан. Роксолана – то значить русинка,
Твоя мова і мудра й проста.
Твої очі – то синій туркус,
Талісман мого щастя й звитяг.
Хочу я, щоб в османську породу
Ти влила свою лагідну кров,
За пісенність твою і вроду
Дам тобі я багатство й любов.

Роксолана. О, володарю Заходу й Сходу!
Твоя мова вселяє жах...
Ти халіф мусульманських народів,
Ти османів грізний падишах.
Відпусти, я роками брестиму
До матусі своєї в сльозах,
Покорителю Єрусалима,
І Дамаску, й Мекки гроза
Ну навіщо тобі русинка?
Мусульманку візьми собі,
Я лиш немічна, квола жінка,
Що помре в чужині в журбі.

(Султан встає зі свого трону зі злісним виразом обличчя.)

Султан. Ти владика доводиш до сказу...
А чи знає Вкраїни дочка,
Найбіліша красуня Кавказу
Терпеливо на мене чека?
Найяснішу зорю Стамбула
Міг би взяти до себе в гарем,
Тільки ти моє серце діткнула
Синьоокая Ель-Хуррем.

(Роксолана рішуче піднімається з колін.)

Роксолана. Обіцяй же мені, султане,
За покірність й любов мою,
Що невільники християни
Теж пізнають щедрість твою.
Відпусти на Аврет-базарі
Тих невільниць, чий чуєш спів,
На Геляті і на Скутарі
Ти розкуй козаків-братів!
Лиш тоді не втоплюся в Босфорі,
Стану туркові за жону.
У любові чи в покорі
Падишаху дітей зачну.
Тільки знай, що повік не забуду
Я народу свого на землі,
Хоч тобі уклонятися будуть
Всі народи і королі.
Коли згоден ти, Сулеймане,
То веди мене до вінця,
І хай буде жона Роксолана,
А не в пишній кошарі – вівця.

(Султан схиляє коліно й припадає до ніг Роксолани, вона гордо йде.)

Читець. І схилив падишах коліна,
І припав до дівочих ніг.
Не раба, а богиня Афін
На султанський прийшла поріг.

Учитель. За життя Соломію Крушельницьку визнали найвидатнішою співачкою світу. Серед її численних нагород та відзнак, зокрема, звання «вагнерівська примадонна». Перша українська співачка, яка відкрила світові неповторний талант свого народу. Нам важко оцінити її місце в історії вітчизняного й світового музичного мистецтва. Ні до, ні після неї жоден уродженець української землі не досягав настільки грандіозних висот на оперній сцені.

(Демонструється фільм «Співачка неймовірної сили характеру й таланту – зіркова історія Соломії Крушельницької». – URL: <https://youtu.be/h28BpMp3NMI>.)

Учень 1. Соломія Крушельницька – найвидатніша оперна співачка світу. Співати з нею на одній сцені вважали за честь Енріко Карузо,

Федір Шаляпін й інші оперні зірки першої величини. Народилася в 1872 р. в селі Білявинці нинішньої Тернопільської області. Походила із шляхетного українського роду.

Після закінчення Львівської консерваторії поїхала до Італії. Її голос захопив італійців дзвінкістю, соковитістю, віртуозною технікою, благородним тембром, ліризмом і драматизмом.

Із 1890 р. почалися її тріумфальні виступи на кращих сценах світу. Але майже щороку виступала з концертами у Львові, Тернополі, Чернівцях та інших містах України.

17 лютого 1904 р. в міланському театрі «Ла Скала» відбулася прем'єра опери Джакомо Пучіні «Мадам Батерфляй». Ще ніколи композитор не був так упевнений в успіху. Але глядачі не сприйняли його. Славний маестро мало не наклав на себе руки. Друзі порадили запросити на головну партію Соломію Крушельницьку. Через три місяці прозвучала оновлена «Мадам Батерфляй». Цього разу – тріумфально. Після вистави зворушений композитор подарував співачці свій портрет із написом: «Найпрекрасніший і найчарівніший Батерфляй».

(Звучить українська народна пісня у виконанні Соломії Крушельницької «Родимий краю». – URL: <https://youtu.be/VBboHZvABiA>.)

Учитель. Неординарною постаттю в ряді славних українок була Олена Теліга. Це той рідкісний тип жінки, у якому поєдналися сила, мужність, воля, безстрашність із жіночністю й чарівністю.

(Звучить музика, учениця декламує уривок з поезії Олени Теліги «Вечірня пісня».)

Учениця. Моя душа й по темнім трунку
Не хоче слухатись порад
І знову радісно і струнко
Біжить під вітер і під град.
Щоб, заховавши мудрий досвід
У скриньці без ключа і дна,
Знов зустрічати сірий розсвіт
Вогнем отрути чи вина.
Щоб власній вірі непохитній
Палить лампаду в чорну ніч
І йти крізь січні в теплі квітні,
Крізь біль розлук – у радість стріч.

Олена Теліга

Учитель. У цих рядках уся Олена Теліга, яка не боялась ніяких перешкод у боротьбі за незалежність України. Якою була ця жінка?

(Демонструється фільм «Олена Теліга. Пишемо історію». – URL: <https://youtu.be/w8touaxlgU8>.)

Учень 2. «Висока, тоненька, великі карі, дуже жваві очі, гарний ніс, чудове, з бронзовим відливом волосся», – такою пам'ятали Олену Телігу сучасники. Але не тільки в зовнішній красі її чари, а в іскристому гуморі, доброму й уважному ставленні до людей. Вона завжди й всюди була відкрита до світу і була як сонце, що обдаровує промінням усе живе.

Учень 1. Батько Олени Теліги після Лютневої революції виїхав за кордон, бо був міністром УНР. А мати з двома дітьми залишилася в місті Київ. Голод, злидні, переслідування – все це не зломило юнку.

(Учениця декламує вірш «Гострі очі, розкриті в морок...» Олени Теліги. Звучить пісня «Чорна вишиванка» (музика і слова Олександра Шевченка, виконання Наталки Самсонової). – URL: <https://youtu.be/MW1NfQoOnpA>.)

Учениця. Гострі очі, розкриті в морок,
Б'є годинник: чотири, п'ять...
Моє серце в гарячих зморах,
Я й сьогодні не можу спать.
Але завтра спокійно встану
Так, як завжди, без жодних змін,
І в життя, як в безжурний танок,
Увійду до нічних годин.
Придушу свій невпинний спогад,
Буду радість давати й сміх.
Тільки тим дана перемога,
Хто у болі сміятися зміг.

Олена Теліга

Учень 2. У 1923 р. родина перебралася до Польщі, а вже потім до Чехословаччини. Там батько Олени отримав посаду ректора УГА, а вона навчалася на історико-філологічному факультеті УВПІ в місті Прага, де увійшла до кола Празької школи. Після одруження з старшиною армії УНР Михайлом Телігою переїхала до міста Варшава, де перебувала в літературному угрупованні «Танк». При цьому не поривала творчих зв'язків з «пражанами». Коли почалася німецько-радянська війна, повернулася до міста Київ, щоб бути поруч із народом. Працювала в редакції газети «Українське слово, на сторінках якої розповідалось про силу українського духу.

Учень 1. Цього німці стерпіти не могли й заарештували редакторів. Поетка могла залишитися живою, якби не пішла 9 лютого 1942 р. до письменницької спілки. Але вчинити по-іншому не могла: «На мене чекають люди. Я не можу втікати, бо хтось міг би сказати: у небезпеці нас лишила, а перед небезпекою говорила про патріотизм і жертвенність». Через годину за нею пішов чоловік. Пішли обоє, щоб не повернутися. У 1942 р. їх розстріляли в Бабиному Яру. У камері в'язниці на стіні знайшли напис: «Тут сиділа і звідси йде на розстріл Олена Теліга». Зверху – тризуб. Один з катів після розстрілу зізнався: «Я не бачив ще мужчини, щоб так героїчно вмирав, як ця гарна жінка». Свою смерть напроорокувала.

(Демонструється музичний ролик зі світлинами Олени Теліги.)

Читець. І в павутинні перехресних барв,
Я палко мрію до самого рання,
Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:
Гарячу смерть, не зимне умирання.

Олена Теліга

Учень 2. У неї не було зимного умирання, був тільки один фатальний постріл, по-зрадницьки, у потилицю... Доля подарувала цій жінці лише 36 років. Вона належала до покоління воїнів. До того покоління, що не тільки яскраво жило, але й героїчно вмирало.

Вітрами й сонцем Бог мій шлях намітив,
То там, де треба, – я тверда й сувора.
О, краю мій, моїх ясних привітів
Не діставав від мене жодний ворог.

Олена Теліга

Учень 1. Ім'я Олени Теліги навечно вписане в нетлінну книгу народної пам'яті про великих українців і українок.

(Звучить пісня «Черемшина» (музика Василя Михайлюка, слова Миколи Юрійчука, виконання Квітки Цісик). – URL: <https://youtu.be/D71Nd7cE6AM>.)

Учитель. Сьогодні ми маємо нагоду поговорити ще про одну представницю української діаспори, ім'я якої, впевнена, ви знаєте. Її називають чарівною квіткою України. Саме її голос ви зараз чуєте, і починали ми захід із пісні «Журавлі» в її виконанні.

Учень 2. Про цю жінку довго не знали в Україні. Тільки по радіо час від часу звучав її ніжний, таємничий, проникливий голос. Судячи з імені, вона, напевно, походила з Карпат чи Прикарпаття, бо саме тут дівчаткам нерідко дають поетичні імена – Зірка, Ружана, Квітка...

Учень 1. Вона жила в США, та понад усе любила Україну. Її голос викликає бурю емоцій та пронизує до глибини душі, а творчість вкотре доводить – наскільки багата наша культура.

Учень 2. Світова зірка Квітослава Цісик народилася й мешкала в США, але все життя вважала себе україркою. Вона з'явилася на світ 4 квітня 1953 р. в місті Нью-Йорк у родині емігрантів із Західної України, які після Другої світової війни залишили Батьківщину, втікаючи від сталінського режиму. Жодного дня Цісики не забували рідного коріння й мріяли повернутися.

Учень 1. У їх сім'ї вже була дитина – старша на 8 років сестричка, яка народилася в 1945 р. в концтаборі. Батько свого часу закінчив Львівську консерваторію, став відомим скрипалем-віртуозом. Талановитий музикант не загубився в США, а виявивши організаторські здібності, заснував Український музичний інститут, де викладав і де здобували освіту його діти. Як педагог, ще з дитинства навчав доньок грати на скрипці й фортепіано.

Учень 2. Дівчата були обдаровані та досягли великих успіхів. Старша Марія стала відомою піаністкою, демонструвала майстер-класи в «Карнегі-холі»; очолювала консерваторію в місті Сан-Франциско.

Учень 1. Навчалася Квітка Цісик в звичайній школі, а кожної суботи прямувала до української, куди її записали батьки, намагаючись зберегти зв'язок із Батьківщиною. Перебувала в рядах пластунів, здобула ступінь пластунки-розвідувачки. «Нас ніби готували до того, що ми повернемося назад», – дізнаємось із її спогадів.

Учень 2. Опісля вступила до університету, де навчалася грати на скрипці. Проте, через рік покинула студії і потрапила в «Mannes School of Music», де під керівництвом професора Себастьяна Енгельберга отримала знання з вокалу та відшліфувала голос – колоратурне сопрано. Ще студенткою, після смерті батька, почала працювати, оскільки потрібно було оплачувати освіту та допомагати родині.

Учень 1. Тоді вона й подалася в шоу-бізнес та дуже швидко зарекомендувала себе як досконала вокалістка в різних музичних стилях. Обрала псевдонім Кейсі (за першими літерами імені та прізвища). Її навперебій запрошували поп- та рок-зірки (Майкл Болтон, Боб Джеймс, Лінда Ронстад, Роберта Флек, Девід Санборн, Карла Саймон, Мікіо Масуо, Квінс Джонс, а з Майклом Джексоном співала в одному хорі). Також виконувала пісні у фільмах.

Учень 2. Дуже швидко стала однією з найоплачуваніших виконавиць на радіо та телебаченні. Її голос звучав у рекламних роликах такого бренду, як «Coca-Cola». Із 1982 р. незмінно рекламувала компанію «Ford Motors».

Учень 1. Здобула нагороду «Оскар» в номінації «Краща пісня для кіно» за виконання пісні у фільмі «You Light Up My Life» («Ти світло мого життя».)
(Звучить музика до фільму «You Light Up My Life». – URL: <https://youtu.be/5tZvb7C2X7Q>.)

Учитель. Зараз пропонуємо переглянути рідкісні відеофрагменти з Квіткою Цісик.

(Демонструються уривки з документального фільму «Квітка. Голос в єдиному екземплярі». – URL: <https://youtu.be/BDP8oGa-Wt0>.)

Учень 2. «Я всім розповідала, яка в Україні красива, мелодійна музика і народ співучий. Але не було жодного запису, зробленого на професійному рівні. І я зрозуміла, що повинна записати українські пісні. Не тільки для своїх приятелів – для всіх українців. Це був би такий подарунок! Я мріяла, що в Україні мене почують...», – говорила Квітка Цісик. У шаленому темпі її життя знайшлися час і бажання заспівати для батьківського краю. І так, як це зробила вона, не зміг повторити ніхто. Два диски українських пісень «Квітка» та «Два кольори» зібрали вінок нагород у Канаді, а в 1990 р. номіновані на премію «Греммі».

(Лунає пісня «Два кольори» (музика Олександра Білаша, слова Дмитра Павличка, виконання Квітки Цісик). – URL: <https://youtu.be/kwgVJ5av4GQ>.)

Учень 1. У 1983 р. Квітка Цісик із матір'ю відвідали Україну. Це неафішований перший (і останній) раз, коли вона побувала на Батьківщині. На той час її пісні були під забороною, а тому дуже мріяла дати серію концертів «наживо» в незалежній Україні.

Учень 2. Про це вона поділилась в єдиному збереженому україномовному інтерв'ю. «Я б дуже хотіла, і ми вже почали говорити, щоб приїхати з концертом в Україну». Співачка планувала випустити третій український альбом з колисковими, але цього не сталося.

(Демонструється інтерв'ю з Квіткою Цісик, записане Олександром Горностаєм та Іринеем Юрчуком (місто Нью-Йорк, 1992 р. – URL: <https://facebook.com/history.diaspora/videos/827740050918545/>.)

Учень 1. Що спонукало Квітку Цісик, яка не народилась в Україні, так любити й популяризувати українську пісню? Судячи з інформації, це коштувало їй немалих грошей (близько чверті мільйона доларів за запис 2-х альбомів), а також зусиль (для запису пісень вона залучила дуже відомих у той час в США музикантів, аранжувальників, студійників). То наче була її життєва місія, поклик для збереження генетичного коду української нації. Вона не знала й не могла уявити, як багато зробила для нас. Подарунок на віки.

(Звучить пісня «Я піду в далекі гори» (музика і слова Володимира Івасюка, виконання Квітки Цісик). – URL: <https://youtu.be/JZKb0nHvRVA>.)

Учитель. Минають роки, століття, відходять у небуття покоління, проте той величезний внесок, який зробили ці тендітні зовні, але надзвичайно мужні духовно українки для Батьківщини, живучи поза її межами, є неоцінним даром, прикладом любові, жертвності, патріотизму.

І хоч доля закинула їх на чужину, але вони жили з Україною в серці, намагалися уславити її в світі.

Успіхи цих українок мають спонукати нас творити державу такою, яка сприяла б самореалізації громадян на рідній землі. Ми повинні це зробити заради майбутнього України.

Наталія КАРМАН,
учителька української мови і літератури
Івано-Франківського академічного ліцею-інтернату
Івано-Франківської обласної ради

«ІРИЙ – ЦЕ КРАЇНА ТВОГО МАЙБУТНЬОГО...»

Урок-герць. 11 клас

Мета. Актуалізувати, систематизувати і узагальнити знання учнів про перелітних птахів; українську еміграцію; розвивати навички аналізування інформації, отриманої із різних джерел; формувати соціально компетентного, активного, відповідального громадянина, патріота України.

Обладнання. Проектор, екран, мультимедійна презентація.

Література. 1. Даньків І. Прощайте, Мамо / Ірина Даньків // До Світла. Християнський часопис українців в Італії. – 2002. – № 7–8 (9–10). – С. 36.

2. Діти емігрантів про себе. Сповіді. Думки. Судження... Біль. – Львів: Артос, 2009. – 180 с.

3. Матейцева Н. Нам пора додому. П'яченца / Ніна Матейцева // До Світла. Християнський часопис українців в Італії. – 2008. – № 2 (71). – С. 56.

4. Пронюк О. В Івано-Франківську осінь / Оксана Пронюк // Листи синові або легенди Неаполітанських гір. – Брошнів: ТАЛЯ, 2006. – С. 207.

5. Смолянин Н. Сумує, плаче старенька мати. Формія / Смолянин Надія // До Світла. Християнський часопис українців в Італії. – 2010. – № 5–6 (98–99). – С. 98–99.

Інтернет-сторінки. 1. <https://bbc.com/ukrainian/blog-science-503750>.

2. <https://tu-t-i-k-a-v-o-c-o-m/pryroda/tvaryny/ptakhy/568-chomu-vidlitayut-ptakhi>.

3. <https://ukrinform.ua/rubric-world/2571187-u-sviti-dikih-tvarin-pomensalo-na-60-a-so-v-ukraini>.

Випереджувальне завдання. Групі біологів – зібрати інформацію про перелітних птахів; групі філологів – зібрати спогади емігрантів про перебування за межами України; групі аналітиків – організувати відеозв'язок із випускником/випускницею, який/яка навчається або працює за кордоном; створити «портрет» середньостатистичного емігранта. Учитель корегує обсяг інформації відповідно до вікових особливостей учнів.

Хід уроку

I. Організаційний етап.

II. Мотиваційний етап.

(На екран демонструють світлини перелітних птахів і портрети відомих емігрантів з України.)

Учитель. • Що об'єднує дані світлини?

• Чому щосені деякі птахи летять у вирій?

• Що означає слово «вирій»?

Довідка

Значення слова. Вирій – теплі, південні краї, куди відлітають на зиму перелітні птахи. *(Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – Київ: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1. – С. 471)*

Етимологія слова. Ві́рій = вира́й = і́рій = і́трій = урай. 1. Теплі країни, краї; також теплі води; слово (давнє «ірсад») означає «теплий край», можливо, від грецького «ір» – «весна»; за повір'ям, вирій пов'язаний з раєм, теплою, вічнозеленою й сонячною країною, розташованою далеко на Сході, за морем, куди на зиму відлітають птахи. 2. (Із великої літери) Ві́рій = Урай – у східнослов'янській міфології – стародавні назви раю – блаженної сторони, вічної весни, вічного світла і Райського (Світового) дерева, Дерева життя, біля вершини якого нібито мешкають птахи та душі померлих; в українському фольклорі збереглося відлуння давніх уявлень про перевтілення душ померлих; можливо, відлітання птахів у Вирій так чи інакше асоціювалося з переміщенням душ у потойбічний світ, де, чекаючи на свій час, перебувають душі ще не народжених дітей (побутує народна формула «звідки беруться діти» та відповідь на неї – «бусол, лелека, ворона чи гуси принесли»). *(Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. – Київ: Довіра, 2006. – С. 87)*

III. Етап опрацювання навчального матеріалу.

Учитель. Куди летять птахи? Де ця казкова країна? Мабуть, у Африці? У які саме теплі краї відлітають пернаті? Відповідь на це запитання ми отримаємо, коли зрозуміємо, як проходить міграція пернатих в Україні, коли і в якому напрямку відбуваються їх перельоти.

Біолог. Із настанням холодів птахи залишають місця проживання й хочуть якнайскоріше дістатися теплих країв. Насамперед вони мігрують тому, що не можуть знайти достатньо корму через сезонні зміни кліматичних умов – холод. Але зниження температури – це другорядний фактор. Птахи відчують на фізіологічному рівні, коли настає час міграції завдяки змінам довжини світлового дня. З цим також пов'язані гормональні зміни в організмах птахів безпосередньо перед процесом відльоту.

Біолог. Ми можемо тільки їм заздрити або захоплюватися можливостями. Уявіть собі, що птахам не потрібні закордонні паспорти, візи та довге очікування в аеропортах, щоб в один прекрасний день піднятися в небо й вирушити в мандрівку. Але птахи зважуються на далекі подорожі зовсім не з романтичних міркувань. І роблять вони це не тому, що їм холодно. Пташине пір'я прекрасно зігріває і при низьких температурах (аж до $-10-15^{\circ}\text{C}$).

Відлітають вони тому, що в такий холод їжа, яку споживають пернаті, стає недоступною. Земля промерзає, і всі комахи ховаються, рослини в'януть, а птахи залишаються голодними. Саме це стає причиною їх перельотів.

Учитель. А де ж те місце, де людина буде відчувати себе комфортно? У який вирій летіти людям, щоб утекти від соціальних, економічних проблем?

Філолог. Таким раєм уявляли перші емігранти далекі незвідані землі. Ще в кінці XIX ст. Василь Стефаник, коли бачив на Краківському вокзалі земляків, які покидали рідну домівку, писав: «Еміграція. Я бачив і ще бачу отут на вокзалі ту еміграцію. Гонить з дому їх голод за світові води, <...> переносяться на нову землю заради дітей».

(Учні інсценізують уривок із новели Василя Стефаника «Камінний хрест».)

Іван Дідух. Цего би ніколи не було, якби не вона з синами. Сини, уважєєте, письменні, так як дістали якесь письмо до рук, як дістали якусь мапу, та як підійшли під стару, та й пилили, пилили, аж перерубали. Два роки нічо в хаті не говорилося, лиш Канада та й Канада. А як ні достинули, як-єм видів, що однако ні муть отут на старість гризти, як не піду, та й єм продав щодо крішки. Сини не хоче бути наймитами після мої голови та й кажуть: «Ти наш тато, та й заведи нас до землі, та дай нам хліба, бо як нас розділиш, та й не буде з чим киватиси». Най їм бог допогає їсти тот хліб, а мені однако гинути. Але, газди, де мені, переломаному, до ходів? Я зробок – ціле тіло мозиль, кості дрихлаві, що заки їх рано зведеш докупи, то десіть раз йойкнеш!

Сусід. То вже, Іване, пропало, а ви собі туск до голови не припускайте. А може, як нам дорогу покажете, та й усі за вами підемо. За цим краєм не варт собі туск до серця брати! Ця земля не годна кілько народу здержити та й кількі біді витримати. Мужик не годен, і вона не годна, обоє вже не годні. І саранчі нема, і пшениці нема. А податки накипають: що-с платив лева, то тепер п'єсть, що-с їв солонину, то тепер барабулю. Ой, ззолили нас, так нас ймили в руки, що з тих рук ніхто нас не годен вірвати, хіба лиш тікати. Але колись на ці землі буде покаяніє, бо нарід поріжеси! Не маєте ви за чим банувати!..

Іван Дідух. Декую вам за це слово, але єго не приймаю. Певне, що нарід поріжеси. А тож бог не гніваєси на таких, що землю на гиндель пускають? Тепер нікому не треба землі, лиш виклів та банків. Тепер молоді газди мудрі настали, такі фаєрмани, що за землев не згоріли. А дивіть-ко си на ту стару скрипку, та пускати її на гиндель?! Таже то дуплава верба, кини пальцем, та й маком сєде! Та гадаєте, що вона зайде на місце? От, перевернеси дєсь у окіп та й пси розтєгнуть, а нас поженуть далі і подивитиси не дадуть! Відки таким дітем має бог благословити?

Біолог. Нерідко молоді птахи, як і мігранти, кілька років вивчають маршрути перельоту. Вони переймають досвід у старших, з якими летять в одних зграях. Іноді можуть залишатися у місцях зимівлі й на літо, а іноді навіть на 2–3 роки. І лише після досягнення статевої зрілості вони повертаються у рідні краї для гніздування. Так поводяться лелеки, серпокрильці, ластівки.

Філолог. Сумує, плаче старенька мати,
Одна в своїй хатині край села,
Замучилась, бідненька, вже чекати
Дітей, що до схід сонця провела.
Давно вони подались на чужину,
Злетіли з материнського гнізда,
Забули про стареньку хатину,
В якій панує зараз лиш журба.
З тих пір вже не одну весну зустріла
І не один ключ журавлиний провела,
Хатинка вже давно ся похилила,
А вона жде їх сама край вікна.

Надія Смолянин

Біолог. Уважалося, що необхідність у перельотах формувалася в птахів упродовж багатьох століть і закріпилася настільки, що передається в спадок. Нібито пернаті запрограмовані і на місця зимівель, і на маршрути. Та експерименти показали, що це зовсім не так. Наприклад – осілі качки Англії. Учені взяли яйця качок-«англійок» і підклали їх качкам у Фінляндії, де вони відлітали на зиму. Народжені у холодній країні качки-іноземки полетіли разом із місцевими без найменших вагань.

Учитель. Важко було першим емігрантам. Вони працювали не покладаючи рук для того, щоб діти могли жити щасливо. Так чужа земля потрохи ставала рідною.

Філолог. О вільна і нова наша земле Канадо, чи можемо ми,
Народжені далеко за океаном, називати тебе «дорога»?
Я не знаю, звідки і як здобути це право,
Набуте спільними роками благословіння.
Ми зростали не на твоїх широких просторах,
Могили наших батьків і їх тіла покояться далеко,
Вони не полягли на твоїх полях в боротьбі за свободу,
І ми не проливали нашу кров під твоєю зорею.
І, попри те, ми маємо свободу від моря до моря,
Відкрито і правдиво ти

дала нам проявити свою мужність,
Ми, як перелетні птахи, літали в надії
Зібрати зерно з твоїх чудових наділів.
З давніх країн, де нас поневолювали, ми вийшли,
Нас так багато, як мурах, на твоїй землі.
Кожен до місця, тобою даного,

підтримані, неущожені,
І тут ми не боїмося ні короля, ані вельможної шляхти!
І хіба ти не наша, о Канадо?
Ні, ми все ще просто орендарі землі.
Ми не купили через пожертву й стогін
Право гордитися країною, де ми трудимося.
Але, Канадо, ми в свободі трудимося до самої смерти,
Наші діти будуть мати право звати тебе своєю,
Своєю рідною дорогою землею, де, радо дихаючи,
Їх батьки знайшли безпечні могили

і лишили своїх сильних нащадків.
До домівок, і рідної свободи, і до серця
Жити і змагатися, і вмерти, якщо виникне потреба,
І, стаючи мужньо за честь,
Зберегти країну, що зробила нас вільними.
Вони будуть братами для всіх,
Не соромлячись крові, з якої походять,
Вірні батьківській церкві і її заповітам,
Для яких різдвяні дзвони дзвонили.

Михайло Ґовда

Довідка

Михайло Ґовда (1874–1953) був тією людиною, яка зіграла величезну роль в історії українців у період, коли вони тільки почали селитися в Канаді. Так він став першим українцем, що оселився в місті Едмонтон. На Батьківщині він працював шкільним учителем. Вільно спілкувався українською, польською, німецькою мовами та розумів ще кілька слов'янських. Хоча літературна спадщина емігранта досить скромна, його завжди пам'ятатимуть як автора вірша «Присвячується Канаді». Цей твір, а також той факт, що Михайло Ґовда визнаний «першим громадянином Едмонта українського походження», активістом, що

закладав основи організованого життя українців в провінції Альберта, – є визначними досягненнями для людини, яка швидко стала палким патріотом Канади і водночас залишалася вірною традиціям предків. *(Із праці Ярослава Балана «Присвячується Канаді»: унікальний внесок Михайла Говди в літературну історію провінції Альберта)»*

Учитель. Так, дуже часто ми пристосовуємося до умов, у яких живемо. У таких випадках просто треба дослухатися до свого серця й слів Тараса Шевченка: «Не дуріте самі себе, / Учїтесь, читайте, / І чужому научайтесь, / Й свого не цурайтесь...»

Біолог. Через Україну проходять міграційні шляхи багатьох видів птахів, які гніздяться як на території нашої країни, так і на півночі і сході Європи, в арктичних зонах Азії, на заході та сході Сибіру, у Казахстані. Місця зимівлі цих птахів знаходяться в Західній, Центральній та Південній Європі, Середземномор'ї, Африці, на Близькому і Середньому Сході.

Філолог. Прощайте, Мамо. Як живете Ви без мене?
А я без Вас? Ви бережіть себе.
Така от доля – наймити ми, Нене,
Та все минеться, все колись мине.
Прощайте, Мамо. Я Вас поцілую
В чоло Карпат, у трави, у пісні.
Поплачмо, люба, – нас ніхто не чує:
Хоч космос поруч, сльози ж всі німі...
Скрізь, кажуть, гарно, кажуть, можна жити,
Та я не зможу. Мамо, не тужіть
Мої клітинки – Ваше зріле жито,
Замружте очі й якось переждіть.
Прощайте, Мамо. Мусите – без мене.
І я без Вас... Знов сльози, як полин...
Прощайте, Мамо. Мамо. Мамо. Нене!..
Хай крик душі не згоїть часу плин.

Ірина Даньків

Біолог. Упродовж перельоту птахам не завжди вдається повноцінно харчуватися, можливості для добування їжі обмежені. Звідки взяти сили для такої важкої «роботи»? Ось тому пернаті стараються добре підкріпитися на дорогу: готуючись до перельоту, вони їдять дуже щільно для того, щоб накопичити побільше жирових запасів. Водночас зростає їхня активність і готовність до міграції.

Філолог. Чужина, чужина, чужина.
Сум, печаль, безнадія і я.
Боже милий, Ти, Боженьку мій,
Як то тяжко в чужій стороні!
Крутом гори одні височать,
І пташки тут співають не так,
Тому плаче й ридає душа.

В чужині я – немов сирота.
Навіть плакати не можна мені
У далекій, у тій чужині,
Щоб не бачили люди оті,
Бо серця у них – мов кам'яні.
Чужина, чужина, чужина...
Залишилась надія одна,
Що повернуться люди усі
У домівки свої дорогі.

Автор невідомий

Біолог. Журавлі, качки, гуси, чаплі летять клином, вибудовують таку форму, навіть якщо їх всього 4–5 і вони ще не об'єдналися з більшістю. Дрібні пташки літають хаотичними групами, а великі хижі не потребують компанії, подорожують поодиночі. За спостереженнями вчених, деякі пернаті переміщаються клином заради економії енергії. Попереду летить найсильніший і витривалий птах – ватажок зграї, коли він робить змах крилом, то в повітрі утворюються потоки, які полегшують політ птахів, що летять за ним. Лелеки можуть спати протягом 10 хвилин у польоті. Утомлений птах просто переміщається в середину зграї і засинає ненадовго, ширяючи в повітряному потоці, створюваному сусідами. Під час сну в лелек загострюється слух, що допомагає їм зберігати висоту та орієнтуватися в просторі. Такий спосіб перельоту (клином) дозволяє заощадити 25% енергії.

Учитель. Заради дітей батьки покидають домівки та їдуть на заробітки. Вони надіються, що це буде своєрідним повітряним потоком, який підтримає малечу в майбутньому, захистить від матеріальних проблем. Та чи це правда?

Філолог (зачитує сповідь Володимира Багнюка, 11 років, із книги «Діти емігрантів. Про себе. Сповіді. Думки. Судження. Біль» або розповіді однокласників, односельців, батьки яких емігрували).

«Скрутно стало жити, і люди, кидаючи сім'ї, виїхали до Італії. Дехто скаже, що матеріальні блага мають бути не на першому місці. Але у нашому нетривкому світі матеріальні цінності забезпечують існування людини. Кожен батько шукає щастя насамперед своїм дітям, хоче забезпечити їх всім необхідним, намагається вберегти своїх рідних від злиднів. Так і мій батько.

Одного погожого травневого дня змушений був покинути своїх синів, дружину і податися в далекий чужий край. Він знав, що те, що він зробив у ту хвилину, вплине на все наше майбутнє життя. Тепер я розумію, що його вчинок був добре обдуманим, бо майбутнє не терпить помилок, хоча в перші тижні нашої розлуки засуджував його за те, що покинув мене і мого брата, я не розумів, чому тато так вчинив, думав, що я або мій братик чимось його образили і він тому поїхав. З часу першого від'їзду тата минуло не так багато часу, але, мені здається, я за цей період подорослішав, бо сприймаюся в сім'ї за старшого. Кожен хлопець в моєму віці вимальовує для себе ідеал – це те, що примушує тебе підніматися

вгору, дає тобі сили. Можливо, якби батько був поруч, мені не потрібно було б вигадувати для себе когось, можливо, частіше б розмовляли “по душах” і, напевно, вичерпувалися б проблеми, якими засмучується мама.

Я вірю, що скоро мешканці нашої країни будуть щасливі, будуть частіше усміхатися, будуть гордими за те, що вони живуть саме в Україні. Я вдячний своїм батькам, бо все хороше, що я маю, – то від них. Я вірю, що скоро в країні настане лад, покращиться матеріальне становище громадян і мій батько повернеться. І кожен вечір мій тато буде обнімати мене і брата, цікавитиметься моїми успіхами в школі, ми будемо разом всією сім’єю складати плани на завтра».

Філолог. В Івано-Франківську осінь.
Скажи їй від мене: «Привіт!»
Люблю її простоволосу,
Люблю журбовиння цвіт...
Мені Беневенто голосить,
І рвуть сиві груди вітри,
А я коло «Космосу» броджу,
Збираю осінні листки...
Я хочу в своє шарудіння!
Я хочу в каштановий град!
Синочки-сини найдорожчі,
Я хочу побачити вас!!!
Я хочу з плечей поскидати
Розлуки непроханий лист,
Я хочу у ріднії гори!
І хочу в хатній падолист...
Я хочу до мами Марії,
В задуманий татовий сад.
Спитати у баби Гані,
Чого ми шукаєм в світах?
Братів-Пронюків обійняти,
Сестричці сказати: – Люблю!
Я хочу Клубівці просити:
– Вертайте своїх Журавлів!
Гора жовтолисту довкола,
Обірваних доль гіркота,
І верби пострижені, голі –
Така-то розлуці ціна...
В Івано-Франківську осінь.
Скажи їй від мене: «Привіт!»
Пришли мені, сину, калину!
Вона біля наших воріт...

Оксана Пронюк

Учитель. Двадцять перше століття. Здавалося б, життя сучасне не настільки погане. Але люди продовжують покидати дім, рідних у пошуках стабільності. Різні причини. Хтось вважає, що там якісніша освіта,

простіше життя, менше проблем. Виїжджають навіть ті, хто активно боровся за людську гідність на Майдані.

Філолог (зачитує роздум-спогад Альони Мельник «Еміграція – не прощання навіки». Чому з України їдуть ті, хто стояв на Майдані?» або відеорозповідь випускника/випускниці школи, які навчаються чи працюють за кордоном).

«У 2016 році отримала шведську урядову стипендію і поїхала отримувати свій другий магістерський диплом. Завжди хотіла пожити за кордоном, цікавилася Швецією. Коли дізналася про стипендію – вирішила остаточно. Зараз працюю в місті Стокгольм консультантом із комунікацій у галузі міжнародної допомоги, з урядовими та громадськими організаціями. Якщо порівнювати зі Швецією, в Україні насамперед бракує культури менеджменту, поваги до часу і гідності працівників, відчуття, що мій начальник – представник моїх інтересів і людина, яка поважає мою професійну думку. А ще – рівного становища для чоловіків і жінок, свободи від “справжня жінка повинна”, “треба швидше народжувати” і стереотипів про “слабку стать”. Не думаю, що розвиток подій в Україні може вплинути на моє рішення про повернення. Під час навчання зрозуміла, що еміграція – це вже давно не як у Василя Стефаника, зі стражданням і прощанням навіки. Мігрують і шукають нових цікавих досвідів громадяни різних країн, багатих і розвинених у тому числі».

Учитель. Погляди на еміграцію змінюються. Одні сприймають її як належне, інші – боляче переносять розлуку. Комусь добре далеко від дому, особливо, якщо усі рідні разом. Та міграція може бути й внутрішньою.

Біолог. Пернаті гніздяться взимку також і на півдні України – в затоках Сивашу, на північному узбережжі Чорного та Азовського морів, у дельті річки Дунай тощо. Наприклад, водоплавні птахи, зокрема качки, зимують і на водоймах, що не замерзають і знаходяться набагато північніше. Практично уздовж усього русла річки Дніпро на відкритому річковому плесі можна зустріти зимуючих крижнів, гоголів, крехів та інших.

Учитель. Відчувають себе емігрантами й понад мільйон внутрішньо переміщених осіб, котрі опинились далеко від дому, розсіяні по всій країні унаслідок анексії Кримського півострова та війни на Донбасі. Як їм відчувати себе чужими на своїй землі?

Візьми лише найважливіше. Візьми листи.

Візьми лише те, що зможеш сама нести.

Візьми рушники та ікони, візьми срібні ножі,
візьми дерев'яні розп'яття, золочені муляжі.

Візьми хліб і городину, потім іди.

Ми ніколи більше не повернемося сюди.

Ми ніколи більше не побачимо наші міста.

Візьми листи. Всі. До останнього злого листа.

Нам ніколи не повернутись до наших нічних крамниць.

Нам ніколи не пити з сухих криниць.

Нам ніколи більше не бачити знайомих облич.
 Ми з тобою біженці. Нам з тобою бігти крізь ніч.
 Нам з тобою бігти вздовж соняшникових полів.
 Нам з тобою тікати від псів, спати поміж волів.
 Нам збирати воду в долоні, чекаючи в таборах,
 дратувати драконів на бойових прапорах.
 Друзі не вернуться, і ти не прийдеши назад.
 Не буде задимлених кухонь, не буде звичних посад,
 не буде сонного світла серед нічних осель,
 не буде зелених долин і заміських пустель.
 Буде розмазане сонце за плацкартним вікном.
 Буде холерна яма, залита вапном.
 Буде криваве взуття на жіночих ногах,
 вимучені вартові в прикордонних снігах,
 підстрелений листоноша з порожнім мішком,
 підвішений за ребро священник із безжурним смішком,
 цвинтарна тиша, гамір комендатур,
 списки загиблих, друковані без коректур,
 такі безкінечні, що навіть часу не стає
 шукати в них щоранку ім'я своє.

Сергій Жадан

Учитель. Група аналітиків відшукала портрет середньостатистичного емігранта. Ось як він виглядає.

https://24tv.ua/de_u_sviti_naybilshe_ukrayinskih_emigrantiv_tsikava_statistika_n906712

Аналітик. Середньостатистичному українському мігранту 32 роки. При цьому 72% з них – жінки, і лише 28% – чоловіки. 57% українців за

кордоном працюють (18% зайняті в ІТ-сфері), 7% – у пошуку роботи, а 6% є студентами. Але є питання до якості цього навчання. Молоді люди виїжджають швидше не за знаннями, а щоб виїхати. Немає довгострокового планування цієї міграції. Згідно з дослідженням, українські мігранти, зазвичай, добре освічені й володіють іноземними мовами. Основною причиною міграції вони називають пошук кращих умов для життя.

Учитель. Чому птахи весною повертаються, а не залишаються у теплих краях назавжди?

Біолог. Відповідь проста – в Африці європейським перелітним птахам було б дуже важко конкурувати з місцевими, яких дуже багато. Там менш сприятливий клімат для гніздування північних видів через сезони дощів і посухи та набагато більша кількість небезпечних хижаків, ніж у північній частині континенту. Тому навесні птахи повертаються додому.

Пернаті завжди щосили намагаються повернутися додому якнайшвидше – про це свідчать дані кільцювання, згідно з якими швидкість повернення на батьківщину помітно вища за швидкість відльоту. Але в будь-якому випадку весняний приліт тісно пов'язаний із приходом тепла в місця розмноження.

Біолог. Цікавий факт. У 2018 році українські науковці зафіксували чорного лелеку, який через 18 років повернувся до України, де він народився. Цей птах – щасливчик, бо смертність пташенят чорного лелеки надзвичайно висока. Вони долають величезні відстані – 8, а іноді й 10 тисяч кілометрів, коли летять на зимівлю до Африки. Для лелек характерне таке явище як філопатрія – тобто вони повертаються до того ж місця, де народилися, і продовжують там гніздитися.

Філолог. Моя сестричко, нам пора додому.
Ще грошей всіх ніхто не заробив,
У рідному краю розвієм втому...
Вертаймось, доки час наш не пробив [...].
Ми вже до їх матусь, осель вже звикли,
Згадаєм вдома їх в душі не раз.
Грошима нас купили... Гроші зникли.
А біль? Хто ж нашу старість гріє в нас?
Хто чеше їхні рідні сиві коси?
Хто гріє подихом, теплом долонь
Серця їх в їх сумну неутішну осінь?
Як не спізниться, Божечко боронь?!
Моя сестричко, нам пора додому!
Там і полин по-іншому гірчить.
Україно-мамо, юному й старому,
Ти на роки продовжиш кожну мить!

Ніна Матейцева

Учитель. Говорити про еміграцію, її причини можна багато. Але, на відміну від птахів, багато людей не повертається. Чому? Засуджувати їх не маємо права. Головне, щоб пам'ятали, хто вони й звідки.

Аналітик (коментує презентацію «Емігранти, які прославили Україну на весь світ»).

Довідка

Джек Паланс (Володимир Палагнюк) – голлівудський актор, який ніколи не цурався свого походження. Він нагороджений «Оскаром» у 1992 році. Народився вже у США, батьки були вихідцями з міста Львів та Тернопільщини. Від Росії Джек відцурався. У 2004 році він відмовився від звання народного артиста Росії, наголосивши, що нічого спільного з Росією не має, адже є українцем. «Я – українець, а не росіянин. Буде краще, якщо я і мої друзі просто підемо з фестивалю», – наголосив Джек Паланс.

Серж Лифар родом з Київщини. З юності його тягнуло до мистецтва – молодим співав у хорі, грав на скрипці та фортепіано. Балетом почав займатися із 17 років. До міста Париж його забрала вчителька танців, яка емігрувала. Ним захоплювались митці та критики, називаючи його богом танцю. Серед друзів Сержа – Пабло Пікассо, Сальвадор Далі, Коко Шанель. Від громадянства Франції танцюрист відмовився. «Я українець і цим пишаюсь», – так він відповів на пропозицію президента Шарля де Голя.

Мілла Йовович у 5 років емігрувала з батьками до Америки. Тут вона й почала успішну акторську кар'єру. Крім цього, ще співає, грає на музичних інструментах та є професійною моделлю. На відміну від багатьох емігрантів, які бували в Україні раз у житті, вона приїжджала неодноразово. Під час революції Гідності підтримала українців та закликала шанувальників жертвувати гроші на допомогу постраждалим на Майдані.

Стівен Спілберг. Хоч народився всесвітньо відомий режисер у США, походить із міста Одеса. У сім'ї часто звучала українська мова, а засинав він під українські колискові. Улюбленою стравою називає борщ. Свого походження не цурався, і, коли в 2006 році вперше потрапив на Батьківщину, сказав: «Нарешті я на рідній землі!».

Роберт Максвел – одна з найзагадковіших постатей в історії. Гох Мехел Гершович, більш відомий як Роберт Максвел, народився на Закарпатті у селищі Солотвино. Своє ім'я він змінював кілька разів. Став мільярдером, який володів майже всім медійним бізнесом Великобританії. Знав понад 10 мов. Подейкували, що працював на різні таємні спецслужби. У 1978 році приїхав в Україну. Побачив рідне містечко, яке зовсім не змінилося за 40 років. Аби його оживити, запропонував меру 60 мільйонів доларів, але той відмовився. «Чим більше секретів людина може забрати в могилу, тим успішнішою є в житті», – казав Роберт Максвел.

Володимир Горовиць з міста Київ ще у 5 років сів за фортепіано. У 21 рік виконав 155 творів, що було феноменально для його віку. Далі – у репертуарі 12 концертних програм (професіонали на той час мали таких максимум 4). Спочатку переїхав до міста Берлін, згодом – до Америки. Більшість українців і не здогадуються про музичного генія.

Він є володарем 25 премій «Греммі». Платівки з його записами ставали бестселерами, квитки на концерти розкуповували миттєво. Він часто згадував рідний край. Якось, граючи з англійським оркестром, розлютився й сказав: «Я українець і покажу англійцям, що таке темп».

Соня Делоне, одеситка, підкорила світ моди у Франції. Дизайнерка запропонувала змінити бісер та пір'я на мінімалістичні пальта та сукні прямого крою з геометричним друком. Одягом не обмежилась, далі було взуття, розмальовані автомобілі, килими, книги, вітражі. Будинки моди «Yves Saint Laurent» та «Missoni» зізнавалися – вона була їхнім натхненням. Казала – любов до яскравих кольорів йде з дитинства: «Це фарби мого дитинства, фарби України. Спогади про сільське весілля із сукнями у червоних і зелених тонах та кольоровими стрічками».

Віра Фарміга. Не кожен українець станцює гопака, а от Віра, батьки якої з України, запросто. Голлівудська акторка постійно наголошує на своєму походженні та стежить за подіями в Україні. Російську агресію засуджує. (URL: https://24tv.ua/health/24_emigranti_aki_proslavili_ukrayinu_na_ves_svit_n603195)

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап.

Учитель. Нині наші земляки залишають Україну не заради порятунку від смерті, а у пошуках кращого життя та самореалізації. Завдяки частим подорожам і соціальним мережам сучасні емігранти мають змогу безпосередньо спілкуватися з рідними. Тому, можливо, їм і легше там, на чужині, зараз, ніж багато років тому.

Біолог. Осіннє листя шурхотить під ногами... Десь високо в небі летить журавлиний ключ. Ще не одна тисяча кілометрів попереду... Та птахи знають, що всі перешкоди подолають, бо вони разом: мають свою стратегію, летять ключем, щоб легше прорізати повітря, щоб меншим був опір, щоб легше долати відстань. Там – ІРІЙ.

Філолог. Ніби птахи, а добре розуміють життя. Вони знають: у єдності сила! І нам потрібно в них вчитися, триматися разом, пам'ятати про рідне, досягати мети – того омріяного вірію = виралю = ірію = ірію = ураю. Який може бути тільки там, де ми разом!

Аналітик. Де б доля не закинула українців, вони повинні триматися разом, адже тільки так можна щось змінити та досягнути бажаного.

Ірина ПАВЛІВ,

учителька української мови і літератури
Тужилівського навчально-виховного комплексу
Калуської районної ради

ЛІТЕРАТУРА ПИСЬМЕННИКІВ-ЕМІГРАНТІВ.

Празька школа української поезії та її представники.

10–11 класи

Мета. Ознайомити учнів з емігрантською літературою, дати загальне уявлення про Празьку школу, зробити стислий огляд творчості її

представників; розвивати навички дослідницько-пошукової діяльності, уміння узагальнювати інформацію; виховувати почуття любові до Батьківщини, пошани до її історії, культурно-мистецьких здобутків.

Обладнання. Мультимедійна презентація, портрети поетів-«пражан», збірки їхніх творів, аудіозапис пісні «Журавлі (Чуєш, брате мій...)» (музика Левка Лепкого, слова Богдана Лепкого, виконання Квітки Цісик).

Джерела та література. 1. Астаф'єв О. Європейський вимір української повоєнної еміграційної літератури / О. Астаф'єв // Біблія і культура. – 2009. – Вип. 11. – С. 171–177. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bicu_2009_11_23

2. Енциклопедія сучасної України (ЕСУ). – URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55765

3. Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори. Курс лекцій / Л. Скорина. – Черкаси: Брама-Україна, 2005. – 384 с.

4. Українська література: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту, академічний рівень) / Г. Семенюк, М. Ткачук, О. Слоньовська [та ін.]; за заг. ред. Г. Семенюка. – Київ: Освіта, 2011. – 422 с.

Форми, методи, прийоми роботи. Слово вчителя, бесіда, словникова робота, учнівські повідомлення, виразне читання поезій, робота з таблицею, прийоми «Ослов одним реченням», «Вітер дме».

Випереджувальні завдання. Підготувати повідомлення про Празьку школу поетів загалом та окремих її представників; вивчити напам'ять вірші для декламування: Леоніда Мосендза «Той сам закон напрямочних ліній...», Оксани Лятуринської «І дуб, і лаври на чоло...», Олега Ольжича «Воно дощем спадає золотим...», Олени Теліги «Чоловікові», Юрія Дарагана «Як на екрані встало місто...», Олексі Стефановича «Київ».

Перебіг заняття

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Учитель. Для українських письменників 30–80-х років ХХ століття еміграція стала трагедією їхніх життів. Бо це не просто жити за кордоном, це не повернутися до рідного краю. А хіба може бути щасливим творець, позбавлений можливості безпосередньо спілкуватися з читачем? Звичайно, ні. Однак, хоч як важко було письменникам-емігрантам, які знали, що їхні твори не дійдуть до Батьківщини, вони писали, аби світ знав, що є така країна – Україна, що є така нація – українці – з їхніми болями і стражданнями, з проблемами, які конче треба розв'язати.

(Звучить пісня «Журавлі (Чуєш, брате мій...)» (музика Левка Лепкого, слова Богдана Лепкого, виконання Квітки Цісик). – URL: <https://youtu.be/zBhXuc9D1B0>.)

II. Оголошення теми й мети уроку.

III. Опрацювання навчального матеріалу.

Учитель. Офіційна пропаганда накидала думку, що за кордоном здебільшого живуть ті українці, які зрадили рідну землю. Та час довів, що це – люди складної долі, наші співвітчизники, яким дорога Україна. Різні обставини, події змусили їх покинути рідну землю, але вони ніколи не забували її, завжди бажали Батьківщині кращої долі.

Словникова робота

Українська діаспора – національна спільнота, що проживає поза межами українських земель. Вона відіграла важливу роль у підтримці й розвитку своєї культури, особливо літератури.

Література української діаспори – це літературна творчість українських письменників, які з політичних, економічних, релігійних причин виїхали на чужину для постійного чи тривалого проживання. Інша назва – емігрантська (еміграційна) література. Проблему змісту та обсягу цього поняття належно не розроблено. Терміни «еміграція» і «діаспора» здебільшого вважають тотожними. Найприйнятнішою є думка Богдана Рубчака, котрий пояснює, що літературу українського зарубіжжя слід називати емігрантською, оскільки більшість її творців – справді переміщені особи, які не з власної волі опинилися за межами Батьківщини. Ґрунт під їхніми ногами «став порожнечою, своєрідним антипростором», а досвід пережитого перетворився на «центр різниці, іншості», з якого й ведеться діалог з Україною та її культурою.

Вітчизняні джерела чітко засвідчують три хвилі переселенського руху: перша – з останньої чверті XIX століття до початку Першої світової війни; друга – період між двома світовими війнами; третя – час після Другої світової війни.

Розрізняють і три відмінні «хвилі» української емігрантської літератури. Так, у Канаді та США, куди до Першої світової війни виїхало близько 400 тис. наших співвітчизників, українська еміграція постала переважно через нестерпне соціально-економічне становище вдома. Література першої хвилі створювалася під впливом уснопоетичної народної творчості. Домінувала поезія, якій притаманна стабільність сюжетів, мотивів, жанрів, специфічна семантика текстів із відповідними функційними зв'язками, часом зі слідами примітивного мислення, певною зрощеністю з думами, історичними піснями, казками – через запозичення, стилізацію, наслідування, переспіви, цитування.

Друга хвиля еміграції зумовлена подіями Першої світової війни, розпадом Австро-Угорської імперії та загарбанням значних українських територій іншими державами. Тодішні емігранти – це передусім представники української інтелігенції, прихильники вільної України. Саме ця хвиля принесла значні літературні твори та атмосферу живого процесу. У міжвоєнний час на теренах Чехословаччини визріло неформальне об'єднання поетів Празької школи, репрезентоване іменами Юрія Дарагана, Юрія Липи, Євгена Маланюка, Леоніда Мосендза, Олега Ольжича (Кандиби), Олекси Стефановича, Олени Теліги, Наталії Лівицької-Холодної, Оксани Лятуринської, Галини Мазуренко, а в Польщі з'явилися групи «Танк» і «Ми».

Третя хвиля еміграції мала здебільшого політичний характер. Серед категорії «переміщених» були ті, хто разом із родичами пережили сталінські репресії й стали «ворогами народу», колишні заможні верстви, що втратили власність і привілеї, молоді люди, яких силоміць забрали на роботу до Німеччини, і вони не наважилися повернутися в лабет

сталінської «феміди», колишні військовополонені, вояки УПА – усім їм загрожували репресії. На чужині опинилася плеяда визначних письменників, літературних критиків: Емма Андіївська, Іван Багряний, Василь Барка, Віра Вовк, Володимир Гаврилюк, Анатоль Галан, Докія Гуменна, Борис Олександрів, Тодось Осьмачка, Улас Самчук, Ганна Черінь, Ігор Качуровський, Яр Славутич, Остап Тарнавський, Володимир Державин, Петро Одарченко, Григорій Костюк, Іван Кошелівець, Юрій Лавріненко, Дмитро Нитченко, Юрій Шерех (Шевельов) та багато інших. Це була ціла «літературна держава» в еміграції. У 1945 р. у місті Нюрнберґ (Німеччина) організовано МУР, письменницьку організацію, що проіснувала приблизно до кінця 1948 р. До ініціативної групи входили Іван Багряний, Віктор Домонтович (Петров), Юрій Косач, Ігор Костецький, Іван Майстренко, Юрій Шерех, голова – Улас Самчук.

(Учні презентують результати виконання випереджувального домашнього завдання.)

1-ий учень. Після поразки УНР переважна більшість національно свідомої інтелігенції змушено покинула Батьківщину. Найлояльніше до українських емігрантів поставилася Чехословаччина, уряд якої сприяв не лише влаштуванню їхніх побутових умов, а й розвиткові освіти та культури рідною мовою. У 1922 р. в містечку Подебради відкрилася УГА, куди відразу вступило 300 студентів. Згодом у місті Прага відкрилися УВПІ, УВУ, Українська мистецька студія. Багато молоді навчалося в Карловому університеті. Весь цвіт наукової і творчої інтелігенції, що зосередився у столиці та Подебрадах, не відчував відірваності од рідної землі. На сторінках журналу «Нова Україна» друкували твори Олександр Олесь, Володимир Винниченко, Микола Вороний; вміщували новели Валер'яна Підмогильного, Григорія Косинки, а також рецензії відомих літературних критиків. У Празі діяли видавництва «Дніпрові пороги», «Київ», «Наступ». У Подебрадах виходили часописи «Наша Громада», «Подебрадт», «Село». Прибувала преса з європейських країн, багатіли бібліотечні фонди. У тій благодатній суспільній, мистецькій атмосфері сформувалося літературне явище, яке дістало назву Празька школа.

До неї належали поети, чия творчість почалася в еміграції. Її представниками вважають Євгена Маланюка, Наталю Лівицьку-Холодну, Оксану Лятуринську, Олега Ольжича, Олену Телігу, Олексу Стефановича, Леоніда Мосендза та інших. Термін «Празька школа» умовний (належить літературознавцеві Володимирові Державину), тому що це не була організація, яка мала свій статут або ж чітку ідеологічну чи естетичну платформу (скажімо, Олег Ольжич тяжів до неокласиків, Оксана Лятуринська підтримувала фольклорну традицію в поезії). Як писав Юрій Шерех (Шевельов): «Не стилістика об'єднує “пражан” у цілість, спільного треба шукати в рисах світогляду, віри, ідеології. Спільним була віра в існування окремішньої української “національної” духовності... І віра в те, що знайдення національної духовності приведе до досягнення своєї самостійної державності». Характерною ознакою поезії представників Празької школи є історіософічність (осмислення, аналіз, усвідомлення

історичних (суспільних) подій). Вони передавали у віршах почуття болю й гіркоти від втрати не лише сподіваних ідеалів, а й рідної землі. У їхніх поезіях звучали історичні мотиви у своєрідному аспекті – оживлення історії в собі, присутність у естві ліричного героя далекого й близького минулого через зміщення часових чи просторових пластів. Поети Празької школи порушували теми, на які в Україні наклали табу: репресії, Голодомор.

Письменники Євген Маланюк, Олег Ольжич, Олена Теліга та Леонід Мосендз становили «вісниківське» крило Празької школи, що дістало назву «вісниківська квадрига». На їхній творчості певною мірою позначився вплив ідеології головного редактора журналу «Вісник» Дмитра Донцова з його доктриною «державницької літератури». Тому в поезії «вісниківців» логічно-ораторське начало домінує над зображувально-мелодійним. Їхня поезія вирізняється державотворчим пафосом, хоч у доробку кожного знаходимо й інші зразки лірики – філософської, інтимної.

(Учитель організовує прийом «Ослов одним реченням». Учні слухають поезії представників Празької школи, а потім одним реченням формулюють основну думку кожного твору, записують її в комірки таблиці. Комірки заповнюють поступово, після декламування кожної поезії, у разі потреби – з допомогою вчителя.)

2-ий учень. Леонід Мосендз – поет, прозаїк, критик, перекладач. Під час громадянської війни воював у лавах війська Симона Петлюри. У 1920 р. разом з армією УНР відступив до Польщі. Навчався в УГА на хіміко-технологічному факультеті. Учений-хімік, визнаний у Європі винахідник, який одним із перших розгадав таємницю «важкої води» і був тільки за крок до Нобелівської премії.

Лейтмотив поезій Леоніда Мосендза – відродження України, визвольної боротьби її народу після Першої світової війни. Одним із перших відчув космічність свого народу й нації. Це було модерне світовідчуття людини ХХ століття. Автор творив «наукову» поезію, в її образну тканину сміливо вплітав філософські мотиви, вводив поняття й лексику з точних наук, розширюючи таким чином естетичне поле лірики.

(Учні виразно читають поезію Леоніда Мосендза «Той сам закон напрямо-точних ліній...».)

Той сам закон напрямо-точних ліній
обмежує обчислений кристал,
і снігові зірки, й волошки сині,
і мутно нашарований опал.
Спіраль стихій на скрайніх межах неба,
пруdkий в орбітнім леті електрон...
Від саяв зеніту до глибин Ереба*
один у Нeобхiдностi закон.
Його пізнати від альфи до омеги.
Йому віддати напруженість турбот.

Від точки охопити аж до Веги**
матерії незупинимий льот.

*Ереб – у грецькій міфології втілення вічного мороку.

**Вега – найяскравіша зоря в сузір'ї Ліри.

3-ій учень. Оксана Лятуринська – письменниця, скульпторка, малярка, есеїстка та перекладачка. В еміграції з 1924 року: спочатку жила в Чехословаччині, а потім у Німеччині та в США. Померла в 1970 р. в місті Міннеаполіс.

Найчастіше поетеса зверталася до ліричних мініатюр, які сповнені чудових несподіванок і творчих відкриттів. Її лірична героїня – донька поневоленої нації, сягаючи своїм зором у сиву давнину, бачить вольові натури, які захищають свободу. Вірші Оксани Лятуринської пронизує ідея кодексу честі воїна-дружинника, який любить сп'яніння боєм і готовий зустріти смерть за «землю Руськую». У поетичному світі авторки домінує язичницьке світосприйняття, але поволі поєднуються поганські і християнські начала. Прагненням відтворити духовний клімат давньої Русі, пройнятися настроями предків, які боронили рідну землю від ворогів, поезія Оксани Лятуринської споріднена із творчістю Юрія Дарягана та Олекси Стефановича.

(Учні виразно читають поезію Оксани Лятуринської «І дуб, і лаври на чоло...».)

І дуб, і лаври на чоло,
із рук Архангела – рапіру.
Безсмертний, чи досить було б,
щоб осягти святого миру? –
Як можна вибрати з нагород,
тож із усього – лиш єдине:
тризуба знак, яко клейнод,
а прапор – жовто-синій.

4-ий учень. Олег Ольжич – археолог, талановитий поет, публіцист, політичний діяч. Син видатного українського поета Олександра Олеся. Під час Другої світової війни виступив організатором підпільного руху Опору фашистам. Жорстоко закатований німцями на смерть у 1944 р.

Збірками «Рінь», «Вежі», «Підзамча» він увійшов в українську літературу як поет раціональної, предметної лірики, що заперечує сентиментальне оспівування життя та образ пасивної, безвольної людини. Митець гартував волю і вважав, що саме сильна духом, цілеспрямована особистість потрібна майбутній відродженій Україні. По-новому трактував поняття героїчного, що поєднує в собі й хоробрість, і відвагу серця, а головне – сильний заряд духовності, яка веде борців до оновлення світу, розбиває кайдани рабства.

Ліричний герой його поезій – неситий у переконаннях борець за національну ідею, сильна людина. Для поетичного стилю Олега Ольжича характерні висока культура та самотність образного мислення.

(Учні виразно читають поезію Олега Ольжича «Воно дощем спадає золотим...».)

Воно дощем спадає золотим
Тобі на серце, – і життя щоденне
Здається святом, палацом – твій дім.
І кожне діло є благословенне.
І враз не стане. Курява дорог
Встає до сонця, і чорніє лик твій...
Земля широка. Мудрий в небі Бог.
І серце людське – мужнє і велике.

5-ий учень. Олена Теліга – поетеса, революціонерка, вольова, енергійна і вродлива жінка, яка життя присвятила боротьбі за Україну. Під час Другої світової війни на окупованій Україні організувала літературно-мистецьке життя, очолила письменницьку спілку. У 1942 р. героїню, як українську патріотку, німці розстріляли в Бабиному Яру.

Посмертно вийшли її збірки «Душа на сторожі», «Прапори духа», «Полум'яні межі». У поезіях та публіцистичних виступах проголошувала героїзм як найвищу чесноту, сформувала принципи героїчної етики, наповненої діянням, відвагою, безкомпромісністю. У її художньому світі панує бунт, змагання за оновлений світ, протест проти безбарвної «нудоти життя». На переконання Олени Теліги, рідний край від неволі може врятувати новий українець, який уміє жити й творити для нації.

(Учні виразно читають поезію Олени Теліги «Чоловікові».)

Не цвітуть на вікні герані –
Сонний символ спокійних буднів.
Ми весь час стоїмо на грані
Невідомих шляхів майбутніх.
І тому, що в своїм полоні
Не тримають нас речі й стіни,
Ні на день в душі не холоде
Молодече бажання чину.
Що нам щастя солодких звичок
У незмінних обіймах дому –
Може, завтра вже нас відкличе
Канопада грізного грому!
І напружений погляд хоче
Відшукати у тьмі глибокій –
Блискавок фанатичні очі,
А не місяця мрійний спокій.

6-ий учень. Юрій Дараган не розгортав перед читачем конкретних сюжетів із минулого (крім хіба поеми «Мазепа»), він оспівував стихію природи, пройняту духом язичницьких уявлень давніх русів. Його поезії сповнені асоціацій, спогадів про «забутий край», ніжні й тужливі, а водночас тверді, мов криця. Дараганівська лірика відновлювала героїчний епос (билини, думи, історичні пісні тощо) руських та козацьких часів. Збірка «Сагайдак» умістила «всі елементи, які згодом розвиватиме решта поетів еміграції: яскравий історизм, варяги, дикий степ, сонячний Дажбог, настрої вигнання» – так писав поет Богдан-Ігор Антонич.

(Учні виразно читають поезію Юрія Дарягана «Як на екрані встало місто...».)

Як на екрані встало місто
На тлі легеньких хмар,
Над містом радісно і чисто
Жевріє в небі урочисто
Розтоплений янтар.
Блакить безбуряна і Божа,
Омріяна блакить,
А серце, як дівчина гожа,
Чекає вісти з Запорожжя,
Чекає і тремтить.

7-ий учень. Олекса Стефанович – один із яскравих поетів Празької школи. У 1922 р. емігрував до Чехословаччини, навчався до 1928 р. в Карловому університеті, де захистив докторську дисертацію «Амросій Метлинський як поет». У 1944 р. виїхав до Німеччини, після війни перебував у таборах для ПО. У 1949 р. емігрував до США.

Ще в місті Прага видав збірки «Поезії» (1927), «Стефанос I» (1938). Наступні книжки «Стефанос II», «Кінецьсвітнє», «Фрагменти» побачили світ у 1975 р. в місті Торонто (Канада). Автор зазнав впливу європейських символістів та раннього Павла Тичини, але формами та поетикою наближався до київських неокласиків. Його лірика багата, герої спостерігають картини минулих подій і сьогодення. Милозвучність і метафоризм створюють незабутнє враження від художнього світу митця.

(Учні виразно читають поезію Олекси Стефановича «Київ».)

Підійнявся златно-зелено,
А за тло – густа синьота.
Хай яка впаде вагота,
Її скине смагле рамено.
Йшов Батий на нього не двічі,
Та зникав туманом примар, –
Він стоїть, мов князь-володар,
Йому вічність дивиться ввічі.
Недаремне голос Андрія
Обгримів ці гори і діл,
І на мурах став Михаїл –
Ясен-меч, крило буревія.

(Учні презентують заповнену таблицю.)

Поет, твір	Міркування
Леонід Мосендз «Той сам закон напямотночних ліній...»	У цій поезії автор говорить про спільність досконалості й алгебраїчної окресленості, визначеності біологічних та творчих процесів.
Оксана Лятуринська «І дуб, і лаври на чоло...»	Поетеса утверджує прадавні національні символи як найвищу нагороду для воїна-борця і закликає своїх сучасників жити й боротися до перемоги або гідно зустріти смерть.

Олег Ольжич «Воно дощем спадає золотим»	Ліричний герой цієї філософської медитації осмислює категорію щастя і доходить висновку, що все від Бога, а щастя слід шукати, очевидно, у серці людському, мужньому й великому, яким герой наділений сповна.
Олена Теліга «Чоловікові»	У кожній строфі поезії звучить заперечення буденного спокою і виражено порив у грізне, але бажане невідоме, яке змінить життя героїчної особистості й історію її нації.
Юрій Дараган «Як на екрані встало місто...»	У цьому вірші-надії автор пов'язує сподівання із козацьким Запорожжям, яке повсякчас ставало на оборону своїх земель.
Олекса Стефанович «Київ»	Найвищим злетом української державності в розумінні поета є княжа доба, відлунням якої стали козацькі часи й Українська революція 1917–1921 рр., а свідком, учасником визвольних змагань українців був оспівуваний Київ.

IV. Рефлексія. Підсумок заняття.

Учитель (організовує бесіду).

- Які, на вашу думку, уроки минулого є актуальними для нашого часу?
- Чи могли письменники повернутися на рідну землю? Якими могли б бути їхні долі в Україні? *(Поетам Празької школи дороги назад не було, бо кожного чекала така ж доля, як і тих майже 500 літераторів, які в 20–30 роках ХХ ст. стали жертвами більшовиків.)*
- Чи були в них інші шляхи? Відповідь аргументуйте.

Повідомлення домашнього завдання. Дати розгорнуту відповідь на запитання «У чому полягає своєрідність Празької школи?»

Віталій ПІВТОРАК,

учитель української мови і літератури

Калуської гімназії імені Дмитра Бахматюка Калуської міської ради,

Оксана ПІВТОРАК,

завідувачка бібліотеки Войнилівського ліцею

Войнилівської об'єднаної територіальної громади Калуського району

ОЛЕСЬ БАБІЙ. ПО ЛЕЗУ ЕМІГРАНТСЬКОМУ:

(НЕ)приреченість повернення.

План-схема години патріотичного себетворення

з елементами заочної краєзнавчої

літературно-біобібліографічної лабораторії. 8–11 класи

Мета. Сприяти розвиткові пізнавальних здібностей, пошукових якостей, аналітичного, творчого мислення, організаторських навичок, культури мовлення, національної себевадості вихованців, їхньої пам'яті про славних предків-емігрантів, уваги до ближніх; виховувати повагу до рідного краю, інших культур, толерантність.

Обладнання. Мультимедійна техніка, 3 персональні комп'ютери, приєднані до мережі інтернет, вітрина-виставка «Олесь Бабій. Душекрил УКРАЇННОСТІ».

Джерела та література. 1. Бабій О. Ненависть і любов. Поезії / О. Бабій. – Львів: Русалка, 1921. – 31 с.

2. Бабій О. Гуцульський курінь / О. Бабій. – Прага: [Б. в.], 1927. – 154 с.

3. Бабій О. Жнива. Поеми / О. Бабій. – Авґсбург: [Б. в.], 1946. – 64 с.

4. Бабій О. Повстанці. Поема / О. Бабій. – Чикаго: Літературне видавництво, 1956. – 180 с.

5. Бабій О. Олена Степанівна. П'єса в одній дії / О. Бабій. – Чикаго: [Б. в.], 1966. – 76 с.

6. Бабій О. Світ і людина / О. Бабій. – Авґсбург: [Б. в.], 1947. – Чикаго: [Б. в.], 1969. – 48 с.

7. Бабій О. Вибране з творів / О. Бабій. – Чикаго: Друкарня В. Бернацького, 1969. – 112 с.

8. Бабій О. Зродились ми великої години / О. Бабій. – Дрогобич: Відродження, 1997. – 208 с.

9. Бабій О. Перші стежі: повість / Олесь Бабій. – Львів: Червона Калина, 1931. – 339 с.

10. Бабій О. Жнива: поеми / Олесь Бабій. – Авґсбург: Друкарня Дмитра Сажнина, 1946. – 64 с.

11. Бабій Олесь // Енциклопедія українознавства / Наукове товариство імені Тараса Шевченка. – Париж: [Б. в.], 1955–2003. – Т. 1. – С. 79.

12. Волинський Б. Бабій Олесь // Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. – Тернопіль: Збруч, 2004. – Т. 1: А–Й. – С. 61.

14. Жулинський М. Бабій Олесь // Українська літературна енциклопедія: у 5 т. – Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1988. – Т. 1. – С. 105.

15. Лівін М. Сторітелінг для очей, вух і серця / Марк Лівін. – URL: <https://youtube.com/watch?v=BiOposUYesk>

16. Луців Л. Олесь Бабій «Останні»: рецензія / Л. Луців // Література і життя. Літературні оцінки. – Джерзі Сіті – Нью-Йорк: Свобода, [б. р.]. – С. 428–429.

17. «Марш нової армії». [Відео]. – URL: <https://youtube.com/watch?v=RgdANpB9PnY&pbjreload=101>

18. Плач Єремії. «Буде нам з тобою що згадати». [Відео]. – URL: <https://youtube.com/watch?v=Wd5kyYWlmqE>

19. Погребенник Ф. Еміграція і література / Федір Погребенник // Слово і час. – 1991. – № 10. – С. 22–28.

20. Рекомендація Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975

21. Роздольська О. Бабій Олесь (Олекса) // Енциклопедія української діаспори / гол. ред. В. Маркусь, співред. Д. Маркусь. – Нью-Йорк – Чикаго: [Б. в.], 2009. – Кн. 1. – С. 31.

22. Сирота Л. Літературна група «Митуса» (1921–1922): О. Бабій, В. Бобинський, Р. Купчинський, Ю. Шкрумеляк: бібліографічний показник / Науково-дослідний центр періодики Львівської національної бібліотеки імені Василя Стефаника Національної академії наук України. – Львів: [Б. в.], 2004. – 190 с.

23. Сторітелінг: історії, міфи, легенди і герої. – URL: http://studme.org/65598/menedzhment/storitelling_istorii_mify_legendy_geroi

24. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / упорядк. В. А. Просалової. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.

25. Утріско О. Присутність Олеся Бабія у «Літературно-науковому віснику» – «Віснику» Дмитра Донцова: бібліографічний та біографічний аспекти / О. Утріско // Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Науковий збірник. – Вип. 2. – Дрогобич: Посвіт, 2012. – С. 277–287.

Антигасло-епіграф. Він... помер непомітно.

Ледве чи хто знає його писання.

*Зі «шедеврального» емігрантського
портретопису Олеся Бабія Юрієм Шевельовим (Шерехом)*

Методичні зауваги. Це заняття є вислідом проєктної краєзнавчої пошуково-дослідної роботи учителів і учнів із предметів суспільно-гуманітарного циклу як під час уроків, так і в позаурочний час. Проводиться у вигляді сторітелінгу. Вихованці попередньо обирають собі групу відповідно до власних зацікавлень і уподобань: 1. Театрально-імпровізаційну. 2. Суспільно-краєзнавчу. 3. Візуалізаційну. Учасники кожної під час заняття займають відповідне місце в аудиторії. Структура заняття зумовлена тематичною особливістю викладеного матеріалу.

Дослівний переклад терміна «сторітелінг» українською не відповідає буквально самому явищу: «розповідання історії». Сторітелінг – це комплекс інструментів, які доносять потрібну ідею за допомогою цілої оповіді; це технологія створення історії та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.

Серед видів сторітелінгу для реалізації висвітлення теми нам знадобляться культурний та соціальний. Культурний – розповідає про цінності, моральність та вірування (наприклад, міфи, легенди – вони відображають культуру й нагадують нам, чого в житті слід уникати, аби бути щасливим). Соціальний – розповіді людей одне про одного (можна оповідати історії з життя відомих людей, які ставатимуть прикладом для побудови свого життєвого сценарію).

Основні функції сторітелінгу: 1. Мотиваційна. Це спосіб переконання, який дає змогу надихнути на прояв ініціативи. 2. Об'єднавча. Історії є інструментом розвитку дружніх, колективних міжособистісних стосунків. 3. Комунікативна. Історії здатні підвищити ефективність спілкування на різних рівнях. 4. Інструмент впливу. Дозволяє впливати на суспільство та формувати в нього корисні переконання. 5. Утилітарна. Один із найпростіших способів розкрити зміст.

Базові потреби людини є і базовими цінностями сторітелінгу: життя – показ процесу виживання або історії порятунку; щастя – тільки якщо герой у безпеці, можна подумати про те, як покращити його життя й досягти успіху; почуття – оповідь про дружбу й любов.

Що стосується структури оповіді, то її варто будувати за допомогою дев'яти опорних точок: експозиція, подія, що ініціюється, перша

поворотна подія, випробування, проблема, катастрофа, друга поворотна подія, кульмінація і фінал. При цьому така побудова ефективна і для трагічного, і для щасливого завершення.

Емігрантсько-особистісну історію Олеся Бабія доречно розповідати за допомогою поєднання театралізації та малюнково-схематичної діяльності. Також доцільно скористатися й цифровим сторітелінгом (коміксна візуалізація), адже новітні технології мають широкий діапазон застосунків, чим захоплюють сучасного учня.

Існує п'ять основних сюжетів сторітелінгу. У цьому випадку, доречно скористатися трьома, змінюючи основну лінію згідно з потребами й задумом заняття.

1. Класичний. Структура: головний герой – ціль – перепони на шляху до цілі – подолання проблеми – результат. Підходить для мотивації, пояснення процесів або явищ, вибору шляхів розв'язання певних проблем чи завдань.

2. Боротьба з монстром. Структура: головний герой – ціль – зустріч з дуже сильним монстром – боротьба та перемога – досягнення цілі. Підходить як мотивація для навчання.

3. Історія Попелюшки. Структура: герой – незвична ситуація – поява проблем (або ворогів) – втручання чарівного помічника – щасливе вирішення ситуації. Підходить для мотиваційних промов, пояснення або порівняння процесів та явищ, опису еволюційних змін у певних сферах життя, вибору способу вирішення завдань.

Поради сторітелерам (учасникам груп). • Сторітелер має «відчувати» аудиторію. Ця розповідь має бути саме для обраного кола слухачів, з урахуванням їх вікових, соціальних та освітніх особливостей.

- Історія має мати ідею, яку слід зробити очевидною для слухачів.
- У вигаданій історії має прослідковуватися авторська позиція, сторітелер має висловити особисте ставлення до оповіді так, щоб це вплинуло на слухачів.
- У цій історії має бути такий яскравий художній образ, щоб він запам'ятовувався слухачам мимоволі.
- Обов'язково повинен бути персонаж (людина, істота, установа, предмет).
- Історія повинна мати фабулу, з головним персонажем мають відбуватися дії, зміни – це дуже важливо. Без цього буде розповідь, але не історія.
- Історія впливає на людину лише тоді, коли вона може співпереживати, підсвідомо уявляючи себе на місці того чи іншого (бажано – головного) персонажа. Тобто, викладення фактів – це ще не історія.

Перебіг заняття

I. «О дайте крил! Щоби із гордим я чолом міг завтра сонця схід вітати» (Олесь Бабій. «В боротьбі»).

(Відбувається інструктування наставником/наставницею учасників про умови проведення заняття (за тематичним спрямуванням та

матеріалами методичних зауваг). Акцентується увага на антигаслі-епіграфі для того, щоб змотивувати аудиторію зробити власні висновки-твердження в кінці заняття.)

П. «Ідіть шукать... Огляньте всю вселенну, найдіть мені, найдіть країну – куток землі...» (Олесь Бабій. «В боротьбі»).

(Відбувається групова робота над усвідомленням творчо-біографічних нотаток (за попереднім об'єднанням).)

(Група «Суспільно-краєзнавча» побіжно знайомить учасників двох інших груп зі своїми узагальненими напрацюваннями.)

Олесь (Олексій) Бабій. Наш талановитий скиталець-краянин, патріот. Він наче приречений був на душекриваву життєвську роль – повертатися до своєї Вітчизни по лезу емігрантському... Шукати свою обітовану землю – Україну – в горнилі історичних перипетій: як інтернований полонений після Першої світової війни, як студент УВПІ у місті Прага, як вигнанець-утікач перед закінченням Другої світової війни, як... самотник, україноспівець, українолюб. І з вигнанських блукань повертатися у СЛОВІ навічно! Ось свідчення приреченості повернення по лезу емігрантському.

Поети Празької школи. Срібні сурми: антологія / упорядкування, передмова та літературні силуети
М. Ільницького. – Київ: Смолоскип, 2009. – 916 с.

Перший Конгрес українських націоналістів у місті Відень, 1929 рік.
Стоїть 8-ий зліва направо у 2-ому ряду
Олесь Бабій

Бабій О. Жнива: вірші, поема / О. Бабій. – Авґсбург: Друкарня Дмитра Сажнина, 1946. – 64 с.

Барельєф Олесеві Бабію (скульптор Ігор Семак) на фасаді місцевої школи в його рідному селі Середнє на Калущині, відкритий за участі політичної емігрантки Слави Стецько 14 березня 1997 р.

Ті емігрантські духовні порізи мали для Олесь Бабія болісне, але саморозвивальне значення: навчання в Празі спричинило причетність до когорти «поетів-пражан» і до націоналістичного вишколу-вигранення у марші-пісні «Зродились ми великої години». Вимушена втеча закордонна наприкінці Другої світової війни – до знання 10-ти мов (англійська, грецька, іспанська, італійська, латинська, німецька, польська, російська, французька, чеська) і до повернення пам'ятливості краян і України незалежної.

(Група «Візуалізаційна» пропонує переглянути відеоматеріал «Флешмоб. Київ. Вокзал. Марш нової армії...». – URL: <https://youtube.com/watch?v=gm-UWpSC91A&pbjreload=101>.)

Із нагоди відзначення Дня українського добровольця 14 березня 2017 р. в холі центрального залізничного вокзалу станції Київ-Пасажирський відбувся виступ зведеного оркестру Київського гарнізону разом з творчими колективами інших військових формувань. У заході, під час якого виконано композицію під назвою «Марш нової армії», взяли участь військові оркестри 101 окремої бригади охорони Генерального штабу Збройних сил України, Військового інституту телекомунікацій та інформатизації, Київського військового ліцею імені Івана Богуна, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, оркестр Почесної варти окремого полку Президента України, Академічний ансамбль пісні і танцю Національної гвардії України (хор), Академічний ансамбль пісні і танцю Державної прикордонної служби України (хор).

Слова «Маршу...» – це видозмінений текст «Гімну українських націоналістів (Зродились ми великої години...)» двох емігрантів-митців Олесь Бабія і Омеляна Нижанківського.

Олесь Бабій (1897–1975).

Поет, політичний, громадський діяч, народився в селі Середнє Калуського району Івано-Франківської області. У 1944 р. емігрував. Закордонне життя розпочав у Німеччині, в таборах для ПО, де прожив чотири роки, після чого переїхав у США. Працював в Чиказькому університеті, в редакції українського часопису

Омелян Нижанківський (1895–1973).

Піаніст, педагог і композитор, родом із міста Рогатин. Професор консерваторії в місті Каїр (Єгипет, 1924–1928), згодом у місті Берн (Швейцарія, з 1960). Органіст, хормейстер

Цей марш ПУН затвердив славнем ОУН у 1932 р. Він має неабияку притягально-сприйняттєву силу.

Уперше новий «Марш української армії» представлено 13 березня 2017 р. в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» напередодні Дня українського добровольця. «Зродились ми великої години» виконали Олег Скрипка та Ансамбль пісні й танцю Збройних сил України. 24 серпня 2018 р. адаптований до сучасних українських умов варіант пісні став маршем українського війська на параді до Дня Незалежності України. Також тут вперше офіційно використано вітання «Слава Україні!» – «Героям Слава!».

Повстанську пісню «Буде нам з тобою що згадати» часто називають народною. Але в її тексті є автор. Теж Олесь Бабій. Задушевне виконання належить фронтмену гурту «Плач Єремії» Тарасові Чубаю.

(Представники групи «Суспільно-краєзнавчої» стають помічниками, рівномірно переходячи в інші групи.)

III. «Мій Боже! Силу Ти таємну позволь пізнати, прославити. Дай жити – Творче – жити! жити!» (Олесь Бабій. «В обличчю смерти...»).
Літературно-натхненна робітня.

(Учасники заходу працюють над планом сценарію своїх творчих задумів та назвою творчого продукту, яка має спростувати чи підтвердити антигасло-епіграф заходу. Втілюють свій задум. Представляють його.)

(Група «Візуалізаційна» обдумує змістове тематичне наповнення коміксу, працює над його втіленням.)

Для створення цифрових історій доречно скористатися такими програмами: 1. Closer – дозволяє на великому зображенні виділяти мітками певні зображення і додавати до них надписи. 2. Narrable – використовується, коли для створення історії необхідно завантажити зображення й до них прикріпити звуковий файл («озвучку»). 3. PowToon – сервіс анімованих презентацій із набором шаблонів для роботи й великою бібліотекою зображень та ефектів. 4. Wideo і GoAnimate – програми для створення анімованих відеороликів (перша – з використанням готових шаблонів). 5. Сервіси Chogger і ToonDoo – призначені для створення коміксів, у тому числі – мальованих і на основі власних фотографій та картинок або галереї готових персонажів, фонів, предметів.

(Група «Театрально-імпровізаційна» обдумує змістове тематичне наповнення інсценування, працює над його втіленням.)

Складові театралізованого задуму: зрозумілість – уведення в контекст історії розповіді про становлення Олесь Бабія як особистості (творчої/нетворчої на думку учасників групи), тобто оповідь про «минуле» митця; актуальність – пояснення, чому особистісно-творчий потенціал Олесь Бабія має цінність для сьогодення; новизна – оригінальність історії, тобто має/немає значення/вплив для майбутнього.

У сукупності ці складові становлять базову новизну заходу. Її можна досягти по-різному: поглянути на проблему під іншим кутом, незвично поєднати звичні елементи або ж виявити новий аспект проблеми.

IV. «Щастя – БУТИ!». Діяльнісна кода (НЕ)проминальності.

(Наставник/наставниця виголошує підсумкову промову.)

До об'єктивного осмислення й оцінки «творчого надбання майстрів української діаспори в минулому і сучасному, зробити його надбанням на рідних землях, виправити ту шкоду, якої завдано насильницьким відлученням більшовицьким режимом від материкової культури всього того, що створили в еміграції українські письменники» закликає вчений-енциклопедист Федір Погребенник. Калуський поет-літературознавець Василь Ганущак у передмові до єдиного в незалежній Україні видання спогадів і віршів, випущеного в 1997 р. до 100-річчя з дня народження Олесь Бабія, писав про необхідність повернення до читачів прози митця. Автор зауважував, що спадщина Олесь Бабія довго й жорстоко переслідувалася, тому про неї ми й досі мало знаємо. Звичайно, є науковці й літератори, котрі вряди-годи звертаються до спадщини митця. Сьогодні й ми спробували причаститися спогадами про крайнина.

(Далі наставник/наставниця фасилітує роботу творчих груп. Відбувається підбиття підсумків.)

Навіть якби Олесь Бабій не написав нічого, окрім вірша «Зродились ми великої години...», то про нього варто згадувати в незалежній Україні. А відтак є багатюща творча палітра крайнина-емігранта, аби знати про нього більше, досліджувати його словесні надбання. Щоб «осів» його стражденний дух на рідних теренах. Аби боляче-щемно не сновигав по лезу емігрантському, живив душі українськістю непроминальною!

(Демонструється відеокліп «Марш нової армії». – URL: <https://youtube.com/watch?v=RgdANpB9PnY&pbjreload=101>.)

Цікаві факти. Відео «Маршу нової армії» на ютубі набрало більше 5-ти мільйонів переглядів. Ідея створення «Маршу...» виникла в Олега Скрипки під час фронтових концертів, у момент вшанування пам'яті воїнів, загиблих напередодні від ворожого мінометного вогню. Слова гімну – це видозмінений твір «Зродились ми великої години...» Олесь Бабія, який колись був славнем ОУН. Відео на «Марш нової армії» відзняли у приміщенні Малої опери у місті Київ. Кліп знімала творча команда, що започаткувала наприкінці літа 2014 р. знані серед фронтовиків і волонтерів творчі зустрічі у Головному військовому клінічному госпіталі Міністерства оборони України. На підготовку зйомки витратили 5 днів із урахуванням репетицій, виготовлення декорацій і збору техніки та необхідного обладнання. Тризуб виготовили за 3 дні, розміром 2.60 x 3.50 м, з пінопласту завтовшки більше 25 см. Для того щоб внести до зали, його довелося розпилити навпіл і збирати на сцені, оскільки у Малій опері не виявилося дверей такого розміру! Почесна варта у кліпі виконувала програму стандартного виступу, але кількість солдатів і послідовність виконання для зйомки змінили. Усього перед зйомками провели дві репетиції! Загалом під час знімального процесу на майданчику перебувало 66 солдатів і 22 осіб технічного персоналу! Зйомка розпочалася о 12.00 год. і закінчилася о 17.55 год. – в армії важлива дисципліна! За весь час тільки один солдат попросив зробити

селфі з музикантами, основний час між дублями вони вправлялися і стояли «на варті». Держава не витратила жодної копійки на створення кліпу, зйомки відео – виключно приватна ініціатива. Монтаж тривав 7 днів. Кліп затверджували всі державні військові установи. Із моменту підготовки і до прем'єри в Генштабі минуло 24 дні!

Оксана ІВАНЮЛИК,
вчителька української мови і літератури
Микитинецького ліцею Івано-Франківської міської ради

ОТЧИЗНА В СВІТІ Є ЛИШЕ ОДНА!
Позакласний захід,
присвячений творчості Оксани Лятуринської,
«княгині української духовності». 10–11 класи

Мета. Розкрити основні віхи життєвого шляху Оксани Лятуринської, показати велич постаті незламної жінки; розвивати аналітичні навички, уміння самостійно робити висновки; виховувати благородство, патріотизм, гідність.

Обладнання. Портрет Оксани Лятуринської, її твори, карта світу.

Література. 1. Ільницький М. Словам – суворість і глибінь [про поетесу О. Лятуринську] / М. Ільницький // Слово і час. – 1993. – № 2. – С. 30–39.

2. Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн. Кн. 1: 1910–1930-ті роки: навч. посібник / за ред. В. Г. Дончика. – Київ: Либідь, 1993. – 781 с.

3. Лятуринська О. Із книги «Княжа емаль»; Волинські буколіки; із книги «Гусла»; із книги «Веселка»: [вірші] / О. Лятуринська // Українське слово: хрестоматія укр. літ. та літ. критики ХХ ст. – Київ: Аконіт, 2001. – Кн. 2. – С. 660–667.

4. Салига Т. Одна з найяскравіших «жон руських» нашої поезії / Т. Салига // Салига Т. Високе світло: літ.-критич. студії. – Львів: Каменяр, 1994. – С. 224–242.

5. Слабошпицький М. 25 українських поетів на вигнанні / М. Слабошпицький. – Київ: Ярославів вал, 2012. – 720 с.

Епіграф. Постать Оксани Лятуринської уявляється
однією з найяскравіших «жон руських» нашої поезії.

Євген Маланюк

Сценарій заходу

І ведучий. Оксана Михайлівна Лятуринська – видатна письменниця української діаспори, яку називали княгинею української духовності. Більшу частину життя вона провела поза Україною, у вимушеній еміграції, та серцем завжди була з рідним краєм, жила і творила лише задля своєї дорогої і водночас такої далекої України.

Оксана Лятуринська (учениця).

Нема Отчизни? – Іншої не треба!
Ніколи не вросе у серце чужина.
Хай ще і ще нас Бог карає з неба, –
Отчизна в світі є лише одна.

Спробуй-но ти із серця рідну вийми,
напризволяще кинь і в світ іди! –
Вона з тобою маревом блакитним
усюди піде, де не ступиш ти.

(Оксана читає далі під мелодію «Київ», музика, слова і виконання Оксани Голуб.)

Отче!
Не дай померти нам на чужині,
чи в хижі, чи то в палаці якому!
Дай радісно вернутися додому,
щасливо дочекатись ясних днів.
О сповни, сповни найясніші мрії,
над Києвом дай зріти голубів!

П ведучий. Не судилося цим мріям здійснитися. Оксана Лятуринська померла на чужині. А твори її, як лелеки навесні, повертаються додому, вражають, дивують і зачаровують.

І ведучий. Сьогодні ми лиш трішечки торкнемося до неповторного поетичного світу Оксани Лятуринської, нап'ємося з глибокої криниці її духовності, повчимося в талановитій землячці любити рідну землю, переборювати життєві труднощі й негаразди.

Оксана Лятуринська – прозаїк, поет, дитячий письменник, перекладач, критик, фольклорист, скульптор, різьбяр, художник, а ще писанкар та кераміст.

(Звучить музика пісні «Волинь моя», музика і слова Степана Кривенького, виконання Волинського народного хору.)

П ведучий. Народилася майбутня письменниця 1 лютого 1902 р. на хуторі Ліски, що недалеко від містечка Вишнівець (тепер – Збаразький район Тернопільської області). Звідси, певно, й один із псевдонімів поетеси – «Роксана Вишневецька».

Оксана. «А яке я мала щасливе дитинство. Ніхто не мав такого. Росла я серед чудової волинської природи з-поміж своїх братів та сестер».

І ведучий. Дитинство і юність дівчини минали на землі історичної Галичини. Діти, а їх у родині було восьмеро, жили, як дички в лісі, бо ні мама, ні тато не мали часу доглядати за ними. Маленьку Оксанку щедро обдарувала природа багатьма талантами. Освіту вона здобувала в Острозькій школі, а потім – у Кременецькій жіночій гімназії імені Івана Степенка. Навчалася легко й охоче. Уже в ранньому віці виявляла мистецькі здібності, про що пізніше згадувала.

Перебування в місті Острог, цьому визначному центрі давньої української культури XVI ст., породило прагнення добутися до основ національної духовності.

Оксана. «Коли я була вихованкою Острозького братства, то писала своїм подругам завдання з літератури і з малярства. Мої вірші декламували на наших шкільних святах і літературних ранках. І не тільки подруги, а й усі вчителі вважали мене “вундеркіндом”».

І читець (декламує вірш Оксани Лятуринської «З Острозького архіву»).

Ось коридор із входом до архівів,
Ідеш управо, просто або вліво,
Портрети чорних стін – князі Острозькі,
Вид гордих воєвод, панів, вельможів.
Рукописи береш із-під тяжких заслон,
По-перше, Біблію, що вийшла друком,
Листи численні світської науки –
Один за одним зжовклий часом аркуш,
Якого князь торкнувся та єпархи –
Це Констянтин, Никифор та Лукарій –
Горнеш, а колом діють древні чари.

(Музика закінчується.)

І ведучий. Саме в гімназії вона, юна авторка багатьох поезій російською, прочитала книжку Олександра Олеся «З журбою радість обнялась», яка відкрила красу української мови. Після того й почала писати рідною. «Так зробила український вибір ця золота дитина, у чийх жилах текла кров різних народів – і німецька, і польська, і французька (з відомого роду Лятур), і татарська, й українська, яка й перемогла», – пише про Оксану Лятуринську Михайло Слабошпицький у книзі «25 українських поетів на вигнанні».

(Звучить пісня «Рідна мати моя», музика Платона Майбороди, слова Андрія Малишка, виконання Квітки Цісик.)

І ведучий. Різкий поворот у долі сімнадцятирічної Оксани стався в 1919 р., коли померла в молодому віці її мати (їй не виповнилося й п'ятдесяти). Ця трагічна подія відгукнулася у поезії доньки сумними рядками.

І читець.

Мовчазно за гробом твоїм ідучи
В зловіщому спалаху свіч і хрестів золотих,
Ніяк не могли ми позбавитись злої тривоги,
Що дім наш від злого не можна уже вберегти.
Як жаль, ох, як жаль, ми не сповним твого бажання –
Назавжди лишитися в лісі під снігом пухким,
Вітрянкою любо цвісти нам весною зарання,
Громничкою тануть офірно під бурю і грім.
І тільки-но навіч страшного могильного крову
Пізнали ми втрату й залялись невтішно плачем,
Як би ж то так, мамо, ох мамо, дитиною знову
В коліна твої уткнутися цілим лицем.

І ведучий. Свавільний батько, щоб якимось прилаштувати дочок, повипихав їх заміж. От Оксану й засватали за старого багатого парубка із сусіднього села. На знак протесту волелюбна дівчина покинула батьківський хутір і через поля, долаючи снігові замети, пройшла 50 кілометрів до села Катеринівка, де проживала її старша сестра Антоніна. Так втікала вона від «осоружного судженого». Довгий шлях у

негоду став причиною важкої хвороби – скарлатини, яка пізніше дала ускладнення: Оксана почала глухнути. А після бомбардувань міста Прага в 1944–1945 рр. узагалі втратила слух.

І ведучий. А ще гнало дівчину в далекий світ прагнення здобувати освіту. Через кордони, одна, без грошей, без речей, дісталася вона до міста Прага. Згодом вступила там до Карлового університету, де вивчала літературу, історію, філософію й мистецтво. Потім блискуче закінчила ще й Мистецько-промислову школу за спеціалізацією «скульптура».

Оксана. «Що привело мене в образотворче мистецтво? Мабуть, покликання. Кажуть, талант завжди знайде собі дорогу. Мені довелося підсвідомо йти до нього тяжко й химерно, хоч обдарованість проявилася ще з раннього дитинства...

...Занадто дорога мені скульптура, щоб партачити її будь-як. Треба їй, як і кожному мистецтву, віддаватися сповна, “жити” нею повсякчасно, щоб могли дати щось творче».

П ведучий. У 1930-ті рр. Оксана Лятуринська була вже відомою художницею та скульпторкою, незважаючи на те, що виділитися серед багатьох визначних людей, які з'їхалися до Праги в ті роки, виявилось нелегко. Перші скульптурні спроби – «Лицар», «Змагунка», «Ведмідь», «Чорношличник» – вразили глядачів високою мистецькою майстерністю. Згодом мисткиня створила серію портретів історичних осіб (князів – Ігоря, Ольги, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха; гетьманів – Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, Івана Мазепи; діячів культури – Олександра Олеса, Михайла Грушевського, Івана Франка).

І ведучий. Особливе досягнення Оксани Лятуринської – велике, майже метрового розміру погруддя Тараса Шевченка на замовлення Української гімназії в містечку Ржевниця, що біля Праги. Погруддя було наскільки гарне, що його часто використовували для різних українських урочистостей. Воно принесло авторці славу видатної скульпторки. Вона відмовилася від усіх ознак «селянськості» поета: там не було ні звичного кожуха, ні баранячої шапки, що беззаперечно спрощують зовнішність Тараса Шевченка. Вона творила образ українського патріота й інтелектуала; для неї тут не мало ніякого значення селянське чи козацьке походження. Вона відійшла від етнографічних шаблонів й узагальнила. Їй важливо було передати не соціальне походження генія, а його українську універсальність.

П ведучий. Проте війна перекреслила будь-яку можливість для її мистецької роботи: у ті роки загинула переважна більшість скульптурних, живописних і графічних творів Оксани Лятуринської. Власне, до скульптури вона вже не повернулася. Переїхавши згодом до США, узялася за кераміку. Сподівалася, що це дасть їй кошти на прожиття. Однак особливого комерційного успіху її твори в земляків не мали. Переважна більшість потенційних покупців прагнула патріотичного кічу – гарненьких дівчат у віночках та вусатих козаків. Натомість задивлена в княжу добу Оксана Лятуринська творила образи в дусі фресок Софії Київської.

І ведучий. У 1932 р. вона дізналася про смерть батька. Відтоді родина остаточно розпалася. Діти розійшлися по світу. Зв'язок між ними губився. Залишилися лише спогади про Волинь як про місце народження.

ІІ ведучий. Душа Оксани Лятуринської боліла за далекою Україною. І народилися поезії: «Смерть козака», «Дума про скривавлену сорочку», присвячена бою біля станції Крути. Про трагічні події, що відбулися в 1919 р., ідеться і в поезії «Волошки».

ІІІ читець.

Волошки, волошки, волошки в житах –
Їх стільки, їх стільки, їх стільки, аж страх!
І там, на долині, і там, на горбі,
такі темно-сині, такі голубі.
Чому ж то їх стільки; чому ж то, аж страх,
чому ж то волошки цей рік у житах?
От, кажуть, торік полягли юнаки,
такі ясноокі і гарні такі.
Навіщо ішли й полягли осьде тут?
Чому так яскраво волошки цвітуть?
Чи хочуть сказати в рясному цвіту
про тугу велику, про ясну мету?
Не рвіть їх, сестрички, волошок не рвіть
і черевиком, бува, не стопчіть!
Не рвіть їх, сестрички, бо жаль мені так:
це, може, волошкою глянув юнак.

І ведучий. Незважаючи на серйозне захоплення скульптурою, поетеса в 1938 р. випустила в Празі першу збірку «Гусла», а в 1941 р. ще одну – «Княжа емаль». Збірки засвідчили, що з'явилася оригінальна, із власним художнім стилем і почерком авторка.

Поезії Оксани Лятуринської перейняті ідеєю боротьби за волю й незалежність. Ідеал звитяги поетеса бачила у далекому минулому й хотіла «крізь тло сторіч велику чаклувати звагу!» Для авторки слово було духовним мечем, зброєю, з якою вона стала до бою за Україну. У збірках, використовуючи багаті традиції українського фольклору, вона змалювала княжі часи Русі, світ наших предків-язичників, відтворила їхню поетичну й водночас мужню душу. Ця любов до віку лицарства зблизила її з поетичним світовідчуттям Лесі Українки. Можна сказати, що Оксана Лятуринська увібрала в себе епоху минулої слави задля слави майбутньої.

ІV читець.

Не знаєш гасла – боронись!
Освячений держу я спис.
Я попів бороню батьків,
Героїв – славу, честь – борців.
Зухвальче, чолом, оком ниць!
Тут недоторканість гробниць,
Багаття, і священний дуб,
І Володимирів тризуб.

І ведучий. Поезія Оксани Лятуринської шляхетна й лаконічна, як давні зразки емалі. Вона має незмінну міцну «металеву» основу й нечасті спалахи барв.

У читець (декламує поезію Оксани Лятуринської під супровід мелодії Антоніно Вівальді «Осінь»).

Так, пам'ятаю нашу осінь!
Її намиста і зачоси –
Начухрані гречок покоси.
На ганок вийдеш і попросиш,
Немов не знать якої ласки:
Мені барвистої запаски!
Розшитої сап'яном свитки
З тонкими гаптами намітки!
Хоч оком глянуть на ґердани,
Мережки, прошви на велені!
Хоч би краплину тих парфумів
Із вітряних прозорих струмів! –
З стежок почую сміх перлистий,
В корчах знайду разок намиста
І келихи джерел надпиті,
І дзеркало озер розбите.

І ведучий. Поетеса Оксана Лятуринська приятелювала з Уласом Самчуком, Олегом Ольжичем, листувалася з Євгеном Маланюком. 2 липня 1942 р. Улас Самчук отримав тривожного листа, у якому Оксана Лятуринська писала, що хотіла б повернутися на рідну Волинь і допомогти тим із сім'ї, хто залишився живим.

Оксана. «Большевики закатували всіх моїх рідних та вислали на Сибір, а хутір спалили. Лишилися діти. Я мушу поїхати додому і заопікуватись ними. Але так тяжко дістати дозвіл. Для візи я потребую мати посвідку від громадського уряду в Старім Олексинці, де я належу, що я там приписана, що немає нічого проти мого приїзду».

І ведучий. Справді, брата Оксани Лятуринської Федора замордували енкавеєсівці в Кременецькій тюрмі, сестру Марію з трьома дітьми вивезли до Казахстану, племінниця Наталка загинула під час загадкових обставин. Моторошна кривава розправа над безневинними людьми була буденною «роботою» злочинців-більшовиків.

Оксана. «Духом я вже давно не в Празі, вию вовчицею на згарищі Лятуринщини».

І ведучий. Але німецькі власті не дали візи. Не зміг допомогти їй і Улас Самчук, який сам ходив по лезу бритви.

Жила мистецтвом і для мистецтва. А особисте життя? Чи кохала кого? Сповна віддавалася праці і була самотньою. Захоплювалася високими ідеями, визначними людьми. Мала ідеал коханої людини. «Не закохана, – казала, – але як індійська вдова пішла б за ними, за такими, як Юрій Дараган, Асель Мунте і ще дехто, на кострище». Щось первісне було в ній.

II ведучий. Свою другу збірку творів «Княжа емаль» Оксана Лятуринська присвятила Юрію Дарагану, якого ніколи не бачила, але дуже високо оцінювала його поетичну збірку «Сагайдак», що відкрила їй світ княжої доби.

VI читець (декламує вірш Оксани Лятуринської).

Ввижався витязем у сні
на золотім коні,
а ранками на став
він білим лебедем злітав.
Щось обіцяв, кудись манив
у займища ясні,
і потай без пуття
років полохав почуття.
Він украдьки
все барвінковим оком стежив,
заплутував нитки,
він виступав на тлі мережі,
він був – не був.
Його прихід завжди бентежив,
а ймення не назву,
не розпишу на побережжі.

I ведучий. Позбавлена спілкування з рідною Україною, Оксана Лятуринська постійно творила в собі той неповторний колорит національного мистецтва, який став живильним середовищем її таланту. Вона глибоко відчувала потаємну сутність рідної землі.

VII читець (декламує поезію Оксани Лятуринської).

Війнуло чорним подихом, немов чужинним.
О, ні! І згадка чарівна десь з глибини.
І м'ята, стокроть, й лепеха Волині,
І образ весен – черкнуті пастелі...
Якби злетіти пташкою понад дерева.
Туди! У біле вбратись, наче до причастя.
Вербі сережки цілувати зчаста.
І проковтнуть одну на щастя.

II ведучий. Це про той хутір, де цвіли її «материнки» і виростала вона як майбутній митець.

Дитинство назавжди залишилося для Оксани Лятуринської найкращим, найніжнішим спомином. У 1946 р. в місті Мюнхен вийшла її збірка оповідань для дітей «Материнка» під псевдонімом «Роксана Вишневецька». Книжечка мала чарівний аромат дитинства і ніжності.

(Звучить «Місячна соната» Людвіга ван Бетховена.)

Оксана Лятуринська. «В материнках стояла синя роса. Слізки пахли бальзамом і кипарисом.

Вони росли на Материнщині – маленькому хутірці, і, може, тому їх діти так називали, тим більше, що ніде-інде їх не можна було знайти.

Всі люди, хто їх тільки не побачив, були заздрі на ці материнки, пробували пересаджувати до себе. А от на, ніде вони не приймалися.

Як вони справді називались? Хто його знає. Ніхто ні зблизька, ні здалека про це не міг нічого сказати.

Вони росли на галявах Материнщини з ранньої весни до пізньої осені. Іноді здавалось, що вони ростуть і взимі на глибокому снігу, особливо ввечері, як приплющити очі.

В домі матинок, сухих або свіжих, завжди було повно. Вони стояли в їдальні на столі, в дитячій кімнаті біля узголов'я, в божниці біля слізок. Вони, ніби як слізки, ніколи й не в'янули.

Коли хтось із дітей був далеко від дому, йому посиляли материнку. Тоді дитині ставало легше на душі: хтось знав про неї, хтось пам'ятав! І згадка про Материнщину була однією пахучою материнкою.

Тепер усіх дітей з хутора розігнала хуртовина в різні сторони. І ніхто вже їм не пошле материнку. А вони так би втішились, якби хтось хоч сказав, чи ще ростуть материнки на Материнщині».

І ведучий. 1946 рік. Оксана Лятуринська почала гіркий емігрантський маршрут через транзитні табори в Німеччині до міста Вашингтон. Вмерла остання надія на повернення в Україну на землю своїх предків.

VIII читець (декламує вірш Оксани Лятуринської).

В свій край вертаються й лелеки.

Їх радісний привітний клекіт
вітає все ізмалку рідне.

Вже стільки літ! Надія блідне.

І хатне вогнище вже чахне.

Життя, життя ж таке дочасне!

Вже стільки літ! І ані вістки.

І мов останні падолистки:

Ніколи квітами поліття

не народитись нашим дітям.

Я ніжно перебрала струни,

і голос мій так клично-юний

вібрує свіжістю дівизни.

Коханий голос мій – з отчизни!

II ведучий. США. Місто Міннеаполіс. Емігрантка жила дуже скромно. Шила ляльки і тим заробляла. Матеріалом служили старі жіночі панчохи, всякі шматки тканини, які вона «напихала» ватою. Виходили чудові дивовижні речі, що викликали сміх і задоволення. Її знали не тільки як поетесу, а й як скульпторку, художницю, різьбярку. А ще Оксана Лятуринська займалася керамікою, ліпила різноманітні фігурки. Найбільше любила розписувати писанки. Та часто роботи не було ніякої. Тоді приходили розпач і безнадія.

Оксана. «Призначення писанки – веселити людські очі... Кажете, нема символів? Ви, мабуть, не вмієте їх читати. Вони, напевно, є. Інакше відберете писанці душу. А писанка – наш предківський скарб, мов жива,

конче мусить промовляти до кожного з нас про весну, про основу, про перемогу добра і світла. Хочете бути гарна? Хочете бути тілом і душею чиста? Наберіть у коновку чистої джерельної води, покладіть туди писанку і на перший день Великодня до схід сонця вимийте цією водою лице. Не забудьте при цьому промовити молитву Божичу: “Дай серце ніжне, око чисте!” – і будете красна, мов Дажбожичева онука».

І ведучий. Писанки Оксани Лятуринської справді мали душу. Це був не просто вияв фантазії митця. Мисткиня шукала, досліджувала, порівнювала. Воскресли з небуття українські символи – півник, восьмикутна зірка, рожа, хатки, лелеки.

Писанкарка Оксана Лятуринська часто давала свої писанки на виставки, де вони завжди здобували високі нагороди. Раділа, коли писанки комусь подобались, охоче пояснювала їхню символіку, орнамент. Перед Великоднем розсилала свої крихкі дарунки всім друзям: обережно пакувала в пакети, з острахом, чи цілі дойдуть. Ці витвори приносили в оселі українців-емігрантів згадку про рідний край.

Оксана. «Я не знаю, чи ще колись візьмусь за писанки, хоч тягне. Я люблю писанку і взялась за неї, щоб врятувати її від зведення на пусту декорацію та техніку. Та треба тепер писати про неї більше, ніж пишуть пани-популяризатори. А часу нема. Не можу розірватися, охопити все».

І ведучий. Американський континент був їй ще більш чужий, ніж європейський. Тут вона постійно хворіла, майже втратила слух. Але ніхто й ніколи не чув від неї нарікань на долю.

І ведучий. Характерна деталь: Галина Лашенко згадувала, як разом із Оксаною Лятуринською вони потрапили до великої бібліотеки в місті Нью-Йорк. Відвідувачка побожно оглядала нескінченні стелажі з книжками, а далі мовила, світячи захопленими очима: «Це є мій світ!». Цей світ був не тільки в книгах, а й у її прекрасних фантазіях, у її невтишимій ностальгії за великим і справжнім.

І ведучий. Журнал «Жіночий світ» у 1975 році писав: «Вона воліла жити в біді, не бажаючи навіть за своє мистецтво винагороди. Завжди горда, що вона українка, дочка державного народу, з давньою культурою і високою етикою». Побиваючись над тим, що в США українська молодь швидко американізується, Оксана Лятуринська з гіркотою писала:

«І нашими не будуть наші діти,
Згубивши Батьківщини образок».

І ведучий. «У безкрай, далечінь-дорогу
надломлено я закличу
про самоту і про тривогу,
про дні, яких я не лічу...», –

так писала вона в одному з віршів «Княжолі емалі», вже маючи досвід самотності й духовного самовизначення, знак якого лягав уже й на майбутнє. І, певно, це теж мало не останнє значення в тому, що ця тендітна й архіскромна жінка була – і до останніх днів лишалася – саме Оксаною Лятуринською. Тільки собою. Без жодного натяку на когось іншого.

II ведучий. Останні дні Оксана Михайлівна доживала в холодній і темній кімнаті, самотня й забута. Сумні дні й місяці скрашувалися хвилинами, коли до хворої приходили шанувальники її таланту. Тоді вона метушилася, вибачалась, що в кімнаті непорядок, що немає чим пригостити. Зате розмови тривали годинами. І хоч глухота перешкоджала нормальному спілкуванню, та відвідини приносили радість щирих людських стосунків.

I ведучий. Підірване здоров'я, матеріальні труднощі, важкі шляхи еміграції, розбиті мрії – ось чому вона була пригнічена, відмовлялася навіть від лікарської допомоги. А коли погодилася звернутися до медиків, було вже запізно.

Померла в лікарні 13 червня 1970 року. Згідно з побажаннями, її поховали у вишиванці, яку вона вишивала протягом багатьох років. Похована на українському цвинтарі Бавден-Брук. Могила її навпроти могили Євгена Маланюка – літературного та ідейного побратима.

(Звучить «Місячна соната» Людвіга ван Бетховена.)

II ведучий. Дослідник творчості мисткині Павло Лопата написав: «Ця жінка не знала у своєму житті звичайного людського щастя, хоча й була надзвичайно обдарованою особистістю – її ім'я як художниці навечно вписано в історію українського мистецтва. Однак у супереч життєвим перипетіям, якими вимощений творчий шлях Оксани Лятуринської, вона не зреклася свого Богом подарованого таланту, зумівши себе реалізувати і в малярстві, і в скульптурі, і в кераміці, і в писанкарстві, і в поетичній творчості».

I ведучий. Відомий літературознавець Юрій Бойко зауважив: «Оксана Лятуринська є поетка Божою милостю, і тільки жалюгідні еміграційні умови винні в тому, що вона досі не стала славною і широко знаною <...> скрізь».

(Звучить пісня «На Україну повернусь», музика Остапа Гавриша, слова Степана Галябарди, виконання Іво Бобула.)

II ведучий. Уся творчість славної дочки нашого народу була присвячена Україні. Письменник Євген Маланюк, який також багато років прожив у вимушеній еміграції, залишив для нащадків яскравий віршований портрет Оксани Лятуринської.

IX читець *(декламує вірш Євгена Маланюка).*

Аж пуща зашумить волинська
Й на оксамит та златоглав
В сап'янцях легких Лятуринська
Виходить годувати пав.
Ворожить про весну колишню,
Любов вцілює в слова
І випускає сокіл-пісню
З гаптованого рукава.

I ведучий. Справді, Оксана Лятуринська зіткала, витворила чарівну пісню-казку про духовний світ давнього українського народу, яка, випущена з її гаптованого рукава, повертається на рідну землю.

Марія ГРИЦИШИН,
учителька української літератури Української гімназії № 1
Івано-Франківської міської ради,
заслужена учителька України

ВІЗЬМІТЬ МЕНЕ, ЛЕЛЕЧЕНЬКИ, НА СВОЇ КРИЛЯТА...

Володимир ВОЙЦЮК – патріот, меценат, педагог.

Урок-реквієм. 10–11 класи

Обладнання та матеріали. Комп'ютер, проектор; презентація «Володимир Войцук»; музичний твір Вольфганґа Моцарта «Реквієм» ([URL: https://youtube.com/watch?v=MLAuHoRXLes](https://youtube.com/watch?v=MLAuHoRXLes)), музичний твір Джузеппе Верді «Реквієм» ([URL: https://youtube.com/watch?v=ZXU9vqVdudM](https://youtube.com/watch?v=ZXU9vqVdudM)).

Глосарій. 1. РЕКВІЄМ (від лат. requies – спокій) – католицька траурна меса. Назва походить від початкових слів («Requiem aeternam dona eis, Domine» – «Вічний спокій даруй їм, Господи»). Реквієм зазнав еволюційних змін, перетворившись у XVII–XVIII ст. у великий циклічний твір для солістів, хору та оркестру. До класичних найпоширеніших зразків належать «Реквієм» Вольфганґа Моцарта, Джузеппе Верді, Гектора Берліоза, Антоніна Дворжака, Луїджі Керубіні, Йоганнеса Брамса, Ференца Ліста, Антона Брукнера, Ігоря Стравінського та ін. ([URL: http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html](http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html)).

2. СЕКВЕНЦІЯ (від лат. sequor – іду слідом, продовжую). Вид релігійних співів середньовічної музики ([URL: http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html](http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html)).

3. ГЛОРИЯ (від лат. gloria – слава) – хвалебний піснеспів, друга частина меси. Музика велична, урочисто-святкова ([URL: http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html](http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html)).

4. ОФЕРТОРІЙ (від лат. offertorium – приносини, дарунок) – спів меси, який виконується під час приносин дарів у богослужінні. Оферторії як сольні концертні номери створювали Джованні Палестрина, Йозеф Гайдн, Вольфганґ Моцарт, Антон Брукнер, Ференц Ліст, Франц Шуберт та ін. ([URL: http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html](http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html)).

5. САНКТУС (від лат. Sanktus Domynus – Святий Боже) – розділ католицької меси, характеризується піднесено-урочистим звучанням і разом з Бенедиктус складає основний розділ меси ([URL: http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html](http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html)).

6. БЕНЕДИКТУС (від лат. benedictus – благословен) – ліричний, спокійний, світлий піснеспів. Видатні зразки бенедиктусів створили Йоганн Бах, Людвіг Бетховен, Ференц Ліст, Вольфганґ Моцарт та ін. ([URL: http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html](http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich.html)).

7. АГНУС ДЕЇ (від лат. Agnus Dei – Тілець Господень, Агнець Божий) – католицький піснеспів; заключний розділ меси. Згадується в Євангелії від Івана: «Оце Агнець Божий, що бере на Себе гріхи світу!» (Ів. 1:29). Музика має лірично-скорботний характер. Видатні її зразки створили Людвіг

Бетховен, Джузппе Верді, Йоганн Бах, Луїджі Керубіні, Вольфганг Моцарт. ([URL: http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich](http://term.in.ua/muzichnij-arh-v/kompozitor-o-yutsevich)).

8. ЩОВБ, а, чол., діал. Шпиль гори; прямовисна скеля (*Словник української мови: в 11 т. – Т. 11. – Київ: Наукова думка, 1980. – С. 601*).

Сценарій

Учитель. Володимир Войцюк. Учитель, пасічник, заробітчанин-двірник. Великий патріот, меценат, людина великої і щедрої душі – усе це в одній особі. Абсолювент Станиславівської української гімназії (нині Українська гімназія № 1 Івано-Франківської міської ради).

Доторкнімося нині до непростой долі сучасника, який власним прикладом закликає всіх українців: «Об'єднаймося, брати мої! Спільно дбаймо про правдивість української історії, про благополуччя нашої держави, творімо добро!»

Немає Володимира Войцюка поміж нас. Завершив свої земні клопоти. Нині співаємо реквієм великій і дуже скромній людині.

ЦІЛЮЩЕ ЗІЛЛЯ

Sequentia

Відцвітала калина... Її було так багато крутом – обабіч вузької стежки, що стелилася під ногами й ховалася десь у гущавині, на узліссі, навіть ген у поле вибігла й пишається своїм вінком. Запах різнотрав'я навис зеленуватою, аж густою, пеленою – п'янив... І кликав кудись... Наче обіцяв розкрити щось невідоме, якусь таїну... Стільки їх, цих дивних таємниць, ховалося тут, у лісах! Справжніх, не прочитаних із книг, дивних, як запах прив'ялого цвіту калини.

Малий Влодко любив блукати сонячним узліссям серед м'якого гудіння бджіл, що невтомно робили свою вічну роботу. Лісу він не боявся, тут було затишно і спокійно.

...Не помітив, як небо заклубочилося чорною хмарою і грім заворкотів десь зовсім близько. Грозу він теж любив – після неї дихалося вільно, легко, і ліс ставав якимсь м'якшим, наче умитим. Пришвидчивши крок, забіг під розлогі віти старих дерев і слухав, як перші краплі вдарили об листя – дощ...

Злива накрила ліс, сперлася мокрими важкими руками на дерева і ретельно – крапля до краплі – взялася поливати зіллячко попід зеленим віттям. Хлопчина нахильці побіг далі – там, десь удалині, наче посвітлішало. Мабуть, зараз ущухне... Перед очима раптом наче з-під землі постала зелена стіна, і малий припав мокрою сорочиною до неї.

...Із післягрозової далини, увесь оповитий зеленим туманцем, до нього наближався старезний дід – справжній характерник. У руках тримав сніп якогось зілля, сорочка була на ньому біла-біла, наче нова, і яскравіла дивним зеленавим узором. Влодко заляк. Не з переляку – з подиву. Скільки разів ходив тут і не зустрічав нікого, а це...

Дід поглянув на нього сіро-блакитними очима, вийняв із сивої бороди бджолу, що зраділо подалася на узлісся, і тихо посунув далі, легко, зовсім не виказуючи тягара літ, згинаючись за якоюсь стеблиною чи корінцем...

Захекавшись, хлопчак примчав до хати. Оповідав про дивну зустріч матері, а та тільки слухала й усміхалася.

– Ти, сину, аж під Марків щовб забіг. І, певно, із самим Марком зустрівся.

– Це хто?!! – розплющив широко очі малий.

Мати Марія, пригорнувши затихле хлоп'я, тихо оповідала про козака Марка, який прийшов до їхнього села. Про те, що знався той на травах, лікував людей зіллям цілющим, а збирав його скрізь по лісах. Та найбільше любив ходити до порослої кущами скелі – тож і назвали ту скелю Марків щовб. Отака історія. І сказала мати Марія, що Марко той йому прадідом по лінії батька доводиться. Оце вже було надзвичайно!

– Справедливим і щедрим був, – тихо лилася материна мова. – Говорив мало, а багато робив. Людям допомагав. Може, й тобі, синочку, не просто так привидівся... мабуть, хотів навчити любові до людей...

...Сивий чоловік згадував ту давню зустріч, як дивну казку. Казку дитинства. Зринали в пам'яті материні слова.

– Люби, сину, людей...

УЧИТЕЛЬ

Sanktus

За плечима – літа...

Старі світліни нагадували прожите, мимоволі викликаючи усмішку на обличчі. На них – шкільне товариство. Ось на цьому фото – задерикуваті хлопчаки-гімназисти. Це у Станіславівській гімназії.

Гарно було... Минуло все, як вода...

Прихід Червоної армії перешкодив навчанню у Станіславові. Восени 1944 року в селі Єзупіль відкрилася середня школа, і Володимир перейшов туди відразу до восьмого класу. Там він вступив до юнацтва ОУН, сумлінно виконував усі доручення...

Педагогічну освіту здобував у Станіславському учительському, згодом педагогічному, інституті. Знав, що учительська стежа нелегка. Та пішов нею впевнено, завзято. Математика і фізика, астрономія, креслення – улюблені з дитинства предмети – стали справою життя. А ще хотів навчати дітей, дарувати їм радість пізнання світу. Свого серця вділив кожній дитячій долі, намагався якнайбільше зробити для тих, задля кого став орачем і сіячем – Учителем.

Щедрий ужинок залишив після себе на педагогічній ниві, адже працював і вчителем, і завучем, і директором. У пам'яті – кожен урок за 41 рік педагогічної праці. Колишні вихованці згадують: «Сильний математик, добрий учитель і розумний наставник». Плину часу не відчував, про нього нагадував лише першOVERесневий дзвінок, що знову й знову кликав до школи.

Знав, що мусить дбати не тільки про знання своїх підопічних, а й про їхнє духовне зростання. Навчав дітей бути добрими, любити Україну. Хоч і випало вчителювання на нелегкі часи застою і стагнації, намагався

будити патріотичні почуття в юнацтва, організовував пізнавальні екскурсії, знайомив їх із історичними та літературними пам'ятками України. Узбережжя Чорного моря, міста Київ, Москва, Ленінград, Кишинів, Мінськ, Рига, Вільнюс – усюди побували діти разом із учителем.

Згадалося... Ось ця чорно-біла світлина – із міста Канів. Стоять купкою школярі з Галичини, що приїхали до Тараса. А він височіє – задумливий і смутний. Зате обличчя в дітей ясні, світлі – обличчя майбутнього. На них ні сліду втоми від довгої подорожі (звичайно ж, не в комфортабельному автобусі, як нині). Тільки захоплення. А перед ними – величний Дніпро... Слухають неголосну оповідь учителя про Кобзаря... Тоді й подумав: чого той Тарас завжди такий смутний? От би поставити пам'ятник повному надій, визволеному з принизливого кріпацтва юнакові!

...Був травень. На Чернечій горі тоді доцвітала калина...

ПАСІЧНИК

Benedictus

...Калиновий мед – хіба такий буває? Запашний, мабуть... І з присмаком калини... Он пишається білими кетягами – весна в розповні!

Пасічник тихо сновигає поміж вуликами, порядкує у своєму великому господарстві – двісті бджолосімей нараховує пасіка. Повітря аж тремтить від гудіння бджіл, обтяжених важкою ношею. Тут, на пасіці, всі думки – лише про них, непосидючих трудівниць. Маленькі комахки, а вчать людей жити – працюють безупинно.

Це захоплення має віддавна, ще з юності, з 14–15 літ. У далекому 1948-му навчався на річних курсах із бджільництва в місті Київ при сільськогосподарському інституті, відтоді займається пасічництвом, а ще, за всіма канонами бджолярської науки, – племінною роботою з розведення карпатських маток. Знають його бджолярі і в Україні, і далеко за її межами. Пишуть, приїжджають, просять поради – аякже, за плечима 45 років «життя між бджолами». Учитель Володимир Войцок, хоч і знає про бджіл усе, та все ж не розлучається із книгами, журналами, читає і... мріє.

Бачив у столиці і в місті Батурин пам'ятники Петру Прокоповичу, видатному українцеві, засновникові першої школи бджільництва в Європі, винахідникові вулика й рамки. Цей винахід був великим кроком уперед у бджолярстві, адже дозволив збирати мед, не знищуючи бджіл. Захоплювався ним, перечитав багато, зачерпнув давньої мудрості.

Скільки може зробити одна людина! Зробити для людей на довгі літа, для майбутнього...

Квітли сади...

Над рідним селом дзвеніла музика бджіл.

Осипалися пелюстки калинового цвіту...

ПАТРІОТ

Gloria

Ступив на подвір'я... Калина цвіте...

Як колись... Як завжди...

Невисокий, худорлявий чоловік, по-вчительськи відкритий і скромний. Щоразу, коли повертався пан Володимир із далеких світів сюди, на рідне обійстя, відчував – тут його коріння!

Мала й водночас найбільша Батьківщина Володимира Войцюка – село Єзупіль на Прикарпатті. Тут минули його весни, продзвеніли юнацькі літа. Тут виріс він, виколисаний красою української природи, загартувався у важкі воєнні й повоєнні роки. Тому й став таким вимогливим до себе й до інших, відвертим, незалежним у поглядах, винятково працьовитим.

...Доля привела його в далеку й чужу Америку зовсім не молодим – вирушив до хворої матері, покинувши улюблені справи, глибоко в серці заховавши запашний білий цвіт калини. Працював...

Ясна річ, не вчителем, хоч і снилися не раз русяві чубчики й косички. Не мав де у своєму помешканні поставити жодного вулика, хоч і вчувалася музика бджіл.

Працював двірником, складав цент до centa свою невелику платню, та не для власних потреб – мав Велику Мрію – офірувати своїй Батьківщині пам'ять про її видатних людей, про визначні події в історії рідної землі, увіковічнити їх у граніті й бронзі.

Вертався подумки до рідних місць, тужив за солов'їними ранками. А коли приїжджав до рідного села, то не збував часу за марними балачками про патріотизм.

На олтарі синівської любові до України пламеніло його серце...

МЕЦЕНАТ

Offertorium

Під його вікнами не цвіла калина...

У його вікна не залітали бджоли...

Він мешкав у дев'ятиповерховому будинку для літніх людей на Манхеттені, в оселі своєї мами. Жив дуже економно – скромно одягався, харчувався просто і, маючи соціальні пільги, за комунальні послуги щомісяця сплачував символічну суму. Усі зекономлені гроші спрямовував в Україну, громадянином якої не перестав бути.

На свій перший пам'ятник – бронзового Тараса Шевченка – пан Володимир, заощаджуючи цент до centa, працював два роки.

Одинадцятого червня 2000-го, майже в день 70-літнього ювілею Володимира Войцюка, у рідному селі урочисто відкрили величний монумент Кобзареві. «Я дякую долі, – схвилювано промовляв тоді скромний меценат, – що дала нам можливість здійснити давню потаємну мрію, яку виношували ми в серцях роками, що давала силу покутувати й терпіти, падати і вставати, вірити й безмежно любити свою землю».

За його кошт, окрім Тараса, у Єзуполі постали пам'ятники Іванові Франку та землякові Памві Беринді – українському граверу, друкареві, лексикографу, письменникові кінця XVI – першої половини XVII століть.

Столиця Прикарпаття – Івано-Франківськ – щорік гарнішала. Давні пам'ятки архітектури і щойно зведені доповнювали одні одних, створювали гармонію краси.

На одній із невеликих затишних площ міста коштом Володимира Войцюка встановили лаконічний, але водночас промовистий бронзовий монумент, присвячений 85-річчю проголошення ЗУНР.

Перешіптуються чорнобривці біля непомітного погруддя патріарха вітчизняного бджолярства, ученого-пасічника Петра Прокоповича в Івано-Франківську. Це дарунки мецената Володимира Войцюка місту своєї юності. Він не шкодує зароблених тяжкою працею грошей на добрі справи – це й матеріальний внесок у створення чотирьох патріотичних кінострічок режисера Олеся Янчука, спонсорська допомога в газифікації рідного села, фінансова підтримка колег-пенсіонерів. Рідній школі колишній учитель і директор подарував сучасний кабінет інформатики та учительську кімнату. З нагоди сторічного ювілею Української гімназії № 1, як її випускник, придбав потужний телескоп – хай дивляться в небо юні.

Під вікнами родинного дому Войцюків пламеніла гіркуватими ягодами калина...

Усе – як колись...

Господар чекав гостей. Це не просто приятелі чи сусіди. Тут, у його домівці, у красивому двоповерховому будинку, відкривали музей селища.

Хай мешкають тут старожитності. Хай оживає справжній український дух.

Хай приходять діти, торкаються рушників, дерев'яних і череп'яних мисок і дивуються, і бережуть пам'ять праотчої землі.

ГАРМОНІЯ ДУШІ

Agnus Dei

Літа повертали на зиму...

Білі китиці калини ваговіли, наливалися цілющим соком, набирався сили від землі й води, від сонця й небес.

Калина – як символ Батьківщини.

Як краплі її крові і як розкішне намисто.

Калинова гіркота ставала солодкою після перших морозів, а її сердечко так схоже на людське...

Калина – як вища гармонія краси і досконалості, як філософія Віри, Надії й Любові. Віри – у щасливе майбутнє рідної землі, Надії – на щастя рідного народу, Любові – до ближніх, до Батьківщини й до Бога.

Пламеніє калина...

СЛАВА

Gloria

Володимир Войцюк – людина з любов'ю й сонцем у душі, сповнена мудрої філософії життя. Людина, яка досягла гармонії між загальним і особистим.

Плоди невсипущої праці Володимира Войцюка – не рахунки в банках, не дорогі автомашини, не палаци й дорогоцінності. Кожен день його життя був присвячений Батьківщині.

За значний особистий внесок у розвиток національної культури Володимир Войцюк отримав високу державну нагороду – орден «За заслуги» III ступеня та був нагороджений Папою Римським Бенедиктом XVI орденом Лицаря Святого Папи Сильвестра. У 2001 році сесія Єзупільської селищної ради постановила визнати Володимира Войцюка почесним жителем. У 2005 році вдячні односельчани встановили пам'ятник меценатові, а Івано-Франківським міськвиконкомом прийнято рішення назвати одну з вулиць іменем Володимира Войцюка.

У травні 2019 року в Івано-Франківську відбулася презентація книги «Почесні громадяни міста Івано-Франківська», яка вийшла друком у видавництві «Місто-НВ». «Кожна країна чи місто мають своїх героїв, людей, що змінили цю частинку світу, наповнили її собою, своїм духом, своїм учинком, досягненням, словом, ученням, піснею, фарбою, думкою...», – ідеться в передмові видання. У книзі подано інформацію про 18 почесних громадян Івано-Франківська, серед них Степан Бандера, Роман Шухевич (2010), Лук'ян Вардзарук, Володимир Войцюк, Володимир Грабовецький, Лідія Дмитрів, Опанас Заливаха, Мирон Мицан, Володимир Полек, Роман Фабрика (2012), Богдан Гаврилів (2013), Франц Борис (2015), Фотій Володимирський, Михайло Мулик (2016), Михайло Головатий, Петро Арсенич (2017), Дмитро Втерковський, Любомир Гузар (2018).

Не мав за життя великої слави, та й не прагнув її. Шляхетна національна солідарність Володимира Войцюка – гідний узірець служіння своєму народові. «Запалімо вогонь добра і милосердя до людей, любові й гордості за рідну землю! Хай кожен із нас молиться за долю України, хай кожен творить їй пам'ять і славу!» – говорив він.

Линув із далекої Америки до рідного краю, дивував великою синівською любов'ю і самопожертвою своїх земляків, допомагав творити красу, зберігати пам'ять про минуле для прийдешнього, кликав до спільної праці на благо Вітчизни, українського народу. Його життя, його дії – подвиг, гідний наслідування.

Оксана ТЕБЕШЕВСЬКА,
учителька української мови і літератури
Голинської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Калуської районної ради, заслужена учителька України

З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ
Тексти диктантів
5 клас

Так співають тільки янголи

Її голос подібний до голосу скрипки. Рідкісне сопрано – найвищий жіночий голос. Вона чудово володіла технікою «білого голосу», властивого народній традиції карпатського краю. Він ішов від серця, з глибини душі і мав якусь магічну силу, заворював. Так співають тільки янголи.

Усе це сказано про американську співачку українського походження Квітку Ціsik. Вона зробила Україні неоціненний дарунок. Вклала свої заощадження у професійний запис двох альбомів українських пісень: «Квітка» (1980) і «Два кольори» (1989). Не мала з цього ніякої вигоди. «Ці збірки пісень, – писала Кейсі (псевдонім Квітки Ціsik), – є бажанням мого українського серця вплести радісні нитки в розшарпане життям полотно, на якому вишита доля нашого народу».

102 слова

6 клас
Серж Лифар з Києва

Сергій (Серж) Лифар народився у 1905 році біля Києва, а став найвідомішим танцівником у Франції. «Я став танцюристом, – писав він, – ще не вміючи танцювати, не знаючи техніки, але я знав, що опаную її та жодні перешкоди не зупинять мене на цій дорозі».

Серж Лифар станцював у 98 балетних постановках, поставив понад 200 балетів. Його називали «принцом Ікаром». Отримав найвищі нагороди, зокрема «Оскар». Орден Почесного легіону вручав йому генерал Шарль де Голь у Версалі і запропонував прийняти французьке громадянство. «Я – українець! І цим пишаюся!» – відповів Серж Лифар.

Українського походження не відрікався ніколи.

Навіть на надгробній плиті велів написати такі слова: «Серж Лифар. З Києва».

103 слова

7 клас
Зірковий українець Джек Пеленс

Іскристий погляд і незмінний капелюх – це те, що робило його впізнаваним серед голлівудських зірок. Джек Пеленс, який спочатку був Володимиром Палагнюком, – син українських емігрантів. Народившись у США, він завдяки батькові зберіг українську мову, пам'ять про свої українські корені.

Завжди цим пишався. Одного разу його запросили на російський кінофестиваль у Лос-Анджелесі. Він з подивом запитав організаторів: «А чого ви мене сюди викликали? Я українець, я з Україною. Що я тут роблю? Це помилка». І вийшов із залу.

Володимир навіть відмовився від звання народного артиста Росії. Заявив: «Я – українець, а не росіянин».

У кіно зіграв більше півсотні ролей. Отримав «Оскар». Був лауреатом кінопремій «Золотий глобус» і «Еммі».

Джек Пеленс також грав у театрі, займався боксом, писав вірші і малював до них картини.

120 слів

8 клас

Американка українського походження підкорила космос

Чимало людей у дитинстві мріють стати космонавтами. Гайді-Марія Стефанишин-Пайпер не мала такої мети. Вона хотіла бути пілотом літака, але стала астронавткою. Ця американка має українське коріння. Її батьки в 1960 році емігрували із Західної України до США. Дівчина була пластункою, добре вчилася, захоплювалася математикою і стала інженером. А в 1966 році її прийняли до корпусу американських астронавтів (NASA-16).

У вересні 2006 року вона полетіла у космос. Перебувала там 12 днів. Тоді здійснила свій перший вихід у відкритий космос. На орбіті розгорнула український прапор. Другий політ Гайді тривав 16 днів.

Узимку 2007 року астронавтка вперше побувала на землі своїх предків – в Україні. А пізніше вдруге відвідала Україну в 2019 році. Побачилася з родичами на Львівщині, виступила з лекціями у Харкові, Києві, Житомирі, Львові, закликала молодь «мріяти про космос, щоб захистити Землю».

Гайді по-справжньому шанує землю, у якій її коріння, її предки.

141 слово

9 клас

Богдан Гаврилишин

Богдан Гаврилишин – український, канадський, швейцарський економіст, громадський діяч, меценат, автор більше 100 статей із менеджменту. Народився 19 жовтня 1926 року в Коропці на Тернопільщині. Навчався у початковій школі, а відтак у Бучацькій, Чортківській, Дрогобицькій гімназіях.

У 1944 році хлопця вивезли до Німеччини. Після 1945 року перебував у таборі для переміщених осіб, а відтак виїхав до Канади. Працював лісорубом, організував вечірні курси для українців. У 1952 році здобув ступінь бакалавра, а в 1954 році – магістра за спеціальністю «інженер-механік» в університеті міста Торонто. З 1960 року мешкав у Швейцарії. У 1976 році здобув ступінь доктора філософії з економіки в Женевському університеті.

З 1988 року на громадських засадах працював в Україні.

Ніколи не забував про Україну. У 1990 році заснував у Києві Міжнародний інститут менеджменту.

Він не раз казав, що проголошення незалежності України вважає найщасливішою миттю у своєму житті, вірив у науковий потенціал українців, стверджував, що найважливішим є впровадження новітніх технологій і прискорення ринкових реформ.

Відійшов у засвіти 24 жовтня 2016 року.

157 слів

10 клас

Мілла Йовович ніколи не цуралася свого українського походження

Мабуть, багато хто знає зірку фільмів «П'ятий елемент», «Обитель зла», «Посланниця: історія Жанни д'Арк», «Мушкетери», «Четвертий вид» Міллу Йовович. Популярна голлівудська акторка, модель, співачка захоплює талантом, активністю, працьовитістю, вродою, щирістю, доброзичливістю. А народилася вона в Києві і жила тут п'ять років. У 1981 сім'я Мілли емігрувала до США. Мати-акторка віддала дочку на уроки музики, танців, акторської майстерності, водила на модельні кастинги.

В 11–12 років вона уже позувала для 15 глянцевиx видань, реклами.

В 13 років знялася у фільмі «Злиття двох місяців», а в 15 виграла головну роль у стрічці «Повернення в блакитну лагуну». Знялася у 47 фільмах.

У 18 років Мілла Йовович випустила музичний альбом, де дебютувала як авторка та виконавиця пісень. Там є й українська народна пісня «Ой у гаю при Дунаю».

У серії фільмів «Обитель зла» вона виконала всі трюки.

Успішна вона і в модельному бізнесі. «Я досягла успіху, – каже Мілла Йовович, – завдяки величезній силі волі, якій я зобов'язана своїм походженням».

Мілла ніколи не забувала Україну. Під час революції Гідності підтримала українців та закликала своїх шанувальників вносити пожертви на допомогу постраждалим на Майдані.

176 слів

11 клас

Володимир Палагнюк

Українська сім'я Палагнюків на початку ХХ століття емігрувала із Західної України до США. 18 лютого 1919 року тут народився син Володимир, який став відомим голлівудським актором Джеком Пеленсом.

Володимир творив себе сам. Спочатку працював, як і батько, на вугільній шахті, а відтак грав у футбол, пізніше пішов у бокс, де здобув вагомі успіхи. З початком Другої світової служив у військово-повітряних силах США. Під час одного з польотів його літак загорівся. Джек

вистрибнув з парашутом з охопленої полум'ям машини. Вогонь спотворив його обличчя. Довелося довго лікуватися. Шрами залишилися назавжди.

У 30 років Джек Пеленс здобув блискучу освіту: закінчив факультет акторського мистецтва в Стенфордському університеті. Володів багатьма мовами: українською, російською, італійською, французькою, англійською.

Його найпопулярніші роботи – це «Трамвай бажання», «Острів скарбів», «Бетмен», «Кіборг-2», «Танго і Кеш», «Молоді стрільці». Був володарем «Золотого глобуса», «Еммі», а в 1992 році отримав «Оскар». Під час процедури нагородження 72-річний Джек приголомшив аудиторію віджиманням на одній руці.

Джек Пеленс пишався тим, що українець, добре знав українську мову, історію, дуже любив співати українські пісні, виступав під час відкриття пам'ятника Тарасові Шевченку у Вашингтоні, був головою мистецької «Фундації Тризуба».

18 листопада 2006 року відійшов у вічність, а його ім'я повернулося на землю предків.

193 слова

Тексти для переказів

5 клас

Про космос, Землю й Україну від Гайді-Марія Стефанишин-Пайпер

Гайді-Марія Стефанишин-Пайпер – американська астронавтка українського походження, яка здійснила два космічні польоти. Її батько походив зі Львівщини. У 1960 році емігрував до США. Там 7 лютого 1963 народилася Гайді. Батько жив Україною. Дівчинка відвідувала українську школу, церкву, вчилася української мови, українських традицій. У дитинстві була у «Пласті». А потім стала астронавткою. Коли летіла у космос, взяла з собою український прапор, розгорнула його на орбіті. Слухала українську музику. Мелодію на слова Тараса Шевченка завантажила як сигнал будильника. Прокидалася з Україною в серці!

У низці інтерв'ю астронавтка згадує про Україну. Навіть із космічної орбіти хотіла її побачити! «Якось, пролітаючи над Чорним морем, я відстежила шлях по Дніпру і знайшла Київ. Зазримкувала його. Хотіла знайти і Львів, проте біля нього нема орієнтирів – річки чи моря», – згадувала Гайді-Марія. Вона розповідає про те, що найдивовижнішою в космосі є наша Земля: «Це неймовірно! І незбагненно – адже від космосу, який є чорним, нашу блакитну планету відділяє лише тонкий прошарок атмосфери, що береже життя на ній».

157 слів

Пояснити значення слів: *еміграція* (вимушена чи добровільна зміна місця проживання окремих груп людей (емігрантів, переселенців); переселення зі своєї батьківщини, країни, де вони народилися і виросли, в інші країни з економічних, політичних або релігійних причин); *«Пласт»*

(національна скаутська організація України. Метою «Пласту» є сприяти всебічному патріотичному вихованню і самовихованню української молоді на засадах християнської моралі).

Дібрати синоніми до слів: *відстежувати* (висліджувати, відслідковувати); *неймовірно* (надзвичайно, винятково, рідкісно, феноменально, незрівнянно, неповторно); *орієнтир* (вказівник, показчик).

Скласти план докладного переказу.

Орієнтовний план.

1. Українське походження Гайді-Марії Стефанишин-Пайпер.
2. Еміграція родини до США.
3. Дитинство Гайді.
4. Політ у космос з українським прапором та українською музикою.
5. Україна з космічної орбіти.
6. Дивовижна планета Земля.

6 клас

Джек Пеленс пишався тим, що українець

Джек Пеленс (Паланс) – один із найяскравіших голлівудських акторів ХХ століття, герой вестернів, боксер, модель. Він був єдиним актором українського походження, який отримав «Оскар». Його зірка є на Голлівудському бульварі.

Але спочатку Джек був Володимиром. Син емігрантів Івана Палагнюка з Тернопільщини і Ганни Грам'як зі Львівщини. Вони приїхали до США на початку минулого століття. Володимир народився в Пенсильванії 18 лютого 1919 року. У нього було четверо братів і сестер. Наймолодший, Іван, згадував, що їхній батько дуже турбувався про збереження свого коріння: «Він завжди розповідав про Україну».

Володимир працював на шахтах, грав у футбол, займався боксом, під час Другої світової служив у військовій авіації. Потім навчався у Стенфордському університеті, але не закінчив його, бо вибрав акторську кар'єру. Дебютував на великому екрані у фільмі «Паніка на вулицях». Тоді ж і змінив ім'я, яке іноземцям важко було вимовляти.

Завжди підкреслював своє українське походження. У 1996 році побував в Україні. Привіз гуманітарну допомогу від Фонду допомоги дітям Чорнобиля.

10 листопада 2006 року відійшов у вічність. Брат Іван так говорив про Джека: «Він був значно більшим українцем, ніж я. Він вільно говорив українською, а я лише трішки. Він пишався тим, що він українець і першим брав участь у всьому, що було пов'язане з українцями».

198 слів

Пояснити значення слів: *вестерн* (літературний твір або фільм з історією освоєння, із життя західних штатів США в минулому столітті); *гуманітарна (допомога)* (вид безвідплатної допомоги (сприяння); засоби для життя, які безкоштовно поширюють серед населення районів, охоплених гуманітарною катастрофою, або таких, що стоять на її грані);

емігрант (особа, що залишила батьківщину і виїхала в іншу країну для постійного чи тривалого проживання).

Дібрати синоніми до слів: *дебютувати* (починати); *турбуватися* (піклуватися, дбати, уболівати).

Довідка: *Голлівуд* (район міста Лос-Анджелеса, який асоціюється з американською кіноіндустрією, тому, що в цьому районі є багато кіностудій та проживає багато відомих кіноакторів); *Голлівудський бульвар* (вулиця в місті Лос-Анджелесі, на якій створена Голлівудська алея слави); «*Оскар*» (найпрестижніша нагорода в кінематографії США та щорічний приз із багатьма номінаціями); *Пенсильванія* (штат на північному сході США).

Скласти план докладного переказу.

Орієнтовний план.

1. Джек Пеленс – знаменитий голлівудський актор.
2. Його українське коріння.
3. Вплив батька на виховання сина.
4. Різноманітні захоплення хлопця.
5. Акторська кар'єра.
6. Поїздка в Україну.
7. Закінчення земного шляху.
8. Джек Пеленс – справний українець.

7 клас

Французький українець Серж Лифар

Сергій (Серж) Лифар – французький хореограф, найвидатніший танцівник XX століття, який народився в Україні, у передмісті Києва, 2 квітня 1905 року. Родина Лифарів мала глибоке козацьке коріння.

Сергій був здібною дитиною. Він мав тонке музичне чуття, співав у церковному хорі Софійського собору, грав на скрипці, фортепіано, але вибрав балет. Дорога до вершин була непростю. Наставниця балетної студії не бачила в нього особливого таланту. Коли треба було відрядити п'ять найкращих учнів у Монте-Карло, вона й не подумала про Сергія. Та доля розпорядилася по-іншому: один із п'яти обраних учнів не поїхав, і його місце зайняв Лифар. Так хлопець потрапив до Європи і почав активно займатися балетом.

Покинувши рідну домівку, Сергій не знав, що більше ніколи не побачить матір, а в Україну зможе приїхати тільки один раз – у 1961 році. І це буде для нього великим щастям.

Серж Лифар боготворив танець, самовіддано працював і згодом став найпрекраснішою із легенд балету. Його зірка яскраво спалахнула в 1929 році, коли він очолив балетну трупю Гранд-опера. Більше 30 років віддав цьому театрові. Був і солістом, і хореографом, і педагогом. Відродив французький балет. Сучасники називали його «богом танцю», «добрим генієм балету». Він поставив 200 балетних вистав, виховав 11 зірок балету, заснував у Парижі Інститут хореографії, був ректором Університету танцю, професором Вищої школи музики, почесним

президентом Національної ради танцю при ЮНЕСКО. Він отримав найвищі нагороди Франції, серед яких «Золотий черевичок» і «Оскар».

У 65 років проявив себе і як талановитий художник.

Завжди любив Київ, хоч був далеко від нього.

Відійшов у вічність 15 грудня 1986 року в Лозанні (Швейцарія).

252 слова

Пояснити значення слів: *хореограф* (від *хореографія* – мистецтво створення танцю й танцювальних вистав; майстер хореографії; балетмейстер); *ЮНЕСКО* (Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури – міжнародна організація, яка сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо).

Дібрати синоніми до слів: *боготворити* (обожнювати, любити, поважати); *домівка* (оселя, помешкання, дім); *самовідданий* (жертвений, офірний, саможертвований).

Довідка: *Гранд-опера* (оперний театр у Парижі); *Монте-Карло* (район Монако); «*Оскар*» (найпрестижніша нагорода в кінематографії США та щорічний приз із багатьма номінаціями); *премія «Золотий черевичок»* (найвища відзнака балету).

Скласти план докладного переказу.

Орієнтовний план.

I. Серж Лифар – навидатніший танцівник XX століття.

1. Козацьке коріння родини Лифарів.
2. Дитинство Сергія.
3. Дорога до вершин балетного мистецтва.
4. Самовіддана праця в Гранд-опері.
5. Відгуки сучасників про Сержа Лифаря.
6. Неоціненний вклад у розвиток французького балету.

II. Серж Лифар – володар найвищих нагород.

III. Закінчення земного буття талановитого танцівника.

8 клас

Американець Юрій Фединський відроджує українське кобзарство

Юрій Фединський – американський кобзар, композитор, культурний активіст, педагог, продюсер народних ансамблів. Народився 1975 року в США, куди емігрували дід та бабуся, але відчув, що не належить тій країні, і поїхав на батьківщину предків – в Україну. Саме звідси походив рід матері, яка виховувала сина в українському дусі. В Україні Юрій знайшов загублену частину своєї душі. В одному з інтерв'ю він казав: «Вже коли я приїхав в Україну, то побачив, що я просто подібний до українців, а не до американців».

До України хлопець приїхав і через музику. Він із дитинства грав на фортепіано, але дуже любив бандуру, зацікавився кобзарським мистецтвом. Знайшов у США вчителя – відомого бандуриста Юліана Китастого.

Уперше приїхав до України в 1998 році. Потім ще кілька разів повертався до США, бо в Україні не знайшов роботу, а треба ж було за щось жити.

Коли повернувся на землю своїх батьків, то спочатку працював із гуртом «Гайдамаки», а потім став одним із засновників київського ансамблю «Карпатіяни» і «Хореї козацької».

Тепер він працює у проекті «Древо». Це унікальний ансамбль із 55-річною історією, який не просто відтворює і досліджує фольклор, а є самим фольклором.

Бандурист переїхав із дружиною і дітьми у село Крячківка на Полтавщині, купив стареньку хатину, власноруч облаштував її, створив кобзарський табір.

Тепер Юрій Фединський виготовляє старовинні музичні інструменти, чудово виконує думи. І всьому цьому безкоштовно вчить тих, хто бажає. У Крячківці проводяться фестивалі «Древо роду козацького».

Хто чув спів Юрія Фединського, бачив народні інструменти, виготовлені ним, уже ніколи не забуде цього унікального кобзаря. У 2020 він організовує кобзарювання багатьма країнами Європи. «Місія гастролей, – каже Юрій, – розповсюдження кобзарського слова та підтримка української громади за кордоном».

263 слова

Пояснити значення слів: *гастроли* (виступи, вистави приїжджого мистецького колективу або одного артиста); *продюсер* (довірена особа компанії, що здійснює ідейно-художній та організаційно-фінансовий контроль над постановкою фільму; особа, яка організовує, фінансує постановку фільму, вистави).

Дібрати синоніми до слів: *унікальний* (винятковий, рідкісний, особливий); *фестиваль* (свято, святкування).

Довідка: *Юліан Китасти* (композитор, співак, диригент, кобзар, бандурист, сопілкар українського походження).

Скласти план докладного переказу.

Орієнтовний план.

I. Американський кобзар з українським корінням.

II. Юрій Фединський – талановитий популяризатор українського фольклору.

1. Родина.
2. Відчуття історичної батьківщини.
3. Захоплення музикою.
4. Приїзд в Україну.
5. Пошуки формату праці над українським фольклором.
6. Виготовлення старовинних музичних інструментів.
7. Заснування кобзарського табору у Крячківці на Полтавщині.

III. Юрій Фединський – унікальна особистість нашого часу.

Його літаки і гелікоптери з'єднали континенти

Українського емігранта Ігоря Сікорського називали генієм. Він народився у Києві 25 травня 1889 року. «Мій рід, який походить із села на Київщині, де мій дід і прадід були священиками, є чисто українського походження», – писав згодом (англійською мовою) в листі від 30 серпня 1933 року.

Навчаючись у 1908–1912 роках у Київському політехнічному інституті, спроектував і побудував декілька гелікоптерів і літаків-біпланів. У 1910 році почав створення свого першого аероплану. У 1911 році на літаку С-5 склав іспит на звання пілота, а в грудні цього ж року на С-6 встановив світовий рекорд швидкості польоту з двома пасажирами – 111 кілометрів за годину.

Далі Ігор Сікорський сконструював цілу серію нових типів літаків. Під його керівництвом побудували одні з перших у світі багатомоторні літаки, зокрема «Ілля Муромець», на якому у грудні 1913 року встановили світовий рекорд вантажопідйомності.

У лютому 1918 року Ігор Сікорський емігрував до Франції, а в березні 1919 року переїхав до США.

Спочатку йому було надзвичайно важко, бо не мав роботи, а в 1923 році заснував власну авіаційну фірму. До 1939 року збудував близько 15 типів літаків. Його літальні машини принесли славу і рекорди для США. Гідроплан Сікорського, побудований у 1934 році, встановив 10 світових рекордів, а 10 серійних С-42 стали першими у світі міжконтинентальними пасажирськими лайнерами. Вони здійснювали регулярні рейси через Атлантичний і Тихий океани.

З 1939 року Ігор Сікорський конструював гелікоптери. Саме його гвинтокрили використовували президенти США.

На гелікоптерах Ігоря Сікорського вперше здійснено переліт через Атлантику і Тихий океан.

Геніальний авіаконструктор був почесним доктором багатьох університетів. Він удостоєний понад 80 нагород.

Помер видатний винахідник 26 жовтня 1972 року.

У 2016 році Міжнародному аеропорту «Київ» присвоєно ім'я Ігоря Сікорського, а в серпні 2019 року поблизу цього летовища відкрито пам'ятник видатному українцеві.

278 слів

Пояснити значення слів: *аероплан* (літак); *гідроплан* (літак, що має пристосування для злітання з води, посадки на воду і плавання); *лайнер* (багатомісний пасажирський швидкісний літак); *літак-біплан* (літак, крила якого мають дві площини, розташовані одна над другою).

Дібрати синоніми до слів: *аеропорт* (аеродром, летовище); *гелікоптер* (вертоліт, гвинтокрил).

Скласти план докладного переказу.

Орієнтовний план.

I. Геніальний авіаконструктор Ігор Сікорський.

1. Походження його роду.

2. Навчання у Київському політехнічному інституті.
 3. Створення нових типів літаків та гелікоптерів.
- II. Життя та діяльність в еміграції.
1. Заснування авіафірми в США.
 2. Рекорди літаків та гелікоптерів Ігоря Сікорського.
- III. Пам'ять про видатного українця.

9 клас

Богдан Рубчак

Нашого цвіту по всьому світу. Це справді так. Дуже багато українців емігрували за кордон у час страшної завії Другої світової. До них належить і родина Рубчаків, яка дала Україні і світові одного із видатних поетів української діаспори, представника модернізму в українській поезії 1960-х років Богдана Рубчака.

Доля українського емігранта складна й цікава. Народився він на Прикарпатті, в місті Калуші, 6 березня 1935 року. Батько був кооператором, стрийко – актором (Іван Рубчак). Початкову освіту хлопець здобув у Калуші, у 1943 році з батьками виїхав до Німеччини, де помер батько. Малолітній Богдан залишився в таборі переміщених осіб в Ділінгені, там продовжив навчання до 1948 року, а відтак виїхав з матір'ю до США.

У 1948–1952 роках Богдан Рубчак проживав у Нью-Йорку, опісля переїхав до Чикаго, де успішно закінчив середню школу і продовжив студії в університетах Нейві-Пір та Рузвельта. Вивчав мови та порівняльну історію світової літератури. Коли Богданові Рубчакові виповнився 21 рік, вийшла його перша поетична збірка «Камінний сад», присвячена матері.

У 1958 році поета призвали до американського війська, і він два роки служив у Кореї. У 1960 році підготував другу збірку поезій – «Промениста зрада». Поновив студії спершу в університеті Рузвельта, далі – в Чиказькому. У 1963 році вийшла третя збірка його поезій – «Дівчина без країни».

У 1964 році Манітобський університет запросив Богдана Рубчака на викладача славістики. Опісля він переїхав до Нью-Йорка, працював у престижному видавництві, згодом став директором української редакції радіо «Свобода» в Нью-Йорку. У 1967 році вийшла його четверта збірка поезій «Особиста Кліо», присвячена дружині Мар'яні. Через кілька років викладав славистику в університеті Ратгерс.

У 1977 році захистив дисертацію «Теорія метафори». У 1974 році став професором славістики й україністики в Іллінойському університеті. У 1983 році вийшла його збірка «Крило Ікарове», у якій зібрано нові й вибрані поезії.

Довгі роки співпрацював із літературним журналом «Сучасність». Перекладав з англійської, німецької, французької. Окрім збірок поезій, написав понад 100 статей та есе. У 1967 році редагував із Святославом Гординським «Зібрані твори» Богдана-Ігоря Антонича, а з Богданом

Бойчуком упорядкував антологію сучасної української поезії, яка вийшла в 1969 році в двох томах під назвою «Координати».

Закінчився земний шлях талановитого сина України 23 вересня 2018 року.

348 слів

Пояснити значення слів: *антологія* (збірка вибраних творів одного жанру (переважно віршів) різних авторів); *модернізм* (від латинського *сучасний* – філософський і мистецький рух в кінці XIX – початку XX століть); *славістика* (сукупність наук, які вивчають слов'янські мови, літературу, історію, культуру та побут слов'ян; слов'янознавство).

Скласти план докладного переказу.

Орієнтовний план.

I. Еміграція українців за кордон у часи Другої світової війни.

II. Доля Богдана Рубчака.

1. Калуш – родинне місто поета.

2. Вийзд до Німеччини.

3. Еміграція до США.

4. Навчання.

5. Військова служба.

6. Творча та наукова праця.

III. Богдан Рубчак – талановитий син України.

10 клас

Американка з українською душею

У 1998 році її називали найбільш упізнаваним голосом США. Його почули понад 20 мільярдів разів. Ім'я співачки – Квітка Цісик (Квітослава-Орися). Дочка українських емігрантів Володимира Цісика та Іванни Нагірної. Це була інтелігентна сім'я. Мама – вчителька. Походила з роду відомих у Львові архітекторів. Її дід спроектував і побудував у Галичині понад двісті відомих храмів. Батько Квітки народився у селі Ліски під Коломиєю, біля так званого Циганського горба, де тепер проходять музично-поетичні фестивалі на честь Квітки Цісик.

Перед війною велика частина родини Цісиків була репресована: діда Олексу заслали в Казахстан, братів заарештували. Батько закінчив консерваторію, потім вчився в Мюнхені. Став першою скрипкою Львівського оперного театру.

У 1944 році, тікаючи від можливих гонінь радянської влади, Цісики покинули Львів. Це зробила і сім'я Іванни, з якою Володимир недавно познайомився. Молоді люди покохали одне одного й одружилися. Дочка Марія народилася в таборі для інтернованих у Німеччині, а Квітка – 4 квітня 1953 року в Нью-Йорку. Коли молодшій доні сповнилося чотири роки, батько почав вчити її гри на скрипці. Дівчина була дуже талановитою: виступала в театрі, танцювала, прекрасно співала. Цісики завжди пам'ятали про Україну, вдома розмовляли українською мовою, співали українські пісні. Батьки вимагали, щоб Квітка не лише співала ці пісні, а й популяризувала їх. Вони віддали дівчат до суботньої української

школи і до літнього табору пластунів «Новий сокіл». Пластунка керувала співочим ансамблем «Соловейки», який виконував українські пісні, зокрема стрілецькі, які були заборонені радянським режимом.

Талановита Квітка Цісик не стала скрипалькою. Вона вступила до консерваторії і вибрала вокал.

У неї був неповторний тембр голосу. Завдяки цьому після смерті батька вона почала кар'єру в рекламному бізнесі. Кейсі (псевдонім за першими літерами імені і прізвища) понад 16 років була єдиним голосом компанії «Форд», отримувала величезні гонорари. На що їх витратила? Велику частину вклала у запис українських пісень на професійному рівні. Купила приміщення для студії, запросила відомих музикантів та аранжувальників – більше 40 професіоналів, яким платила з власної кишені. Акомпанувала їй сестра, а за правильністю української вимови слідувала мама.

Перший альбом мав назву «Квітка» (1980), а другий – «Два кольори» (1989). За радянських часів пісні Квітки Цісик були заборонені, але все ж серед людей поширювалися. Повернулося її ім'я в Україну після 1990-х років. Єдиний раз була на рідній землі – у 1983 році, коли про неї ще ніхто не знав.

Пішла з життя рано – 29 березня 1998 року. Коли прощалися з Квіткою Цісик, то над кладовищем лунали її «Журавлі».

Вона залишила Україні пісні – свідчення своєї приналежності до славного українського роду.

У селі Ліски щороку на її честь організовують літературно-мистецькі фестивалі. Її іменем названі вулиці, у Львові є музей, присвячений американці з українською душею. Найголовніше те, що кожен нині може послухати пісні в неповторному виконанні Квітки.

428 слів

Пояснити значення слів: *аранжувальник* (фахівець із *аранжування*, який обробляє мелодії для виконання на музичному інструменті або для голосу з супроводом); *інтернований* (людина, що була затримана в якійсь країні до закінчення війни й перебуває в умовах обмеженої свободи); *репресований* (людина, яка зазнала *репресій* – державного примусу, покарання).

Дібрати синоніми до слів: *побудувати* (зводити, ставити, спорудити); *популяризувати* (ширити, розповсюджувати, розносити, проповідувати).

Скласти план докладного переказу.

Орієнтовний план.

I. Унікальний голос США.

II. Життєві і творчі дороги неповторної Квітки Цісик.

1. Квітка Цісик – дочка українських емігрантів.
2. Її заняття музикою, співом, театром.
3. Любов до України.
4. Кар'єра в рекламному бізнесі.
5. Запис українських пісень.

6. Поїздка в Україну.
 7. Прощання з Квіткою Цісик.
- III. Шана неповторній співачці.

11 клас **Террі Савчук**

28 грудня 1929 року в передмісті Вінніпега (Канада) в сім'ї українського емігрантського подружжя Луї Савчука та Анни Масляк народився третій син. Під час хрещення хлопчикові дали ім'я Тарас, а в документі про народження написали просто – Террі.

Теренс Гордон Савчук – найкращий воротар Національної хокейної ліги усіх часів: провів 1034 матчі, 447 перемог у чемпіонатах, у тому числі в 103 поєдинках не пропустив жодної шайби у свої ворота; визнаний найкращим воротарем в 1952, 1954, 1955, 1967 роках. Він став легендою світового хокею на прізвисько «Юкі», яке отримав через українське походження.

Матеріальне становище сім'ї було важким, тому вже в 14 років Тарас працював у пекарні.

Хлопець грав у бейсбол, і фахівці пророкували йому зіркову кар'єру, але, коли брат Микола привів його в хокей, Террі зрозумів, що це саме те, чому він готовий присвятити все життя. Одразу зайняв позицію воротаря. Його зірка стрімко сходила на спортивне небо. Він вразив усіх своєю воротарською горило-стійкою: зазвичай воротарі стояли на повен зріст, лише трохи нахилившись вперед, а Террі більшу частину матчу проводив на напівзігнутих ногах, вигнувши спину майже на 90 градусів. Його плечі майже торкалися колін. І ніхто не знав, що такою стійкою він полегшував біль у спині. Це захворювання було вродженим.

Стійкості, мужності, витривалості, залізній силі волі цього чоловіка можна просто позаздрити. У юнацькому віці зламав руку. Боявся гніву батька і нічого нікому не сказав, тому права рука була суттєво коротшою від лівої. Чорних смуг у житті Тараса було більше, ніж білих. Рано померли два його брати, став інвалідом батько, упавши з риштування. Хлопець змушений був дбати про всю родину. Жив хокеєм. У 17-річному віці отримав травму ока від шайби. Після такого закінчують спортивну кар'єру. Але не Террі. Через три тижні знову надійно захищав ворота. Публіка боготворила його. Після наступної травми у нього виявили ще й артрит. Важкі болі в ногах і плечах мучили його постійно. Травмам не було кінця, але крицева воля Террі перемагала все. Він ніколи не беріг себе під час гри, зятю не використовував маску на обличчя, тому на ньому було багато шрамів. Його називали людиною шестисот шрамів. В одному із матчів суперник ковзаном перерізав йому сухожилля на лівій руці, але Юкі дограв до кінця ще пів тайму. І після цієї важкої травми він повернувся і знову став найкращим, знову виграв Кубок Стенлі.

У 1954 році потрапив у страшну автомобільну катастрофу, переламав ребра, порвав легені. Уже ніхто не очікував його повернення у великий спорт, але Террі знову повернувся і вже вкотре завоював Кубок Стенлі.

А відтак наступне потрясіння: зрада клубу, якому він приніс так багато перемог. У новій команді було важко. У нього, окрім усього іншого, виявили гостре інфекційне захворювання крові, що спричинювало постійні ангіни і високу гарячку. Усе це підірвало його фізичні і моральні сили. Він почав топити своє горе у чарці. Покинув хокей. Це була трагедія для нього. Мабуть, лише Бог знає, як Террі вистояв, як витримав дві операції на хребті, як вже вкотре повернувся у команду і знову став найкращим та виграв Кубок Стенлі.

Але фінальні поєдинки сезону 1966–1967 років між «Торонто» і «Монреаль» були для Террі останніми. У вирішальному матчі проти «Монреалья» він відбив 41 кидок суперника!

Пішов із життя в Нью-Йорку в ніч на 31 травня 1970 у віці 40 років. Причина банальна: посперечалися і побилися зі ще одним хокеїстом.

Один із одноклубників Террі Савчука сказав: «Террі брав гру з собою додому і лягав у ліжко спати з хокеєм».

Ось така велична і трагічна доля видатного хокеїста Тараса Савчука.

568 слів

Пояснити значення слів: бейсбол (спортивна гра з м'ячем і битою); кар'єра (швидке, успішне просування в службовій, суспільній, науковій та ін. діяльності; досягнення слави, вигоди тощо); НХЛ (Національна хокейна ліга – перша й наймогутніша професіональна світова хокейна ліга, яка поєднує 31 клуб Північної Америки); Юкі (скорочено від назви *Україна* англійською мовою).

Дібрати синоніми до слів: фінальний (заклучний, підсумковий, останній, кінцевий); боготворити (обожнювати, любити, поважати).

Довідка: Кубок Стенлі (престижний турнір у хокеї з шайбою в Північній Америці, а також трофей під тією ж назвою).

Скласти план стислого переказу.

Орієнтовний план.

I. Тарас – третій син подружжя Савчуків.

II. Юкі – легенда світового хокею.

1. Важке дитинство.

2. Зіркова кар'єра в хокеї.

4. Залізна сила волі Террі.

5. Чорні смуги у житті видатного хокеїста.

6. Повернення у великий спорт.

7. Успіхи незламного Юкі.

III. Террі Савчук – видатний хокеїст.

Навчально-методичне видання

**«До тебе лину, земле українська...»
(матеріали до навчально-виховних занять)**

Відповідальний за випуск *Роман ЗУБ'ЯК*
Технічний редактор *Богдан МИСИК*
Коректори *Наталія УМАНЦІВ, Ярослава КОЗЛЕНКО,*
Світлана ХУДЕЦЬКА
Комп'ютерна верстка *Валерія ОСТРОВСЬКОГО*
Дизайн обкладинки *Олега СТЕЛЬМАХА*

Підп. до друку 03. 07. 2020.
Гарнітура «Bookman Old Style». Формат 60х84/8.
Віддруковано на цифровому дуплікаторі. Тираж 100 прим.

Віддруковано в Івано-Франківському обласному інституті
післядипломної педагогічної освіти
76018, м. Івано-Франківськ, пл. А. Міцкевича, 3

ББК 74.266
Д 55

«До тебе лину, земле українська...» (матеріали до навчально-виховних занять) / упорядники Н. Уманців, Я. Козленко, С. Худецька, В. Островський. – Івано-Франківськ: ІФОППО, 2020. – 180 с.